

VILNIAUS UNIVERSITETAS

Tadas
VARAPNICKAS

Arbitro civilinė atsakomybė ir jos ribos

DAKTARO DISERTACIJA

Socialiniai mokslai,
Teisė 01S

VILNIUS 2018

Disertacija rengta 2014-2018 metais Vilniaus universitete

Mokslinis vadovas:

prof. habil. dr. Valentinas Mikelėnas (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01 S).

Mokslinė konsultantė:

lekt. dr. Eglė Zemlytė (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01 S).

TURINYS

DISERTACIJOJE VARTOJAMŲ SANTRUMPŲ SĄRAŠAS	6
ĮVADAS.....	8
1. ARBITRO CIVILINĖS ATSAKOMYBĖS TEORIJOS	29
1.1. Absoliučios arbitro civilinės atsakomybės teorija	29
1.1.1. Absoliučios arbitro civilinės atsakomybės samprata ir kilmė.....	30
1.1.2. Absoliučios arbitro civilinės atsakomybės teorijos taikymo praktikoje aspektai	35
1.1.3. Absoliučios arbitro civilinės atsakomybės teorijos kritiniai aspektai	39
1.1.4. Absoliučios arbitro civilinės atsakomybės teorijos kaip arbitro civilinės atsakomybės modelio taikymo Lietuvoje prielaidos ir perspektyvos.....	44
1.2. Absoliutaus arbitro imuniteto nuo civilinės atsakomybės taikymo teorija	48
1.2.1. Absoliutaus arbitro imuniteto samprata ir kilmė ..	49
1.2.2. Absoliutaus arbitro imuniteto teorijos taikymo praktikoje problematika.....	52
1.2.3. Absoliutaus arbitro imuniteto teorijos kritiniai aspektai	58
1.2.4. Absoliutaus arbitro imuniteto teorijos taikymo Lietuvoje galimybės ir perspektyvos	62
1.3. Riboto arbitro imuniteto (kvaziimuniteto) nuo civilinės atsakomybės taikymo teorija	65
1.3.1. Riboto arbitro imuniteto teorijos samprata ir kilmė	66
1.3.2. Riboto arbitro imuniteto teorijos taikymo praktikoje aspektai	68
1.3.3. Riboto arbitro imuniteto teorijos kritiniai aspektai	73
1.3.4. Ribotas arbitro imunitetas kaip arbitro civilinės atsakomybės modelis Lietuvoje.....	75
1.4. Arbitro civilinės atsakomybės teorijų apibendrinimas: kodėl arbitrai turėtų būti taikomas ribotas imunitetas?	78
2. RIBOTO ARBITRO IMUNITETO NUO CIVILINĖS ATSAKOMYBĖS TAIKYMO TEISINĖS PRIELAIDOS	81

2.1.	Teisinis arbitro statusas: arbitro sutarties kvalifikavimo ypatumai	81
2.1.1.	Agentavimo sutarties teorija	85
2.1.2.	Paslaugų teikimo sutarties teorija	87
2.1.3.	<i>Sui generis</i> sutarties teorija	90
2.2.	Arbitro sutarties sudarymo ypatumai	92
2.2.1.	Arbitro sutarties šalys	92
2.2.2.	Arbitro sutarties sudarymas; sutarties turinys ir forma	99
2.3.	Sutartinių teisinių santykių tarp arbitražo teismo, ginčo šalių ir nuolatinės arbitražo institucijos problematika	102
2.4.	Apibendrinimai: arbitro statuso dvilypumas kaip riboto imuniteto teorijos taikymo pagrindas	109
2.5.	Arbitro atsakomybės kilmė: sutartinė, deliktinė ar <i>sui generis</i> ?	112
2.6.	Nuostatos dėl arbitro atsakomybės ribojimo tarptautinėse sutartyse, atskirų valstybių teisės aktuose bei arbitražo institucijų reglamentuose	120
3.	ARBITRO CIVILINĖS ATSAKOMYBĖS SĄLYGOS TAIKANT RIBOTO ARBITRO IMUNITETO TEORIJĄ	127
3.1.	Kaltė kaip atsakomybės sąlyga ir pagrindas	127
3.2.	Neteisėti veiksmai kaip arbitro atsakomybės sąlyga	135
3.2.1.	Tarptautinėse sutartyse ir įstatymuose numatytos arbitro pareigos ir jų pažeidimas	140
3.2.2.	Arbitro sutartyje numatytų arbitro pareigų pažeidimas	159
3.2.3.	Paties arbitro nusistatytų pareigų pažeidimas	172
3.2.4.	Fakto ir teisės taikymo klaidos kaip arbitro neteisėti veiksmai	173
3.3.	Žala kaip arbitro atsakomybės sąlyga	178
3.3.1.	Tiesioginių nuostolių atlyginimo problematika ..	178
3.3.2.	Negautų pajamų atlyginimo problematika	184
3.4.	Priežastinis ryšys kaip arbitro civilinės atsakomybės sąlyga	187

3.5.	Įstatymuose ir arbitražo institucijų taisyklėse numatyta teisė mažinti arbitro honorarą kaip atsakomybės taikymo jam forma.....	190
3.6.	Arbitro civilinės atsakomybės prievolės prigimtis: dalinė ar solidarioji?	193
3.7.	Arbitro civilinės atsakomybės draudimas	198
4.	ARBITRO CIVILINĖS ATSAKOMYBĖS SANTYKIS SU ĮSTATYME NUMATYTOMIS PROCESINĖMIS GARANTIJOMIS	203
4.1.	Arbitro nušalinimo ryšys su arbitro civiline atsakomybe.....	203
4.2.	Arbitro pašalinimo (atstatydinimo) ryšys su arbitro civiline atsakomybe	208
4.3.	Arbitražo teismo sprendimo panaikinimo ar atsisakymo pripažinti ryšys su arbitro civiline atsakomybe	210
5.	SUBJEKTAI, GALINTYS REIKALAUTI ARBITRO CIVILINĖS ATSAKOMYBĖS	219
5.1.	Ginčo šalių teisė reikalauti taikyti arbitrai civilinę atsakomybę	219
5.2.	Nuolatinės arbitražo institucijos teisė reikalauti taikyti arbitrai civilinę atsakomybę.....	221
5.3.	Kitų subjektų teisė reikalauti taikyti arbitrai civilinę atsakomybę	223
6.	ARBITRO CIVILINĖS ATSAKOMYBĖS KLAUSIMAMS TAIKYTINA TEISĖ.....	227
7.	ARBITRO CIVILINĖS ATSAKOMYBĖS BYLŲ TEISMINGUMAS	237
	IŠVADOS IR PASIŪLYMAI.....	243
	LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	251
	AUTORIAUS MOKSLINIŲ PUBLIKACIJŲ SĄRAŠAS.....	276

DISERTACIJOJE VARTOJAMŲ SANTRUMPŲ SĄRAŠAS

Briuselis I bis reglamentas	Europos Parlamento ir Tarybos 2012 m. gruodžio 12 d. reglamentas (ES) Nr. 1215/2012 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo ir vykdymo
CK	Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas
CPK	Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas
DIS	Vokietijos arbitražo institucija
ES	Europos Sąjunga
EŽTK	Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija
EŽTT	Europos Žmogaus Teisių Teismas
HKIAAC	Honkongo tarptautinio arbitražo centras
ICC	Tarptautiniai prekybos rūmai Paryžiuje, Prancūzijoje
ICSID	Tarptautinis investicinių ginčų sprendimo centras
KAI	Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymas
LCIA	Londono tarptautinio arbitražo teismas
Roma I reglamentas	Europos Parlamento ir Tarybos 2008 m. birželio 17 d. reglamentas (EB) Nr. 593/2008 dėl sutartinėms prievolėms taikytinos teisės (Roma I)
Roma II reglamentas	Europos Parlamento ir Tarybos 2007 m. liepos 11 d. reglamentas (EB) Nr. 864/2007 dėl nesutartinėms prievolėms taikytinos teisės (Roma II)

SCAI	Šveicarijos prekybos rūmų arbitražo institucija
SCC	Švedijos prekybos rūmai
SIAC	Singapūro tarptautinio arbitražo centras
UNCITRAL Pavyzdinis įstatymas	1985 m. Jungtinių Tautų Tarptautinės prekybos teisės komisijos pavyzdinis įstatymas dėl tarptautinio komercinio arbitražo su vėlesniais pakeitimais ir papildymais
VIAC	Vienos tarptautinio arbitražo centras
VKAT	Vilniaus komercinio arbitražo teismas
WIPO	Pasaulinė intelektinės nuosavybės organizacija

Disertacijoje atsižvelgta į teisės aktų pakeitimus ir papildymus, padarytus iki 2018 m. gegužės 5 d.

IVADAS

Temos aktualumas ir problematika. Nesutarimai yra žmogiškosios prigimties dalis. Kad ir kaip žmonės bandytų jų išvengti, neretai tai baigiasi tik dar didesniu konfliktu. Nesutarimai pasireiškia tiek tarp dviejų žmonių šeimoje ar darbovietėje, tiek tarp verslo partnerių ir, žinoma, tarp valstybių. Daugelį tokių ginčų išsprendžia patys jo dalyviai: „žmonės skiriasi ir jie naudoja derybas, kad įveiktų savo nesutarimus. Nesvarbu, ar versle, ar valdžioje, ar šeimoje, žmonės daugiausia sprendimų pasiekia derybų keliu“¹. Vis tik naivu būtų tikėtis, kad visas problemas visais atvejais įmanoma išspręsti patiems. Todėl per žmonijos gyvavimo laikotarpį sukurta įvairių būdų, skirtų padėti žmonėms įveikti jų nesutarimus. Vienas iš tokių metodų yra arbitražas.

„Dar iki atsirandant įstatymams ar teismams ir dar iki teisėjams formuluojant teisės principus, žmonės naudojo arbitražą spręsti nesantaikiai, sureguliuoti skirtumus ir išspręsti ginčus“². Nors kai kada pirmuoju arbitru įvardijamas Senajame Testamente minimas karalius Saliamonas³, o arbitražą savo kūriniuose mini ir Homeras⁴, arbitražo, kaip jis suprantamas šiandien, kilmė slypi ginčų tarp pirklių sprendime⁵, kai nesutarimai tarp gildijos narių buvo perduodami spręsti abiejų konflikto šalių pasitikėjimą turinčiam asmeniui. Feodalizmo laikotarpiu apmiręs, arbitražas vėl atgimė XIX a. I pusėje⁶.

Nuo arbitražo ištakų praėjo labai daug laiko. Per šį laikotarpį arbitraže daug kas pasikeitė, ypač XX a. – buvo sukurti teisiniai arbitražo pamatai, kuriuos vainikavo 1958 m. priimta Niujorko konvencija⁷, daugelis valstybių sukūrė arbitražui palankų teisinį reguliavimą, o arbitražo kaip ginčų

¹ FISHER, Roger, Ury, William, Patton, Bruce. *Getting to yes: negotiating an agreement without giving in*. London: Random House Business Books, 2012, p. XXV.

² EMERSON, Frank D. History of Arbitration Practice and Law. *Cleveland State Law Review*, 1970, t. 19(1), p. 155.

³ *Ibidem*.

⁴ MIKELĖNAS, Valentinas. Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymo dvidešimtmetis: ištakos, taikymo patirtis ir perspektyvos. *Arbitražas. Teorija ir praktika*, 2016, t. 2, p. 3.

⁵ WOLAVER, Earl S. The Historical Background of Commercial Arbitration. *University of Pennsylvania Law Review*, 1934, t. 83, p. 133.

⁶ MIKELĖNAS, Valentinas. Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymo dvidešimtmetis <...>, p. 3.

⁷ 1958 m. Niujorko konvencija dėl užsienio arbitražų sprendimų pripažinimo ir vykdymo. *Valstybės žinios*, 1995, nr. 10-208.

sprendimo būdo populiarumas XX ir XXI a. sparčiai auga⁸. Vien per laikotarpį nuo 1992 m. iki 2010 m. didžiausiose arbitražo institucijose sprendžiamų ginčų skaičius padidėjo nuo 1104 iki 4339⁹ ir jis toliau auga.

Lietuva šiame kontekste nėra išimtis. 1990 m. Lietuvai atgavus Nepriklausomybę, arbitražas šalyje buvo menkai pažįstamas ir dažniausiai suprantamas vien kaip sovietmečiu gyvavusi valstybinė institucija, neturinti nieko bendro su trečiųjų teismu¹⁰. Tačiau nuo 1990 m. iki šių dienų įvyko daug reikšmingų pokyčių: 1995 m. Lietuva ratifikavo Niujorko konvenciją¹¹, po metų priėmė pirmąjį KAI¹², atsirado pirmosios nuolatinės arbitražo institucijos, 2012 m. peržiūrėtas KAI¹³ pilnai suderintas su UNCITRAL Pavyzdiniu įstatymu¹⁴, atsirado vien arbitražui skirtų monografijų ir periodinių leidinių. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas taip pat formuoja arbitražui palankią praktiką, sutikdamas, kad „arbitražas yra visuotinai pripažintas alternatyvus ginčų sprendimo būdas, lygiavertis ginčų sprendimui nacionaliniuose teismuose“¹⁵. Tad neatsitiktinai laikotarpis nuo 1996 m. doktrinoje pavadinamas Lietuvos „arbitražo aukso amžiumi“¹⁶. Vis tik tenka

⁸ Vieno iš pagrindinių XX a. tarptautinio arbitražo idealogų Sanders teigimu, nors arbitražo statistika yra retai prieinama, „yra aišku, jog po Antrojo pasaulinio karo, tiek naudojimas nacionaliniu, tiek tarptautiniu arbitražu stipriai augo. Atsiradus naujoms industrijoms, pvz., kompiuterių, būtent arbitražas yra matomas kaip būdas spręsti tos industrijos ginčus“ (SANDERS, Pieter. *Quo vadis Arbitration? Sixty years of arbitration practice*. The Hague: Kluwer Law International, 1999, p. 9).

⁹ BORN, Gary B. *International Arbitration: Law and Practice*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2012, p. 17.

¹⁰ DOMINAS, Gediminas, MIKELĖNAS, Valentinas. *Tarptautinis komercinis arbitražas*. Vilnius: Justitia, 1995, p. 9.

¹¹ Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas Nr. I-760 „Dėl 1958 metų Niujorko konvencijos dėl užsienio arbitražų sprendimų pripažinimo ir vykdymo ratifikavimo“. *Valstybės žinios*, 1995, nr. 10-208.

¹² Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymas. *Valstybės žinios*, 1996, nr. 39-961.

¹³ Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymo pakeitimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2012, nr. 76-3932.

¹⁴ UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration 1985. With amendments as adopted in 2006 [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. kovo 20 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.uncitral.org/pdf/english/texts/arbitration/ml-arb/07-86998_Ebook.pdf>.

¹⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. *2015 m. gegužės 22 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Molesta“ v. UAB „Eicore“*, Nr. 3K-3-320-611/2015, kat. 132.

¹⁶ MIKELĖNAS, Valentinas. Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymo dvidešimtmetis: ištakos, taikymo patirtis ir perspektyvos. *Arbitražas. Teorija ir praktika*, 2016, t. 2, p. 15.

pripažinti, kad „šiuo metu, palyginus su bylinėjimusi teisme, tik maža dalis ginčų yra sprendžiami arbitraže. Todėl [arbitražas] lieka gana nauja ir praktiškų bei Lietuvos teismų neištyrinėta sritimi“¹⁷.

Taigi, per ilgą savo istoriją arbitražas išgyveno ir pakilimų, ir nuosmukių. Daug kas arbitraže pasikeitė. Vis dėlto, vienas dalykas lieka nepakitęs per šimtmečius. Ta nekintanti aksioma slypi arbitražo idėjoje: „arbitražo idėja yra ginčo išsprendimo privalomumas, ramiai priimtas tų, kuriems tenka to privalomumo pasekmės, nes jie turi specialų pasitikėjimą pasirinktais sprendimo priėmėjais“¹⁸. Šiais žodžiais savo monografiją pradeda vienas žymiausių šių laikų arbitražo specialistų Paulsson ir jau pirmajame sakinyje jis pabrėžia pasitikėjimo ginčo sprendėju svarbą. Iš tiesų, pasitikėjimas sprendimu, priimtu asmens, kuriuo nepasitikima, yra menkas. Ne veltui Lietuvoje nuolat kalbama apie pasitikėjimą teismais ir jo aktyviai siekiama, priimant įvairius su teismų sistema susijusius sprendimus¹⁹.

Atrodytų, arbitraže nepasitikėti sprendimo priėmėju nėra dėl ko. Įprastai, arbitrus skiria pačios šalys arba, jų susitarimu, kitas subjektas²⁰, o teismo proceso metu sprendimo priėmėjo pasirinkimo galimybė neegzistuoja. Tad ginčo šalys turi visas galimybes pasirinkti tuos, kuriais labiausiai pasitiki. Tačiau net ir ginčo šalims pasirinkus arbitrus, „šalies (ar abiejų šalių) pirminis pasitikėjimas arbitru žlunga arbitražo proceso metu, kai arbitras neatsargiai ar net tyčia netinkamai vykdo savo pareigas ar tikslingai piktnaudžiauja jam suteiktais įgaliojimais“²¹. Iš tiesų, ginčo šalys gali likti nepatenkintos daugeliu arbitro sprendimų: arbitro atsistatydinimu prieš pat proceso pabaigą, informacijos apie ryšius su kita šalimi neatskleidimu, neatvykimu į arbitražo posėdį, argumentų, palankių kitai šaliai, išsakymu, kurie vėliau padeda šiai

¹⁷ AUDZEVIČIUS, Ramūnas. Chapter on Lithuania in *The International Arbitration Review. Sixth Edition*. Editor James H. Carter. London: Law Business Research Ltd., 2015, p. 399.

¹⁸ PAULSSON, Jan. *The Idea of Arbitration*. New York: Oxford University Press, 2013, p. 1.

¹⁹ Nacionalinė teismų administracija. *Pasitikėjimas teismais – aukščiausias per dvidešimt metų*, 2017 [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. kovo 9 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.teismai.lt/lt/naujienos/teismu-sistemas-naujienos/pasitikejimas-teismais-auksciausias-per-dvidesimt-metu/4695>>.

²⁰ Žr. KAI 14 str.

²¹ HAUSMANINGER, Christian. Civil Liability of Arbitrators – Comparative Analysis and Proposals for Reform. *Journal of International Arbitration*, 1990, t. 7(4), p. 7.

šaliai suformuoti savo poziciją, ir t. t.²² Sąrašas dalykų, kurie gali nuvilti ginčo šalis, nėra baigtinis.

Nepatenkintos arba nebeapatikintos arbitru ginčo šalys arbitražo proceso metu turi tam tikras priemones, kuriomis gali naudotis. Pvz., kilus abejonių dėl arbitro nepriklausomumo ir nešališkumo, jis gali būti nušalintas²³, arbitrai nevykdant savo pareigų, galima reikalauti jo atsistatydinimo²⁴, o jei aplinkybės, leidžiančios abejoti arbitru, atsiranda po arbitražo proceso, šalis turi teisę prašyti panaikinti arbitražo teismo sprendimą arba prašyti atsisakyti jį pripažinti ir leisti vykdyti užsienio valstybėse²⁵. Pirmuoju atveju, kada arbitras nušalinamas ar atstatydinimas, įprastai paskiriamas naujas arbitras ir byla nagrinėjama toliau arba iš naujo²⁶. Panaikinus arbitražo teismo sprendimą, ginčą gali tekti spręsti iš naujo, priklausomai nuo aplinkybių, teisme ar vėl arbitraže.

Vis dėlto, nors šie įstatymuose įtvirtinti institutai padeda išvengti nekorkybiško bylos nagrinėjimo ar jau priimto privalomo sprendimo teisiųjų padarinių, jie neatkuria vieno dalyko – net ir pašalinus arbitrą, kuriuo nebeapatikoma, iš tolesnio proceso ar išvengus jo priimto sprendimo vykdymo, ginčo šalims nėra kompensuojami dėl to atsiradę nuostoliai. Tai, jog panaikintas arbitražo teismo sprendimas ir ginčo šalims savo konfliktą tenka spręsti iš naujo, nereiškia, kad pirmojo arbitražo metu patirtos išlaidos bus grąžintos šalims. Ir net jei arbitrai nuspręstų grąžinti jiems sumokėtą honorarą, lieka nepadengtos kitos šalių patirtos išlaidos, pvz., kaštai teisinėms paslaugoms, ekspertams ir t. t.

Tuo atveju, kai asmuo neįvykdo savo prievolės ar ją įvykdo netinkamai, tuo padarydamas nuostolių, jam taikoma civilinė atsakomybė. „Įprastai versle, verslininkai ir korporacijos pasitelkia profesionalus atlikti tam tikras užduotis. Šie profesionalai jiems patikėtas užduotis turi atlikti, laikydamiesi standartų, nustatytų sutartyse ar asociacijos, kuriai šis profesionalas priklauso, taisyklėse. Profesionalai, tokie kaip gydytojai, teisininkai, architektai, auditoriai ir kiti, turi sutartines prievoles klientams, o taip pat rūpestingumo pareigą, kurių nesilaikymas lemia jų atsakomybę“²⁷. Tačiau, ar arbitras gali

²² TRULI, Emmanuela. Liability v. Quasi-Judicial Immunity of the Arbitrator: The Case Against Absolute Arbitral Immunity. *The American Journal of International Arbitration*, 2006, t. 17(3), p. 2-3.

²³ Žr. KAĮ 15-16 str.

²⁴ Žr. KAĮ 17 str.

²⁵ Žr. KAĮ 50-51 str.

²⁶ Žr. KAĮ 18 str.

²⁷ SALAHUDDIN, Asif. Should arbitrators be immune from liability? *Arbitration International*, 2017, t. 33, p. 572.

būti prilygintas šiems profesionalams ir tapti civilinės atsakomybės subjektu? Juk jo vykdomos funkcijos yra panašios į teisėjo vykdomas funkcijas, o tarptautiniu mastu pripažįstama, kad teisėjui turėtų būti taikomas imunitetas nuo civilinių ieškinių dėl nuostolių atlyginimo²⁸. Lietuvos Teismų įstatymo²⁹ 47 str. 8 d. taip pat numato, kad teisėjas pats neatsako už padarytą žalą, ją atlygina valstybė, kuri regreso teisę į teisėją turi tik vienu atveju – kai vykdant teisingumą buvo padaryta nusikalstama veika. Taigi, teisėjo atveju už jo padarytus neteisėtus veiksmus atsako teisėjo darbdavys – valstybė³⁰. Tačiau arbitras darbdavio neturi arba juo galėtų būti laikomos pačios ginčo šalys. Kita vertus, asmuo pats sutinka būti arbitru, susitaria dėl jo skyrimo sąlygų ir teikia savotiškas paslaugas, o paslaugų teikėjas už netinkamą prievolių vykdymą atsako pats įprasta tvarka.

Šis arbitro statuso dvilypumas ir tradicinių arbitražo prigimties teorijų – sutartinės ir jurisdikcinės – susidūrimas lemia, jog arbitro civilinės atsakomybės klausimai iki šiol yra savotiškas *tabu* arbitražo bendruomenėje. Šis klausimas nėra išspręstas ir UNCITRAL Pavyzdiniame įstatyme, kuriuo savo arbitražo teisę grindžia net 78 valstybės 109 jurisdikcijose³¹, kadangi jį rengiant, buvo manoma, kad ši problema yra „pernelyg kontroversiška, jog būtų pasiektas visiems tinkamas jos sprendimas“³². Tad nors daugelis bendrųjų arbitražo principų yra aiškiai sureglamentuoti, „dauguma teisinių sistemų nenumato aiškaus statutinio pagrindo civiliniams ieškiniams prieš

Kartu pažymėtina, jog įprastai tokiu atveju ieškinys reiškiamas ne profesionalui tiesiogiai, o jo darbdaviui, kuris po to turi atgręžtinio reikalavimo teisę į žalos padariusį darbuotoją (CK 6.264 str.).

²⁸ Basic Principles of the Independence of the Judiciary, 1985 [interaktyvus. Žiūrėta 2016 m. rugpjūčio 12 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/IndependenceJudiciary.aspx>>. Žr. 16 principą.

²⁹ Lietuvos Respublikos teismų įstatymas. *Valstybės žinios*, 1994, nr. 46-851.

³⁰ Žr. CK 6.272 str. 2 d.

³¹ Status of UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration (1985), with amendments as adopted in 2006 [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. sausio 20 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.uncitral.org/uncitral/en/uncitral_texts/arbitration/1985Model_arbitration_status.html>.

³² *FOUCHARD, GAILLARD, GOLDMAN on International Commercial Arbitration*. Edited by Emmanuel Gaillard, John Savage. The Hague: Kluwer Law International, 1999, p. 592.

arbitrus, paliekant tokių ieškinių tenkinimo klausimą reguliuoti bendro pobūdžio sutarčių teisės principams³³.

Lietuva taip pat nėra išimtis šiame kontekste. Lietuvoje galiojantis KAĮ nenumato jokios nuostatos, kuri reguliuotų arbitro civilinės atsakomybės klausimus. Tokios nuostatos nesant, lieka neaišku, kaip turėtų elgtis subjektas (teismas arba arbitražas), sprendžiantis dėl arbitro civilinės atsakomybės: taikyti įprastas civilinės atsakomybės sąlygas kaip ir bet kurios kitos prievolės neįvykdymo atveju, ar, remdamasis funkciniu teisėjo ir arbitro panašumu, taikyti pastarajam imunitetą ir ieškinį dėl žalos atlyginimo atmesti. O gal ginčo sprendėjas turėtų vertinti konkrečius arbitro veiksmus bei kodėl jie buvo atlikti ir tik įsitikinęs, kad arbitras žalos sukėlė pažeisdamas *bonus pater familias* kriterijus, taikyti jam atsakomybę.

Nesant aiškaus ir bendrais arbitražo principais grįsto teisinio reguliavimo daugelyje valstybių, arbitro civilinės atsakomybės klausimas lieka atviras. Ir ne tik pozityviojoje teisėje. Galima sutikti su Alessi, kuris pastebi, kad „nepaisant proporcingai didėjančio arbitražo teisinio-mokslinio lygio, arbitro atsakomybės problema nėra sulaukusi tokio dėmesio, kokio ji nusipelno. <...> Dėmesio trūkumo pasekmė yra tai, jog daugelis arbitro atsakomybės aspektų lieka kontroversiški. Nepaisant didelės klausimo svarbos, ši tema beveik išimtinai yra palikta nacionaliniams teismams ir vietiniams įstatymų leidėjams, o to rezultatas – ypač skirtingi požiūriai į arbitro atsakomybę skirtingose jurisdikcijose“³⁴.

Kita vertus, nors arbitro civilinės atsakomybės institutas yra menkai sureguliuotas, arbitro civilinės atsakomybės bylų pasaulyje nėra daug. Tai neturėtų stebinti. Įprasta arbitražą lyginti su teismo procesu, o, teisėjui turint imunitetą, ieškiniai dėl teisėjo veiksmais padarytos žalos atlyginimo yra reti. Net ir pralaimėjusi bylą šalis, mananti, kad priimtas sprendimas yra neteisingas, pirmiau svarsto kitas priemones, pvz., sprendimo skundimą, bandymą atnaujinti procesą ir pan., nei ieškinio teisėjui ar valstybei reiškimą. Toks požiūris gali lemti, jog net ir arbitru nepatenkintos šalys siekia „atakuoti“ sprendimą, o ne jo priėmėją. Pvz., Lietuvoje arbitro atsakomybės klausimas kol kas dar nėra karto nebuvo išspręstas įsiteisėjusiu teismo sprendimu, nors, kiek autoriui žinoma, disertacinio tyrimo metu pirmosios instancijos teismas

³³ BORN, Gary B. *International Commercial Arbitration. Second Edition. Volume II: International Arbitral Procedures*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2014, p. 2012.

³⁴ ALESSI, Dario. Enforcing Arbitrator's Obligations: Rethinking International Commercial Arbitrators' Liability. *Journal of International Arbitration*, 2014, t. 31(6), p. 736-737.

uždaruose teismo posėdžiuose išnagrinėjo bylą dėl arbitrų atsakomybės bei priėmė arbitrams palankų sprendimą. Tačiau šis sprendimas buvo apskūstas ir byla šiuo metu nagrinėjama apeliacinės instancijos teisme. Kitose valstybėse, net ir turinčiose galias arbitražo tradicijas bei plačią arbitražo rinką, arbitro civilinė atsakomybė nėra tipinis reiškinys. Kaip minėta, įprastai ginčo šalys yra suinteresuotos ginčo išsprendimu ir bando naudotis visomis procesinėmis priemonėmis, kad pasiektų joms tinkamą sprendimą. Vis dėlto, arbitro civilinė atsakomybė yra atskira procedūra, kurios inicijavimas reikštų tiek naujo ginčo pradžią senojo ginčo kontekste, tiek ir papildomas išlaidas bei neįmanomą nuspėti rezultata.

Tačiau tai nereiškia, kad apie arbitro civilinę atsakomybę nereikia kalbėti ir jos analizuoti apskritai. Kaip ir kiekvienas teisinis institutas, arbitro civilinės atsakomybės klausimai taip pat turėtų būti išsamiai išanalizuoti ir paaiškinti doktrinoje, taip leidžiant įstatymų leidėjui ar teismui priimti savus sprendimus. Nesant jokio mokslinio paaiškinimo, teismui nagrinėjant arbitro atsakomybės klausimą, tokios bylos rezultatai gali būti visiškai netikėti. Vienas sprendimas gali lemti, ar arbitro civilinės atsakomybės klausimų analizė taptų kone kasdieniu teismų darbu, ar tai, jog šių klausimų teismo darbotvarkėje daugiau nebūtų iš viso. Be to, būtent mokslinė analizė gali padėti atsakyti į klausimus, kurie šiandien nėra atsakyti, pvz., kas lemia imuniteto arbitrai taikymą ir kokios yra jo ribos, kokios yra arbitro civilinės atsakomybės sąlygos, koks civilinės atsakomybės instituto santykis su kitais gynybos būdais, kokia teisė turėtų būti taikoma ir t. t. Šiuo metu toks paaiškinimas nėra pateiktas, o klausimas dėl jo kontroversiškumo doktrinoje ganėtinau ignoruojamas, nors tai svarbu ne tik teoriniu, bet ir praktiniu lygmeniu, pvz., kai asmuo sprendžia, ar jam priimti paskyrimą arbitruoti ginčą. Žinojimas, kokios atsakomybės ribos egzistuoja, gali būti viena iš apsisprendimo spręsti ginčą priežasčių.

Be to, pranešimai žiniasklaidoje apie arbitrus, kurių elgesys leidžia abejoti jų sąžiningumu, taip pat lemia poreikį tirti arbitro civilinę atsakomybę, kadangi galimybė reikalauti žalos atlyginimo iš nesąžiningų arbitrų yra aktuali ir ginčo šalims, nuolatinei arbitražo institucijai ar net kitiems subjektams. Pvz., vykstant arbitražo procesui tarp Slovėnijos ir Kroatijos, buvo paskelbta apie vieno iš arbitrų diskusijas telefonu apie bylos eigą su šalies atstove³⁵. Kitu

³⁵ Telegraf. *Silent war of Slovenia and Croatia for Bay of Piran: Croats accuse Slovenes of dirty play, secret documents leaked*, 2017 [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. kovo 14 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.telegraf.rs/english/2816875-silent-war-of-slovenia-and-croatia-for-bay-of-piran-croats-accuse-slovenes-of-dirty-play-secret-documents-leaked>>.

atveju Ispanijoje arbitražo teismo sprendimą priėmė ne visas arbitražo teismas, tačiau du arbitrai, nusprendę tiesiog ignoruoti trečiąjį³⁶. Lietuva šiame kontekste nėra išimtis. Pvz., Lietuvos Aukščiausiasis Teismas jau buvo priverstas analizuoti nuolatinės arbitražo institucijos nepriklausomumo klausimą ir šios institucijos pirmininkės veiksmų pagrįstumą³⁷. Nors šioje byloje nekilo arbitro civilinės atsakomybės klausimas, tačiau aplinkybė, kad arbitražo teismo sprendimo panaikinimą lėmė institucijos nepriklausomumo pažeidimas, indikuoja, jog ateityje galima tikėtis ieškinių ir prieš arbitrus. Faktas, kad viena tokia byla Lietuvoje jau nagrinėjama, tai tik patvirtina. Galiausiai tai, jog arbitro atsakomybės tema tampa vis aktualesne, lemia ir kai kurių valstybių sprendimai, šokiruojantys arbitražo bendruomenę, pvz., Jungtinių Arabų Emyratų sprendimas kriminalizuoti veikas, susijusias su arbitro nepriklausomumo principo pažeidimu, už tai numatant laisvės atėmimo bausmę³⁸.

Šios priežastys lemia, jog yra būtina detaliam analizuoti su arbitro civiline atsakomybe susijusius klausimus. Nors arbitro civilinės atsakomybės institutas ir yra laikomas kontroversišku, tai nereiškia, kad jo analizę galima išimtinai palikti su konkrečiu atveju susiduriantiems teismams. Priešingai, būtina suformuluoti doktrininį pagrindą, kuris paaiškintų arbitro civilinės atsakomybės teorijas ir jų teisinį pagrindą. Tai, kokia arbitro atsakomybės doktrina taikytina, nulemia požiūris į arbitražą, t. y., tam tikros arbitražo prigimties teorijos palaikymas. Atitinkamai, ir išvados dėl to, kaip turėtų pasireikšti civilinės atsakomybės taikymas arbitrai, yra bendros visoms valstybėms, o ne tik Lietuvai, kadangi pagrindinės arbitražo prigimties teorijos arbitražo kilmę aiškina globaliai, o ne lokalizuotai. Dėl savo neutralumo, arbitražas yra populiariausias tarptautinių ginčų sprendime. Arbitraže sprendžiami klausimai dažnai turi tarptautinį elementą, sprendžiama

³⁶ DE LA JARA, Jose Maria, OLORTEGUI, Julio. Puma v. Estudio 2000: Three Learned Lessons. *Kluwer Arbitration Blog*, 2017 [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. vasario 7 d.]. Prieiga per internetą: <<http://arbitrationblog.kluwerarbitration.com/2017/05/29/puma-v-estudio-2000-three-learned-lessons/>>.

³⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2016 m. rugsėjo 1 d. nutartis civilinėje byloje UAB „ELGAMOS GRUPĖ“, UAB „INSTRA“ v. UAB „THE7“, Nr. 3K-3-387-421/2016, kat. 4.2.

³⁸ Al Tamimi & Co. *Changes to UAE Penal Code may Scare Arbitrators away and International Businesses with them*, 2016 [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. vasario 19 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.tamimi.com/law-update-articles/changes-to-uae-penal-code-may-scare-arbitrators-away-and-international-businesses-with-them/>>.

dėl taikytinos teisės ir pan., todėl lokalizuotas arbitro atsakomybės klausimų sprendimas ir galimas skirtingas aiškinimas darytų arbitražą mažiau patraukliu. Kitaip tariant, būtina ieškoti pozicijų, kurios būtų bendros arbitražo teisėje ir lemtų, kad arbitro atsakomybė būtų suprantama panašiai visose valstybėse. Šiuo metu, nesant nei teisinio reguliavimo, nei plataus problemos ištyrimo doktrinoje, tokio panašumo nėra.

Tyrimo objektas. Šio disertacinio tyrimo objektas – arbitro civilinės atsakomybės ir jos ribų problematika. Tyrimo metu koncentruojamasi į arbitro civilinės atsakomybės teorijas, aiškinant jų kilmę, kritinius aspektus bei praktinį pritaikomumą. Taip pat tyrimo metu analizuojamos teisinės prielaidos riboto imuniteto nuo civilinės atsakomybės taikymui, aptariamoms arbitro civilinės atsakomybės sąlygos bei su tuo susiję klausimai.

Šio tyrimo objektas neapima kitų atsakomybės formų taikymo arbitrai. Autoriaus apsisprendimą koncentruotis tik į civilinės atsakomybės taikymo arbitrai aspektus, viena vertus, nulėmė tai, kad ši atsakomybės rūšis yra bene aktualiausia arbitražo atveju – nepatenkintos ginčo šalys siekia ne nubausti arbitrą, bet susigrąžinti patirtus finansinius praradimus. Kita vertus, užsienio valstybių patirtis taip pat leidžia teigti, kad Lietuvoje, pirmiausia, būtina detalai atskleisti arbitro civilinės atsakomybės problematiką.

Disertaciniame tyrime taip pat neaptariama ir nuolatinės arbitražo institucijos civilinės atsakomybės problematika. Nuolatinės arbitražo institucijos atsakomybės specifika yra kitokia nei arbitro civilinės atsakomybės, todėl nuolatinės arbitražo institucijos atsakomybės tyrimas reikalautų kokybiškai naujos analizės, kuri iš esmės nebūtų susijusi su arbitro civilinės atsakomybės problematikos tyrimu. Tiesa, šiame tyrime, analizuojant arbitro statuso probleminius aspektus, neišvengiamai aptariamas ir nuolatinės arbitražo institucijos ryšys su ginčo šalimis ir arbitražo teismu, kadangi disertacinis tyrimas taip pat apima ir klausimą dėl nuolatinės arbitražo institucijos teisės reikalauti arbitro civilinės atsakomybės. Tad neišvengiama analizuoti ir šį klausimą.

Be abejo, šis tyrimas nepretenduoja į visa apimančią arbitro civilinės atsakomybės klausimų tyrimą. Tai vargiai būtų įmanoma, kadangi nesant teisinio reguliavimo ir skiriantis užsienio teismų požiūriams į šį klausimą, priklausomai nuo akceptuotos arbitražo teorijos, atsiranda vis naujų aspektų, kurie gali būti analizuojami ir vertinami arbitro atsakomybės kontekste. Nors, kaip bus nurodoma vėliau, doktrinoje šis klausimas nėra plačiai analizuotas, tačiau net ir tų autorių, kurie ryžosi tirti šią temą, skirtingi požiūriai leidžia manyti, kad ateityje analizuojama tema sulauks daugiau dėmesio ir, galbūt, dar kitokio požiūrio.

Tyrimo tikslai ir uždaviniai. Šio tyrimo tikslas – atskleisti arbitro civilinės atsakomybės teorijų turinį ir paaiškinti, kodėl arbitrai turėtų būti taikomas ribotas imunitetas nuo civilinės atsakomybės, pateikti šio imuniteto taikymo teisinės prielaidas, kurias atskleidžia arbitro teisinis statusas, išanalizuoti arbitro civilinės atsakomybės sąlygas, kai taikoma ši teorija, taip pat atskleisti kitus su riboto imuniteto taikymu susijusius klausimus – arbitro atsakomybei taikytinos teisės ir jurisdikcijos problematiką, apibrėžti subjektų, turinčių teisę reikalauti arbitro civilinės atsakomybės, ratą ir, galiausiai, paaiškinti riboto arbitro imuniteto santykį su arbitražo teisėje įtvirtintomis procesinėmis garantijomis.

Siekiant šio tikslo, tyrimui buvo iškelti šie uždaviniai:

- 1) Išanalizuoti arbitro civilinės atsakomybės teorijų kilmę, praktinį pritaikomumą, jų kritinius aspektus ir galimybes taikyti Lietuvoje;
- 2) Atskleisti riboto arbitro imuniteto doktrinos taikymo teisinės prielaidas pagal Lietuvos ir užsienio teisę;
- 3) Išanalizuoti arbitro civilinės atsakomybės sąlygas, kai laikomasi riboto imuniteto doktrinos;
- 4) Nustatyti subjektų, turinčių teisę reikalauti arbitro civilinės atsakomybės, ratą;
- 5) Įvertinti arbitro civilinės atsakomybės santykį su arbitražo teisėje įtvirtintomis procesinėmis garantijomis;
- 6) Nustatyti, kokia teisė turėtų būti taikoma arbitro atsakomybės klausimams ir kokie teismai galėtų būti kompetentingi spręsti arbitro civilinės atsakomybės bylą.

Tyrimo hipotezė. Nors išskiriamos trys arbitro civilinės atsakomybės teorijos: absoliučios atsakomybės doktrina, absoliutaus imuniteto doktrina bei riboto imuniteto nuo civilinės atsakomybės doktrina, arbitrai turėtų būti taikoma būtent pastaroji, kada civilinė atsakomybė būtų taikoma tik tuomet, kai arbitras atliko neteisėtus veiksmus ir tokiu būdu padarė žalos, veikdamas tyčia ar dėl didelio neatsargumo. Tokį arbitro civilinės atsakomybės modelio pasirinkimą lemia dvilypis arbitro statusas: arbitro teisės ir pareigos atsiranda iš sutarties, vadinamos *receptum arbitri*, bet ja suteikiami įgaliojimai – veikiant nepriklausomai ir nešališkai bei laikantis sąžiningo proceso taisyklių išspręsti šalių ginčą ir priimti šalims privalomą sprendimą – yra teismo pobūdžio, neleidžiantys sutarties su arbitru kvalifikuoti įprasta paslaugų teikimo sutartimi ir priskirti šiai sutarčių grupei. Atitinkamai, arbitrai negali būti taikomos nei vien tik įprasto pobūdžio civilinės atsakomybės taisyklės, kadangi būtų paneigta jo teismo pobūdžio funkcijų prigimtis, nei vien tik

absolūtus imunitetas, iš dalies būdingas teisėjams, kadangi visiškai sulyginti arbitro ir teisėjų statusų – negalima.

Tyrimo naujumas. Jo teorinė ir praktinė reikšmė. Arbitro civilinės atsakomybės klausimas nėra naujas arbitražo teisėje, tačiau platesnė jo analizė nėra pateikiama.

Lietuvos arbitražo teisės doktrinoje arbitro atsakomybės klausimus savo straipsnyje „*Arbitrų atsakomybė ir imunitetas nuo atsakomybės*“³⁹ yra aptarę tik Kozubovska ir Daujotas. Šią temą, vadovaujamas Zemlytės, savo magistro darbe 2015 m. yra analizavęs Šliora⁴⁰. Kiti autoriai, išskyrus šios disertacijos autoriaus tyrimus, nėra analizavę arbitro atsakomybės aspektų.

Užsienio arbitražo teisės doktrinoje arbitro atsakomybės klausimus savo bendro pobūdžio arbitražo veikaluose yra aptarę daugelis mokslininkų, įskaitant Born⁴¹, Lew, Mistelis ir Kroll⁴², Gaillard, Fouchard ir Goldman⁴³, Redfern ir Hunter⁴⁴. Šių ir kitų autorių darbuose analizuojami arbitro statuso klausimai ir trumpai aptariamos galimybės taikyti arbitrai atsakomybę. Kiek plačiau šį klausimą savo darbe „*International Commercial Arbitration*“ aptarė tik Born.

Arbitro atsakomybės klausimus savo straipsnyje „*The Liability of International Arbitrators: A Comparative Analysis and Proposal for Qualified Immunity*“⁴⁵ bene išsamiausiai aptarė Franck. Šiame straipsnyje analizuojamos visos trys arbitro atsakomybės teorijos, jų paplitimas ir taikymas praktikoje, aptariami kiti su arbitro atsakomybe susiję klausimai. Šis straipsnis ir jame pateiktos išvados plačiai cituojamos ir kituose su šiuo tyrimu

³⁹ KOZUBOVSKA, Beata, DAUJOTAS, Rimantas. Arbitrų atsakomybė ir imunitetas nuo atsakomybės. *Teisė*, 2014, t. 92.

⁴⁰ ŠLIORA, Donatas. Arbitrų teisinis statusas ir civilinė atsakomybė: magistro tezės. *Vilniaus universiteto Teisės fakultetas*, 2015.

⁴¹ BORN, Gary B. *International Commercial Arbitration* <...>; BORN, Gary B. *International Arbitration: Law and Practice*.

⁴² LEW, Julian D. M., MISTELIS, Loukas A., KROLL, Stefan M. *Comparative International Commercial Arbitration*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2003.

⁴³ FOUCHARD, GAILLARD, GOLDMAN on *International Commercial Arbitration* <...>.

⁴⁴ REDFERN, Alan et al. *Redfern and Hunter on International Arbitration. Sixth edition*. New York: Oxford University Press, 2015; REDFERN, Alan et al. *Redfern and Hunter on International Arbitration. Student edition. Sixth edition*. New York: Oxford University Press, 2015.

⁴⁵ FRANCK, Susan D. The Liability of International Arbitrators: A Comparative Analysis and Proposal for Qualified Immunity. *New York Law School Journal of International & Comparative Law*, 2000, t. 20.

susijusiuose straipsniuose. JAV, kurios teismų praktika įprastai pripažįsta absoliutų arbitro imunitetą, yra ir daugiau reikšmingų arbitro atsakomybės tyrimų. Šį klausimą savo straipsniuose, paskelbtuose JAV moksliniuose žurnaluose, yra analizavę Weston⁴⁶, Rutledge⁴⁷, Truli⁴⁸, Brown⁴⁹, Guzman⁵⁰, Rasmussen⁵¹. Kaip ir Franck straipsnyje, šių autorių darbuose analizuojamos arbitro atsakomybės teorijos ir įprastai kritikuojama absoliutaus imuniteto teorija, taikoma JAV teismuose.

Europos mokslininkų darbuose arbitro atsakomybės klausimai taip pat yra analizuoti. Išskirtinas Alessi straipsnis „*Enforcing Arbitrator’s Obligations: Rethinking International Commercial Arbitrator’s Liability*“⁵². Šio straipsnio autorius, palaikydamas absoliučios atsakomybės teoriją, bene vienintelis arbitro atsakomybės klausimus analizuoja ne abstrakčiai aptardamas egzistuojančias teorijas, bet ir bandydamas pagrįsti pasirinktą teoriją teisinėmis kategorijomis, būtent arbitro statusu. Be to, tai yra vienas iš nedaugelio straipsnių, kuriuose taip aiškiai palaikoma sutartinė arbitražo teorija ir iš jos kylanti absoliučios atsakomybės idėja. Taip pat išskirtinas Hausmaninger straipsnis „*Civil Liability of Arbitrators – Comparative Analysis and Proposals for Reform*“⁵³, kuriame siūloma suformuluoti vienodą arbitro civilinės atsakomybės standartą. Taip pat išskirtini du Smahi straipsniai apie arbitro atsakomybę ir imunitetą pagal Šveicarijos teisę⁵⁴. Šiuose straipsniuose autorė ne tik analizuoja arbitro atsakomybės teorijas, bet ir arbitro statuso kilmę, siekdama pagrįsti kvaziimuniteto taikymą arbitrai. Paminėtini ir kiti Europos bei kitų žemynų autoriai savo darbuose analizavę

⁴⁶ WESTON, Maureen A. Reexamining Arbitral Immunity in an Age of Mandatory and Professional Arbitration. *Minnesota Law Review*, 2006, t. 88:449.

⁴⁷ RUTLEDGE, Peter B. Toward a Contractual Approach to Arbitral Immunity. *Georgia Law Review*, 2004, t. 39:151.

⁴⁸ TRULI, Emmanuela. Liability v. Quasi-Judicial Immunity <...>.

⁴⁹ BROWN, Jenny. The Expansion of Arbitral Immunity: Is Absolute Immunity a Foregone Conclusion. *Journal of Dispute Resolution*, 2009, t. 2009(1).

⁵⁰ GUZMAN, Andrew T. Arbitrator Liability: Reconciling Arbitration and Mandatory Rules. *Duke Law Journal*, 2000, t. 49(5).

⁵¹ RASMUSSEN, Matthew. Overextending Immunity: Arbitral Institutional Liability in the United States, England, and France. *Fordham International Law Journal*, 2002, t. 26(6).

⁵² ALESSI, Dario. Enforcing Arbitrator’s Obligations <...>.

⁵³ HAUSMANINGER, Christian. Civil Liability of Arbitrators <...>.

⁵⁴ SMAHI, Nadia. The Arbitrator’s Liability and Immunity Under Swiss Rules – Part I. *ASA Bulletin*, 2016, t. 34(4); SMAHI, Nadia. The Arbitrator’s Liability and Immunity Under Swiss Rules – Part II. *ASA Bulletin*, 2017, t. 35(1).

arbitro atsakomybės klausimus: Domke⁵⁵, Lew⁵⁶, Lalive⁵⁷, Torres Lagarde⁵⁸, Salahuddin⁵⁹, Yu⁶⁰, Hwang⁶¹, Moller⁶² ir kt. Be to, šiame kontekste galima paminėti ir Warwas monografiją „*The Liability of Arbitral Institutions: Legitimacy Challenges and Functional Responses*“⁶³. Nors šis darbas nėra skirtas arbitro civilinės atsakomybės tematikai, tačiau jis yra susijęs su arbitro atsakomybei aktualia nuolatinės arbitražo institucijos atsakomybe.

Disertacijos autoriui nagrinėjant ne tik arbitro civilinės atsakomybės teorijas, bet ir teisinės prielaidas jų taikymui, reikšmingi yra tyrimai, kuriuose analizuojami su arbitro statusu susiję klausimai. Savo straipsniuose šių problematiką iš dalies analizavo jau minėti Alessi, Hausmaninger, Smahi, Torres Lagarde. Taip pat ypač svarbūs atliekamam tyrimui buvo Lionnet straipsnis „*The Arbitrator’s Contract*“⁶⁴, analizuojantis arbitro sutarties kilmę, jos sudarymo ir kvalifikavimo ypatumus, Onyema monografija „*International Commercial Arbitration and the Arbitrator’s Contract*“⁶⁵. Tiek arbitro statuso, tiek ir arbitro atsakomybės klausimų analizei ypač svarbi buvo Fouchard vadovaujamos ICC darbo grupės galutinė išvada dėl arbitro

⁵⁵ DOMKE, Martin. The Arbitrator’s Immunity from Liability: A Comparative Survey. *The University of Toledo Law Review*, 1971, t. 3(1).

⁵⁶ LEW, Julian D. M. *The Immunity of Arbitrators*. London: Lloyd’s of London Press Ltd., 1990.

⁵⁷ LALIVE, Pierre. Sur l’irresponsabilité arbitrale. Iš *Etudes de Procedure et d’arbitrage en l’honneur de J. F. Poudret*. Faculte de Droit de l’Universite de Lausanne, 1999 [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. sausio 8 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.lalive.ch/data/publications/pla_irresponsabilite_arbitrale_melanges_Poudret.pdf>.

⁵⁸ TORRES LAGARDE, Mercedes. Liability of Arbitrators in Dubai: Still a Safe Seat of Arbitration. *ASA Bulletin*, 2015, t. 33(4).

⁵⁹ SALAHUDDIN, Asif. Should arbitrators be immune <...>.

⁶⁰ YU, Hong-Lin. Who is an arbitrator? A study into the issue of immunity. *International Arbitration Law Review*, 2009, t. 12(2).

⁶¹ HWANG, Michael, et al. Claims Against Arbitrators for Breach of Ethical Duties. *Contemporary Issues in International Arbitration and Mediation: The Fordham Papers*, 2007, t. 1.

⁶² MOLLER, Gustaf. The Finnish Supreme Court and the Liability of Arbitrators. *Journal of International Arbitration*, 2006, t. 23(1).

⁶³ WARWAS, Barbara Alicja. *The Liability of Arbitral Institutions: Legitimacy Challenges and Functional Responses*. The Hague: T.M.C. Asser Press, 2017.

⁶⁴ LIONNET, Klaus. The Arbitrator’s Contract. *Arbitration International*, 1999, t. 15(2).

⁶⁵ ONYEMA, Emilia. *International Commercial Arbitration and the Arbitrator’s Contract*. Abingdon: Routledge, 2010.

statuso⁶⁶, kurioje darbo grupė, sudaryta iš daugelio valstybių žymiausių arbitražo mokslininkų, detaliai bandė atskleisti arbitro statuso prigimtį ir paaiškinti, kokio pobūdžio imunitetą šis statusas lemia.

Taigi, kaip matyti, arbitro civilinės atsakomybės klausimai užsienio doktrinoje yra analizuoti. Vis dėlto, ši analizė dažniausiai apsiriboja arbitro atsakomybės teorijų aptarimu ir rekomendacija pritariti vienai ar kitai, dažniausiai kvaziimuniteto, teorijai. Vis dėlto, tik labai nedidelė dalis autorių analizuoja teisinės prielaidas arbitro imunitetui atsirasti. Tokį autorių apsisprendimą gali lemti tai, jog arbitražo teisės mokslininkai neturi vieningos nuomonės dėl arbitro statuso, arbitro sutarties kilmės. Taigi, šių klausimų analizė reikalauja atskiro, išsamaus tyrimo. Gali būti, jog tai yra viena iš priežasčių, kodėl pasirenkama analizuoti tik pačias atsakomybės teorijas, nesiaiškinant, kurios iš šių teorijų taikymą nulemia šiuolaikinėje arbitražo teorijoje įsitvirtinęs arbitro statuso supratimas.

Šioje disertacijoje arbitro civilinės atsakomybės teorijos analizuojamos ne abstrakčiai, tačiau bandant paaiškinti teorines prielaidas pasirinktos doktrinos taikymui. Autoriui keliant hipotezę, kad arbitro civilinė atsakomybė turėtų būti ribojama jo tyčia ar dideliu neatsargumu, nepakanka iširti tik pačias atsakomybės teorijas ir nustatyti, jog riboto imuniteto doktrina yra labiausiai pagrįsta. Tam, kad ši doktrina neliktų tik teorine, būtina analizuoti jos faktinį pritaikomumą. Būtent todėl autorius tiria arbitro sutarties, jo statuso aspektus, kurie pagrindžia riboto imuniteto doktrinos taikymo arbitrai būtinybę. Be to, skirtingai nei kiti autoriai, disertacijos autorius aptaria arbitro civilinės atsakomybės sąlygas, siekdamas nustatyti, ką turi įrodyti ieškovas arbitro civilinės atsakomybės byloje. Konkrečios arbitro civilinės atsakomybės sąlygos, autoriaus žiniomis, nėra analizuotos jokiam arbitro atsakomybei skirtame darbe.

Būtent šis aspektas, autoriaus manymu, nulemia šio tyrimo teorinę reikšmę. Vien arbitro atsakomybės teorijų analizė, net ir aiškinama kartu su arbitro statuso teorija, nepadedą iki galo suprasti, kodėl arbitrai turėtų būti taikomas ar netaikomas imunitetas. Net ir nustačius, kad arbitro statusas lemia riboto imuniteto taikymo poreikį arbitrai, liktų neaišku, ar ribotas imunitetas gali būti taikomas visais atvejais, ar tam tikrais atvejais jo neturėtų būti, pvz.,

⁶⁶ ICC darbo grupė. ICC Final Report on the Status of the Arbitrator. *ICC International Court of Arbitration Bulletin*, 1996, t. 7(1) [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. vasario 19 d.]. Prieiga per internetą: <http://library.iccwbo.org/content/dr/COMMISSION_REPORTS/CR_0009.htm?l1=Bulletins&l2=ICC+International+Court+of+Arbitration+Bulletin+Vol.+7%2FNo.1+-+Eng&AUTH=5d779350&Timeframe=>>.

kai pažeidžiama arbitro sutartyje nustatyta rezultato prievolė. Siekiant pašalinti visus neaiškumus, atsiranda poreikis tirti arbitro civilinės atsakomybės sąlygų, taikytinos teisės bei jurisdikcijos ir kitus klausimus, kurių savo darbuose įprastai netiria kiti autoriai. Tad šiuo darbu užpildomos nurodytos spragos ir mėginama atsakyti į klausimus, kurių neanalizuoja nei užsienio, nei Lietuvos mokslininkai.

Tyrimo praktinė reikšmė pasireiškia tuo, jog tyrimo metu pateikti argumentai ir išvados gali būti reikšmingi sprendžiant tiek dėl to, kurią atsakomybės teoriją turėtų akceptuoti Lietuva, tiek ir konkrečioje byloje sprendžiant dėl galimos arbitro civilinės atsakomybės.

Tyrimo metodai. Tyrimo metu kompleksiskai naudoti keletas tyrimo metodų. Didžiausią reikšmę darbe turėjo lyginamasis, lingvistinis, istorinis, sisteminės analizės, teleologinis metodai.

Lyginamojo metodo pagalba arbitro civilinės atsakomybės klausimai buvo analizuojami vertinant kitų valstybių, pirmiausia, Anglijos, JAV, Prancūzijos, Šveicarijos, Ispanijos, Suomijos ir kt., patirtį. Kadangi arbitro civilinė atsakomybė įstatyminiu lygmeniu yra reguliuota tik kai kuriose valstybėse, lyginamasis metodas buvo ypač reikšmingas analizuojant tokių valstybių pasirinktų modelių panašumus ir skirtumus. Duomenys, gauti naudojant aptariamą metodą, suteikė galimybę spręsti dėl arbitro civilinės atsakomybės klausimų Lietuvoje reglamentavimo ir tuo tikslu pateikti siūlymus. Šio metodo naudojimas pasireiškė visose disertacinio tyrimo dalyse.

Lingvistinis metodas tyrimo metu buvo naudojamas tiriant arbitro statuso problematiką, siekiant atskleisti sutartinių santykių tarp ginčo šalių, arbitrų ir nuolatinės arbitražo institucijos kilmę ir sampratą. Šis metodas naudotas ir kitose dalyse, tiriant disertaciniam tyrimui reikšmingas sąvokas ir jų reikšmę.

Istorinis tyrimo metodas plačiausiai naudotas pirmojoje disertacinio tyrimo dalyje, aptariant skirtingų arbitro civilinės atsakomybės teorijų kilmę. Jo pagalba buvo paaiškintos skirtingos arbitro atsakomybės teorijos, įvertintas jų pagrindumas.

Sisteminės analizės metodas buvo ypač svarbus disertacinio tyrimo antrojoje ir trečiojoje dalyse. Šis metodas leido į nagrinėjamas problemas pažvelgti ne atsietai, o vertinant jas kaip tam tikrą sistemą. Tai buvo ypač svarbu, analizuojant teisinių santykių tarp ginčo šalių, arbitrų ir nuolatinės arbitražo institucijos prigimtį bei sprendžiant dėl arbitro statuso kilmės. Taip pat šis metodas buvo ypač reikšmingas analizuojant arbitro civilinės atsakomybės sąlygų tarpusavio ryšį.

Teleologinis metodas buvo svarbus analizuojant, kodėl tarptautiniuose dokumentuose ir atskirų valstybių teisės aktuose nėra arba yra sureguliuotas

arbitro atsakomybės klausimas. Šio metodo pagalba buvo vertinami tyrimui reikšmingų aktų *travaux préparatoires* ir bandoma paaiškinti kitų valstybių ar tarptautinių organizacijų teisėkūros subjektų vienokį ar kitokį pasirinkimą.

Tyrimo šaltiniai. Disertacijoje naudotus šaltinius galima skirstyti į šias grupes:

Norminiai šaltiniai. Disertacijoje vertinamas tarptautiniuose šaltiniuose, pirmiausia, Niujorko konvencijoje numatytas teisinis reguliavimas. Ypač didelis dėmesys skiriamas UNCITRAL Pavyzdiniam įstatymui, įtvirtinančiam bendro pobūdžio arbitražo proceso principus, kuriais remiasi daug pasaulio valstybių, įskaitant ir Lietuvą. Šiai šaltinių grupei priskirtini ir Lietuvos teisės aktai: KAĮ, CK⁶⁷ ir iš dalies CPK⁶⁸. Taip pat disertacijoje plačiai remiamasi užsienio šalių teisinių reguliavimu. Didžiausias dėmesys skiriamas toms valstybėms, kuriose įtvirtintas arbitražo režimas susilaukė didžiausios sėkmės ir šios valstybės pagrįstai laikomos tarptautinio arbitražo centrais: Anglija, Prancūzija, Šveicarija, Švedija. Dėmesys skiriamas ir kitoms valstybėms, ypač toms, kurių įstatymuose įtvirtintos teisės normos, reglamentuojančios arbitro civilinės atsakomybės klausimus: Austrija, Ispanija, Italija, Rusija, atskiros JAV valstijos ir kt. Galiausiai, šiai šaltinių grupei galima priskirti ir nuolatinių arbitražo institucijų arbitražo taisykles. Siekiant atskleisti tyrimo objektą, analizuojama tiek didžiausių tarptautinių arbitražo institucijų (ICC, LCIA, SCC, VIAC, DIC, SIAC, SCAI ir kt.), tiek nacionalinių – VKAT ir Lietuvos arbitražo teismo – arbitražo procedūros reglamentai.

Specialioji literatūra. Tyrimo metu naudota literatūra gali būti grupuojama į tris kategorijas. Pirmajai kategorijai priskirtini bendro pobūdžio arbitražo veikalai, kurie nėra skirti konkrečiai arbitro civilinės atsakomybės klausimams, tačiau pateikia platų arbitražo ir jo institutų paaiškinimą. Šiai kategorijai galima priskirti Born⁶⁹, Lew, Mistelis ir Kroll⁷⁰, Redfern ir

⁶⁷ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2000, nr. 74-2262.

⁶⁸ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2002, nr. 36-1340.

⁶⁹ BORN, Gary B. *International Commercial Arbitration* <...>; BORN, Gary B. *International Arbitration: Law and Practice*; BORN, Gary B. *International Arbitration: Cases and Materials* <...>.

⁷⁰ LEW, J. D. M., MISTELIS, L. A., KROLL, S. M. *Comparative International Commercial Arbitration* <...>.

Hunter⁷¹, Gaillard, Fouchard ir Goldman⁷², Rubino-Sammartano⁷³, Poudret ir Besson⁷⁴, Kaufmann-Kohler ir Rigozzi⁷⁵ bei kitų autorių darbus. Šiai grupei taip pat priskirtini ir Lietuvos autorių darbai: Domino ir Mikelėno monografija „*Tarptautinis komercinis arbitražas*“⁷⁶ bei Mikelėno, Nekrošiaus ir Zemlytės „*Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymo komentaras*“⁷⁷. Antrajai kategorijai galima priskirti darbus, įprastai mokslinius straipsnius, kuriuose specifiškai analizuojamas arbitro atsakomybės klausimas. Šiai kategorijai galima priskirti Franck⁷⁸, Alessi⁷⁹, Hausmaninger⁸⁰, Smahi⁸¹, Rasmussen⁸², Torres Lagarde⁸³, Truli⁸⁴ ir kitų autorių darbus. Į šią kategoriją patenka ir Lietuvos autorių – Kozubovskos ir Daujoto – straipsnis apie arbitro atsakomybę⁸⁵. Trečiajai kategorijai priskirtini darbai, kuriuose analizuojami kiti nei arbitro atsakomybės klausimai, tačiau jų analizė yra reikšminga vertinant disertacijos temą. Šiai kategorijai priskirtini: Onyema⁸⁶, Lionnet⁸⁷,

⁷¹ REDFERN, Alan *et al.* *Redfern and Hunter on International Arbitration. Sixth edition* <...>; REDFERN, Alan *et al.* *Redfern and Hunter on International Arbitration. Student edition* <...>.

⁷² FOUCHARD, GAILLARD, GOLDMAN *on International Commercial Arbitration* <...>.

⁷³ RUBINO-SAMMARTANO, Mauro. *International Arbitration Law and Practice*. The Hague: Kluwer Law International, 2001.

⁷⁴ POUDRET, Jean-Francois, BESSON, Sebastien. *Comparative law of international arbitration. Second edition*. London: Sweet & Maxwell, 2007.

⁷⁵ KAUFMANN-KOHLER, Gabrielle, RIGOZZI, Antonio. *International Arbitration: Law and Practice in Switzerland*. Oxford: Oxford University Press, 2015.

⁷⁶ DOMINAS, Gediminas, MIKELĖNAS, Valentinas. *Tarptautinis komercinis arbitražas* <...>.

⁷⁷ MIKELĖNAS, Valentinas, NEKROŠIUS, Vytautas, ZEMLYTĖ, Eglė. *Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymo komentaras*. Vilnius: Justitia, 2016.

⁷⁸ FRANCK, Susan D. *The Liability of International Arbitrators* <...>.

⁷⁹ ALESSI, Dario. *Enforcing Arbitrator's Obligations* <...>.

⁸⁰ HAUSMANINGER, Christian. *Civil Liability of Arbitrators* <...>.

⁸¹ SMAHI, Nadia. *The Arbitrator's Liability and Immunity Under Swiss Rules – Part I* <...>; SMAHI, Nadia. *The Arbitrator's Liability and Immunity Under Swiss Rules – Part II* <...>.

⁸² RASMUSSEN, Matthew. *Overextending Immunity* <...>.

⁸³ TORRES LAGARDE, Mercedes. *Liability of Arbitrators in Dubai: Still a Safe Seat of Arbitration*. *ASA Bulletin*, 2015, t. 33(4).

⁸⁴ TRULI, Emmanuela. *Liability v. Quasi-Judicial Immunity* <...>.

⁸⁵ KOZUBOVSKA, Beata, DAUJOTAS, Rimantas. *Arbitrų atsakomybė* <...>.

⁸⁶ ONYEMA, Emilia. *International Commercial Arbitration* <...>.

⁸⁷ LIONNET, Klaus. *The Arbitrator's Contract* <...>.

Horvath⁸⁸ ir kitų autorių darbai. Į ją taip pat patenka ir Lietuvos autorių darbai: Mikelėno „*Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga: Prievolių teisė (I)*“⁸⁹ ir kiti Lietuvos autorių darbai.

Teismų praktika. Disertacijoje daugiausia remiamasi užsienio valstybių teismų praktika, kadangi Lietuvoje, minėta, arbitro atsakomybės klausimai įsiteisėjusiais teismų sprendimais dar nėra vertinti. Daugiausia dėmesio disertacijoje skiriama JAV teismų praktikai, kadangi joje plačiausiai pasisakyta dėl arbitro imuniteto. Taip pat analizuojami ir kitų valstybių teismų sprendimai, kuriuose suformuluotos arbitro atsakomybės klausimams svarbios taisyklės: Ispanijos, Suomijos, Prancūzijos, Airijos, Jungtinės Karalystės, Austrijos ir kt. valstybių teismų praktika. Lietuvos teismų praktika disertacijoje taip pat cituojama tose dalyse, kuriose aptariami bendresnio pobūdžio klausimai, daugiausia trečiojoje disertacijos dalyje. Darbe dėmesys skiriamas ir tarptautinių teismų – EŽTT ir ES Teisingumo Teismo – jurisprudencijai, kurioje suformuluotos išvados yra aktualios arbitro atsakomybės klausimams.

Kiti šaltiniai. Tyrime naudoti ir kiti šaltiniai: UNCITRAL Pavyzdinio įstatymo, taip pat kitų teisės aktų *travaux préparatoires*, nuolatinių arbitražo institucijų pateikiama statistika ir kt.

Disertacijos struktūra. Disertacijos struktūra yra nulemta tyrimo objekto bei išsikeltų darbo uždavinių. Disertaciją sudaro įvadas, septynių dalių dėstomoji dalis bei išvados.

Disertacijos įvade aptariamas tyrimo aktualumas, jo probleminiai aspektai, apžvelgiamas tyrimo objekto ištirtumas pasauliniu ir nacionaliniu mastu, apibrėžti darbo tikslai, uždaviniai, metodologija, šaltiniai, pateikta tyrimo hipotezė bei ginamieji teiginiai.

Pirmojoje disertacijos dalyje „*Arbitro civilinės atsakomybės teorijos*“ aptariami trys pagrindiniai požiūriai į arbitro civilinę atsakomybę: absoliučios atsakomybės teorija, absoliutaus imuniteto nuo civilinės atsakomybės teorija bei riboto imuniteto nuo civilinės atsakomybės (kvaziimuniteto) teorija. Šioje dalyje analizuojama visų trijų doktrinų kilmė, jų praktinis pritaikomumas bei pagrindiniai kritiniai aspektai, taip pat vertinamos galimybės kiekvieną iš šių teorijų taikyti Lietuvoje. Galiausiai, ši dalis užbaigiama paaiškinant, kodėl prioritetą turėtų būti teikiamas kvaziimuniteto teorijai, pagal kurią toliau ir analizuojami arbitro civilinės atsakomybės klausimai.

⁸⁸ HORVATH, Gunther J. The Duty of the Tribunal to Render an Enforceable Award. *Journal of International Arbitration*, 2001, t. 18(2).

⁸⁹ MIKELĖNAS, Valentinas. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Prievolių teisė. T. 1.* Vilnius: Justitia, 2001.

Antrojoje disertacijos dalyje „*Riboto arbitro imuniteto taikymo teisinės prielaidos*“ analizuojami klausimai, susiję su arbitro statusu. Atskleidžiama arbitro sutarties su ginčo šalimis bei nuolatine arbitražo institucija⁹⁰ kilmė bei jos kvalifikavimo problematika, jų sudarymo ypatumai. Taip pat šioje dalyje, siekiant paaiškinti riboto imuniteto teines prielaidas, analizuojama arbitro civilinės atsakomybės kilmė. Šios dalies pabaigoje vertinama, kokią įtaką turi arbitro civilinę atsakomybę ribojančios nuostatos tarptautinėse sutartyse, įstatymuose ir nuolatinės arbitražo institucijos arbitražo taisyklėse arbitro atsakomybės kilimui.

Trečiojoje disertacijos dalyje „*Arbitro civilinės atsakomybės sąlygos*“ aptariamos konkrečios arbitro civilinės atsakomybės sąlygos per riboto imuniteto doktrinos prizmę. Šioje dalyje paaiškinama, kurios iš civilinės atsakomybės sąlygų (neteisėti veiksmai, žala, priežastinis ryšys ir kaltė) yra esminės ir privalomosios arbitro civilinei atsakomybei kilti, atskleidžiama arbitro civilinės atsakomybės prievolės prigimtis, analizuojamas poreikis drausti arbitro civilinę atsakomybę.

Ketvirtojoje disertacijos dalyje „*Arbitro civilinės atsakomybės santykis su įstatyme numatytomis procesinėmis garantijomis*“ analizuojama, kokią įtaką arbitro civilinės atsakomybės taikymui turi kiti arbitražo teisėje įprastai įtvirtinti institutai, skirti apginti arbitražo šalių interesus – arbitro nušalinimas, atstatydinimas, arbitražo teismo sprendimo panaikinimas ar atsisakymas sprendimą pripažinti. Vertinama, ar galimybė pasinaudoti šiais institutais ir faktinis pasinaudojimas ar nepasinaudojimas gali turėti įtakos vėlesniam arbitro civilinės atsakomybės kilimui.

Penktojoje disertacijos dalyje „*Subjektai, galintys reikalauti arbitro civilinės atsakomybės*“ analizuojama, kokie subjektai turi teisę pareikšti ieškinį arbitrai dėl nuostolių atlyginimo. Vertinami kiekvienos iš išskirtų subjektų grupės teisė ir perspektyvos reikalauti taikyti arbitrai civilinę atsakomybę.

Šeštojoje disertacijos dalyje „*Arbitro civilinės atsakomybės klausimams taikytina teisė*“ analizuojama, kokia teisė turėtų būti taikoma, sprendžiant arbitro civilinės atsakomybės klausimus ir kuo vadovaujantis ji nustatyta.

⁹⁰ Paminėtina, jog arbitražas gali būti ne tik institucinis, tačiau ir *ad hoc*, kai ginčo sprendime nuolatinė arbitražo institucija nedalyvauja. Vis tik, analizuojant arbitro civilinės atsakomybės problematiką, reikia vertinti ir nuolatinės arbitražo institucijos santykį su ginčo šalimis ir arbitražo teismu, kadangi, kaip nurodo Sanders, „arbitražas, nepaisant to, ar jis tarptautinis ar nacionalinis, daugiausia yra institucinis“ (SANDERS, Pieter. *Quo vadis* <...>, p. 9).

Septintojoje disertacijos dalyje „*Arbitro civilinės atsakomybės bylą teisingumas*“ analizuojama, kokie teismai turi jurisdikciją nagrinėti arbitro civilinės atsakomybės bylą ir kokių pagrindų ji atsiranda.

Disertacija užbaigiama suformuluojant išvadas, pagrįstas tyrimo pagrindu, kurios apibendrina disertacijos dėstomojoje dalyje atliktą tyrimą bei atsako į disertacijos įvade iškeltus tikslus ir uždavinius. Taip pat šioje dalyje pateikiami pasiūlymai dėl teisinio reguliavimo tobulinimo, kurio trūkumas ir būtinybė užpildyti spragas pastebėta tyrimo metu.

Ginamieji teiginiai:

- 1) Arbitrui turi būti taikoma riboto imuniteto nuo civilinės atsakomybės doktrina, kai atsakomybė atsirastų tik esant aukštesniam arbitro kaltės laipsniui: tyčiai arba dideliam neatsargumui. Ši teorija suderina skirtingus požiūrius į arbitražą ir užtikrina, kad bus apginti tiek ginčo šalių, tiek ir arbitrų interesai. Be to, ribojant galimybes taikyti arbitrai civilinę atsakomybę, užtikrinamas arbitražo proceso integralumas, kadangi ribojama šalių galimybė savo nepasitenkinimą įvykusi arbitražo procesu perkelti į civilinės atsakomybės arbitrai bylos inicijavimą.
- 2) Riboto imuniteto arbitrai taikymą nulemia jo teisinis statusas. Arbitras nėra nei išimtinai paslaugų teikėjas, nei vien tik kvaziteisėjas. Nors arbitro įgaliojimai atsiranda arbitro sutarties pagrindu, tačiau šių įgaliojimų prigimtis yra teismo pobūdžio. Tai lemia, kad arbitrai negali būti išimtinai taikomos atsakomybės kategorijos, skirtos paslaugų teikėjo atsakomybei (nes jis nėra vien tik įprastas paslaugų teikėjas) ar teisėjo atsakomybei (nes jis nėra ir vien tik kvaziteisėjas). Dvilypis arbitro statusas yra savitas ir lemiantis poreikį tiek saugoti arbitro nepriklausomumą, neleidžiant jam taikyti įprastų civilinės atsakomybės taisyklių, tiek ir nulemiantis poreikį ginti ginčo šalis, jei joms ginčo sprendimo paslaugos suteikiamos netinkamai. Šiems klausimams spręsti turėtų būti taikoma pačių arbitro sutarties šalių pasirinkta teisė, o tokio pasirinkimo nesant – arbitražo vietos valstybės teisė. Pastarosios valstybės teismai taip pat turėtų nagrinėti ir arbitro atsakomybės bylą, jei ieškovas nepageidautų reikšti ieškinio atsakovo – arbitro – gyvenamosios vietos teisme.
- 3) Arbitro civilinė atsakomybė turi būti ribojama per arbitro aukštesnio laipsnio kaltės prizmę. Kaltės institutas užtikrintų, jog savo pareigas netinkamai įvykdęs ar jų apskritai neįvykdęs arbitras negalėtų išvengti civilinės atsakomybės. Tuo pačiu būtų užtikrinta ir tai, kad ginčo šalys negalės piktnaudžiauti civilinės atsakomybės institutu, nes būtent

ieškoviui tektų įrodyti visas arbitro civilinės atsakomybės sąlygas, įskaitant ir jo kaltę. Nors labiausiai suinteresuotos reikalauti arbitro civilinės atsakomybės yra ginčo šalys, tačiau tokią galimybę turėtų ir nuolatinė arbitražo institucija su sąlyga, jog jai pačiai buvo taikyta civilinė atsakomybė. Kiti subjektai arbitro atsakomybės galėtų reikalauti tik išimtiniais atvejais, tačiau ir jiems turėtų būti taikomas tas pats įrodinėjimo standartas.

- 4) Nepasinaudojimas įstatyme įtvirtintomis procesinėmis garantijomis savaime neturėtų užkirsti kelio reikalauti arbitro civilinės atsakomybės, tačiau tai gali turėti įtakos atlygintinos žalos dydžio apskaičiavimui. Kita vertus, tais atvejais, kai teismai atsisako panaikinti arbitražo teismo sprendimą, o vėliau tuo pačiu pagrindu reikalaujama ir arbitro atsakomybės, tai turėtų būti pagrindas ieškinį arbitrai atmeti, kadangi priešingu atveju grėstų skirtingų, bet lygiaverčių sprendimų koegzistavimo rizika.

1. ARBITRO CIVILINĖS ATSAKOMYBĖS TEORIJOS

Doktrinoje išskiriami trys galimi arbitro civilinės atsakomybės variantai – 1) absoliuti arbitro civilinė atsakomybė, 2) absoliutus arbitro imunitetas nuo civilinės atsakomybės ir 3) ribotas imunitetas nuo civilinės atsakomybės (kvaziimunitetas)⁹¹.

Visos šios teorijos kyla iš to, jog arbitražas doktrinoje ir praktikoje nėra suprantamas vienodai. Iš tiesų, suskaičiuojamos net kelios arbitražo kilmės teorijos, iš kurių plačiausiai žinomos sutartinė, jurisdikcinė ir mišrioji⁹². Būtent šių teorijų pagrindai ir vystosi nurodytos arbitro civilinės atsakomybės doktrinos.

Toliau šioje dalyje būtent ir aptariamos visos arbitro civilinės atsakomybės teorijos, siekiant paaiškinti jų prigimtį, taikymą praktikoje, kritinius aspektus, taip pat analizuoti šių doktrinų taikymo Lietuvoje galimybes. Nors autorius laikosi pozicijos, kad arbitrai turėtų būti taikomas ribotas imunitetas nuo civilinės atsakomybės, tai nereiškia, jog arbitro civilinės atsakomybės tyrimas gali apsiriboti tik šios teorijos analize. Priešingai, tokiu atveju liktų neatsakyta daugybė klausimų ir riboto imuniteto doktrinos pasirinkimas, to nepaaiškinant, galėtų būti jau vien dėl to kritikuojamas. Be to, kaip bus nurodoma toliau, riboto imuniteto doktrina bando suderinti likusius du požiūrius į arbitro civilinę atsakomybę, tad šių požiūrių analizė yra svarbi ir riboto imuniteto teorijos pagrindimui.

1.1. Absoliučios arbitro civilinės atsakomybės teorija

Doktrinoje pažymima, kad „arbitrų atsakomybė paliečia arbitražo šerdį. Ji yra susijusi su vidiniu santykiu tarp šalių ir arbitrų“⁹³. Tačiau ką reiškia absoliuti atsakomybė? Tarptautinių žodžių žodyne žodis „absolutus“ suprantamas kaip besąlyginis, neribotas, nesantytinis, visiškas, pilnas⁹⁴. Taigi, absoliuti arbitro civilinė atsakomybė, aiškinant lingvistiškai, turėtų būti suvokiama kaip visiška ir pilna arbitro atsakomybė už savo veiksmus, nesant jokio pagrindo taikyti jam atleidimą nuo civilinės atsakomybės *a priori*, numatant ją

⁹¹ FRANCK, Susan D. The Liability of International Arbitrators <...>, p. 1-3.

⁹² DOMINAS, Gediminas, MIKELĖNAS, VALENTINAS. *Tarptautinis komercinis arbitražas* <...>, p. 29-37.

⁹³ ALESSI, Dario. Enforcing Arbitrator's Obligations <...>, p. 738.

⁹⁴ Zodziai.lt. *Absolutus žodžio reikšmė* [interaktyvus]. Žiūrėta 2017 m. lapkričio 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.zodziai.lt/reiksme&word=absolutus&wid=74>>.

ribojančias sąlygas, pvz., tam tikrą kaltės formą. Kitaip tariant, absoliuti arbitro atsakomybė reiškia, jog esant civilinės atsakomybės sąlygoms, arbitras turėtų atsakyti kaip ir bet kuris kitas prievolės neįvykdęs ar ją netinkamai įvykdęs asmuo. Jam neturėtų būti taikomi jokie imunitetai ar kitokios priemonės arbitrai apsaugoti. Esant civilinės atsakomybės sąlygoms, nustatytoms pagal įprastas civilinės atsakomybės taisykles, arbitrai būtų taikomas įpareigojimas atlyginti nuostolius visiškai, nebent egzistuotų įprastai įstatymuose įtvirtintos sąlygos, pvz., *force majeure*, lemiančios atleidimą nuo civilinės atsakomybės.

Absoliučios arbitro civilinės atsakomybės teorija grindžiama tuo, jog arbitras yra įprastas paslaugų teikėjas, o netinkamai paslaugą suteikęs ar jos nesuteikęs asmuo turi atlyginti paslaugų gavėjui patirtus nuostolius⁹⁵. Iš tiesų, paslaugų teikimą reglamentuojančios teisės normos (CK 6.716-6.724 str.) nenumato jokių išimčių ir neriboja paslaugų teikėjo atsakomybės. Pagal tokią teoriją, arbitras prilyginamas ekspertui, kurio atsakomybė nustatoma pagal arbitro ir šalių susitarimą dėl ginčo arbitravimo⁹⁶.

Taigi, arbitrą sulyginant su įprastu paslaugų teikėju, jo atsakomybė turėtų būti vertinama kaip paslaugų teikėjo, o tai reiškia, kad nepatenkintas suteiktomis paslaugomis ar apskritai jų negavęs, paslaugų gavėjas visuomet turi teisę reikalauti paslaugų teikėjo atlyginti dėl to patirtus nuostolius. Toliau absoliučios arbitro civilinės atsakomybės klausimai analizuojami detaliau.

1.1.1. Absoliučios arbitro civilinės atsakomybės samprata ir kilmė

Kaip jau įvardyta, absoliuti arbitro civilinė atsakomybė turėtų būti suprantama kaip visiška ir neribota arbitro pareiga atlyginti jo veiksmais ar neveikimu padarytą žalą, atsiradusią šalims ir/ar kitiems asmenims. Žinoma, ši atsakomybė nekiltų be pagrindo – žalos atlyginimo reikalaujantis subjektas ją turėtų pagrįsti pagal įprastus civilinės atsakomybės standartus, o arbitras galėtų įrodinėti, kad jo atsakomybės sąlygų nėra arba gintis tuo, jog civilinė atsakomybė neturėtų būti taikoma (CK 6.253 str.). Tačiau įrodinėdamas, kad nėra pagrindo taikyti atsakomybę, arbitras negalėtų gintis tuo, jog jis atlieka tokias funkcijas, kurios jam garantuoja visišką ar dalinį imunitetą. Kitaip tariant, arbitro atliekamų funkcijų specifiškumas ir jų panašumas į teisėjo vykdomas funkcijas jokių būdu nebūtų pagrindas atleisti arbitrą nuo civilinės atsakomybės arba apskritai atsakyti svarstyti jo atsakomybės klausimą.

⁹⁵ ALESSI, Dario. Enforcing Arbitrator's Obligations <...>, p. 754.

⁹⁶ HAUSMANINGER, Christian. Civil Liability of Arbitrators <...>, p. 19.

Absoliutaus arbitro imuniteto doktrina kildinama iš vienos iš tradicinių arbitražo kilmės mokyklų arba teorijų – sutartinės, o tiksliau jos atšakos, laikomos šiuolaikine sutartine arbitražo teorija. Kaip dar 1996 m. pabrėžė Dominas ir Mikelėnas, šiuolaikinė sutartinė arbitražo teorija arbitražą „laiko grupe teisinių santykių, kurie iš prigimties yra sutartiniai arba priklauso greičiau privatinės (materialinės) nei procesinės teisės sferai“⁹⁷. Belohavlek teigimu, sutartinė teorija „yra grindžiama prezumpcija, jog arbitrų įgaliojimai spręsti ginčą kyla iš šalių susitarimo, kuriuo, viena vertus, valstybės teismams atimama teisė spręsti šalių ginčą, kylantį iš atitinkamos teisinės prievolės ir, antra vertus, šalys savanoriškai, jų susitarimo pagrindu kreipiasi į arbitražą“⁹⁸. „Būtent susitarimas arbitruoti yra vienintelis instrumentas, kuris suteikia teisę arbitrams spręsti ginčą ir priimti sprendimą“⁹⁹. Taigi, sutartinė teorija arbitražą kildina iš privataus šalių susitarimo, reiškiančio, jog šalys savo laisva valia atsisako spręsti ginčus valstybės įgaliojose institucijose (pirmiausia, teismuose) ir pasirenka privačius trečiuosius asmenis, kad šie tarp jų kilusį konfliktą sureguliuotų. Jeigu arbitražas yra sutartinis, tai ir arbitrų dalyvavimas ginčo sprendime yra grindžiamas nieku kitu kaip tik sutartimi.

Šiuolaikinės arbitražo teorijos apibrėžtis leidžia išskirti dvi esmines arbitražui sutartis. Pirmoji yra arbitražinis susitarimas tarp ginčo šalių, kuriuo susitariama ginčą spręsti arbitražu. Antroji yra tų pačių ginčo šalių susitarimas su arbitru, vadinamas arbitro sutartimi (angl., *arbitrator's contract*) arba *receptum arbitri*, kuriuo arbitras įsipareigoja išspręsti jam perduotus tarp ginčo šalių kilusius nesutarimus. Šios sutartys neturėtų būti maišomos tarpusavyje. „Arbitro sutartis yra atskira nuo arbitražinio susitarimo, nors kyla iš jo. Arbitražinis susitarimas nesaisto arbitro, tik susitarimo šalis. Vis dėlto, nors arbitro sutartis yra atskiras susitarimas tarp šalių ir arbitro, kuris yra nepriklausomas nuo arbitražinio susitarimo, tačiau arbitražinio susitarimo sąlygos taip pat yra ir arbitro sutarties sąlygos“¹⁰⁰. Born teigimu, „be arbitro sutarties nebūtų įtikinančio paaiškinimo tokiems dalykams kaip šalių teisė paskirti arbitrą (ir arbitro teisė atsisakyti paskyrimo), atsiskaitymas su arbitru ir kitos įsipareigojimo sąlygos, arbitro pareiga vadovauti arbitražui pagal šalių

⁹⁷ DOMINAS, Gediminas, MIKELĖNAS, VALENTINAS. *Tarptautinis komercinis arbitražas* <...>, p. 29-30.

⁹⁸ BELOHAVLEK, Alexander J. The Legal Nature of International Commercial Arbitration and the Effects of Conflicts between Legal Cultures. *Law of Ukraine*, 2011, t. 2, p. 18.

⁹⁹ TSAKATOURA, Anastasia. The Immunity of Arbitrators. *Inter-Lawyer*, 2002 [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. kovo 7 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.inter-lawyer.com/lex-e-scripta/articles/arbitrators-immunity.htm>>.

¹⁰⁰ ALESSI, Dario. Enforcing Arbitrator's Obligations <...>, p. 750.

susitarimo sąlygas (atskiras nuo bendrųjų sąžiningumo ir šalių lygybės principų) ir šalių teisė (kartu) pašalinti arbitražą. Kiekvienas iš šių arbitro teisių ir pareigų aspektų yra lengvai ir natūraliai paaiškinamas sutartimi tarp šalių ir arbitražo¹⁰¹. Tačiau kartu Born pabrėžia ir tai, jog arbitro sutarties nereikėtų suvokti kaip vientiso dokumento pavadinto sutartimi. Arbitro sutartis gali būti sudaroma skirtingais būdais ir dažniausiai sutartis atsispindi komunikacijoje tarp arbitro ir šalių bei jų veiksmuose arba yra integruota institucinio arbitražo taisyklėse bei nacionalinės teisės principuose¹⁰².

Taigi, šiuolaikinė sutartinė arbitražo teorija grindžia arbitražą išimtinai sutartiniu pagrindu. Tai leidžia teigti, jog skirtingai nei jurisdikcinė arbitražo teorija, sutartinės teorijos šalininkai prioritetą teikia arbitro skyrimo sąlygoms, numatytoms sutartyje, o ne jo vykdomoms funkcijoms¹⁰³. Bandant kvalifikuoti arbitro sutartį, doktrinoje išskiriamos trys pagrindinės teorijos, pateikiančios skirtingus požiūrius į arbitro ir ginčo šalių susitarimą: 1) agentavimo sutarties teorija; 2) paslaugų teikimo sutarties teorija ir 3) *sui generis* sutarties teorija. Būtina atkreipti dėmesį, kad arbitro sutartis kaip institutas nėra žinomas vien tik sutartinės arbitražo teorijos šalininkams. Priešingai, šiuolaikinė arbitražo teisė iš esmės vieningai pripažįsta, kad tarp ginčo šalių ir arbitro yra sudaromas susitarimas¹⁰⁴. Tačiau skirtingai nei kvaziuniteto atveju, sutartinės arbitražo teorijos šalininkai suvokia arbitro sutartį kaip visiškai įprastą privatinės teisės susitarimą, kuriuo viena šalis (arbitras) įsipareigoja kitai šaliai (ginčo dalyviams) teikti ginčo sprendimo paslaugas¹⁰⁵. Šios doktrinos šalininkai atsisako sutikti su tuo, jog arbitro teikiamos paslaugos nėra įprasta intelektinė paslauga, kuri negali būti prilyginta įprastoms paslaugoms. Tuo tarpu kitos arbitražo teorijos yra linkusios arbitro sutartį vertinti kaip *sui generis* susitarimą, kuriam būdinga specifinė ginčo sprendimo funkcija, negalinti būti priskirta įprastam paslaugų teikimui. Būtent tai, kaip bus nurodoma vėliau, ir lemia skirtumus, kurie įgauna skirtingą aiškinimą arbitro atsakomybės kontekste. Arbitro sutarties teorijos detalai analizuojamos šios disertacijos 2.1.1-2.1.3 skyriuose ir šioje dalyje detaliau nėra vertinamos.

Teigiant, kad arbitražas yra grynai sutartinio pobūdžio, o ginčo šalis ir arbitražą sieja paslaugų teikimo arba agentavimo teisiniai santykiai, arbitražui turėtų būti taikomos sutarčių teisės kategorijos. CK 6.154 str. 1 d. įtvirtinta,

¹⁰¹ BORN, Gary B. *International Commercial Arbitration* <...>, p. 1973.

¹⁰² *Ibidem*, p. 1982.

¹⁰³ KOZUBOVSKA, Beata, DAUJOTAS, Rimantas. Arbitražo atsakomybė <...>, p. 50.

¹⁰⁴ ICC darbo grupė. ICC Final Report on the Status of the Arbitrator <...>.

¹⁰⁵ ALESSI, Dario. Enforcing Arbitrator's Obligations <...>, p. 753-755.

kad sutartis yra dviejų ar daugiau asmenų susitarimas sukurti, pakeisti ar nutraukti civilinius teisinius santykius, kai vienas ar keli asmenys įsipareigoja kitam asmeniui ar asmenims atlikti tam tikrus veiksmus (ar susilaikyti nuo tam tikrų veiksmų atlikimo), o pastarieji įgyja reikalavimo teisę. CK 6.256 str. 2 d. nurodoma, jog asmuo, neįvykęs ar netinkamai įvykęs savo sutartinę prievolę, privalo atlyginti kitai sutarties šaliai šios patirtus nuostolius, sumokėti netesybas. Šios teisės normos komentare teigiama, kad „netinkamas prievolės įvykdymas gali pasireikšti įvairiais būdais – visišku prievolės neįvykdymu, prievolės įvykdymu tik iš dalies, prievolės įvykdymo termino praleidimu, įvykdymo kokybės pažeidimu, bendradarbiavimo stoka, imperatyvių teisės normų, papročių, tam tikrų profesinės veiklos taisyklių (profesinės etikos) pažeidimu ir panašiai“¹⁰⁶.

Tai reiškia, kad sutarties neįvykdžiusi ar ją pažeidusi sutarties šalis privalo atlyginti kitos šalies patirtus nuostolius. Taigi, absoliučios arbitro civilinės atsakomybės teoriją galima pagrįsti šia logine seka: 1) arbitražas yra išimtinai sutartinio pobūdžio → 2) arbitras su ginčo šalimis sudaro arbitro sutartį, kuri kvalifikuotina įprasta paslaugų teikimo arba agentavimo sutartimi → 3) sutarčių teisėje teigiama, jog sutarties neįvykdžiusi ar netinkamai įvykdžiusi šalis yra atsakinga kitai šaliai → 4) vadinasi, arbitro sutartį, kitaip tariant, paslaugų teikimo arba agentavimo sutartį pažeidęs ar jos neįvykęs arbitras privalo ginčo šalims atlyginti šių patirtus nuostolius ir joks imunitetas jam netaikomas, kadangi sutarčių teisės normos nenumato imuniteto taikymo sutarties šaliai, nebent atleidimą nuo atsakomybės tam tikrais atvejais, pvz., dėl *force majeure*. Būtent tai ir sudaro absoliučios arbitro civilinės atsakomybės teorijos pamatą – esant atsakomybės sąlygoms, arbitras turi atlyginti padarytus nuostolius kaip ir bet kuris kitas paslaugų teikėjas. Tokią išvadą savo ruožtu leidžia daryti požiūris į arbitražą – jei arbitražas yra išimtinai sutartinio pobūdžio, jam privalo būti taikomos sutarčių teisės kategorijos, įskaitant ir požiūrį į civilinę atsakomybę.

Taigi, laikantis sutartinės arbitražo kilmės teorijos, turėtų būti pritarta ir absoliučios atsakomybės doktrinai. Todėl kyla klausimas, kodėl arbitro civilinė atsakomybė yra toks retas reiškinys ir dažniau renkamasi taikyti imunitetą. Šiame kontekste pažymėtina, jog CK 6.252 str. 1 d. numato galimybę šalims susitarti dėl atsakomybės ribojimo, išskyrus, kai žala padaryta dėl skolininko tyčios ar didelio neatsargumo. Doktrinoje nurodoma, kad ši teisė kyla iš sutarčių laisvės principo – „šalys, remdamosi sutarčių laisvės ir civilinės teisės normų dispozityvumo principu, gali susitarti dėl

¹⁰⁶ MIKELĖNAS, Valentinas. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso <...>*, p. 357.

atsakomybės ribojimo tiek, kiek tai neprieštarauja imperatyviosioms įstatymų normoms. Dar vienas susitarimų dėl atsakomybės ribojimo šaltinis – subjektyvioji kreditoriaus teisė atsisakyti bet kurios savo teisės įgyvendinimo, įskaitant ir teisės reikalauti iš skolininko atlyginti šio padarytus nuostolius¹⁰⁷. Taigi, jei *receptum arbitri* yra įprasta paslaugų teikimo arba agentavimo sutartis, tai jos šalims neturėtų būti draudžiama susitarti dėl atsakomybės ribojimo, kiek tai nedraudžia imperatyvios teisės normos. Ši atsakomybės ribojimą gali numatyti ir arbitro sutarties dalimi tampančios institucinio ar *ad hoc* arbitražo taisyklės, kadangi tiek ginčo šalys, tiek arbitras įsipareigoja jų laikytis – ginčo šalys sudarydamos arbitražinį susitarimą ir jame numatydamos atitinkamas arbitražo taisykles, o arbitrai sutikdami spręsti šalių ginčą pagal tas taisykles. Iš tiesų, „šalys absoliučiai gali nuspręsti, ar jos nori išplėsti atsakomybės atsisakymą arbitrams. Potencialūs arbitrai taip pat gali nuspręsti, ar reikalauti atsakomybės ribojimo už jų teikiamas paslaugas“¹⁰⁸.

Atitinkamai, sutartinės arbitražo teorijos šalininkai, pabrėždami sutarčių laisvės principą, negali nesutikti su tuo, jog arbitro atsakomybė gali būti ribojama. Tokia galimybė aptariama ir doktrinoje¹⁰⁹. Tačiau skiriasi šio ribojimo pagrindimas – jei kvaziimuniteto šalininkams atsakomybės ribojimą nulemia arbitro atliekamos funkcijos, tai sutartinės teorijos šalininkai atsakomybės ribojimą galėtų pripažinti tik tuomet, kai dėl jo eksplicitiškai ar implicitiškai yra susitarusios pačios šalys ir jis galėtų būti taikomas tik tiek, kiek leidžia taikytina teisė. Kaip nurodoma šios disertacijos 2.6 skyriuje, dažniausiai arbitražo taisyklėse būna įtvirtintas arbitro atsakomybės ribojimas, kuris ir eliminuotų galimybę taikyti arbitrai neribotą civilinę atsakomybę, net jei būtų akceptuota aptariama teorija.

Apibendrinant išdėstyta pirmiau, galima teigti, jog absoliučios arbitro civilinės atsakomybės teorija kyla iš šiuolaikinės sutartinės arbitražo teorijos, laikančios arbitražą sutartiniu institutu. Arbitražą prilyginant sutarčiai, analogiškai ir tarp šalių bei arbitro sudaromas susitarimas dėl ginčo sprendimo laikytinas sutartimi, o sutarties neįvykdžiusi ar netinkamai įvykdžiusi šalis pagal bendrąją taisyklę privalo atlyginti kitos šalies patirtus nuostolius, išskyrus atvejus, kai nėra įrodomos atsakomybės sąlygos, yra pagrindas asmenį atleisti nuo civilinės atsakomybės arba tarp šalių yra sudarytas ir gali būti taikomas susitarimas dėl atsakomybės ribojimo.

¹⁰⁷ LAZAUSKAITĖ, Rūta. Susitarimų dėl sutartinės atsakomybės ribojimo teisinė prigimtis. *Socialinių mokslų studijos*, 2010, t. 1(5), p. 171.

¹⁰⁸ RUTLEDGE, Peter B. *Toward a Contractual Approach* <...>, p. 191.

¹⁰⁹ *Ibidem*, p. 156-158.

1.1.2. Absoliučios arbitro civilinės atsakomybės teorijos taikymo praktikoje aspektai

Nors absoliučios arbitro civilinės atsakomybės teorijos pagrindas yra viena iš pagrindinių arbitražo prigimties teorijų, vis dėlto pritarimas absoliučios arbitro atsakomybės doktrinai teorijoje ir praktikoje sutinkamas gana retai.

Pirmiausia, ištyrus įvairių šalių teisinį reguliavimą, galima teigti, jog nė vienos iš tirtų valstybių įstatymuose nėra įtvirtintas absoliučios arbitro civilinės atsakomybės principas. Nors arbitro atsakomybės klausimai apskritai yra retai reguliuojami teisės aktais, tačiau net ir tose valstybėse, kurių arbitražo įstatymuose yra nuostatos dėl arbitro atsakomybės, arbitrams arba garantuojamas imunitetas, arba jų atsakomybė yra ribojama kalte ar dideliu neatsargumu, arba nustatoma už atitinkamų pareigų nevykdymą, pvz., Jungtinėje Karalystėje¹¹⁰. Tuo tarpu Ispanijos Karalystės arbitražo įstatymo 21 str. 1 d. nustatyta, kad sutikimas būti arbitru ir, kiek tai taikoma, arbitražo institucijos sutikimas administruoti ginčą, reikalauja jų atlikti savo pareigas sąžiningai. Jei arbitras ir arbitražo institucija savo pareigų nesilaiko, jie atsako šalims už bet kokius nuostolius, atsirandančius iš nesąžiningumo, neatsakingumo arba *mens rea*¹¹¹. Paminėtina, jog ši nuostata įtvirtinta naujajame Ispanijos arbitražo įstatyme, priimtame 2011 m. Tačiau iš esmės tapati nuostata galiojo ir ankstesniame 1988 m. arbitražo įstatyme¹¹². Be to, 1988 m. įstatyme buvo ir nuostata, numačiusi papildomą arbitro atsakomybę – arbitras, kuris ankstesniame ginče neįvykdė savo pareigų per nustatytą terminą ar kuris buvo pripažintas atsakingu teismo sprendimu dėl netinkamo pareigų vykdymo, nebegalėdavo arbitruoti ginčų ateityje. Tačiau ši nuostata buvo kritikuota dėl nesuderinamumo su konstitucinėmis asmens teisėmis ir galiausiai naujajame akte jos buvo atsisakyta¹¹³. Paminėtina, kad Austrijos Civilinio proceso kodekse¹¹⁴ įtvirtinta bendro pobūdžio arbitro atsakomybės nuostata, nesiejama su arbitro kalte. Tačiau šios normos taikymo ribas

¹¹⁰ Arbitration Act 1996 [interaktyvus. Žiūrėta 2017 m. rugpjūčio 25 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1996/23/contents>>.

¹¹¹ Spain's Arbitration Act 2003 [interaktyvus. Žiūrėta 2017 m. Rugpjūčio 25 d.]. Prieiga per internetą: <<https://arymecom.files.wordpress.com/2016/08/2003-espac3b1a-ley-de-arbitraje2.pdf>>.

¹¹² FRANCK, Susan D. The Liability of International Arbitrators <...>, p. 42.

¹¹³ *Ibidem*.

¹¹⁴ Austrian Arbitration Act (Sec 577-618 Austrian Code of Civil Procedure) [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. kovo 23 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.viac.eu/images/ZPO_Schiedsrecht_2014_en_im_VIAC_Layout.pdf>.

susiaurino Austrijos Aukščiausiasis Teismas, nurodęs, jog arbitro atsakomybei būtinas ne tik mažiausiai didelis arbitro neatsargumas, tačiau ir arbitražo teismo sprendimo panaikinimo faktas¹¹⁵. Taigi, galima teigti, kad bent jau Europos valstybių įstatymų leidėjai, pripažindami galimybę arbitrai taikyti civilinę atsakomybę, atsisako palaikyti absoliučios atsakomybės teoriją ir siekia arbitro atsakomybę riboti, o tai reiškia pasirinkimą taikyti kvaziimuniteto doktriną.

Antra, Franck savo 2000 m. analizėje, pagrįstoje 1998 m. Sanders tyrimu, pastebi, jog arbitro atsakomybės doktrina įtvirtinta daugelyje islamiškų šalių arbitražo įstatymų, priimtų 1980-1993 m. laikotarpiu. Tačiau ji taip pat ribojama tam tikra faktine sudėtimi. Pvz., Tuniso 1993 m. arbitražo įstatymas numatė, kad arbitras privalo atlyginti nuostolius, jei atsistatydina nepagrįstai. Ta pati nuostata buvo numatyta ir Libane, Indonezijoje. Pastarojoje arbitras taip pat laikomas atsakingu, jei nepriima arbitražo teismo sprendimo per nustatytą laiko tarpą. Kuveite taip pat numatyta atsakomybė arbitrai tuo atveju, jei priėmęs mandatą, arbitras nepagrįstai nevykdo savo pareigų¹¹⁶. Kita vertus, ir naujesnėje doktrinoje islamiškų valstybių požiūris aptariamas per tą pačią prizmę¹¹⁷. Bet kuriuo atveju, ši analizė rodo, jog nors absoliučios atsakomybės teorija kai kuriose valstybėse ir buvo akceptuota, tai buvo padaryta tik tam tikrų pažeidimų atveju, o ne bendrai.

Trečia, doktrinoje nurodoma, kad tam tikrų absoliučios arbitro civilinės atsakomybės apraiškų su išlygomis būtų galima sutikti Prancūzijoje. Kaip nurodo Rasmussen, „Prancūzijos teismai tikriausiai laikytų arbitrą atsakingu dėl sutartinių prievolių. Ši atsakomybė gali kilti pagal tai, ar teismas charakterizuoja arbitro pareigas kaip pareigą pasiekti rezultatą ar rūpestingumo pareigą. Arbitras bus atsakingas pagal sutartį už atsistatydinimą po paskyrimo iki galutinio savo pareigų įvykdymo, nes padaro *deni de justice*, nepriimdamas sprendimo per sutartimi nustatytą laiko tarpą, šališkumo, nerūpestingumo ar konfidencialumo pažeidimą. <...> Prancūzijoje arbitras būtų atsakingas pagal sutartį už *faute lourde*, ar kitą didelę ar tyčinę kaltę, dėl kurios arbitras neįvykdo savo sutartinių pareigų“¹¹⁸. Paminėtina, jog Prancūzijos kasacinis teismas 2005 m. konstatavo, kad arbitro nesugebėjimas laiku priimti sprendimo užtraukia jam atsakomybę už sutarties pažeidimą¹¹⁹.

¹¹⁵ Plačiau žr. 4.3 skyriuje.

¹¹⁶ FRANCK, Susan D. The Liability of International Arbitrators <...>, p. 41-42.

¹¹⁷ RUTLEDGE, Peter B. Toward a Contractual Approach <...>, p. 153-154.

¹¹⁸ RASMUSSEN, Matthew. Overextending Immunity <...>, p. 1862-1863.

¹¹⁹ Prancūzijos Kasacinis teismas. 2005 m. gruodžio 6 d. sprendimas byloje *L. Juliet, Benoit Juliet v. Paul Castagnet, Pierre Coilleaux, Adolphe Boitteaux, Nr. 1660*

Nors arbitro pareigų skirstymas į rūpestingumo pareigas ir pareigas pasiekti atitinkamą rezultatą bus aptariamasis kitoje šios disertacijos dalyje, šiame kontekste galima atkreipti dėmesį į tai, jog toks arbitro pareigų klasifikavimas yra svarbus, bet ne lemiantis indikatorius sprendžiant dėl atsakomybės arbitrai taikymo, kadangi nuo to, kokio pobūdžio pareiga pažeista, sprendžiasi ir tai, ką turi įrodyti atsakomybės reikalaujanti šalis. Bet kuriuo atveju, Prancūzijos pavyzdys taip pat rodo, kad absoliučios atsakomybės teorija nėra pripažįstama visiškai, o tai leidžia kalbėti ne apie absoliučios atsakomybės, bet kvaziimuniteto teorijos taikymą.

Ketvirta, užsienio valstybių teismų praktikoje absoliuti arbitro civilinė atsakomybė taip pat sutinkama retai ir priklauso nuo tam tikrų aplinkybių. Pvz., JAV Kalifornijos apeliacinis teismas konstatavo, jog arbitras, kuris laiku nepriima sprendimo, laikomas pažeidusiu savo sutartines prievoles arbitražo šalių atžvilgiu ir dėl to negali turėti imuniteto¹²⁰. Apskritai, sprendimo nepriėmimas JAV yra vienas iš išskirtinių atvejų, kuomet arbitrai netaikomas absoliutus imunitetas ir jis gali būti įpareigojamas atlyginti nuostolius¹²¹. Suomijoje Aukščiausiasis teismas pripažino, kad arbitras bus laikomas pažeidusiu sutartį, jei jis pažeis savo pareigą atskleisti informaciją¹²², t. y. pareigą, priskirtiną prie rūpestingumo pareigų. Tačiau šie pavyzdžiai jokiū būdu nepatvirtina nurodytų valstybių pritarimo absoliučios arbitro civilinės atsakomybės doktrinai. Priešingai, kaip nurodoma toliau, valstybės siekia riboti arbitro atsakomybę, o minėti pavyzdžiai labiau patvirtina, jog tam tikromis aplinkybėmis galimos išimtys, o tai vėl leidžia teigti, kad tokiu būdu taikomas kvaziimunitetas.

Penkta, absoliučios arbitro civilinės atsakomybės palaikymas doktrinoje taip pat retas. Bene pagrindinis tokio pobūdžio atsakomybės šalininkas yra ir šiame darbe plačiai cituojamas Alessi, išsamiausiai suformulavęs ir pagrindęs absoliučios atsakomybės teorijos postulatus. Šis autorius laikosi pozicijos, jog tiek jurisdikcinė, tiek mišrioji arbitražo teorijos, suteikiančios arbitražui tam tikrą sofistifikuotumą, yra niekuo nepagrįstos, o arbitražas yra išimtinai

FS-P+B. Cituojama pagal ALESSI, Dario. *Enforcing Arbitrator's Obligations* <...>, p. 736.

¹²⁰ TRULI, Emmanuela. *Liability v. Quasi-Judicial Immunity* <...>, p. 8. Pažymėtina, jog po šio teismo sprendimo Kalifornijos įstatymų leidėjas atsakė į šį teismo sprendimą patvirtindamas, kad valstijos teisė numato absoliutų arbitro imunitetą.

¹²¹ TRULI, Emmanuela. *Liability v. Quasi-Judicial Immunity* <...>, p. 7.

¹²² Suomijos Aukščiausiasis teismas. *2005 m. sausio 31 d. sprendimas byloje Ruolas v. J. Teppora, Nr. KKO 2005:14*. Cituojama pagal MOLLER, Gustaf. *The Finnish Supreme Court* <...>, p. 97-98.

sutartinio pobūdžio. Dėl pirmiau pateiktų argumentų, Alessi teigia, kad arbitrai sudarant su ginčo šalimis arbitro sutartį dėl ginčo sprendimo paslaugų, ją pažeidus ar netinkamai vykdant, arbitras privalo atlyginti dėl sutarties pažeidimo atsiradusius nuostolius kaip tą turėtų padaryti ir bet kuris kitas paslaugas teikiantis subjektas¹²³. Tačiau Alessi tyrimas, nors išsamus ir išbaigtas, yra bene vienintelis, kuriame išimtinai pritariama absoliučios atsakomybės teorijai. Absoliuti dauguma kitų autorių, analizavusių arbitro atsakomybę, pasisako už kvaziimunitetą¹²⁴.

Taigi, apibendrinant išdėstytą pirmiau, galima teigti, jog absoliučios arbitro civilinės atsakomybės teorijos taikymas praktikoje yra gana retas reiškinys, labiau analizuojamas doktrinos nei taikomas praktikos. Nei teisės aktai, nei teismų praktika iš esmės nepripažįsta absoliučios atsakomybės, bet sieja ją su tam tikromis sąlygomis, o tai veda į kvaziimuniteto teorijos akceptavimą. Doktrinoje absoliuti atsakomybė taip pat yra dažniau kritikuojama nei palaikoma. Tai yra gana keista, kadangi absoliučios atsakomybės idėja kyla iš vienos iš pagrindinių arbitražo teorijų – sutartinės. Tokį absoliučios arbitro atsakomybės ignoravimą net ir doktrinoje, matyt galima būtų pagrįsti keletu priežasčių: pirma, kaip minėta, sutartinė arbitražo teorija nedraudžia susitarti dėl atsakomybės ribojimo, o tokį ribojimą numato absoliuti dauguma arbitražo institucijų¹²⁵ tokiu būdu paverčiant šią teoriją grynai doktrinio pobūdžio be galimybės taikyti praktikoje. Antra, ieškiniai arbitrams yra gana reti ir, paradoksalu, dažniausiai reiškiami valstybėse, garantuojančiose absoliutų imunitetą, pvz., JAV¹²⁶. Todėl teismams taip pat dažnai netenka analizuoti šio klausimo ir svarstyti jo teisinio pagrindimo. Vis dėlto, nepaisant to, absoliučios arbitro civilinės atsakomybės doktrinos negalima ignoruoti. Nors ji ir nėra sutinkama dažnai, tačiau, kaip matysime vėliau, šioje teorijoje vartojamos sąvokos, kylančios iš sutartinės arbitražo kilmės doktrinos, yra svarbios ir kalbant apie kvaziimunitetą.

¹²³ ALESSI, Dario. Enforcing Arbitrator's Obligations <...>.

¹²⁴ Plačiau žr. 1.3 skyriuje.

¹²⁵ Plačiau žr. 2.6 skyriuje.

¹²⁶ Okekeifere tai aiškina tuo, jog JAV visuomenė apskritai yra labai linkusi bylinėtis ir išnaudoti visas priemones (OKEKEIFERE, Andrew I. The Parties' Rights Against a Dilatory or Unskilled Arbitrator. *Journal of International Arbitration*, 1998, t. 15(2), p. 139).

1.1.3. Absoliučios arbitro civilinės atsakomybės teorijos kritiniai aspektai

Absoliučios arbitro civilinės atsakomybės teorijos atmetimą praktikoje lemia ir griežta kritika šios teorijos ažuviu. Pagrindiniai kritiniai absoliučios atsakomybės momentai, lemiantys menką jos pritaikomumą praktikoje, aptariami žemiau.

Pirmiausia, labiausiai absoliučios arbitro civilinės atsakomybės doktrina kritikuojama jurisdikcinės arbitražo teorijos šalininkų. Kaip bus nurodoma toliau, aptariant absoliutaus arbitro imuniteto teorijos klausimus, jurisdikcinė arbitražo teorija prilygina arbitražą teisminiam procesui ir siūlo jam taikyti tas pačias kategorijas, įskaitant ir teisėjo imuniteto instituto analogiją, reiškiančią, kad arbitras negali būti traukiamas atsakomybėn už žalą, atsiradusią jam vykdant savo pareigas. Tokia pozicija grindžiama, viena vertus, būtinybe užtikrinti arbitro nepriklausomumą ir nešališkumą, kita vertus, viešosios tvarkos sumetimais. Pvz., Anglijos teismai jau XX a. pradžioje konstatavo, jog imunitetas arbitrams yra gyvybiškai būtinas efektyviam ir greitam teisingumo administravimui bei reikalingas viešosios tvarkos pagrindu¹²⁷. Alessi, kritikuodamas imuniteto taikymą, puikiai pateikia jo apibendrinimą: „arbitrų imunitetas atstovauja natūraliam teisminės ar kvaziteisminės pozicijos efektui, kurį turi arbitrai: imunitetas, ribotas imunitetas ir atsakomybės ribojimas yra pateisinami dėl arbitro statuso ir funkcinio panašumo į teisėją“¹²⁸.

Šį aiškinimą iš dalies galima pagrįsti Lalive aptartu silogizmu: 1) arbitro funkcijos yra teisminės ar kvaziteisminės; 2) teisėjai turi ir privalo turėti imunitetą (arba labai apribotą atsakomybę); 3) todėl arbitrai turi (taip pat) turėti imunitetą nuo ieškinių (arba labai ribotą atsakomybę)¹²⁹. Plačiau šis silogizmas aptiriamas kitoje šios disertacijos dalyje, o šioje dalyje, vertinant absoliučios arbitro atsakomybės teorijos taikymą galima pažymėti, jog būtent arbitro funkcijų panašumas su imunitetą turinčiu teisėju yra esminis kritikos šiai teorijai aspektas. Jurisdikcinės arbitražo teorijos šalininkai negali suprasti sutartinės arbitražo mokyklos atstovų teiginių, kad arbitražas yra tolygus sutarčiai. Jų manymu, arbitro atliekamos funkcijos, kylančios iš įstatymo, nusveria sutartinį arbitražo pobūdį, todėl kalbėti apie sutartinę arbitro atsakomybę, kuri būtų ribojama nebent tam tikromis Civilinio kodekso

¹²⁷ MAISNER, Martin. Liability and Independence of the Arbitrator. *Czech and Central European Yearbook of Arbitration*, 2012, t. 2, p. 151.

¹²⁸ ALESSI, Dario. Enforcing Arbitrator's Obligations <...>, p. 744.

¹²⁹ LALIVE, Pierre. Sur l'irresponsabilité arbitrale <...>, p. 12.

normomis, kai arbitrą būtų galima atleisti nuo atsakomybės taikymo, negalima. Dėl to aptariamoms teorijoms atmetimą labiausiai sąlygoja nesutarimai dėl arbitro statuso. Nepritariant, jog arbitrą su ginčo šalimis sieja įprastiniai paslaugų teikimo sutartiniai teisiniai santykiai, atmetama ir absoliučios atsakomybės teorija.

Su šia kritika galima sutikti. Arbitras iš tiesų atlieka panašias į teisėjo funkcijas – sprendžia ginčą ir priima galutinį, šalims privalomą sprendimą, kurio vykdymas užtikrinamas valstybės prievartos aparatu. Nors arbitražas atsiranda sutarties pagrindu, o pats arbitražo procesas nėra taip detalai reglamentuotas kaip įprastas civilinis procesas, vis dėlto, pirminė arbitražo paskirtis yra tokia pati kaip ir teismo – nesutarimų tarp ginčo šalių išsprendimas. Valstybei leidžiant šalims teismo jurisdikciją pakeisti arbitražo jurisdikcija, tai neturėtų visiškai eliminuoti teisminių kategorijų arbitražui taikymo. Priešingu atveju, disproporcija tarp arbitražo ir teismo procesų būtų nepagrįstai didelė, nors jų galutinis tikslas būtų iš esmės toks pats. Todėl nustatant imunitetą teisėjams tam, kad jie būtų saugūs vykdydami savo pareigas, arbitrai taip pat turėtų turėti pakankamą imunitetą, kuris užtikrintų proceso veiksmingumą ir arbitro veiksmų laisvę. Tokią poziciją patvirtina ir tai, jog arbitražinis susitarimas panaikina teismo jurisdikciją ir sukuria alternatyviąją jurisdikciją – arbitražo jurisdikciją¹³⁰. Atitinkamai, jei arbitražas eliminuoja teismą, sukurdamas jam alternatyvią jurisdikciją, galima kelti klausimą, kodėl turėtų egzistuoti galimybė iš arbitrų reikalauti daugiau nei iš asmeninių imunitetą turinčių teisėjų.

Vis dėlto, savų argumentų turi ir sutartinė arbitražo teorija. Nors teisėjams garantuojamas imunitetas, tai nereiškia, kad žalos patyręs subjektas neturi teisės reikalauti žalos atlyginimo. Pvz., Lietuvoje teisėjo padarytą žalą atlygina valstybė¹³¹. Tai reiškia, kad teiginys, jog teisėjas turi imunitetą, dėl to ir arbitras turi jį turėti, nėra visiškai pagrįstas, kadangi teisėjo neteisėtų veiksmų pasekmės prisiima jį samdantis subjektas – valstybė. Tuo tarpu vedant paralelę su teisėjo imunitetu, būtų galima daryti išvadą, kad žalos patyręs subjektas teismo atveju ją prisietais (tik ne iš teisėjo tiesiogiai, o iš valstybės), o arbitražo atveju – ne. Kadangi arbitražą šalys pasirenka savanoriškai, tai sustiprina absoliučios atsakomybės šalininkų poziciją, jog arbitrai neturėtų būti taikomas platesnis imunitetas nei valstybės teisėjui,

¹³⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2010 m. kovo 16 d. nutartis civilinėje byloje Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos ministerijos Aplinkos projektų valdymo agentūra v. AB „Požeminiai darbai“, WTE Wassertchnik GmbH, Nr. 3K-3-116/2010, kat. 119.4; 119.9; 130.1.2; 132.

¹³¹ Žr. Teismų įstatymo 47 str. 8 d.

kuriam savo ginčo šalys patikėti dėl bet kokių priežasčių nenorėjo. Be to, arbitražą šalys pasirenka sutartimi, arbitras taip pat tampa ginčo sprendėju tik sutikdamas pats. Tai rodo, kad arbitro teisės ir pareigos, pirmiausia, kyla būtent iš sutarties¹³², todėl turėtų būti taikomos ir bendrosios sutarčių teisės kategorijos, o sutarčių teisė numato, kad sutarties neįvykdęs ar netinkamai įvykdęs asmuo privalo kitai sutarties šaliai atlyginti dėl to atsiradusią žalą¹³³.

Antra, kritikų teigimu, jei galimybė reikalauti žalos atlyginimo iš arbitrų būtų neribojama, tai mažintų arbitrų nepriklausomumą ir nešališkumą, neužtikrintų principingų arbitražo teismo sprendimų priėmimo, o tai galėtų lemti, jog arbitražas kaip ginčų sprendimo būdas nebegalėtų būti laikomas patikima alternatyva teismo jurisdikcijai. Kaip nurodo Franck, „bijoma, kad jei arbitrai, skirtingai nei teisėjai, būtų traukiami atsakomybėn, tai: 1) nepatenkintos ginčo šalys galėtų gąsdinti ar net grasinti arbitrams; ar 2) arbitrai nebepriimtų principinių sprendimų, jei dar turėtų rūpintis tuo, jog gali būti paduoti į teismą ar kitaip pasireikštų nepatenkintų šalių atsakomosios priemonės jų atžvilgiu. Kitais žodžiais, nesant imuniteto, teismo proceso integralumas būtų paaukotas, nes vidutiniškai apdairūs arbitrai būtų įbauginti galimybės, kad nepatenkintos šalys pradės reikšti jiems ieškinius“¹³⁴. Teigiama, kad absoliučios atsakomybės teorijos taikymas net gali lemti tai, jog profesionalai, žinodami, kad jiems gali tekti atsakyti (o kartais ir pats faktas, jog gali tekti bylinėtis), pradės atsisakyti arbitruoti ginčus¹³⁵ – jiems tai paprastai nėra pagrindinė veikla, todėl atsisakę būti arbitrais jie nenukentėtų, nukentėtų tik pats arbitražas, kurio populiarumas, tikėtina, smuktų. Vis dėlto, kaip pastebi Okekeifere, „imuniteto nebuvimas kitų profesijų, tokių kaip medicinos ir teisės praktikai, architektai ar auditoriai, atžvilgiu nesukėlė

¹³² Su tuo sutinkama ir teismų praktikoje. Pvz., JAV teismai yra konstatavę, kad „neginčijama, jog arbitro imunitetas ir įgaliojimai kyla iš galiojančio arbitražinio susitarimo“ (JAV Ilinojaus valstijos apeliacinis teismas. 1986 m. gegužės 21 d. sprendimas byloje *Grane v. Grane*, Nr. 84-1180). Kitoje byloje konstatuota, kad „arbitro įgaliojimus nustato arbitražinė išlyga arba kompromisinis susitarimas, kurie tarnauja ne tik tam, jog nustatytų, bet ir kad apibrėžtų arbitro įgaliojimus“ (JAV Ilinojaus valstijos apeliacinis teismas. 1979 m. birželio 21 d. sprendimas byloje *Wilcox Co. v. Bouramas*, Nr. 77-883). Anglijoje teismai taip pat yra konstatavę, kad „arbitražinis susitarimas yra dvišalis sandoris tarp pagrindinės sutarties šalių. Paskyrimo momentu arbitras tampa trečiąja arbitražinio susitarimo šalimi ir ši sutartis tampa trišale“ (FRANCK, Susan D. *The Liability of International Arbitrators* <...>, p. 6).

¹³³ SMITH, Murray L. *Contractual Obligations Owed by and to Arbitrators: Model Terms of Appointment*. *Arbitration International*, 1992, t. 8(1), p. 20-24.

¹³⁴ FRANCK, Susan D. *The Liability of International Arbitrators* <...>, p. 28.

¹³⁵ TRULI, Emmanuela. *Liability v. Quasi-Judicial Immunity* <...>, p. 15.

ieškinių antplūdžio tose šalyse, kuriose minėti profesionalai neturi imuniteto¹³⁶. Todėl arbitrai, turėdami imunitetą, tampa išimtimi¹³⁷.

Trečia, pirmiau išanalizuotos kritikos kontekste būtina paminėti ir EŽTT praktiką. Teismas, kalbėdamas apie teisminį procesą, yra nurodęs, kad „tai yra gyvybiškai svarbus viešasis interesas apsaugoti teisminio proceso integralumą ir, taigi, civilizuotos visuomenės vertybes, išreikštas teisėje“¹³⁸. Be to, esant grėsmei, jog galimas absoliučios atsakomybės teorijos taikymas mažins arbitrų nepriklausomumą ir nešališkumą, tai sudarytų prielaidas nepaisyti EŽTK¹³⁹ 6 str. 1 d. įtvirtinto sąžiningo proceso principo. EŽTT yra pabrėžęs, kad šios nuostatos taikymas neapsiriboja vien teismine valdžia, tačiau yra aktualus ir kitų valdžių atžvilgiu¹⁴⁰. Manytina, jog tokia EŽTT išvada leidžia šia nuostatą išplėsti bei taikyti ir arbitražui. Kad sprendžiant dėl nepriklausomumo ir nešališkumo sąvokų arbitraže svarbūs yra ir EŽTT išaiškinimai, liudija ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika¹⁴¹, kurioje aptariant arbitražo kategorijas remiamasi ir EŽTT jurisprudencija. Todėl žmogaus teisių kontekste absoliučios arbitro atsakomybės doktrinos taikymas būtų kvestionuotinas¹⁴² būtent dėl to, jog absoliučios atsakomybės teorija galimai neatsižvelgia į EŽTK nustatytą sąžiningo proceso standartą.

Vis dėlto, vertinant šiuos argumentus, vertėtų atkreipti dėmesį ir į tai, jog nepaisant to, ar būtų įtvirtinta absoliučios atsakomybės, ar imuniteto doktrina, arbitras visais atvejais privalo likti nešališkas ir nepriklausomas. Tokia taisyklė nustatyta UNCITRAL Pavyzdinio įstatymo 12 str. ir valstybių arbitražo įstatymuose. Tuo atveju, jei arbitras neatitinka nustatytų nešališkumo ir nepriklausomumo kriterijų, jis gali būti kitos šalies prašymu

¹³⁶ OKEKEIFERE, Andrew I. The Parties' Rights <...>, p. 139-140.

¹³⁷ RUTLEDGE, Peter B. Toward a Contractual Approach <...>, p. 151.

¹³⁸ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2010 m. birželio 1 d. sprendimas byloje *Gafgen v. Germany*, Nr. 22978/05.

¹³⁹ 1950 m. lapkričio 4 d. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. *Valstybės žinios*, 1995, nr. 40-987.

¹⁴⁰ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2011 m. spalio 6 d. sprendimas byloje *Agrokompleks v. Ukraine*, Nr. 23465/03.

¹⁴¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. *Nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-387/421/2016*.

¹⁴² Plačiau žr. VARAPNICKAS, Tadas. Issues of arbitrator's liability as regards the right to fair trial: what way to choose for policy-maker? *4th International Conference of PhD Students and Young Researchers „Interdisciplinary approach to law in modern social context“*, 2016, p. 370-378 [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. gegužės 3 d.]. Prieiga per internetą: <<http://lawphd.net/wp-content/uploads/2014/09/International-conference-of-PhD-students-and-young-researchers-2016.pdf>>.

nušalinamas. Be to, Niujorko konvencijos V str. 1 d. d p. numato, jog arbitražo teismo sprendimas gali būti nepripažįstamas, jei arbitražo institucijos sudėtis ar arbitražo procesas neatitinka šalių susitarimo ar įstatymų¹⁴³. Todėl vien faktas, kad galimas neribotos atsakomybės teorijos taikymas sumažins arbitrų nepriklausomumo ir nešališkumo laipsnį nėra pakankamas paneigti absoliučios arbitro atsakomybės doktrinai, o net ir sutinkant su tokiu teiginiu, šalims neuždraudžiama pasirinkti tokios arbitro skyrimo procedūros, kurioje pačios šalys nedalyvauja, pvz., susitarti, jog visą arbitražo teismą skiria arbitražą koordinuojanti nuolatinė arbitražo institucija. Kitas teiginys, kad profesionalai atsisakys paskyrimų taip pat neabsoliutintinas. Šiuo metu daugelyje valstybių arbitro atsakomybės klausimas apskritai nėra išspręstas ir nėra aišku, kurią arbitro atsakomybės teoriją, pareikalavus žalos atlyginimo iš arbitro, valstybės teismai pasirinktų taikyti. Tačiau tokia nežinomybė iki šiol neatgrasė arbitrų nuo ginčų sprendimo, o arbitražo populiarumas ir toliau auga įvairiose jurisdikcijose¹⁴⁴.

Ketvirta, kritikų teigimu, suteikiant galimybę šalims neribotai reikalauti nuostolių atlyginimo iš arbitrų, kiltų klausimas dėl to, kokį vaidmenį tuomet vaidintų arbitražo teismo sprendimo panaikinimo institutas. Nors apeliacija arbitraže yra ribota ar apskritai negalima, daugelis arbitražo įstatymų numato sprendimo panaikinimo procedūrą. Pvz., ji įtvirtinta UNCITRAL pavyzdinio įstatymo 34 str., Lietuvos KAI 50 str. Esant neribotai galimybei reikalauti žalos atlyginimo, šalys galimai nebematytų prasmės naudotis šiuo institutu, o pralaimėjusios bylą arbitraže, iškart galėtų reikalauti arbitro atlyginti žalą, įrodinėdamos, jog arbitras tam tikras pareigas atliko blogai. Taip galėtų būti paneigtas ir arbitražo teismo sprendimo galutinumo principas, nes arbitro atsakomybės byloje arbitraže spręsti klausimai galėtų būti persprendžiami¹⁴⁵.

Vis dėlto, reikia turėti omenyje, kad arbitražo teismo sprendimo panaikinimo institutas „neatgraso nuo neatsakingumo ar suteikia paskatas didesniam profesionalumui. Be to, jis nekompensuoja nukentėjusios šalies

¹⁴³ *Ibidem*.

¹⁴⁴ Pvz., 2017 m. viena pagrindinių nuolatinių arbitražo institucijų – ICC Arbitražo teismas – sulaukė 966 naujų bylų iš 137 jurisdikcijų ir tai tapo rekordiniais šios institucijos metais per jos 94 metų istoriją (ICC. *ICC Dispute Resolution highlights in 2017* [interaktyvus. Žiūrėta 2017 m. gruodžio 22 d.]. Prieiga per internetą: <<https://iccwbo.org/media-wall/news-speeches/icc-dispute-resolution-highlights-2017/>>). Švedijos SCC Arbitražo institucijos bylų skaičius nuo 2005 m. iki 2017 m. taip pat padidėjo dvigubai – nuo 100 iki 200 naujų bylų per metus (SCC. *SCC Statistics 2017* [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. kovo 23 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.sccinstitute.com/statistics/>>).

¹⁴⁵ FRANCK, Susan D. *The Liability of International Arbitrators* <...>, p. 28-29.

prarasto laiko, iššvaistytų pinigų teisinėms paslaugoms, arbitro honorarui ar kitų atsitiktinių ar logiškai išplaukiančių nuostolių, kurie gali būti reikšmingi¹⁴⁶. Kitaip tariant, arbitražo teismo sprendimo panaikinimo institutas neturėtų būti laikomas arbitro atsakomybės analogu. Kita vertus, nedraudžiama įstatyme ar teismų praktikoje įtvirtinti nuostatą, jog arbitro civilinės atsakomybės galima reikalauti tik po to, kai panaikintas arbitražo teismo sprendimas, ką Aukščiausiojo Teismo precedentu jau yra padariusi Austrija. Tai užkirstų galimybes šalims piktnaudžiauti.

Apibendrinant išdėstyta pirmiau, galima teigti, jog pagrindiniai absoliučios arbitro civilinės atsakomybės kritikų argumentai yra susiję su tuo, kad nevaldomai teikiami ieškiniai arbitrams sugriautų arbitražo proceso integralumą, o tai neskatintų asmenų arbitruoti ginčus, kas galiausiai lemtų arbitražo profesionalumo nuosmukį. Todėl, nors absoliučios atsakomybės doktrina turi aiškų teisinį pagrindimą, jos taikymas praktikoje kelia abejonių, ypač vertybiniu požiūriu – absoliučios atsakomybės teorijos taikymas, galėtų kelti grėsmę sėkmingam arbitražo naudojimui. Nors kritikai pateikia svarių argumentų, vis dėlto šiems teiginiams galima pateikti ir kontrargumentų. Šie kontrargumentai tampa absoliutaus arbitro imuniteto kritika. Ši kritika pateikiama šios dalies 1.2.3 skyriuje.

1.1.4. Absoliučios arbitro civilinės atsakomybės teorijos kaip arbitro civilinės atsakomybės modelio taikymo Lietuvoje prielaidos ir perspektyvos

Kaip žinia, Lietuva nei įstatyminiu lygmeniu, nei teismų praktikoje nėra išreiškusi pozicijos, kuri arbitro atsakomybės teorija turėtų būti taikoma. Tokią poziciją, būdingą daugumai arbitražo institucijų, yra išsakiusios tik Lietuvoje veikiančios arbitražo institucijos – jos numato imuniteto arbitrai taikymą. Vis dėlto, tai, jog nei įstatymai, nei teismų praktika dar nėra pateikę konkrečių atsakymų, leidžia manyti, kad Lietuvoje galėtų būti taikoma bet kuri arbitro atsakomybės teorija – tai tampa politiniu įstatymo leidėjo apsisprendimu. Toliau aptariama, ar absoliučios arbitro atsakomybės teorijos taikymas būtų įmanomas Lietuvoje ir atitiktų Lietuvoje įtvirtintus arbitražo ir civilinės atsakomybės principus.

Pirma, kadangi absoliučios arbitro civilinės atsakomybės teorijos taikymas grindžiamas tuo, jog arbitražas kyla iš sutarties, o arbitrą ir ginčo šalis sieja paslaugų teikimo sutartinės prievolės, atsakomybės arbitrai taikymas yra

¹⁴⁶ TRULI, Emmanuela. Liability v. Quasi-Judicial Immunity <...>, p. 19.

siejamas su sutarties pažeidimu. Toks kvalifikavimas leidžia lengvai išspręsti susijusį klausimą – sutarties pažeidimas indikuoja, jog, absoliučios arbitro atsakomybės teorijos atveju, kyla sutartinė, o ne deliktinė atsakomybė. Pagal Lietuvos Aukščiausiojo Teismo formuojamą praktiką, neatsižvelgiant į tai, kokias nuostatas pažeidė sutarties šalis – įstatymo ar sutarties, šalių atsakomybė laikytina sutartine¹⁴⁷, o tai reikštų, kad net jei arbitras pažeidžia, pvz., KAI įtvirtintą nuostatą, kuri atskirai neaparta arbitro sutartyje, jo atsakomybė vis tiek būtų sprendžiama pagal sutartinę civilinę atsakomybę reglamentuojančias teisės normas.

CK 6.256 str. 2 d. nustatyta, jog asmuo, neįvykęs ar netinkamai įvykęs savo sutartinę prievolę, privalo atlyginti kitai sutarties šaliai šios patirtus nuostolius, sumokėti netesybas (baudą, delspinigius). Kasacinio teismo praktikoje nurodoma, kad sutarties privalomumo ir vykdytinumo (*pacta sunt servanda*) principai, kuriais grindžiami sutartiniai santykiai, lemia, kad bet koks sutarties netinkamas vykdymas reiškia sutarties pažeidimą, už kurį atsakinga sutartinių įsipareigojimų nevykdanti sutarties šalis¹⁴⁸.

Be to, to paties straipsnio 4 d. numato, jog jei sutartinę prievolę netinkamai įvykdo verslininkas, jis atsako visais atvejais, jei neišrodo, kad prievolė neįvykdyta dėl nenugalimos jėgos, jei ko kita nenustato įstatymai ar sutartis. CK 2.4 str. 3 d. įtvirtina, jog verslininku laikomas ūkine komercine veikla besiverčiantis fizinis asmuo. Arbitras spręsti šalių ginčą paprastai sutinka ne tik iš geros valios, tačiau ir dėl to, kad už ginčo sprendimą jis gaus atlygį – honorarą. Todėl darytina prielaida, jog arbitras taip pat galėtų būti priskirtas ir verslininko kategorijai, o cituota CK norma įtvirtina verslininko atsakomybę be kaltės. Tiesa, ji nėra imperatyvi¹⁴⁹. Kasacinio teismo praktikoje pasisakoma, kad jei į sutartį neįtraukta išlyga dėl kaltės, kaip civilinės atsakomybės sąlygos, tokiais atvejais teismas turi nustatyti tris atsakomybės sąlygas: žalą, neteisėtus veiksmus ir priežastinį ryšį. Toks teisinis reguliavimas reiškia, jog įstatymo leidėjas komercine veikla užsiimančios sutarties šalies atsakomybę išskyrė iš kitų subjektų atsakomybės

¹⁴⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2015 m. gruodžio 30 d. nutartis civilinėje byloje ŽŪB „Berčiūnai“ v. E. M. et al, Nr. 3K-3-700-701/2015, kat. 2.5.10.2.1; 2.5.10.5.1; 3.2.4.8.2.

¹⁴⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2015 m. spalio 7 d. nutartis civilinėje byloje D. S. v. M. Š., Nr. 3K-3-513-916/2015, kat. 2.5.8.9; 2.5.10.5.1; 3.3.1.11.

¹⁴⁹ MIKELĖNAS, Valentinas. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso <...>*, p. 358.

ir jam iškėlė didesnius atidumo, rūpestingumo, sudarant ir vykdant sutartį, reikalavimus¹⁵⁰.

Taigi, pagal bendrąją taisyklę, sutarties neįvykdymas ar netinkamas vykdymas užtraukia šaliai sutartinę civilinę atsakomybę, pasireiškiančią pareiga atlyginti kitos šalies patirtus nuostolius. Tai yra bendroji civilinės atsakomybės taisyklė, o taip pat absoliučios arbitro atsakomybės teorijos kertinis postulatas. Tiesa, CK 6.252 str. suteikia šalims teisę susitarti dėl civilinės atsakomybės netaikymo ar jos apribojimo, išskyrus tam tikras išimtis, pvz., kai žala padaryta tyčia, ir Lietuvoje veikiančios nuolatinės arbitražo institucijos, pasinaudamos šia teise, yra numačiusios arbitro atsakomybės ribojimą savo arbitražo reglamentuose. Vis dėlto, ši norma, manytina, nepaneigia absoliučios arbitro atsakomybės teorijos teisinių pagrindų, kadangi dėl atsakomybės ribojimo šalys turi susitarti atskirai.

Antra, nors teisinis pagrindas taikyti arbitrai sutartinę atsakomybę jos neribojant Lietuvoje hipotetiškai egzistuoja, būtina įvertinti tai, jog Lietuvos teismai, nors ir ne *expressis verbis*, sprenddami kitus arbitražo klausimus, yra linkę palaikyti ne sutartinę, o jurisdikcinę arba mišrią arbitražo teoriją. Pvz, Lietuvos apeliacinio teismo praktikoje, sprendžiant dėl arbitro nešališkumo, netiesiogiai arbitro veiksmai buvo vertinami pagal teisėjams keliamas kategorijas¹⁵¹. Kitoje byloje jau Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, pasisakydamas dėl nešališkumo ir nepriklausomumo arbitraže, savo nutartyje citavo EŽTT sprendimus dėl teisėjo, o ne arbitro nešališkumo ir nepriklausomumo svarbos¹⁵². Žinoma, šios teismų praktikos negalima absoliutinti. Nešališkumo ir nepriklausomumo kategorijų turinys nei KAI, nei procesiniuose įstatymuose nėra detalai apibrėžtas, dėl to teismai natūraliai arbitro nepriklausomumą ir nešališkumą aiškina naudodamiesi jau suformuota praktika dėl teisėjų nepriklausomumo ir nešališkumo. Panaši tendencija egzistuoja ir kitose šalyse, pvz., Šveicarijoje¹⁵³. Vis dėlto, tai, jog Lietuvos teismai yra labiau linkę palaikyti ne sutartinę arbitražo teoriją, leidžia abejoti,

¹⁵⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2015 m. gruodžio 18 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Eisiga“ v. UAB „Čitas“, Nr. 3K-3-671-248/2015, kat. 2.5.8.10; 2.5.10.5.1; 2.5.11.1.

¹⁵¹ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2014 m. liepos 1 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Elgama-Elektronika“ v. UAB „THE7“, Nr. 2A-902/2014, kat. 132.

¹⁵² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. Nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-387-421/2016.

¹⁵³ BORN, Gary B. *International Arbitration: Cases and Materials. Second edition.* New York: Wolters Kluwer, 2015, p. 730.

ar absoliučios atsakomybės doktrina rastų savo vietą Lietuvos arbitražo teisėje ir joje galėtų prigyti.

Trečia, jau minėta EŽTT praktika dėl EŽTK 6 str. taikymo taip pat kelia abejonų dėl absoliučios arbitro atsakomybės taikymo Lietuvoje galimybių. Lietuva yra prisijungusi prie šios konvencijos ir įsipareigojusi jos laikytis. Iš EŽTT praktikos, minėta, galima daryti prielaidą, jog bet kokia rizika, kad arbitro nešališkumas ir nepriklausomumas nebus užtikrintas, kelia abejonų dėl absoliučios atsakomybės arbitrai taikymo perspektyvų. Nors kvestionuotina, ar tikrai yra ryšys tarp arbitro atsakomybės ir arbitro nešališkumo, tačiau jau pačios rizikos egzistavimas kelia pagrįstų abejonų dėl šios doktrinos taikymo Europos tarybos valstybėse narėse, įskaitant ir Lietuvą.

Galiausiai, apskritai svarstyтина, ar absoliučios arbitro atsakomybės teorijos taikymas Lietuvoje būtų pagrįstas ir reikalingas. Absoliučios arbitro atsakomybės doktrina sulaukia daug kritikos, pirmiausia dėl to, jog vis tik pripažįstama, kad sutartinė arbitražo teorija palieka daug neatsakytų klausimų ir nėra pakankama išsamiai pagrįsti visam arbitražo procesui. Absoliučios arbitro atsakomybės teoriją palaiko tik ši arbitražo mokykla. Nors pats arbitro atsakomybės klausimas yra kontroversiškas ir dėl to daugelyje valstybių nereglamentuotas, kitų šalių praktika taip pat rodo, jog absoliučios arbitro atsakomybės teorija iš esmės nėra taikoma nė vienoje proarbitražinėje valstybėje, o tose šalyse, kuriose arbitražo įstatymai numato galimybę taikyti arbitrai civilinę atsakomybę, ją riboja arbitro tyčia ar dideliu neatsargumu¹⁵⁴. Tokį patį ribojimą įprastai numato ir nuolatinių arbitražo institucijų arbitražo taisyklės.

Lietuvoje taip pat, nesant įstatyminės nuostatos dėl arbitro atsakomybės, arbitrai imunitetą numato nuolatinių arbitražo institucijų arbitražo reglamentai. Pvz., VKAT Arbitražo procedūros reglamento¹⁵⁵ 47 str. numato, kad arbitras neatsako jokiems asmenims už jokus veiksmus ar apsirikimą arbitražo procese, išskyrus atvejus, kai toks atsakomybės ribojimas neleidžiamas pagal taikomą teisę. Taigi, tuomet, kai arbitruojama pagal VKAT taisykles, arbitras ir ginčo šalys implicitiškai susitaria dėl arbitro atsakomybės ribojimo. Tuo atveju, jei arbitro sutarčiai būtų taikoma Lietuvos teisė, tai reikštų, jog ši VKAT reglamento nuostata būtų taikoma, nebent arbitras žalos padarytų tyčia ar dėl didelio neatsargumo (CK 6.252 str. 1 d.). Panašus atsakomybės ribojimas yra nustatytas ir Lietuvos arbitražo teismo

¹⁵⁴ Plačiau žr. 2.6 skyriuje.

¹⁵⁵ Vilniaus komercinio arbitražo teismo 2012 m. arbitražo procedūros reglamentas (su pakeitimais ir papildymais) [interaktyvus. Žiūrėta: 2018 m. kovo 23 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.arbitrazas.lt/arbitrazo-reglamentas.htm>>.

Arbitražo procedūros reglamento¹⁵⁶ 84 str. Todėl net jei Lietuvoje būtų įtvirtinta absoliučios arbitro atsakomybės teorija, jos taikymas būtų apribotas institucinio arbitražo atveju. Dar daugiau, tai galėtų sukurti situacijas, kuomet skirtingiems arbitrams būtų taikomos skirtingos atsakomybės sąlygos – arbitruojantiems pagal institucinio arbitražo taisykles būtų taikomas atsakomybės ribojimas, o arbitruojantiems *ad hoc* arbitraže ir nesusitarus dėl atsakomybės ribojimo, atsakomybė būtų taikoma įprasta tvarka. Be abejo, tai atitiktų sutarčių laisvės principą, leidžiantį pačioms šalims susitarti dėl sutarties sąlygų. Vis dėlto, abejotina, ar tokia skirtumas lemianti galimybė yra reikalinga arbitraže, kuriam yra būtinas šalių tarpusavio pasitikėjimas. Įstatyme ar teismų praktikoje įtvirtinus absoliučios atsakomybės doktriną, reiškiančią, kad šalys pačios gali susitarti dėl atsakomybės ribojimo pagal CK normas, tokių skirtumų gali nepavykti išvengti.

Dėl pirmiau išdėstytų priežasčių, autorius laikosi pozicijos, kad Lietuvoje absoliučios arbitro atsakomybės teorija neturėtų būti taikoma. Šios teorijos atmetimas užsienio valstybių praktikoje ir doktrinoje, taip pat nuolatinių arbitražo institucijų pozicija ir, galiausiai, abejonės dėl suderinamumo su EŽTT jurisprudencija, leidžia teigti, kad aptariama teorija turėtų likti tik doktrinos analizės objektu, padedančiu geriau suvokti arbitro atsakomybės prigimtį, ir Lietuvos arbitražo praktikoje neturėtų būti akceptuota.

1.2. Absoliutaus arbitro imuniteto nuo civilinės atsakomybės taikymo teorija

Absoliutaus arbitro imuniteto nuo civilinės atsakomybės taikymo teorija yra kita galima alternatyva arbitro atsakomybės klausimams analizuoti, kardinaliai priešinga prieš tai analizuotai absoliučios civilinės atsakomybės doktrinai. Jei absoliučios arbitro atsakomybės teorijos šalininkai teigia, kad arbitras atsako visais atvejais esant civilinės atsakomybės sąlygoms, išskyrus aiškiai nustatytas išimtis, taikomas visiems vienodai, tai, oponentų teigimu, arbitras apskritai neturėtų būti traukiamas atsakomybėn už savo kaip arbitro veiksmus. „Šis teisinis imunitetas saugo arbitrus net tais atvejais, kai jie galimai veikė bloga valia, su blogais ar tyčiniais ketinimais. Jis saugo juos ir tada, kai jie galimai veikė neturėdami jurisdikcijos, kai jie neatskleidė interesų konflikto ar kai ieškinį pareiškusi šalis nebuvo sutikusi spręsti ginčo

¹⁵⁶ Lietuvos arbitražo teismo 2017 m. arbitražo procedūros reglamentas [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. kovo 23 d.]. Prieiga per internetą: <<https://arbitrazoteismas.lt/wp-content/uploads/2012/12/REG2017LT.pdf>>.

arbitraže¹⁵⁷. Šalininkų teigimu, tik tuomet, kai arbitrai yra garantuotas imunitetas, jis nebijos priimti principingų sprendimų. Esant bet kokiai grėsmei, kad nepatenkinta ginčo šalis savo pyktį gali išlieti ant arbitro ieškinio dėl žalos atlyginimo forma, tai menkintų arbitražo autoritetą ir integralumą, neskatintų asmenų sutikti būti arbitrais ir priimti tokių sprendimų, kokius įprastai priimtų teismai.

Aptariamose teorijose šalininkai lygina arbitrą su teisėju, o teisėjai turi asmeninį imunitetą. Doktrinoje būtent ir nurodoma, kad „arbitrų imunitetas nuo ieškinių yra grindžiamas teisėjo imuniteto doktrina“¹⁵⁸. Ši arbitro atsakomybės teorija kyla iš kitos arbitražo mokyklos – jurisdikcinės ir yra ja grindžiama. Doktrinoje taip pat nurodoma, kad toks požiūris į arbitro atsakomybę yra tradicinis¹⁵⁹.

1.2.1. Absoliutaus arbitro imuniteto samprata ir kilmė

Kaip jau minėta, absoliutus arbitro imunitetas nuo civilinės atsakomybės, nors jo sąvoka doktrinoje nėra aiškiai atskleista, turėtų būti suprantamas kaip visiškas civilinės atsakomybės arbitrai netaikymas už jo veiksmis padarytą žalą. Jeigu ginčo šalys yra nepatenkintos vykstančiu arbitražo procesu ar vėliau priimtu arbitražo teismo sprendimu, jos turėtų naudoti kitas priemones savo nepasitenkinimui pašalinti, pvz., reikšti arbitrai nušalinimą ar prašyti panaikinti arbitražo teismo sprendimą. Tuo tarpu arbitras pats asmeniškai niekada neturi būti įpareigojamas atlyginti šalims šių įrodinėjamus nuostolius.

Absoliutus arbitro imunitetas yra kildinamas iš kitos arbitražo teorijos – jurisdikcinės, kuri kartu su anksčiau analizuota sutartine arbitražo teorija yra viena iš tradicinių arbitražo kilmės mokyklų. Jurisdikcinė arbitražo teorija sieja arbitražą su teismo procesu ir laiko šį ginčų sprendimo būdą teismo surogatu, o arbitrą prilygina teisėjui. Šios teorijos šalininkų nuomone, „arbitražas yra bylinėjimosi teisme analogas, kurio tikslas yra galutinis ginčo tarp šalių išsprendimas remiantis teise“¹⁶⁰. Nors jurisdikcinė teorija skyla į keletą atšakų, tačiau visų jų idėja yra bendra – jurisdikcinė teorija „arbitražą laiko ne sutartiniu institutu, o tapatina ar sieja jį su teisminiu organu“¹⁶¹.

¹⁵⁷ RUTLEDGE, Peter B. *Toward a Contractual Approach* <...>, p. 152.

¹⁵⁸ FRANCK, Susan D. *The Liability of International Arbitrators* <...>, p. 15.

¹⁵⁹ TRULI, Emmanuela. *Liability v. Quasi-Judicial Immunity* <...>, p. 4.

¹⁶⁰ BELOHAVLEK, Alexander J. *The Legal Nature* <...>, p. 19.

¹⁶¹ DOMINAS, Gediminas, MIKELĖNAS, Valentinas. *Tarptautinis komercinis arbitražas* <...>, p. 33.

Taigi, jurisdikcinei arbitražo teorijai prilyginant šį ginčų sprendimo būdą teismo procesui, būtina išsiaiškinti, kaip civilinės atsakomybės klausimai sprendžiami teisėjų atveju, kadangi būtent teisėjų atsakomybės klausimų reguliavimas tampa ir arbitro atsakomybės ar imuniteto prielaida.

Jungtinių Tautų Pagrindinių principų dėl teisminės valdžios nepriklausomumo, priimtų 1985 m.¹⁶², 16 str. nurodoma, kad teisėjai turėtų turėti imunitetą nuo civilinių ieškinių dėl žalos atlyginimo už netinkamus veiksmus ar neveikimą vykdant savo kaip teisėjo pareigas. Tačiau dar iki šių principų priėmimo teisėjų imuniteto doktrina jau buvo gana paplitusi, pvz., jau 1868 m. pasakė, o 1932 m. Anglijoje teismai pakartojo, jog „visiems teismams esmė yra tai, kad teisėjai, kurie yra paskirti saugoti teisę, turėtų ją saugoti patys turėdami teisinę apsaugą, nepriklausomai ir laisvai bei be baimės. Ši nuostata nėra skirta saugoti korumpuotą teisėją, bet skirta visuomenei, kurios interesas yra, kad teisėjai būtų laisvi priimdami sprendimus ir nebijantys pasekmių, kai juos priima“¹⁶³. Kitose valstybėse, ypač bendrosios teisės šalyse, tokiose kaip JAV, teisėjai taip pat turi ypač platų, iš esmės absoliutų imunitetą¹⁶⁴.

Lietuvoje teisėjams irgi garantuojamas imunitetas. Doktrinoje nurodoma, jog „keliant aukštus reikalavimus teisėjams privalu užtikrinti, kad jie nepatirs neteisėto ar nepagrįsto nei privačių asmenų (jų grupių), nei viešosios valdžios institucijų (pareigūnų) persekiojimo. Dauguma teisėjų asmens neliečiamumo garantijų yra tiesiogiai susijusios su teisėjų patraukimo atsakomybės tvarkos ypatumais“¹⁶⁵. Lietuvos Respublikos teismų įstatymo¹⁶⁶ 47 str. 8 d. *expressis verbis* nurodyta, kad teisėjas ar teismas neatsako už žalą, atsiradusią proceso šaliai dėl to, kad byloje priimtas neteisėtas ar nepagrįstas sprendimas. Šią žalą įstatymų nustatytais atvejais ir tvarka atlygina valstybė. Dėl teisėjo nusikalstamos veikos vykdant teisingumą atsiradusią ir asmeniui valstybės atlygintą turtinę ir neturtinę žalą valstybė regresu tvarka išieško iš teisėjo. Taigi, tik tuo atveju, jei teisėjas, vykdydamas savo pareigas, padarė nusikaltimą, valstybės išmokėtos žalos atlyginimas galimas (tačiau neprivalomas) iš paties teisėjo. Kitais atvejais teisėjas nėra asmeniškai traukiamas atsakomybės, o jo veiksmais padarytą žalą atlygina valstybė.

¹⁶² Basic Principles of the Independence of the Judiciary <...>.

¹⁶³ ROTHSCCHILD, Jay L. Judicial Immunity for Acts Without Jurisdiction. *Fordham Law Review*, 1938, t. 7, p. 62.

¹⁶⁴ FRANCK, Susan D. The Liability of International Arbitrators <...>, p. 16-17.

¹⁶⁵ KŪRIS, Egidijus, et al. *Lietuvos teisinės institucijos*. Vilnius: Registrų centras, 2011, p. 185.

¹⁶⁶ Lietuvos Respublikos teismų įstatymas. *Valstybės žinios*, 1994, nr. 46-851.

Todėl, laikantis tokios logikos ir sekant juridikcinę arbitražo mokyklą, teisėjams turint asmeninį imunitetą, garantuojamą ir tarptautinių dokumentų, arbitrams irgi turėtų būti suteikiama apsauga nuo ieškinių, nes arbitras dėl funkcijų panašumo esą yra tolygus teisėjui. Doktrinoje taip pat pripažįstama, jog, pvz., „Jungtinėse Valstijose, Anglijoje ir netiesiogiai Prancūzijoje, arbitrai ir arbitražo institucijų imunitetas išsivystė iš kiekvienos šių valstybių požiūrio į teisėjo imunitetą“¹⁶⁷.

Tai, kad arbitras turi imunitetą dėl savo funkcijų panašumo į teisėjo, ypač dažnai ir dar nuo XIX a.¹⁶⁸ sutinkama JAV teismų praktikoje, pvz., Jungtinėse Valstijose teismai laikosi pozicijos, jog „arbitras yra kvaziteisminis pareigūnas <...> vykdamas teismines funkcijas. Jo nešališkumui, nepriklausomumui ir laisvei nuo neteisėtos įtakos užtikrinti yra tiek pat racijos kiek ir teisėjo ar prisiekusiojo atveju“¹⁶⁹. Kitoje byloje apskritai buvo pasisakyta, kad arbitro imunitetas yra tolygus teisėjo imunitetui¹⁷⁰. JAV teismai arbitro imunitetą grindžia ir tuo, jog jis yra būtinas siekiant apsaugoti arbitražo sprendimų integralumą nuo nepatenkintų šalių ieškinių, taip pat tuo, kad arbitrais paprastai yra asmenys, kuriems tai nėra pagrindinė veikla, todėl be imuniteto profesionalai galimai atsisakytų arbitruoti ginčus, o tai kenktų arbitražo augimui¹⁷¹. Pažymėtina ir tai, jog kai kuriose JAV dalyse, pvz., Floridos statuto¹⁷² 684.0045 str. *expressis verbis* numatyta, kad arbitras turi tokį patį imunitetą kaip ir teisėjas.

Absoliutaus imuniteto taikymas arbitrams grindžiamas ir viešosios tvarkos pagrindu. „Bijoma, kad jei arbitrai, skirtingai nei teisėjai, neturėtų imuniteto, tai i) nepatenkintos šalys galėtų grasinti arbitrams ar ii) arbitrai nepriimtų principingų sprendimų, jei bijotų, jog vėliau jiems gali būti pateiktas ieškinys“¹⁷³. Doktrinoje taip pat pabrėžiama, kad „arbitro imunitetui apsaugoti pateikiama daug pateisinimų, susijusių su viešąja tvarka, kylančių iš tų pačių

¹⁶⁷ RASMUSSEN, Matthew. Overextending Immunity <...>, p. 1838.

¹⁶⁸ *Ibidem*, p. 1843.

¹⁶⁹ JAV Masačusetso Aukščiausiasis Teismas. 1884 m. sprendimas byloje *Hoosac Tunnel Dock & Elevator Co. v. O'Brien*. Cituojama pagal SENECZKO, Alan E. Arbitration <...>, p. 152.

¹⁷⁰ JAV Kalifornijos apeliacinis teismas. 1989 m. liepos 25 d. sprendimas byloje *Coopers & Lybrand v. Superior Court (Schwartz)*, Nr. B037725.

¹⁷¹ JAV Apeliacinis Teismas. 1977 m. balandžio 12 d. sprendimas byloje *Tamari v. Conrad*, No. 77-1003.

¹⁷² The 2017 Florida Statutes [interaktyvus. Žiūrėta 2017 m. rugsėjo 12 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.leg.state.fl.us/statutes/>>.

¹⁷³ FRANCK, Susan D. The Liability of International Arbitrators <...>, p. 28.

pateisinimų, skirtų teisėjų apsaugai¹⁷⁴. Nurodoma, jog imunitetas padeda: 1) užtikrinti arbitro nepriklausomumą; 2) išvengti nereikalingo bylinėjimosi; 3) skatinti asmenis tapti arbitrais; 4) išvengti netiesioginio bylinėjimosi (angl., *collateral litigation*) ir 5) užtikrinti, kad valstybės draugiškas požiūris į arbitražą būtų įgyvendintas¹⁷⁵.

Taigi, apibendrinant, absoliutaus arbitro imuniteto nuo civilinės atsakomybės doktrinos atsiradimas sietinas su jurisdikcine arbitražo teorija. Šiai teorijai prilyginant arbitro statusą teisėjo statusui, o teisėjams turint asmeninį imunitetą nuo ieškinių dėl žalos tenkinimo, ta pati analogija taikytina ir arbitrams. Priešingu atveju, šios teorijos šalininkų teigimu, kultų grėsmė viešosios tvarkos apsaugai, kadangi ginčų nagrinėjimo arbitraže integralumas nebebūtų užtikrintas.

1.2.2. Absoliutaus arbitro imuniteto teorijos taikymo praktikoje problematika

Skirtingai nei absoliučios arbitro civilinės atsakomybės teorijos atveju, absoliutaus imuniteto teorija susilaukia platesnio palaikymo užsienio valstybėse, ypačingai bendrosios teisės tradicijos šalyse.

Pirmiausia, kaip minėta aptariant absoliučios atsakomybės taikymo praktikoje klausimus, nei absoliuti atsakomybė, nei absoliutus imunitetas nėra dažnai sutinkami arbitražą reglamentuojančiuose teisės aktuose. Pvz., Anglijos arbitražo įstatymo 29 str. 1 d. įtvirtinta, jog arbitras nėra atsakingas už tai, kas padaryta ar nepadaryta vykdant ar ketinant vykdyti jo kaip arbitro funkcijas, išskyrus, kai įrodoma, jog toks veikimas ar neveikimas buvo bloga valia. Šio teisės akto komentare pabrėžiama, kad tai yra imperatyvi nuostata ir šalys negali susitarti kitaip¹⁷⁶. Taigi, nors Anglijos teisinis reguliavimas suteikia platų imunitetą arbitrams, tačiau jis nėra absoliutus – įrodžius arbitro tyčią, iš jo būtų galima reikalauti nuostolių atlyginimo. Vis dėlto, užsienio valstybių arbitražo įstatymų analizė leidžia teigti, jog kai kuriose valstybėse įtvirtintas ribotas imunitetas yra beveik tolygus absoliučiam imunitetui. Pvz., Naujosios Zelandijos 1996 m. Arbitražo

¹⁷⁴ HEBAISHI, Hazem. Should arbitrator immunity be preserved under English law? *North East Law Review*, 2014, t. 2, p. 64.

¹⁷⁵ RUTLEDGE, Peter B. *Toward a Contractual Approach <...>*, p.169-178.

¹⁷⁶ HARRIS, Bruce, *et al. Arbitration Act 1996: A Commentary. Fourth Edition.* Oxford: Blackwell Publishing, 2007, p. 149.

įstatymo¹⁷⁷ 13 str. nurodoma, jog arbitras nėra atsakingas už nerūpestingumą dėl bet ko padaryto ar nepadaryto, bet turėto padaryti veikiant kaip arbitrai. Singapūro tarptautinio arbitražo įstatymo¹⁷⁸ 25 str. yra panaši nuostata, tik platesnė. Joje nurodoma, jog arbitras nėra atsakingas už a) nerūpestingumą dėl bet ko padaryto ar nepadaryto, bet turėto padaryti veikdamas kaip arbitras ir b) bet kokią teisės, fakto ar procedūrinę klaidą arbitražo proceso metu ar priimant arbitražo teismo sprendimą. Doktrinoje taip pat sutinkama, kad praktikoje arbitrams Singapūre turėtų būti taikomas tokio lygio imunitetas, tačiau pabrėžiama, jog, pvz., tais atvejais, kai arbitras nepriima sprendimo, teismas gali jį nušalinti ir tuo pačiu taikyti atitinkamas sankcijas jo honoraro atžvilgiu¹⁷⁹, o tai jau laikytina tam tikro laipsnio atsakomybės taikymu. Be to, doktrinoje taip pat abejojama, ar toks reglamentavimas suteikia arbitrai imunitetą ir tais atvejais, kai jis veikia tyčia arba ypač neatsargiai¹⁸⁰. Ta pati abejonė keliama ir dėl Naujosios Zelandijos teisinio reguliavimo¹⁸¹. Vis dėlto, toks aiškus reglamentavimas įstatyminiu lygmeniu yra ypač retai sutinkama išimtis.

Kartu pažymėtina, jog nuo 2016 m. rugsėjo 1 d. įsigaliojusio Rusijos arbitražo įstatymo¹⁸² 51 str. taip pat numato imunitetą arbitrai, išskyrus, kai padarytas nusikaltimas, o tai jau tolygu absoliutaus imuniteto įtvirtinimui ir iš esmės suteikia arbitrai tokią apsaugą, kokią Lietuvos teisinis reguliavimas suteikia teisėjui. Paminėtina ir tai, jog kai kuriose arbitražo taisyklėse, pvz.,

¹⁷⁷ Arbitration Act 1996 of New Zealand [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. kovo 23 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.legislation.govt.nz/act/public/1996/0099/latest/DLM403277.html>>.

¹⁷⁸ International Arbitration Act of Singapore [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. kovo 23 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.siac.org.sg/images/stories/articles/rules/IAA/IAA%20Aug2016.pdf>>.

¹⁷⁹ BOO, Lawrence G. S. The Law & Practice of Arbitration in Singapore, p. 179 [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. kovo 23 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.aseanlawassociation.org/docs/w4_sing1.pdf>.

¹⁸⁰ FRANCK, Susan D. The Liability of International Arbitrators <...>, p. 36.

¹⁸¹ *Ibidem*, p. 35.

¹⁸² Rusijos Federacijos 2015 m. įstatymas „Dėl arbitražo (trečiųjų teismo proceso) Rusijos Federacijoje“ [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. kovo 23 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_191301/>.

Indijos arbitražo tarybos arbitražo taisyklių¹⁸³ 78 str., SIAC taisyklių¹⁸⁴ 38 str. 1 d. taip pat įtvirtintas absoliutus arbitro imunitetas. Vis dėlto, manytina, kad šis imunitetas nebūtų taikomas valstybėse, kurios nepripažįsta absoliutaus arbitro imuniteto doktrinos, o jų teisė taikoma arbitro sutarčiai. Pvz., jei arbitro sutarčiai būtų taikoma Anglijos teisė, Anglijos teismai turėtų vadovautis imperatyvia Anglijos arbitražo įstatymo 29 str. 1 d. norma, o ne Singapūro tarptautinio arbitražo centro arbitražo taisyklėmis.

Antra, nors JAV Federalinis arbitražo įstatymas¹⁸⁵ neturi nuostatų dėl arbitro atsakomybės, tačiau atskirų valstijų įstatymuose yra nuostatos, suteikiančios arbitrai imunitetą. Pvz., be jau minėtos Floridos, tokia nuostata yra Šiaurės Karolinos generalinio statuto¹⁸⁶ 7A-37. str., Viskonsino statuto¹⁸⁷ 93.50(2)(c) str. (tiesa, nustatyta specifiniame reguliavime, skirtame fermerių mediacijos ir arbitražo programai) ir pan. JAV teismų praktikoje dažniausiai irgi laikomasi pozicijos, jog arbitrai kaip ir teisėjai turi būti garantuojamas imunitetas¹⁸⁸. Absoliutus imunitetas arbitrai garantuojamas ir Amerikos arbitražo asociacijos komercinio arbitražo taisyklių¹⁸⁹ R-52 str. d d.

Iš tiesų, bene daugiausia sprendimų, kuriuose palaikyta absoliutaus imuniteto doktrina, sutinkama JAV¹⁹⁰. Šios valstybės teismuose dar nuo

¹⁸³ Rules of Arbitration of the Indian Council of Arbitration [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. kovo 23 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.intracen.org/Rules-of-Arbitration-of-the-Indian-Council-of-Arbitration/>>.

¹⁸⁴ Arbitration Rules of the Singapore International Arbitration Centre. 6th Edition, 2016 [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. kovo 23 d.]. Prieiga per internetą: <<http://siac.org.sg/our-rules/rules/siac-rules-2016>>.

¹⁸⁵ The Federal Arbitration Act (USA) [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. kovo 23 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.sccinstitute.com/media/37104/the-federal-arbitration-act-usa.pdf>>.

¹⁸⁶ North Carolina General Statutes [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. kovo 23 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.ncleg.net/gascripts/Statutes/StatutesTOC.pl>>.

¹⁸⁷ Statutes of Wisconsin State [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. kovo 23 d.]. Prieiga per internetą: <<https://docs.legis.wisconsin.gov/statutes/statutes>>.

¹⁸⁸ FRANCK, Susan D. The Liability of International Arbitrators <...>, p. 31.

¹⁸⁹ Commercial Arbitration Rules and Mediation Procedures (Including Procedures for Large, Complex Commercial Disputes) of American Arbitration Association, 2013 [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. kovo 23 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.adr.org/sites/default/files/commercial_rules.pdf>.

¹⁹⁰ Pvz., JAV Masačusetso Aukščiausiasis Teismas. 1884 m. *sprendimas byloje Hoosac Tunnel Dock & Elevator Co. v. O'Brien*; JAV Apeliacinis Teismas. 1961 m. *spalio 1 d. sprendimas byloje Cahn et al v. International Ladies' Garment Union et al, No. 14020*; JAV Apeliacinis Teismas. 1977 m. *balandžio 12 d. sprendimas byloje Tamari v. Conrad*; JAV Apeliacinis teismas. 1982 m. *rugpjūčio 31 d. sprendimas byloje Corey v. New York Stock Exchange, Nr. 80-1408*; JAV apygardos teismas Niujrko pietinei apygardai. 1982 m. *lapkričio 22 d.*

XIX a. formuojama pozicija, jog dėl savo kvaziteisminės padėties, arbitras turi imunitetą, kuris turi būti apsaugotas¹⁹¹. Būtent XIX a. JAV teismų sprendimuose yra absoliutaus imuniteto šaknys¹⁹² ir šioje valstybėje arbitrams taikomas plačiausias imunitetas¹⁹³. JAV Aukščiausiasis Teismas taip pat yra pripažinęs, jog imuniteto arbitrai užtikrinimas yra neatskiriamas nuo jo nepriklausomumo užtikrinimo¹⁹⁴. Kiti JAV teismai laikosi panašios pozicijos, pvz., Teksaso apeliacinis teismas netgi pripažino, kad arbitras turi imunitetą ir tais atvejais, kai jis nepraneša apie interesų konfliktą, nors tokiu pagrindu gali būti panaikintas pats arbitražo teismo priimtas sprendimas, kadangi interesų konflikto atskleidimas yra tiesiogiai susijęs su arbitro funkcijomis, už kurių vykdymą arbitrai negali kilti atsakomybė¹⁹⁵. Tokią pačią išvadą byloje *H Airco Inc v. Rapistan Corp* padarė ir Minesotos Aukščiausiasis Teismas¹⁹⁶. Doktrinoje, analizuojant JAV teismų sprendimus, nurodoma, jog „JAV teismai garantavo imunitetą arbitrams, nes buvo susirūpinę jų sprendimų integralumo apsauga, pabrėžiant funkcinį arbitrų ir teisėjų panašumą. Jei imunitetas yra reikalingas teisėjų priimamiems sprendimams, išlaisvinant teisėjus nuo atsakomybės baimės, tuomet ta pati logika taikytina ir arbitrų sprendimams“¹⁹⁷. Išties, absoliutaus arbitro imuniteto doktrina JAV teismuose atrodo yra mažai kvestionuojama ir net „taikoma akla“¹⁹⁸. „Teismai pripažino tik dvi labai specifines išimtis iš absoliutaus arbitro imuniteto. Pirma, arbitro imunitetas nedraudžia ieškinių dėl teisingumo išlygos (angl., *equitable relief*).

sprendimas byloje Calzarano v. Liebowitz, No. 82 Civ. 4905 (WCC); JAV Kalifornijos apeliacinis teismas. 1989 m. liepos 25 d. sprendimas byloje Coopers & Lybrand v. Superior Court (Schwartz); JAV apygardos teismas Niujorko pietinei apygardai. 1989 m. liepos 31 d. sprendimas byloje Austern v. Chicago Board Options Exchange, No. 89 Civ. 0462 (MGC); JAV Naujojo Džersio aukštesnysis teismas. 2000 m. gegužės 2 d. sprendimas byloje P. T. et al v. Richard Hall Community Mental Health Care center et al; JAV Naujojo Džersio aukštesnysis teismas. 2008 m. kovo 3 d. sprendimas byloje Malik v. Ruttenberg, Nr. 942 A.2d 136 (2008).

¹⁹¹ SENECKO, Alan E. Arbitration – Arbitrator Potentially Liable for Failure to Render a Decision. Baar v. Tigerman, 140 Cal. App. 3d 979 Cal. Rptr. 834 (1983). *Marquette Law Review*, 1983, t. 67, p. 152.

¹⁹² RUTLEDGE, Peter B. Toward a Contractual Approach <...>, p. 154-155.

¹⁹³ HWANG, Michael, et al. Claims Against Arbitrators <...>, p. 228.

¹⁹⁴ JAV Aukščiausiasis Teismas. 1978 m. birželio 29 d. sprendimas byloje *Butz v. Economou*, Nr. 76-709.

¹⁹⁵ HWANG, Michael, et al. Claims Against Arbitrators <...>, p. 239.

¹⁹⁶ JAV Minesotos Aukščiausiasis teismas. 1989 m. spalio 6 d. sprendimas byloje *L & H Airco Inc. v. Rapistant Corp.*, Nr. 446 N.W.2d 372 (1989).

¹⁹⁷ RASMUSSEN, Matthew. Overextending Immunity <...>, p. 1843.

¹⁹⁸ RUTLEDGE, Peter B. Toward a Contractual Approach <...>, p. 155.

Ir antra, arbitras gali būti atsakingas už neveikimą, kai jis nepriima sprendimo¹⁹⁹.

Trečia, kitose valstybėse taip pat sutinkama bylų, kuriose teismai arbitrams taikė absoliutų imunitetą būtent dėl jų funkcijų panašumo į teisėjų. Didžiojoje Britanijoje iki 1996 m. Arbitražo įstatymo priėmimo, įstatyminiu lygmeniu nereguliuojant arbitro atsakomybės klausimų, teismai laikėsi pozicijos, jog arbitrams taikomas teisėjo imunitetas. Pvz., Lordas Reid konstatavo, jog viešasis interesas, slypintis už teisėjo imuniteto, lygiai taikomas ir arbitrams dėl jų teisminių pareigų (angl., *judicial capacity*)²⁰⁰. Kitose bylose Anglijos teismai darė tą pačią išvadą²⁰¹, kol galiausiai „visus atsakymus, kurie galėjo kilti bendrosios teisės tradicijos šalims pateikė Jungtinės Karalystės [Arbitražo] įstatymas“²⁰².

Pastebėtina, jog visos iki šiol analizuotos šalys – JAV, Didžioji Britanija, Naujoji Zelandija ir Singapūras – priklauso bendrosios teisės tradicijai. Tuo tarpu civilinės teisės tradicijos valstybėse absoliutaus imuniteto arbitrai taikomas sutinkamas rečiau. Tokia išvada gali būti pagrįsta tuo, jog „skirtingai nei bendrosios teisės šalių teisėjai, kurie turi teisėjo imunitetą, civilinės teisės valstybių teisėjai gali būti traukiami atsakomybėn už visus tyčinius ir neteisėtus veiksmus, įskaitant teismo pobūdžio aktus“²⁰³. Nors su šiuo teiginiu negalima absoliučiai sutikti, kadangi ir civilinės teisės valstybių, pvz., Lietuvos teisėjai turi gana platų imunitetą ir asmeninę atsakomybę traukiami ypač išskirtiniais atvejais, tačiau galima sutikti su tuo, jog bendrosios teisės valstybės teisėjai vis dėlto garantuoja platesnį, iš esmės absoliutų imunitetą, išsivysčiusį iš valstybės imuniteto (angl., *sovereign immunity*) doktrinos. Todėl ir arbitrai šiose valstybėse dažniausiai yra saugomi nuo atsakomybės. Tuo tarpu civilinės teisės tradicijos valstybėse atsakomybė būtų galima. Pvz., Prancūzijoje, kaip jau minėta, arbitrai galėtų būti taikoma atsakomybė už *faute lourde*. Kitose civilinės teisės valstybėse, pvz., Vokietijoje, arbitrai yra laikomi profesionalais, kurių atsakomybė nustatoma pagal bendrąsias sutartinės atsakomybės nuostatas²⁰⁴. Tačiau kartu Vokietijos federacinis teisingumo teismas pripažįsta, jog arbitrams taikoma

¹⁹⁹ TRULI, Emmanuela. Liability v. Quasi-Judicial Immunity <...>, p. 7.

²⁰⁰ Jungtinės Karalystės Lordų rūmai. 1974 m. vasario 12 d. sprendimas byloje *Sutcliffe v. et al*, Nr. A.C. 727.

²⁰¹ Jungtinės Karalystės Lordų rūmai. 1975 m. liepos 14 d. sprendimas byloje *Arenson v. Casson Beckman Rutley & Co*, Nr. A.C. 405.

²⁰² RASMUSSEN, Matthew. Overextending Immunity <...>, p. 1854.

²⁰³ HWANG, Michael, et al. Claims Against Arbitrators <...>, p. 229.

²⁰⁴ TRULI, Emmanuela. Liability v. Quasi-Judicial Immunity <...>, p. 17.

valstybės teisėjo privilegija, t. y., arbitro atsakomybė niekada negali viršyti teisėjo, o iš to seka, kad arbitrų atsakomybė pagal Vokietijos teisę yra ribota pareigų, už kurių pažeidimą numatyta baudžiamoji atsakomybė, nesilaikymą²⁰⁵.

Kai kuriose kitose civilinės teisės valstybėse taip pat nustatomas ne imuniteto, o atsakomybės principas, pvz., 2014 m. Austrijos Civilinio proceso kodekso 594 str. 4 d. nurodyta, kad arbitras, kuris visiškai ar laiku nevykdo savo pareigų, kylančių iš paskyrimo priėmimo, yra atsakingas šalims už visus nuostolius, atsiradusius dėl jo neteisėto atsisakymo ar atidėliojimo atlikti veiksmus (tačiau, kaip bus nurodoma toliau, Austrijos teismų praktikoje suformuotos ir griežtos šią nuostatą ribojančios taisyklės). Kitose valstybėse, tokiose kaip Italija²⁰⁶ ar Graikija²⁰⁷, arbitrams taip pat negarantuojamas imunitetas, o numatyta atsakomybė. Tiesa, tose šalyse numatyta atsakomybė yra apribota tam tikromis sąlygomis, o tai leidžia kalbėti apie kvaziimunitetą.

Apibendrinant išdėstytą pirmiau, galima teigti, jog absoliutaus imuniteto taikymas arbitrai praktikoje neatskiriama susijęs su bendrosios teisės valstybėmis. Visose analizuotose šios teisės tradicijos šalyse arbitrai garantuojamas absoliutus imunitetas arba labai plataus masto imunitetas. Tuo tarpu civilinės teisės valstybėse priešingai, egzistuoja nuostatos, jog arbitrai atsakomybė gali būti taikoma. Nors sistemiškai aiškinant abiejų teisės tradicijų praktiką galima įžvelgti ir panašumų, tačiau skiriasi pats principas – bendrosios teisės valstybės pabrėžia arbitro imuniteto svarbą, o civilinės teisės valstybės labiau linkusios pritarti atsakomybės doktrinai, apribotai tam tikromis sąlygomis, įprastai aukštesne kaltės forma.

²⁰⁵ GRILL, Anne-Karin, LUKIC, Sebastian. Arbitrators' Liability: Austrian Supreme Court Reconfirms Strict Standards. *Kluwer Arbitration Blog*, 2016 [interaktyvus. Žiūrėta 2016 m. spalio 14 d.]. Prieiga per internetą: <<http://kluwerarbitrationblog.com/2016/09/01/arbitrators-liability-austrian-supreme-court-reconfirms-strict-standards/>>.

²⁰⁶ Legislative decree of 2 February 2006 No. 40: Modifications of the Code of Civil Procedure regarding Arbitration [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. kovo 23 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.camera-arbitrale.it/Documenti/dlgs_2feb2006_en.pdf>.

²⁰⁷ Code of Civil Procedure of Greece [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. kovo 23 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.uv.es/medarb/observatorio/leyes-arbitraje/europa-resto/grecia-ccp-domestic-arbitration.pdf>>.

1.2.3. Absoliutaus arbitro imuniteto teorijos kritiniai aspektai

Nors skirtingai nei absoliučios arbitro atsakomybės doktrina, absoliutaus imuniteto teorija turi gana platų palaikymą, ypač bendrosios teisės tradicijos šalyse, vis dėlto ji sulaukia ir nemažai kritikos. Pagrindiniai kritiniai šios doktrinos aspektai aptariami toliau.

Visų pirma, kaip minėta, absoliutaus imuniteto doktrina grindžiama tuo, jog arbitrai atlieka panašias į teisėjo funkcijas, o teisėjas turi imunitetą. Vis dėlto, dėti lygybės ženklą tarp teisėjo ir arbitro negalima. Arbitrams „funkcijas suteikia šalys, o ne valstybė, kuri paskiria nagrinėti bylą teisėjui atsitiktinai. Arbitrai nebūtinai yra saistomi įstatymo ar precedento ir jų nekuria. Proceso teisės ar precedento suformuotos taisyklės nėra taikomos. Arbitro priimtų sprendimų peržiūra yra daug labiau ribota nei teismų sprendimų, todėl jų galutinumo laipsnis yra aukštesnis. Skirtingai nei teisėjai, nominuoti spręsti ginčą, arbitrai turi neribotą teisę atsisakyti paskyrimo ar derėtis dėl paskyrimo sąlygų, o teisėjai tokios galimybės neturi“²⁰⁸. Išskiriama ir daugiau reikšmingų skirtumų, pvz., arbitras turi ribotas galimybes įrodymų rinkimo, laikinųjų apsaugos priemonių, liudytojo apklausos procedūrose, negali spręsti dėl trečiųjų asmenų teisių ir pareigų, jiems atlyginimą moka šalys, o ne valstybė ir kt.²⁰⁹ Kad tarp arbitro ir teisėjo statuso nėra lygybės ženklą pripažįstama ir kitų autorių darbuose²¹⁰.

Be to, kaip pabrėžiama Prancūzijos arbitražo doktrinoje, arbitrams nėra taikomi teisėjų veiklai svarbūs aktai²¹¹, pvz., teisėjų etikos kodeksas ir pan. Bene griežčiausiai arbitro ir teisėjo statusus bandė atskirti teismų praktikos išaiškinimais besirėmusi Weston, nurodžiusi, jog „arbitras tarnauja kaip privati priemonė (angl., *vehicle*), kad užtikrintų ekonominius santykius. Jis yra sutarties kūrinys, kuriam šalys moka už pareigų vykdymą, o jo sprendimai šalims yra privalomi tik todėl, jog pačios šalys dėl to priima specifinį, asmeninį apsisprendimą. Arbitro sprendimai yra svarbūs ne visuomenei, o tik tiems, kurie moka už arbitro darbą. Teisėjas tuo tarpu yra valstybės instrumentas spręsti socialinius ginčus. Šalys kreipiasi į teismą dėl ginčo

²⁰⁸ ALESSI, Dario. Enforcing Arbitrator's Obligations <...>, p. 745.

²⁰⁹ *Ibidem*, p. 745-746.

²¹⁰ APPAJI, Prathima R. Arbitral Immunity: Justification and Scope in Arbitration Institutions. *Indian Journal of Arbitration Law*, 2012, t. 1(1), p. 65; MUSTILL, Michael J., BOYD, Stewart, C. *Commercial Arbitration. Second edition*. London: Butterworths, 1989, p. 223.

²¹¹ FOUCHARD, GAILLARD, GOLDMAN on *International Commercial Arbitration* <...>, p. 590.

sprendimo per teisminę struktūrą, išlaikomą daugiausiai viešosiomis lėšomis. Jo sprendimai gali būti nugludinti viešosios tvarkos svarstymų ir kupini *stare decisis* principo pasekmių²¹². Nors su Weston galima ginčytis dėl to, kad arbitro sprendimai nėra svarbūs socialiniu požiūriu, kadangi arbitražu išsprendžiamas kilęs konfliktas ir atkuriamą teisinę taiką, tačiau ji gana taikliai atskiria teismo ir arbitražo prigimties skirtumus, pabrėždama, kad teisėjas yra valstybės pareigūnas, o arbitras – privatus asmuo.

Antra, viena iš teisėjų imunitetą pagrindžiančių priežasčių yra tai, jog teismų sprendimai paprastai gali būti skundžiami apeliacine, o tam tikrais atvejais ir kasacine tvarka. Su tuo sutinkama ir doktrinoje – Franck nuomone, „apeliacinis klaidų ištaisymo pasiekiamumas yra centrinis teisėjo imuniteto pagrindas, kadangi be klaidų ištaisymo galimybės, bylininkai galėtų pateisinti papildomų atakų naudojimą [prieš teisėją], kad kompensuotų teisingumo klaidas“²¹³. Tuo tarpu arbitraže apeliacinis mechanizmas sutinkamas retai. Priešingai, arbitraže vyrauja galutinumo principas. Kaip pabrėžia Lalive, išanalizavęs skirtingų valstybių reguliavimą, „atrodo egzistuoja platus sutarimas (tarp valstybių bei praktikų ir akademikų) dėl idėjos, jog arbitražo sprendimai turėtų būti iš principo įpareigojantys ir galutiniai (šalims), t. y., neapeliojami“²¹⁴. Su tuo sutinkama ir tarptautinių teismų praktikoje. Pvz., ES Teisingumo Teismas yra konstatavęs, jog efektyvaus arbitražo proceso interesas yra, jog arbitražo sprendimų peržiūra būtų ribota ir panaikinimas ar atsisakymas pripažinti būtų galimas tik išimtinėmis aplinkybėmis²¹⁵.

Atkreiptinas dėmesys, jog iš tiesų arbitražo sprendimų peržiūra dėl jų galutinumo yra ypač ribota. Paprastai valstybės numato arbitražo teismo sprendimo panaikinimo procedūrą. Ji numatyta ir Lietuvos KAI 50 str. bei perkelta iš UNCITRAL Pavyzdinio įstatymo 34 str. Tačiau šis institutas yra riboto pobūdžio ir nelaikytinas apeliacija. Doktrinoje nurodoma, kad problema su šiuo institutu yra ta, jog jis „nesulaiko nuo aplaidumo ir nesuteikia paskatų didėti profesionalumui. Be to, jis nekompensuoja nukentėjusios šalies prarasto laiko, išvaistytų pinigų advokato, arbitro

²¹² WESTON, Maureen A. Reexamining Arbitral Immunity <...>, p. 495.

²¹³ FRANCK, Susan D. The Liability of International Arbitrators <...>, p. 17.

²¹⁴ LALIVE, Pierre. Absolute Finality of Arbitral Awards? Iš *Revista Internacional de Arbitragem e Conciliação-Ano I-2008*. Associação Portuguesa de Arbitragem, 2009, p. 18 [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. vasario 27 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.arbitration-icca.org/media/4/00233523493034/media012641359550680lalive_absolute_finality.pdf>.

²¹⁵ Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 1999 m. birželio 1 d. sprendimas byloje *Eco Swiss China Time Ltd v. Benetton International NV*, Nr. C-126/97.

honorarams ar kitų tiesioginių ar atsitiktinių, bet reikšmingų nuostolių²¹⁶. Nors abejotina, ar apeliacijos galimybė leidžia šalims sutaupyti laiko ir pinigų, vis dėlto, tai, kad arbitražo teismo sprendimai negali būti skundžiami apeliacine tvarka, yra vienas iš absoliutaus imuniteto kritikos pagrindų. Negalint apeliuoti arbitražo sprendimo ir esant labai ribotiems jo panaikinimo ar nepripažinimo pagrindams, arbitrai gali jaustis nebaudžiami, žinodami, jog juos saugo imunitetas.

Ši kritika susijusi su kitu argumentu, kodėl absoliutaus arbitro imuniteto taikymas nėra pateisinimas – neatsakingo elgesio skatinimu. Doktrinoje pažymima, kad absoliutus arbitro imunitetas „nesudaro prielaidos arbitrams būti atsakingiems už savo veiksmus šalims, kurios moka jiems atlyginimą. Absoliutus imunitetas apsaugotų arbitrus net situacijose, jei jie tyčia piktnaudžiautų savo diskrecija, o tai yra itin pavojinga turint omenyje ribotą arbitražinio sprendimo peržiūrėjimo galimybę“²¹⁷. Kad nebaudžiamumas gali sukelti priešingų nei siekiama padarinių, pripažįstama ir kituose arbitražo mokslininkų straipsniuose²¹⁸.

Trečia, kildinant absoliutų arbitro imunitetą iš jo funkcinio panašumo į teisėją, negalima nepastebėti, jog paprastai ir teisėjas neturi absoliutaus imuniteto. Pvz., lingvistinė Lietuvos Teismų įstatymo 47 str. 8 d. analizė leidžia teigti, jog teisėjui gali būti taikoma atsakomybė, tačiau ne tiesiogiai, o tada, kai nukentėjusiam asmeniui žalą atlygina valstybė ir yra kitos įstatyme nurodytos sąlygos, būtent, padarytas nusikaltimas. Panašus reglamentavimas numatytas ir Prancūzijoje²¹⁹. Todėl absoliutaus arbitro imuniteto kildinimas iš teisėjo imuniteto nėra visiškai teisingas, kadangi teisėjo imunitetas taip pat nėra visiškai absoliutus. Netgi JAV, kur ir arbitrams garantuojama plačiausia apsauga, „teismai leidžia šalims reikšti ieškinius teisėjams tam tam tikrais retais atvejais“²²⁰. Doktrinoje nurodoma, jog tokiomis aplinkybėmis galėtų būti tik du atvejai: pirma, kai teisėjas neatlieka teisminių funkcijų, kitaip tariant, daromas skirtumas tarp teisminių ir administracinių aktų. Antra, kai teisėjas veikia visiškai neturėdamas jurisdikcijos²²¹. Su tuo sutinka ir Anglijos teismai²²². Taigi, pagrindinis aptariamoms teorijoms postulatas, jog arbitrams turi būti garantuojamas absoliutus imunitetas dėl to, kad ir teisėjai tokį turi, iš tiesų

²¹⁶ TRULI, Emmanuela. Liability v. Quasi-Judicial Immunity <...>, p. 19.

²¹⁷ KOZUBOVSKA, Beata, DAUJOTAS, Rimantas. Arbitrų atsakomybė <...>, p. 54.

²¹⁸ ALESSI, Dario. Enforcing Arbitrator's Obligations <...>, p. 748.

²¹⁹ RASMUSSEN, Matthew. Overextending Immunity <...>, p. 1860.

²²⁰ *Ibidem*, p. 1842.

²²¹ BROWN, Jenny. The Expansion of Arbitral Immunity <...>, p. 228.

²²² RASMUSSEN, Matthew. Overextending Immunity <...>, p. 1851.

nėra pagrįstas, kadangi teisėjai tokio imuniteto neturi. Valstybės teisėjui taikoma labai plati apsauga, tačiau ši apsauga nėra absoliuti.

Be to, šiame kontekste svarbu pažymėti ir tai, jog, bent jau kontinentinės teisės tradicijos valstybėse įprastai teisėjo padarytą žalą atlygina valstybė. Tai numato ir Lietuvos Teismų įstatymo 47 str. 8 d. bei CK 6.272 str. 2 d., kuri papildomai nurodo, kad valstybė atlygina žalą visiškai, jeigu žala atsirado dėl teisėjo kaltės. Todėl teigiant, kad arbitrai garantuojamas absoliutus imunitetas, bet tuo pačiu pripažįstant, jog už teisėjo kaltus veiksmus atsako valstybė, tam tikrais atvejais turinti atgręžtinio reikalavimo teisę į teisėją, galėtų būti keliamas asmenų lygybės prieš įstatymą klausimas. Tai lemtų ir aiškią disproporciją tarp teismo proceso ir arbitražo proceso – pirmuoju atveju asmuo turėtų teisę į žalos atlyginimą (tik esant sąlygų visetui – valstybei, o ne konkrečiam teisėjui), o antruoju – ne.

Ketvirta, absoliutaus imuniteto teorija, minėta, didžiausią palaikymą turi JAV, tačiau ir šios šalies mokslininkai vis dažniau teigia, kad toks platus imunitetas arbitrams neturėtų būti taikomas. Štai Brown, komentuodama Naujojo Džersio aukštesnio teismo apeliacinio skyriaus sprendimą byloje *Malik v. Ruttenberg*²²³, kurioje teismas palaikė absoliutaus imuniteto teoriją, teigia: „nors absoliutus teisminis imunitetas padeda apsaugoti nepriklausomumą teisminei sistemoje, tokia pati privilegija neturėtų būti išplečiama kvaziteisminiems subjektams kaip arbitrai. Arbitrai ir teisėjai nesidalija identiškais vaidmenimis ir neturi identiškų kvalifikacijų, taigi nėra jokio poreikio taikyti tokį patį imunitetą abiem. <...> Užtikrinti teisminį nepriklausomumą yra gyvybiškai svarbu, išlaikant sistemos integralumą, o arbitro atskaitomybė neturėtų būti aukojama procese“²²⁴.

Taigi, nors arbitražu kaip ir teismo procesu siekiama ginčą išspręsti iš esmės, tačiau dėti lygybės ženklą tarp arbitro ir teisėjo, nepaisant tam tikro funkcijų panašumo, negalima. O tai reiškia, kad ir absoliutus arbitro imunitetas negali būti grindžiamas išimtinai arbitro funkciniu panašumu į teisėją. Kita vertus, šalių pavyzdžiai rodo, jog ir pačios valstybės negarantuoja teisėjams visiško imuniteto. Nors absoliutus arbitro imunitetas arbitrus geriausiai apsaugotų nuo nusivylusių arbitražo šalių ieškinių, tačiau, manytina, jis gali turėti ir neigiamas pasekmes arbitražui, kadangi suteiktų mažiau profesionaliems arbitrams galimybę elgtis nerūpestingai ir neatidžiai. Be to, „jei imuniteto šaltinis kyla iš „viešosios tvarkos“, rezultatas būtų

²²³ JAV Naujojo Džersio aukštesnysis teismas. 2008 m. kovo 3 d. sprendimas byloje *Malik v. Ruttenberg*.

²²⁴ BROWN, Jenny. The Expansion of Arbitral Immunity <...>, p. 238.

keistas, jei „viešoji tvarka“ reikalautų saugoti nesąžiningą ar sukčiaujančią arbitražą²²⁵. Galiausiai, arbitražui esant privačiu ginčų sprendimo būdu, kurį šalys renkasi savanoriškai, o arbitrai taip pat sutinka spręsti ginčą laisva valia, lieka neaišku, kodėl „valstybė, o ne rinka turėtų nustatinėti rūpestingumo standartą ir gynybos būdų apimtį tam, kas kyla iš sutartinių įsipareigojimų“²²⁶.

1.2.4. Absoliutaus arbitro imuniteto teorijos taikymo Lietuvoje galimybės ir perspektyvos

Kaip jau nurodyta šios dalies 1.1.4 skyriuje, absoliučios arbitro atsakomybės teorija neturėtų būti taikoma Lietuvoje ir įstatymų leidėjui svarstant apie arbitro atsakomybės klausimų reguliavimą įstatyminiu lygmeniu ar teismams formuojant arbitro atsakomybės doktriną, turėtų būti ieškoma kitų išeičių. Viena iš tokių išeičių yra būtent aptariama absoliutaus imuniteto doktrina. Tačiau, autoriaus manymu, jos taikymas Lietuvoje taip pat neturėtų būti skatinamas ir ši teorija praktikoje turėtų būti atmesta.

Pirmiausia, vertėtų pradėti nuo to, jog tuo atveju, jei arbitrai būtų garantuojamas absoliutus imunitetas, arbitras negalėtų būti traukiamas atsakomybėn jokiais atvejais. Todėl kyla klausimas dėl absoliutaus imuniteto suderinamumo su EŽTK 6 str. 1 d. įtvirtinta kiekvieno asmens teise kreiptis į teismą. EŽTT yra konstatavęs, kad minėta teisės norma garantuoja teisę kiekvienam kreiptis į teismą dėl savo civilinių teisių pažeidimo²²⁷. Tiesa, Teismo praktikoje, nors nesusidurta su arbitro imuniteto klausimu, buvo sprendžiama dėl kitokio pobūdžio imuniteto, pvz., parlamentaro²²⁸, ir EŽTT pateisino Jungtinėje Karalystėje galiojančią parlamentaro imuniteto doktriną tuo pagrindu, jog toks apribojimas neturi apskritai panaikinti asmens teisės kreiptis į teismą, siekti teisėto tikslo ir būti proporcingas, o asmeniui turi būti galimybė kitokiu būdu ginti savo pažeistas teises²²⁹.

Pagal šiuos kriterijus galima įvertinti, ar Lietuvoje (o tuo pačiu ir kitose Europos tarybos valstybėse narėse) absoliutus arbitro imunitetas būtų suderinamas su EŽTK nuostata. Manytina, jog atsakymas į šį klausimą galėtų būti teigiamas tik iš dalies. Absoliučiu arbitro imunitetu yra siekiama teisėtų

²²⁵ ICC darbo grupė. ICC Final Report on the Status of the Arbitrator <...>.

²²⁶ RUTLEDGE, Peter B. *Toward a Contractual Approach* <...>, p. 152.

²²⁷ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1975 m. vasario 21 d. sprendimas byloje *Golder v. Jungtinė Karalystė*, Nr. 4451/70.

²²⁸ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2002 m. gruodžio 17 d. sprendimas byloje *A v. Jungtinė Karalystė*, Nr. 35373/97.

²²⁹ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2002 m. gruodžio 17 d. sprendimas <...>.

tikslų – apsaugoti arbitražo proceso integralumą. Nors, minėta, arbitražo sprendimo panaikinimas yra ribotas ir jokiū būdu netolygus teismo sprendimo apskundimui apeliacine tvarka, vis dėlto, manydama, jog jos teisės buvo pažeistos, arbitražo proceso šalis gali kreiptis į teismą ir reikalauti panaikinti arbitražo teismo sprendimą vienu iš KAI 50 str. įtvirtintų pagrindų. Todėl iš šalies neatimama teisė kreiptis į teismą apskritai ir numatyta alternatyva savo pažeistų teisių gynimui. Vertinant, ar absoliutus arbitro imunitetas yra proporcingas siekiamam tikslui, manytina, atsakymas taip pat galėtų būti teigiamas. Arbitras yra ginčo sprendėjas, o suteikus galimybę šalims reikalauti jo atsakomybės, riba tarp arbitro kaip ginčą sprendžiančio subjekto ir paprastos sutarties šalies iš esmės išnyktų. Be to, vedant arbitro panašumo su teisėju analogiją, taip pat galima pastebėti, jog teisėjas asmeniškai gali būti traukiamas atsakomybėn tik ypač retais atvejais. Visa tai leidžia teigti, jog absoliutaus imuniteto arbitrai taikymas neprieštarautų EŽTK 6 str.1 d. įtvirtintai teisei kreiptis į teismą²³⁰. Vis dėlto, daugiausia abejonių kelia tai, kad arbitražo teismo sprendimo panaikinimo institutas nėra arbitro atsakomybės alternatyva, o specifinis institutas, kuriuo siekiama užtikrinti, jog priimtas arbitražo teismo sprendimas atitinka esminius principus. Arbitražo teismo sprendimo panaikinimo pagrindų ribotumas leidžia kvestionuoti, ar tai būtų laikoma tinkama alternatyva EŽTK 6 str. 1 d. kontekste.

Antra, kaip minėta, Teismų įstatymo 47 str. 8 d. garantuoja teisėjui imunitetą nuo ieškinių dėl žalos atlyginimo. Tačiau šis imunitetas teisėją saugo ne visais atvejais. Viena vertus, teisėjo padarytą žalą gali atlyginti valstybė, taigi, proceso šalis nepraranda teisės reikalauti nuostolių atlyginimo. Kita vertus, valstybė turi regresio teisę į teisėją, jei nuostolius valstybė turėjo atlyginti dėl teisėjo nusikalstamos veikos. Taigi, teisėjo imunitetas Lietuvoje nėra visiškai absoliutus. Be abejo, jis yra platus ir asmeninė civilinė atsakomybė teisėjui taikoma tik vienu – nusikaltimo padarymo – atveju, tačiau tai jau reiškia, kad šis imunitetas turi ribas. Doktrinoje irgi pripažįstama, jog toks teisėjo imuniteto reguliavimas yra reikalingas siekiant „garantuoti teisėsaugos institucijų ir teismų pareigūnų savarankiškumą ir nepriklausomumą“²³¹, tačiau sutinkama, kad yra pagrįsta tai, jog žalą padarius nusikaltimu, valstybė įgyja regresinį reikalavimą į teisėją.

Kaip minėta, arbitro imunitetas grindžiamas jurisdikcine arbitražo teorija, lyginančia arbitražą su teismu. Todėl nepagrįsta būtų teigti, jog arbitras gali

²³⁰ Plačiau žr. VARAPNICKAS, Tadas. Absoliutaus imuniteto taikymo arbitrams prielaidos ir perspektyvos. *Teisė*, 2016, nr. 101, p. 166-175.

²³¹ MIKELĖNAS, Valentinas. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso <...>*, p. 381.

turėti platesnį imunitetą nei teisėjas iš kurio imuniteto kildinamas ir arbitro imunitetas. Esant tokiam reguliavimui pagal kurį teisėjas tam tikrais atvejais yra atsakingas, ir arbitras turėtų būti pripažįstamas atsakingu. Priešingu atveju, arbitro imuniteto pagrindas būtų nepagrįstas ir netinkamas arbitro imunitetui paaiškinti: arbitro imuniteto doktrina kyla iš teisėjo imuniteto teorijos, todėl ir arbitro imunitetas negali būti platesnis už pastarosios doktrinos garantuojamą teisėjo imunitetą²³². Todėl vertinant, ar Lietuvoje absoliutaus arbitro imuniteto doktrina turi perspektyvų, pirmiausia, reikėtų atsižvelgti į teisėjo imuniteto ribas ir atitinkamai jas modifikuoti, nes, minėta, kitu atveju arbitro imunitetas neturėtų savo doktrininio pagrindo.

Trečia, valstybei nereglamentuojant imuniteto klausimų, pačioms šalims dėl absoliutaus imuniteto susitarti būtų draudžiama. CK 6.252 str. 1 d. analizė leidžia teigti, jog „draudžiami susitarimai atsižvelgiant į kaltės formą ir laipsnį, jeigu žalos padaryta tyčia ar dėl didelio neatsargumo. Jeigu žalos padaryta esant paprastam neatsargumui, susitarimai dėl civilinės atsakomybės ribojimo ar panaikinimo galimi, išskyrus atvejus, kai žalos padaryta sveikatos sužalojimu, gyvybės atėmimu ar yra neturtinė“²³³. Tokios pozicijos laikomasi ir teismų praktikoje. Kasacinis teismas yra išaiškinęs, jog „tais atvejais, kai skolininkas neįvykdo sutartinės prievolės tyčia ar dėl didelio neatsargumo (didelio aplaidumo), jam kyla pareiga atlyginti nukentėjusios šalies patirtus nuostolius, priešastiniu ryšiu susijusius su sutarties pažeidimu, net ir tais atvejais, kai tokio dydžio nuostolių, sudarydamas sutartį, jis negalėjo numatyti kaip sutarties neįvykdymo pasekmės“²³⁴.

Tai reiškia, kad ginčo šalys ir arbitrai, norėdami susitarti dėl absoliutaus imuniteto taikymo sutartimi, to negalėtų padaryti, nes tai prieštarautų CK 6.252 str. 1 d. Be abejo, įstatymų leidėjas gali apsispręsti KAI ar kitame teisės akte įtvirtinti specialią teisės normą, reglamentuojančią arbitro atsakomybės klausimus, ir tuomet aptariama CK norma neturės reikšmės. Tačiau esant pakankamai argumentų, kodėl įstatymų leidėjas neturėtų įtvirtinti absoliutaus arbitro imuniteto, CK 6.252 str. 1 d. patvirtina, jog dėl tokio imuniteto negalėtų susitarti ir pačios šalys.

Apibendrinant išdėstyta pirmiau, galima teigti, jog Lietuvoje būtų galima taikyti absoliutų arbitro imunitetą tik tuo atveju, jei toks imunitetas būtų

²³² APPAJI, Prathima R. *Arbitral Immunity* <...>, p. 73.

²³³ MIKELĖNAS, Valentinas. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Prievolių teisė. T. 1. Vilnius: Justitia, 2001, p. 348.

²³⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2013 m. vasario 27 d. sprendimas c. b. UAB „Melesta“ v. Lex System GmbH, Nr. 3K-3-52/2013, kat. 44.2.4.1; 44.5.1.

garantuojamas ir teisėjams, kadangi absoliutaus imuniteto teorija išsivystė būtent iš teisėjo imuniteto doktrinos. Šiuo metu tai nėra padaryta, todėl ir arbitrams neturėtų būti taikoma visiška apsauga nuo ieškinių dėl žalos atlyginimo. Nesant įstatyminio reglamentavimo dėl arbitro imuniteto, šalys savo susitarimu negalėtų dėl jo susitarti, kadangi tai prieštarautų CK nuostatomis. Įvertinus absoliutaus imuniteto kritiką, analizuotą ankstesniame šios disertacijos skyriuje, abejotina, ar absoliutaus imuniteto doktrinos taikymas apskritai turėtų būti svarstomas Lietuvoje. Arbitražu Lietuvoje sprendžiama nedaug ginčų, nors arbitražas populiarėja²³⁵. Nustačius, jog arbitrai visais atvejais, net kai žala padaryta tyčia, negalėtų būti traukiami atsakomybėn, tai neskatintų arbitražo populiarumo ir profesionalumo kilimo, todėl siekis apsaugoti arbitrus galėtų atsisukti prieš patį arbitražą. Be to, absoliutaus imuniteto doktrina nėra prigijusi civilinės teisės tradicijos valstybėse ir didesnį pritaikomumą, nors irgi su išimtimis, turi tik bendrosios teisės tradicijos valstybėse. Todėl pasirinkdama absoliutaus arbitro imuniteto doktriną Lietuva išsiskirtų iš kitų Europos valstybių.

1.3. Riboto arbitro imuniteto (kvaziimuniteto) nuo civilinės atsakomybės taikymo teorija

Absoliučios arbitro atsakomybės ir visiško imuniteto teorijoms atspindint du kardinaliai skirtingus požiūrius į arbitro statusą ir į patį arbitražą, natūraliai atsiranda terpė vystytis ir trečiajai, ne tokiai kraštutinei doktrinai. Ši doktrina yra riboto arbitro imuniteto nuo civilinės atsakomybės arba kvaziimuniteto doktrina. Pagrindinė šios doktrinos mintis – arbitras turi imunitetą, tačiau tam tikrais atvejais, dažniausiai dėl savo tyčios ar didelio neatsargumo, gali būti traukiamas atsakomybėn.

Šios doktrinos šalininkų teigimu, „arbitrai turi būti atsakingi bent jau už nesąžiningą veiką ir tyčinius pažeidimus. <...> Paprastai arbitrai yra atsakingi už veikimą nesąžiningai, bet jiems taikomas imunitetas, jei arbitras veikia sąžiningai ir ne apgaule“²³⁶. „Ribotas imunitetas saugo šalis nuo arbitrų blogos

²³⁵ Pvz., VKAT kiekvienais metais pradedama ne mažiau kaip 18 naujų bylų, o didžiausias gautų bylų per metus skaičius buvo 2013 m., kuomet pradėtos 35 naujos bylos. 2017 m. inicijuotos 26 bylos (Vilniaus komercinio arbitražo teismo statistika 2017 m., p. 2 [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. kovo 27 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.arbitrazas.lt/failai/VKAT%20statistika%202017%20m..pdf>>).

²³⁶ KOZUBOVSKA, Beata, DAUJOTAS, Rimantas. Arbitrų atsakomybė <...>, p. 54.

valios veiksmų (pavyzdžiui, didelio neatsargumo ir apgaulės) ir tuo pačiu išsaugo imunitetą, kai šių sąlygų nėra²³⁷.

Taigi, riboto imuniteto doktrinos pagrindinis postulatas yra teiginys, jog arbitras, nebūdamas nei teisėjas, nei įprastas paslaugų teikėjas, privalo turėti imunitetą, kuris jį saugotų visais atvejais, išskyrus tuos atvejus, kai veikiama tyčios ar didelio neatsargumo atvejais. Tai reiškia, kad sąžiningas arbitras iš esmės visuomet būtų saugomas ir tik ypač neapdariai besielgiantis ginčo sprendėjas galėtų būti traukiamas atsakomybėn. Nors valstybių praktikoje, kaip bus nurodoma toliau, imuniteto išimtis apibūdinama ne visuomet vienodai, pvz., kai kur vartojamos tyčios, kai kur apgaulės, dar kitur didelės kaltės (lot., *mala fide*) sąvokos, tačiau visais atvejais tikslas yra toks pats – saugoti tiek sąžiningą arbitrą, tiek ir nuo nesąžiningo arbitro nukenčiančius asmenis.

1.3.1. Riboto arbitro imuniteto teorijos samprata ir kilmė

Kaip minėta, ribotas arbitrų imunitetas turėtų būti suprantamas taip, jog paprastai arbitrai neatsako už savo veiksmais padarytą žalą, išskyrus tam tikrus, aiškius atvejus, nustatytus įstatyme, suformuotus teismų praktikoje ar doktrinoje. Įprastai šie atvejai siejami su arbitro kalte – ieškovas, reikalaujantis nuostolių atlyginimo, turėtų įrodyti, jog tam tikrus veiksmus arbitras atliko tyčia ar dėl didelio neatsargumo²³⁸, pvz., tyčia vilkino arbitražo teismo sprendimo priėmimą. Tuo atveju, jei arbitražo teismo sprendimas priimamas pavėluotai dėl objektyvių priežasčių, pvz., dėl to, kad viena iš šalių teikė įvairius prašymus, reiškė nušalinimus ir pan., arbitras neturėtų būti laikomas atsakingu. Ši teorija nuo absoliučios arbitro atsakomybės teorijos šia prasme skiriasi tuo, jog absoliučios atsakomybės teorijos atveju, kaip ir įprasta, kaltė būtų preziumuojama, o jos nesant turėtų įrodyti pats arbitras (CK 6.248 str. 1 d.). Tuo tarpu riboto imuniteto doktrinos atveju, ieškovui tektų įrodyti visas atsakomybės sąlygas, įskaitant ir kaltę. Daugelio autorių nuomone, būtent ribotas imunitetas „subalansuotų poreikį leisti privačius ieškinius prieš tradicinį viešąjį interesą apsaugoti arbitrus nuo apmaudaus bylinėjimosi“²³⁹.

²³⁷ BROWN, Jenny. The Expansion of Arbitral Immunity <...>, p. 231.

²³⁸ TRULI, Emmanuela. Liability v. Quasi-Judicial Immunity <...>, p. 21.

²³⁹ *Ibidem*, p. 20.

Ribotą arbitrų imunitetą galima kildinti iš mišriosios arbitražo teorijos²⁴⁰. Doktrinoje nurodoma, kad mišriosios teorijos šalininkai remiasi teiginiu, jog nors „arbitražas ir semiasi galios iš šalių susitarimo, bet jis yra jurisdikcinės prigimties, įskaitant ir procesinių normų taikymą“²⁴¹. Kitaip tariant, „arbitrų įgaliojimai veikti kaip nepriklausomiems teisėjams kyla iš susitarimo su šalimis. Bet šie įgaliojimai veikti kaip teisėjams kyla ir iš įstatymų, kurie laiko juos veikiančiais kvaziteisminiame vaidmenyje“²⁴². Kaip nurodo Dominas ir Mikelėnas, „kadangi arbitražas turi tiek teisminei, tiek ir privačiai procedūrai būdingų požymių, jis negali būti prilyginamas nė vienai iš jų. Tai savarankiškas, išskirtinai apibrėžtas, ypatingas materialinis-procesinis teisinis institutas“²⁴³. Tokį arbitražo dvilypumą yra pabrėžę ir teismai. Pvz., garsiojoje *Baar v. Tigerman* byloje Kalifornijos apeliacinis teismas pabrėžė, jog arbitražas yra privatus šalių susitarimas ir nors arbitras turi būti saugomas, kai jis vykdo kvaziteisminius įgaliojimus, jo sutartinių įsipareigojimų šalims vykdymas taip pat privalo būti užtikrintas²⁴⁴.

Vis dėlto, nėra iki galo aišku, kokios išimtys ribojant arbitro imunitetą leistų reikalauti iš arbitro nuostolių atlyginimo. Pvz., Nolan tokią išimtį sieja tik su visišku pareigų nevykdymu. Jo teigimu, „arbitras neturėtų tikėtis imuniteto nuo atsakomybės, kai nevykdo savo pareigų. Imunitetas egzistuoja šalims ir visuomenei, ne arbitrai. Žinoma, šalys negauna jokios naudos iš plataus imuniteto dėl arbitro neveikimo: imunitetas dėl visiško prievolių nevykdymo nei sustiprina arbitražo sistemą, nei apsaugo arbitrų nepriklausomumą. Jei atsakomybė už nevykdymą sumažina arbitrų įdarbinimą (o tokių įrodymų nėra), ji atbaido tik tuos, kurie bijo, jog nesugebės įvykdyti savo pareigų. <...> Kiekvienas reputaciją turintis arbitras realistiškai gali bijoti ieškinių iš šalies, nepatenkintos sprendimu, bet baimė, jog nepriėmus jokie sprendimo jis būtų priverstas bylinėtis, neturėtų kvaršinti jo galvos“²⁴⁵. Taigi, Nolan nuomone, arbitras atsakomybėn galėtų būti

²⁴⁰ BROWN, Jenny. *The Expansion of Arbitral Immunity* <...>, p. 229; HEBAISHI, Hazem. *Should arbitrator immunity* <...>, p. 48; SALAHUDDIN, Asif. *Should arbitrators be immune* <...>, p. 578.

²⁴¹ DOMINAS, Gediminas, MIKELĖNAS, VALENTINAS. *Tarptautinis komercinis arbitražas* <...>, p. 35-36.

²⁴² SALAHUDDIN, Asif. *Should arbitrators be immune* <...>, p. 578.

²⁴³ DOMINAS, Gediminas, MIKELĖNAS, VALENTINAS. *Tarptautinis komercinis arbitražas* <...>, p. 37.

²⁴⁴ JAV Kalifornijos apeliacinis teismas. *1983 m. kovo 17 d. sprendimas byloje Baar v. Tigerman*.

²⁴⁵ NOLAN, Dennis R., ABRAMS, Roger I. *Arbitral Immunity*. *Berkeley Journal of Employment & Labor Law*, 1989, t. 11(2), p. 253.

traukiamas tik už visišką pareigų nevykdymą. Vis dėlto, nuo šios pozicijos išreiškimo praėjo pakankamai nemažai laiko, o įvairių valstybių teisės aktai ir institucinių arbitražų taisyklės leidžia teigti, jog ribotas imunitetas turėtų būti suprantamas plačiau ir apimti žalą, atsiradusią dėl arbitro kaltės, veikiant tyčia ar dėl didelio neatsargumo.

Riboto imuniteto doktrina rado platų pritarimą ir praktikoje. Kaip bus nurodoma toliau, kai kuriose valstybėse, pvz., Didžiojoje Britanijoje, riboto imuniteto doktrina įtvirtinta net įstatyminiu lygmeniu. Kitur ribotą imunitetą numato institucinio arbitražo taisyklės, tokiu būdu eliminuojančios galimybę taikyti absoliučios atsakomybės teoriją praktikoje. Pažymėtina ir tai, jog pritarimą ribotam arbitražo imunitetui išreiškė ir Tarptautinė advokatų asociacija, kuri savo 1987 m. Tarptautinių arbitražo etikos taisyklių preambulėje eksplacitiškai nustatė, kad „arbitrams iš principo turėtų būti garantuojamas imunitetas pagal nacionalinius įstatymus, išskyrus ypatingus atvejus, kai tyčia ar neapgalvotai nesilaikoma savo pareigų“²⁴⁶. Tačiau, šias taisykles pakeitus Taisyklėms dėl interesų konfliktų tarptautiniame arbitraže²⁴⁷, tokios principinės nuostatos šiame teisės akte nebeliko.

Taigi, riboto arbitro imuniteto doktrina, kilusi iš mišriosios arbitražo teorijos, siekia suderinti du skirtingus požiūrius į arbitražą, neleidžiant nei arbitrams, nei šalims piktnaudžiauti savo teisėmis ir įgaliojimais. Nors riboto imuniteto teorijos supratimas šiek tiek skiriasi, kadangi požiūriai į tai, už ką arbitras galėtų būti traukiamas atsakomybėn išsiskiria, vis dėlto įprasta riboto imuniteto doktriną sieti su didesniu arbitro kaltės laipsniu – tyčia ar dideliu neatsargumu. Tokiu atveju ieškovas privalo įrodyti ne tik tai, kad arbitras neįvykdė ar netinkamai įvykdė savo prievolę, tačiau ir tai, jog šis pažeidimas atsirado dėl arbitro kaltės. Tokiu būdu, atsižvelgiant į arbitro funkcijų dvilypiškumą, užtikrinama arbitro apsauga, tačiau nepamirštami ir arbitražo naudotojų – ginčo šalių – interesai.

1.3.2. Riboto arbitro imuniteto teorijos taikymo praktikoje aspektai

Skirtingai nei absoliutaus arbitro imuniteto ar visiškos atsakomybės atvejais, ribotas arbitro imunitetas sulaukia nemažai pritarimo praktikoje. Jau minėta,

²⁴⁶ Rules of Ethics for International Arbitrators (1987) [interaktyvus. Žiūrėta 2016 m. rugpjūčio 19 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.trans-lex.org/701100>>.

²⁴⁷ Guidelines on Conflicts of Interest in International Arbitration (2014) [interaktyvus. Žiūrėta 2016 m. rugpjūčio 19 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.ibanet.org/Publications/publications_IBA_guides_and_free_materials.aspx>.

jog valstybėse, reglamentuojančiuose arbitro atsakomybės klausimus, įprastai sutinkamas būtent kvaziimunitetas. Ši doktrina akceptuota ir arbitražo institucijų reglamentuose (kurios tokiu būdu atmeta absoliučios atsakomybės teoriją), ją dažniausiai palaiko ir doktrina²⁴⁸. Teismų praktikoje, ypač kontinentinės teisės tradicijos valstybėse, taip pat labiau linkstama palaikyti riboto imuniteto teoriją.

Pirmiausia, apžvelgiant skirtingų valstybių teisės aktus, matyti, jog įstatymų leidėjai savo šalyse yra linkę įtvirtinti būtent riboto imuniteto doktriną įstatyminiu lygmeniu. Bene geriausias to pavyzdys yra jau cituota Anglijos arbitražo įstatymo 29 str. 1 d. Tačiau Jungtinė Karalystė yra ne vienintelė tokį kelią pasirinkusi valstybė. Riboto imuniteto doktriną į įstatymą perkelė ir kitos valstybės, nusprendusios įstatyminiu lygmeniu reguliuoti arbitro atsakomybės klausimus, pvz. jau nurodytos Ispanija, Singapūras ar Naujoji Zelandija. Detaliai skirtingų valstybių praktika aptariama šios disertacijos 2.6 skyriuje.

Vertinant ribotą arbitrų imunitetą, dėmesį verta atkreipti į Austrijos pavyzdį. Šioje disertacijoje jau buvo minėta, kad Austrijos teisėje įtvirtinta nuostata labiau atspindi atsakomybės, o ne imuniteto taikymą arbitrai, kadangi aiškiai įtvirtina, jog arbitrai nevykdant savo pareigų, kylančių iš paskyrimo priėmimo (angl., *acceptance of his appointment*) ar jų nevykdant laiku, jis atsako šalims už visus nuostolius, atsiradusius dėl jo neteisėto atsisakymo atlikti pareigas ar vėlavimo. Šio reguliavimo lingvistinė analizė leistų manyti, kad arbitras tam tikrais atvejais atsako ir be kaltės, t. y., bent jau tam tikrų pažeidimų atveju būtų taikoma absoliučios atsakomybės doktrina.

Vis dėlto, Austrijos teismų praktika arbitro atsakomybės ir imuniteto klausimus yra linkusi aiškinti daug siauriau. Austrijos Aukščiausiasis Teismas 2016 m. nagrinėjo bylą dėl arbitro atsakomybės. Šioje byloje arbitro sutartis numatė arbitro atsakomybę tik tuo atveju, jei būtų nustatytas didelis neatsargumas ir arbitražo teismo sprendimas būtų panaikintas Austrijos civilinio proceso kodekso 611 str. pagrindu. Patvirtindamas ir ankstesnę, dar

²⁴⁸ Pvz. APPAJI, Prathima R. *Arbitral Immunity* <...>, p. 73-74; TSAKATOURA, Anastasia. *The Immunity of Arbitrators* <...>; HWANG, Michael, *et al.* *Claims Against Arbitrators* <...>, p. 243-246; XIAOFU, Li. *China Pilot Free Trade Zones Call Reform of Arbitrator Liability*. *Journal of Shanghai Jiaotong University (Scienc)*, 2016, t. 21(2), p. 223; KOZUBOVSKA, Beata, DAUJOTAS, Rimantas. *Arbitrų atsakomybė* <...>, p. 55; ZEILER, Gerold *et al.* *Austrian Arbitration Yearbook 2007*. Munchen: C.H. Beck, 2007, p. 214.

1928 m.²⁴⁹ ir 2005 m.²⁵⁰ suformuotą teismų praktiką, Austrijos Aukščiausiasis Teismas konstatavo, jog arbitro atsakomybei kilti yra būtinas sėkmingas arbitražo teismo sprendimo panaikinimas, išskyrus atvejus, kai arbitras atsisako priimti sprendimą ar neįvykdo savo pareigų, kylančių iš paskyrimo priėmimo, t. y., numatytų įstatyme²⁵¹. Taigi, kaip nurodoma doktrinoje, pagal Austrijos teisę, arbitražo teismo sprendimo panaikinimas iš esmės konstatuoja *conditio sine qua non* arbitro atsakomybei kilti, išskyrus įstatyme numatytus atvejus²⁵². Žinoma, būtina turėti omenyje, jog tais atvejais, kai sprendimas panaikintas ne dėl arbitro kaltės, arbitras neturėtų atsakyti. Pvz., gali būti atvejų, kuomet tam tikras klausimas nekliamas arbitražo proceso metu, jo vėliau šalis taip pat nekelia ir skunde dėl arbitražo teismo sprendimo panaikinimo, bet bylą nagrinėjantis teismas, pasinaudodamas jam suteikta teise, panaikina sprendimą dėl visai kitų priežasčių. Panaši situacija, kuomet teismai panaikino arbitražo teismo sprendimą Lietuvoje pagrindu, kurio nekėlė nė viena iš šalių nei arbitraže, nei panaikinimo procese, yra puikus to pavyzdys²⁵³.

Antra, riboto imuniteto doktrina įtvirtinta iš esmės visų didžiųjų arbitražo institucijų arbitražo reglamentuose, kurie tokiu būdu sutartiniu pagrindu apriboja arbitro atsakomybę ir eliminuoja absoliučios atsakomybės teorijos taikymo galimybes praktikoje. Net UNCITRAL Pavyzdinėse arbitražo taisyklėse²⁵⁴, skirtingai nei Pavyzdiniame įstatyme, yra nuostata dėl atsakomybės. Šių taisyklių 16 str. nurodoma, jog išskyrus tyčinius atvejus, šalis pilna apimtimi atsisako pagal taikytiną teisę galimybės reikšti ieškinį arbitrams, skiriančiajai institucijai ar bet kokiam kitam arbitražinio tribunolo paskirtam asmeniui tuo pagrindu, jog buvo su arbitražu susijęs veikimas ar neveikimas.

Kaip bus nurodoma toliau, kitos institucinio arbitražo taisyklės numato tapačias ar labai panašias nuostatas. Tokia institucinių arbitražų praktika leidžia teigti, jog riboto imuniteto doktrina praktikoje yra prigijusi labiausiai

²⁴⁹ SCHWARZ, Franc T., KONRAD, Christian W. *The Vienna Rules: A Commentary on International Arbitration in Austria*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2009, p. 184.

²⁵⁰ MAISNER, Martin. Liability and Independence <...>, p. 160.

²⁵¹ GRILL, Anne-Karin, LUKIC, Sebastian. Arbitrators' Liability <...>.

²⁵² *Ibidem*.

²⁵³ Plačiau žr. 4.3 skyriuje.

²⁵⁴ UNCITRAL Arbitration Rules 2010. With amendments as adopted in 2013 [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. kovo 23 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.uncitral.org/uncitral/en/uncitral_texts/arbitration/2010Arbitration_rules.html>.

– kitos dvi analizuotos arbitro civilinės atsakomybės alternatyvos šitokio populiarumo arbitražo taisyklėse nėra sulaukusios. Manytina, kad tai lemia keletas priežasčių. Pirmiausia, ribotas arbitro imunitetas pakankamai apsaugo arbitrą ir neleidžia šalims piktnaudžiauti teise kreiptis į teismą – tokia galimybė suteikiama tik esant tyčiniams veiksams, kuriuos pati šalis ir turi įrodyti. Antra, pačios institucijos yra suinteresuotos tuo, kad tuo atveju, jei arbitrai elgiasi netinkamai, jie sulauktų atsakomybės, o šalių patirti nuostoliai būtų kompensuoti. Tai suteikia pasitikėjimo arbitražo institucijomis, kadangi ginčo šalys yra užtikrintos, jog arbitražo procesas vyks nepriklausomai ir nešališkai, o tuo atveju, jei arbitras padarys nuostolių tyčia ar dėl didelio neatsargumo, jos galės juos išieškoti. Trečia, esant ribotam imunitetui, arbitražo institucijos yra iš esmės tikros, kad arbitrais pasirenkami asmenys neatsisakys paskyrimų, motyvuodami tuo, jog nenori rizikuoti savo reputacija, jei jiems tektų bylinėtis pasibaigus arbitražo procesui. Priešingai, ribotas imunitetas panaikina tokio bylinėjimosi galimybę²⁵⁵, nebent pats arbitras elgtųsi netinkamai, o, tikėtina, profesionalūs arbitrai dėl tokios potencialios rizikos jaudinasi mažiau.

Trečia, teismų praktikoje taip pat sutinkama nemažai atvejų, kuomet pripažįstant arbitro imuniteto doktriną, buvo daromos išimtys. Net JAV teismų praktikoje tam tikrais atvejais arbitras pripažįstamas atsakingu. Pvz., JAV apeliacinis teismas, vertindamas, ar arbitras gali remtis imunitetu, kai nepriimamas sprendimas, konstatavo, jog „kai jo veiksmai ar neveikimas gali sąžiningai būti charakterizuojami kaip vėlavimas ar nesugebėjimas priimti sprendimo, jis praranda teisę remtis imunitetu, nes jis nebėra panašus į teisėją“²⁵⁶. Tačiau bene labiausiai cituojamas JAV teismų sprendimas dėl arbitro imuniteto yra minėtas sprendimas byloje *Baar v. Tigerman*. Šioje byloje ginčo šalys pasirinko p. Tigerman savo vienasmeniu arbitru. Jis nuo 1976 iki 1980 m. surengė 53 posėdžius. Pagal Amerikos arbitražo asociacijos arbitražo taisykles, po paskutinio posėdžio sprendimą arbitras turėjo priimti per trisdešimt dienų, tačiau to nepadarė. Šalys nustatė arbitrai papildomą terminą, tačiau ir per jį sprendimas nebuvo priimtas, todėl arbitras buvo

²⁵⁵ Vis dėlto, tenka pripažinti, kad riboto imuniteto doktrina neapsaugo nuo to, jog suinteresuotas asmuo pareikš ieškinį arbitrai ir šis turės dalyvauti tokio pobūdžio procese ir gintis nuo pareikšto reikalavimo, nors ir žinos, kad tikimybė pralaimėti – maža. Vis tik praktikoje reiškiamų ieškinių arbitrams skaičius leidžia manyti, jog tokio bylinėjimosi rizika yra ypač menka.

²⁵⁶ JAV Apeliacinis teismas. 1977 m. gegužės 9 d. sprendimas byloje *E. C. Ernst, Inc., v. Manhattan Construction Company of Texas et al*, Nr. 551 F.2d 1026 (5th Cir. 1977).

paduotas į teismą dėl sutarties pažeidimo ir rūpestingumo pareigos pažeidimo. Nors pirmosios instancijos teismas tokį ieškinį atmetė, Kalifornijos apeliacinis teismas sprendimą pakeitė. Teismas pabrėžė arbitražo sutartinį pobūdį kartu pabrėždamas ir tai, kad kvaziteismines funkcijas atliekantis arbitras turi būti apsaugotas. Tačiau teismas akcentavo, jog šalys arbitražą paprastai renkasi dėl jo greitumo. Todėl imuniteto arbitrai garantavimas, kai jis apskritai nepriima sprendimo, išeina už arbitro imuniteto ribų²⁵⁷. Kaip pabrėžia šią praktiką apibendrinanti doktrina, arbitrai netenka teisės remtis imuniteto doktrina, kai „nepriima arbitražinio sprendimo, ar nepagrįstai atsisako eiti arbitro pareigas, mat šiuo atveju dingsta arbitro panašumas su teisėjais ir jis netenka kvaziteisėjo statuso, neatitinka arbitro etikos reikalavimų ir nesilaiko sutartinių įsipareigojimų priimti privalomą arbitražinį sprendimą“²⁵⁸.

Kitose valstybėse teismai irgi taiko riboto imuniteto doktriną. Australijoje Viktorijos valstijos Aukščiausiasis teismas pripažino arbitrą atsakingu už nuostolius, atsiradusius dėl netinkamo jo pareigų vykdymo, kuris pasireiškė tuo, kad arbitras netinkamai tiesiogiai kontaktavo su šalimis, nepakluso teismų sprendimams, tiesiogiai susisieki su teisėju ir atsisakė atvykti į teismą nurodytu laiku²⁵⁹. Airijoje Aukštasis teismas irgi nurodė, jog tik tuo atveju, jei arbitras veikia nesąžiningai, imunitetas jam neturėtų būti taikomas²⁶⁰.

Taigi, skirtingai nei kitos analizuotos teorijos, riboto imuniteto doktrina daugiausia palaikymo susilaukia ir teismų praktikoje, ir norminiuose aktuose (įstatymuose arba institucinio arbitražo taisyklėse). Tai atrodo logiška. Atskirų valstybių teisėje arba pagrindinių arbitražo institucijų arbitražo taisyklėse nustačius, kad arbitras turi ribotą imunitetą, galimybės arbitru nepatenkintoms šalims bylinėtis sumažėja arba bylinėjimasis netenka prasmės. Todėl ir tokių bylų nėra daug. Tačiau vien faktas, kad riboto imuniteto doktrinai pritaria didžiausios arbitražą administruojančios institucijos, taip pat Tarptautinė advokatų asociacija rodo šios teorijos svarbą ir pritaikomumą praktikoje.

²⁵⁷ JAV Kalifornijos apeliacinis teismas. 1983 m. kovo 17 d. sprendimas byloje *Baar v. Tigerman*, Nr. 65888.

²⁵⁸ KOZUBOVSKA, Beata, DAUJOTAS, Rimantas. Arbitrų atsakomybė <...>, p. 53.

²⁵⁹ Australijos Viktorijos valstijos Aukščiausiasis Teismas. 1990 m. birželio 15 d. sprendimas byloje *Road Rejuvenating and Reparis Servs. v. Mitchell Water Bd.* Cituojama pagal FRANCK, Susan D. The Liability of International Arbitrators <...>, p. 12.

²⁶⁰ Airijos Aukštasis teismas. 2005 m. liepos 29 d. sprendimas byloje *Patrick Redahan v. Minister for Education and Science*, Nr. 1434P.

1.3.3. Riboto arbitro imuniteto teorijos kritiniai aspektai

Nors riboto imuniteto doktrina yra tarpinė grandis tarp absoliučios atsakomybės ir absoliutaus imuniteto teorijų, būtent tai ir lemia, kad ši doktrina sulaukia kritikos iš abiejų šių teorijų dėl tų pačių priežasčių, dėl kurių jos kritikuoja viena kitą.

Viena vertus, absoliutaus arbitro imuniteto šalininkai gali kelti abejonių dėl to, ar ribotas imunitetas pakankamai apsaugo arbitrą nuo šalių piktnaudžiavimo. Net ir nustačius, jog arbitro atsakomybė galima tik išimtiniais atvejais, kai yra jo tyčia ar didelis neatsargumas, tai nereiškia, kad šalys negalėtų kreiptis į teismą ir bandyti įrodinėti arbitro atsakomybės pagrindus. Taigi, ribotas imunitetas neapsaugotų arbitro nuo to, jog pasibaigus arbitražo procesui jam gali tekti bylinėtis su ginčo šalimis. Tuo tarpu Truli nuomone, imunitetas kaip tik gali skatinti pačias šalis, ypač tas, nusiteikusias elgtis neetiškai, ieškoti tokių arbitrų, kurie, žinodami, kad negalės būti traukiami atsakomybėn (arba būti patraukti tik labai ribotais atvejais), sutiktų su tokiomis šalimis kooperuotis. Jos teigimu, „arbitrai, nusiteikę elgtis neetiškai, sulauks daug paskyrimų, būdami nebaudžiamais, o sąžiningi nebus skiriami“²⁶¹. Nors šia išvada Truli paneiginėjo absoliutaus imuniteto taikymo galimybę, manytina, kad ta pati kritika galėtų būti išsakoma ir riboto imuniteto atžvilgiu, kadangi arbitro atsakomybė būtų galima tik išimtiniais atvejais.

Vis dėlto, tenka pripažinti, jog ši dvejonė yra hipotetinė, o ne reali. Kaip minėta, jau šiuo metu daugelio arbitražo institucijų taisyklėse yra įtvirtintos atsakomybė ribojančios nuostatos, o praktika rodo, kad teismuose ginčų dėl arbitro atsakomybės yra tik vienetai. Todėl, manytina, ribotas imunitetas pakankamai apsaugo arbitrus nuo šalių piktnaudžiavimo.

Kita vertus, absoliučios atsakomybės šalininkai gali abejoti, jog riboto imuniteto taikymas mažai kuo skiriasi nuo absoliutaus imuniteto – arbitras, taikant riboto imuniteto teoriją, atsakytų tik išimtiniais atvejais²⁶². Todėl iš esmės būtų paneigiama arbitražo sutartinė prigimtis ir laikomasi jurisdikcinės teorijos, ypač žinant tai, kad ir teisėjai bent jau civilinės teisės tradicijos šalyse taip pat turi ribotą, o ne absoliutų imunitetą. Be to, kaip nurodo Alessi, „joks politinis (angl. *policy*) imuniteto argumentas negali atsilaikyti prieš sutartinės prievolės pažeidimą. Politiniai argumentai gali būti paneigti platesniu politiniu argumentu, kurio idėja yra ta, jog piktnaudžiavimo teise rizika negali pateisinti šios teisės atsisakymo. Tai patvirtina sutarčių teisė. Jokia sutarčių

²⁶¹ TRULI, Emmanuela. Liability v. Quasi-Judicial Immunity <...>, p. 16.

²⁶² SALAHUDDIN, Asif. Should arbitrators be immune <...>, p. 579.

teisės nuostata neleistų tokio didelio nesąžiningumo atleisti sutarties šalį nuo atsakomybės dėl kažkokio politinio argumento. <...> Kiekviena teisė gali vesti į piktnaudžiavimą. Tačiau piktnaudžiavimo rizika negali būti šių teisių paneigimo pagrindas²⁶³. Be to, jo teigimu, žinant, kad mišriosios arbitražo teorijos vienas iš pagrindų yra ir jurisdikcinė teorija, jau vien tai paneigia galimybę taikyti ribotą imunitetą. „Joks imunitetas arbitrams negali teisėtai egzistuoti, jei jurisdikcinė teorija yra visiškai ydinga <...>. Jurisdikcinės ir mišriosios teorijų žlugimas palieka tik sutartinę teoriją“²⁶⁴.

Vis dėlto, institucinių arbitražų patirtis rodo, jog dažniausiai ne valstybių įstatymai, bet nuolatinės arbitražo institucijos savo taisyklėse įtvirtina atsakomybę ribojančias nuostatas, o šalys, pasirinkdamos taikyti šias taisykles, kartu įsipareigoja tokių nuostatų laikytis, taigi, implicitiškai susitaria dėl riboto imuniteto arbitrai taikymo. Pačios ginčo šalys išreiškia valią riboti arbitro atsakomybę ir tokiu būdu atmeta absoliučios atsakomybės teorijos postulatus. Tiesa, kaip bus aptariama šios disertacijos 2.6 skyriuje, arbitražo institucijų reglamentuose numatytos atsakomybę ribojančios nuostatos, priėmus riboto imuniteto doktriną, nėra reikalingos, kadangi riboto imuniteto doktrina turėtų būti taikoma nepaisant to, ar panaši nuostata įtvirtinta institucinio arbitražo taisyklėse, ar ne. Kita vertus, tokių nuostatų buvimas šiuo metu gali būti pateisintas tuo, jog daugelis valstybių nėra išreiškusios pozicijos, kurią arbitro atsakomybės teoriją palaikytų, tad arbitražo institucijos, siekdamos apsaugoti tiek arbitrus, tiek save, yra priverstos bandyti šią problemą spręsti pačios.

Pabaigai paminėtina, kad riboto imuniteto doktriną galima kritikuoti dėl to, jog ji iš dalies nėra aiški ta prasme, kad skirtingose valstybėse atsakomybės apribojimas formuluojamas skirtingai. Pvz., vienur atsakomybė už tam tikrų prievolių nesilaikymą yra įprasta ir tik kitų prievolių atžvilgiu – negalima, dar kitose valstybėse atsakomybė siejama su kaltės forma ar nusikaltimo padarymo faktu. Taigi, kritikai galėtų teigti, jog riboto imuniteto doktrina yra pernelyg neaiški. Tai nebūtų tiesa. Nors tenka pripažinti, kad reglamentavimas valstybėse nėra identiškas, tačiau tokio identiškumo iš esmės nėra ir kituose institutuose, pvz., nors visuotinai pripažįstama, jog arbitras turi būti nepriklausomas ir nešališkas, kai kurios valstybės įtvirtina tik nešališkumo principą ir nekalba apie nepriklausomumą (pvz., Anglijos arbitražo įstatymo 24 str.), kitose atvirkščiai – kalbama tik apie nepriklausomumą

²⁶³ ALESSI, Dario. Enforcing Arbitrator's Obligations <...>, p. 749.

²⁶⁴ *Ibidem*, p. 750.

(pvz., Šveicarijos Tarptautinės privatinės teisės akto²⁶⁵ 180 str.), trečiose valstybėse įtvirtinami abu principai (pvz., KAI 15 str.). Tačiau tai nereiškia, kad skirtingose valstybėse arbitrai keliami nepriklausomumo ir nešališkumo reikalavimai kardinaliai skiriasi. Priešingai, įprastai jų tikslai yra vienodi. Atitinkamai ir riboto imuniteto atveju. Vien tai, jog įstatymuose ir teismų praktikoje sutinkamos formuluotės išsiskiria ar vienais atvejais arbitrai taikomas siauresnis imunitetas nei kitais, nereiškia, kad esmingai skiriasi ir riboto imuniteto teorijos suvokimas. Išanalizavus įvairių valstybių doktriną ir praktiką²⁶⁶, galima teigti, jog įprasta arbitro atsakomybę riboti būtent kaltės forma, įprastai tyčia ir dideliu neatsargumu. Todėl ir toliau kalbant apie ribotą imunitetą būtent ir turimas omenyje ribojimas šia kaltės forma.

Taigi, kaip matyti, riboto arbitro imuniteto kritika iš esmės neišsiskiria iš kitų doktrinų kritikos, tačiau argumentai šios teorijos paneigimui yra riboti. Priešingai, riboto imuniteto taikymo praktika ir pagrindimas, regis, nusveria tuos trūkumus, kurie galėtų būti keliami šios teorijos priešinkų.

1.3.4. Ribotas arbitro imunitetas kaip arbitro civilinės atsakomybės modelis Lietuvoje

Šios disertacijos 1.1.4 ir 1.2.4 skyriuose jau analizuota, ar Lietuvoje galėtų būti taikomos absoliučios atsakomybės ir absoliutaus imuniteto doktrinos. Abiem atvejais atsakymas yra labiau neigiamas – nors įstatymų leidėjas yra laisvas apsispręsti, tačiau kyla klausimų dėl šių teorijų suderinamumo su žmogaus teisių principais, o galiausiai ir šių doktrinų trūkumai neleidžia kalbėti apie jų akceptavimą. Atitinkamai, lieka įvertinti, ar riboto imuniteto doktrina galėtų rasti savo vietą Lietuvos arbitražo teisėje bei civilinės atsakomybės reguliavime.

Pirma, vertinant iš jurisdikcinės arbitražo teorijos perspektyvų, būtina priminti, jog arbitro imunitetas yra kildinamas iš teisėjo imuniteto. Pirmiau jau buvo minėta, kad Lietuvoje teisėjas absoliutaus imuniteto neturi – žalą atlyginusi valstybė gali reikalauti jo atsakomybės regreso tvarka tuo atveju, kai padarytas nusikaltimas. Tai leidžia teigti, jog ir arbitras Lietuvoje neturėtų turėti platesnio imuniteto. Vis dėlto, tapatinti teisėjo imuniteto su arbitro

²⁶⁵ Switzerland's Federal Code on Private International Law (CPIL) [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. kovo 28 d.]. Prieiga per internetą: <[https://www.hse.ru/data/2012/06/08/1252692468/SwissPIL%20%D0%B2%20%D1%80%D0%B5%D0%B4.%202007%20\(%D0%B0%D0%BD%D0%B3%D0%BB.\).pdf](https://www.hse.ru/data/2012/06/08/1252692468/SwissPIL%20%D0%B2%20%D1%80%D0%B5%D0%B4.%202007%20(%D0%B0%D0%BD%D0%B3%D0%BB.).pdf)>.

²⁶⁶ Plačiau žr. 2.6 skyriuje.

imunitetu negalima ir dėl to, kad teisėjui kaltais veiksmais padarius žalos, ją atlygina valstybė, t. y., nukentėjusiai ginčo šaliai yra kompensuojama, tik tai padaro ne pats žalos sukėlęs asmuo (teisėjas), o jį samdantis ir įgaliojimus suteikiantis subjektas (valstybė). Todėl nukentėjusi ginčo šalis yra saugoma, o valstybė, prisiimdama pareigą atlyginti šalies nuostolius, įgyvendina tiek tarptautinius išipareigojimus, tiek ir užtikrina teismo proceso integralumą.

Tuo tarpu instituciniame arbitraže arbitrų darbdaviais galima laikyti pačias ginčo šalis²⁶⁷, kadangi jos arba pačios pasirenka, kas spręs jų ginčą, arba pasirenka tam tikrą arbitrų paskyrimo mechanizmą. Reikalauti žalos atlyginimo iš paties savęs yra neįmanoma. Reikalauti žalos atlyginimo iš valstybės kaip teisėjo neteisėtų veiksmų atveju taip pat negalima. Vis dėlto, neignoruoiant teismo ir arbitražo skirtumų, pats atsakomybės ribojimo principas kyla iš tų pačių teisės saugomų vertybių – poreikio užtikrinti sąžiningą procesą tuo aspektu, kad ginčo sprendėjas būtų nepriklausomas ir nešališkas. Todėl ribotas imunitetas, net ir iš jurisdikcinės teorijos perspektyvų, labiau atitiktų arbitro imuniteto prigimtį. Jis užtikrintų ir derintų tiek ginčo šalių, tiek ir arbitro interesus, o sąžiningas arbitras iš esmės visais atvejais turėtų imunitetą.

Antra, žvelgiant iš absoliučios atsakomybės doktrinos perspektyvų, arbitro civilinė atsakomybė, minėta, taip pat gali būti ribojama ir įprastai yra ribojama, tik ne dėl to, kad tai reguliuotų tam skirta teisės norma ar lemtų arbitro statusas, o todėl, jog šalims leidžiama dėl tokio ribojimo susitarti. Iš tiesų, CK 6.252 str. 1 d. numato šalims galimybę susitarti dėl civilinės atsakomybės ribojimo, išskyrus ribojimą už nuostolius (žalą), padarytus dėl skolininko tyčios ar didelio neatsargumo. „Sutartyse numatyti atleidimo nuo civilinės atsakomybės pagrindai turi būti teisėti, nepažeisti imperatyviųjų įstatymo nuostatų, atitikti sąžiningumo reikalavimus“²⁶⁸. Ši CK nuostata suteikia šalims teisę susitarti dėl atsakomybės ribojimo, tačiau neleidžia jos apriboti tuo atveju, kai žala padaroma tyčia ar dideliu neatsargumu. Žinoma, ši norma aktualiausia yra tuo atveju, jei būtų akceptuota absoliučios atsakomybės doktrina, kadangi net ir jos taikymo atveju egzistuočių pačių šalių teisė spręsti dėl atsakomybės ribojimo. Vis dėlto, tokios normos buvimas taip pat leidžia teigti, kad riboto arbitro imuniteto doktrinos įtvirtinimas KAI arba CK, šios doktrinos taikymas teismų praktikoje nebūtų svetimkūnis Lietuvos privatinėje teisėje. Tik skirtingai nei bendro pobūdžio CK norma, jis

²⁶⁷ Pozicija, kad tarp arbitro ir ginčo šalių susiklosto darbo teisiniai santykiai iš tiesų egzistuoja. Plačiau žr. 2.1 skyriuje.

²⁶⁸ AMBRASIENĖ, Dangutė *et al.* *Civilinė teisė. Prievolių teisė*. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2004, p. 198.

reglamentuotų specifinio subjekto – arbitro – atsakomybės apribojimą kaltės forma ir šis ribojimas jau nebūtų išimtinai sutartinio pobūdžio.

Pagrindinės Lietuvoje nuolatinės arbitražo institucijos – VKAT – Arbitražo procedūros reglamento 47 str., pasinaudojant CK suteikta galimybe, būtent ir numatyta, jog arbitrai neatsako jokiems asmenims už jokių veiksmus ar apsirikimą arbitražo procese, išskyrus atvejus, kai toks atsakomybės ribojimas neleidžiamas pagal taikomą teisę. Ši nuostata yra panaši į ICC arbitražo taisyklėse²⁶⁹ įtvirtintą normą ir reiškia, kad tuo atveju, jei taikytina teisė yra Lietuvos teisė, ši nuostata galėtų būti taikoma visais atvejais, išskyrus tuos atvejus, kai žala padaryta tyčia ar dėl didelio neatsargumo, kadangi Lietuvos teisė neleidžia tokios galimybės.

Kitos Lietuvoje veikiančios nuolatinės arbitražo institucijos – Lietuvos arbitražo teismo – arbitražo procedūros reglamento 84 str. įtvirtinta, kad arbitras nėra atsakingas nei vienai šaliai už bet kokius veiksmus, susijusius su ginčo nagrinėjimu arbitražu pagal šį reglamentą, išskyrus atvejus, kai tokie veiksmai ar neveikimas būtų sąmoningai neteisėti ar padaryti dėl didelio neatsargumo. Taigi, šios nuolatinės arbitražo institucijos reglamente CK 6.252 str. 1 d. apribojimai perkelti tiesiogiai ir susitarus spręsti ginčą Lietuvoje pagal Lietuvos arbitražo teismo reglamentą, šalims būtų privalomi.

Trečia, riboto imuniteto teorija palaikoma ir Lietuvos arbitražo doktrinoje. Kozubovskos ir Daujoto teigimu, kvaziimunitetas yra „balansas, užtikrinantis šalių, arbitrų ir visuomenės interesus“²⁷⁰. Su šia pozicija savo straipsniuose sutinka ir šios disertacijos autorius²⁷¹. Išanalizuoti absoliutaus imuniteto ir visiškos atsakomybės privalumai ir trūkumai leidžia teigti, jog nei vienas, nei kitas variantas neužtikrina arbitro ir ginčo šalių apsaugos, lemia, kad įtvirtinus vieną iš šių variantų arbitražo populiarumas galimai sumažėtų. Tuo tarpu riboto imuniteto doktrina suteikia pakankamą apsaugą, užtikrinančią, kad tiek arbitrai, tiek ginčo šalys negalės piktnaudžiauti.

Kritikai galėtų teigti, jog nėra poreikio formuoti atskiros arbitro atsakomybės doktrinos Lietuvoje, o pakanka CK 6.252 str. 1 d. nuostatos. Tai nebūtų tinkamas požiūris, kadangi nebūtinai visos arbitražo institucijos visais atvejais savo taisyklėse numatys atsakomybę ribojančias nuostatas. Be to, toks požiūris galėtų sudaryti prielaidas skirtingai vertinti institucinį arbitražą ir *ad hoc* arbitražą, kuomet šalys pačios susikuria arbitražo taisykles ir nebūtinai

²⁶⁹ ICC 2017 Arbitration Rules [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. kovo 26 d.]. Prieiga per internetą: <<https://iccwbo.org/dispute-resolution-services/arbitration/rules-of-arbitration/>>.

²⁷⁰ KOZUBOVSKA, Beata, DAUJOTAS, Rimantas. Arbitrų atsakomybė <...>, p. 55.

²⁷¹ Plačiau žr. VARAPNICKAS, Tadas. Absoliutaus imuniteto <...>, p. 166-175.

naudojasi esančiais reglamentais, pvz., UNCITRAL arbitražo taisyklėmis. Būtent riboto imuniteto įtvirtinimas įstatyminiu lygmeniu ar šios teorijos akceptavimas praktikoje užtikrintų, kad šiame kontekste skirties tarp dviejų arbitražo formų nebūtų, kadangi abiem atvejais būtų taikomas tas pats principas nepaisant to, ar šalys dėl to tarėsi, ar ne. Tokia išvada grindžiama tuo, jog arbitro atsakomybės klausimai neturėtų skirtis institucinio ir *ad hoc* arbitražo atvejais. Nors šalys *ad hoc* arbitražą pasirenka dėl vienu ar kitu privalumų lyginant su instituciniu arbitražu, tačiau arbitražo formos skirtumai neturėtų keisti arbitro statuso. KAI taip pat nediferencijuoja arbitro statuso pagal arbitražo formą. Tai nedaroma ir užsienio valstybių teisėje. Be to, tose valstybėse, kuriose arbitro atsakomybės klausimai reglamentuojami įstatymu, taip pat nenumatyta, kad atsakomybės apimtis galėtų skirtis institucinio arbitražo ir *ad hoc* arbitražo atvejais.

Kartu pažymėtina, kad Lietuvoje veikiančių institucinių arbitražų taisyklės gali būti naudojamos spręsti ginčams, kurie nagrinėjami kitose valstybėse ir atvirkščiai – Lietuva galėtų būti arbitražo vieta ginčams, sprendžiamiems pagal kitoje valstybėje įsteigto institucinio arbitražo taisyklės. Todėl atsakomybės ribojimas vien sutartiniu pagrindu būtų nepakankamas, kadangi net ir sprendžiant ginčą pagal tas pačias, pvz., VKAT ar ICC taisyklės, skirtingose valstybėse būtų įmanoma, jog atsakomybės ribojimo apimtis taip pat būtų skirtinga, priklausomai nuo nacionalinės teisės. Tai nebūtų pagrįsta ir sudarytų galimybes vienodose situacijose esantiems arbitrams būti traktuojamiems skirtingai vien dėl to, jog skiriasi *lex arbitri*.

Dėl pirmiau išdėstytų priežasčių, galima teigti, kad riboto imuniteto doktrina Lietuvoje galėtų būti įtvirtinta, kadangi tam yra įstatyminės sąlygos, o ši teorija palaikoma ir doktrinoje. Galiausiai, prisimenant cituotą EŽTT praktiką, manytina, jog būtent riboto imuniteto taikymas, kaip vidurinė grandis tarp kitų dviejų atsakomybės teorijų, būtų labiausiai suderinama su žmogaus teisių apsaugos reikalavimais, nes šia doktrina siekiama teisėtų tikslų, sudaromos sąlygos žalos atlyginimui aiškiai nustatytais atvejais, o taip pat būtent ši teorija siekia proporcingumo išlaikymo tarp skirtingų interesų.

1.4. Arbitro civilinės atsakomybės teorijų apibendrinimas: kodėl arbitrai turėtų būti taikomas ribotas imunitetas?

Šios disertacijos 1.1-1.3 skyriuose išanalizuotos trys skirtingos arbitro atsakomybės teorijos. Įvertinus jų teisinį pagrindimą, atsižvelgiant į šių doktrinų taikymą užsienio valstybių teorijoje ir praktikoje, galimybes taikyti Lietuvoje, disertacijos autorius daro išvadą, kad arbitro civilinės atsakomybės

klausimai turėtų būti sprendžiami taikant riboto imuniteto nuo civilinės atsakomybės doktriną. Kitaip tariant, arbitro atsakomybė turėtų būti galima tik dėl tų jo veiksmų, kurie padaryti tyčia ar dėl didelio neatsargumo. Toliau autorius pateikia šios išvados pagrindimą.

Pirma, absoliučios arbitro atsakomybės doktrina remiasi ydinga teorija, kad arbitražas yra sutartis, neturinti nieko bendro su teisiniais įgaliojimais. Nors arbitražo jurisdikciją pasirenka ginčo šalys, galimybę ją pasirinkti, pirmiausia, sukuria valstybė, priimdama atitinkamas teisės normas ir leisdamą apriboti nacionalinių teismų jurisdikciją. Arbitražo proceso vystymasis rodo, jog arbitražas, nors nėra teismas, tačiau sprendžia ginčus ir priima šalims privalomus sprendimus ne tik dėl to, kad taip susitaria šalys, bet ir todėl, jog taip numato tiek nacionaliniai, tiek tarptautiniai teisės aktai.

Be to, arbitražo ir teismų bendradarbiavimas įvairiais klausimais rodo, jog jei arbitražas būtų aiškinamas tik kaip sutartinis kūrinys, liktų neatsakyta į daugybę klausimų. Kaip pabrėžia ir Paulsson, „didysis arbitražo paradoksas yra tai, kad jis siekia bendradarbiauti su viešosios valdžios institucijomis, nuo kurių arbitražas bando save išlaisvinti“²⁷². Nesant galimybės praktikoje taikyti grynos sutartinės teorijos, negalima kalbėti ir apie absoliučią arbitro atsakomybę, kadangi tokiu atveju būtų ignoruojama arbitražo kvaziteisminė prigimtis. Taip pat minėta, jog galimybes taikyti absoliučios atsakomybės doktriną paneigia ir daugelis kitų argumentų kaip antai, rizika, kad sumažės arbitražo profesionalumas, arbitražas praras pasitikėjimą ir pan. Galiausiai, net ir akceptuojant šią teoriją, bent jau institucinio arbitražo atveju ji dažniausiai vis tiek nebūtų taikoma, kadangi tuomet arbitro atsakomybę tektų riboti sutartiniu pagrindu, kaip tai numato institucinio arbitražo taisyklės. Visa tai leidžia atmesti absoliučios atsakomybės teoriją.

Antra, absoliutaus imuniteto arbitrams taikymas taip pat vertintinas skeptiškai. Absoliutaus imuniteto doktrina grindžiama teisėjo imuniteto teorija. Vis dėlto, atlikta analizė rodo, jog daugumoje valstybių teisėjai neturi absoliutaus imuniteto – jie gali būti traukiami atsakomybėn esant tam tikroms sąlygoms. Nors ši taisyklė labiau būdinga civilinės teisės tradicijos šalims, tačiau ir bendrosios teisės tradicijos valstybėse sutinkama atvejų, kuomet teisėjas, esant sąlygų visetui, gali būti laikomas atsakingu. Todėl tas teisinis pagrindas, kuriuo grindžiamas absoliutaus imuniteto taikymas arbitrai, iš esmės neegzistuoja.

Kita vertus, dėti lygybės ženklą tarp arbitro ir teisėjo negalima. Kaip buvo nurodyta, nors jų funkcijos yra panašios, tačiau yra ir daugybė skirtumų, kurie

²⁷² PAULSSON, Jan. *The Idea of Arbitration* <...>, p. 30.

neleidžia laikyti arbitro ir teisėjo vienodais ginčų sprendėjais. Jau vien tai, jog arbitras yra skiriamas šalių ir sudaro su jomis arbitro sutartį (tai šiuolaikiniame arbitraže visuotinai pripažįstama), paneigia jo traktavimą kaip teisėjo *alter ego*. Be to, absoliutus imunitetas gali būti kritikuojamas ir dėl kitų priežasčių, pvz., dėl to, kad jis skatina arbitrų aplaidumą, neapsaugo nuo nesąžiningų arbitrų nukentėjusių šalių ir pan. Šios priežastys leidžia atmesti ir absoliutaus imuniteto teoriją.

Tai lemia, jog dviem pagrindinių arbitražo teorijų išvystytiems požiūriams į arbitro atsakomybę sulaukiant daugiau kritikos nei palaikymo, būtina ieškoti tam tikro trečio, tarpinio požiūrio, kuriuo ir tampa riboto imuniteto doktrina. Kalte grįsta arbitro atsakomybė geriausiai derina tą kritiką, kuri išsakyta pirmiau kitoms teorijoms. Iš vienos pusės, ribotas imunitetas neleidžia šalims piktnaudžiauti savo teisėmis ir nesėkmės atveju bandyti arbitrai už tai atkeršyti. Iš kitos pusės, arbitras taip pat negali elgtis abejingai, kadangi esant atitinkamoms sąlygomis, jis gali būti patrauktas atsakomybėn. Ribotas imunitetas įpareigoja jį laikytis *bonus pater familias* kriterijų bei būti sąžiningam. Galiausiai, tai, kad riboto imuniteto doktrina sulaukia daugiausia palaikymo, rodo ir kitų valstybių teisės aktai, bei institucinio arbitražo taisyklės, o taip pat ir doktrinoje šiai teorijai išreiškiama daugiausia palaikymo.

Dėl visų šių priežasčių šios disertacijos autorius laikosi pozicijos, jog arbitrai turėtų būti taikomas ribotas imunitetas nuo civilinės atsakomybės, grindžiamas arbitro kalte – arbitro atsakomybė būtų galima tik tais atvejais, kai įrodomas arbitro veikimas tyčia ar dėl didelio neatsargumo.

Ši išvada lemia, kad aptarus skirtingas arbitro atsakomybės teorijas ir padarius išvadą, jog arbitrai turėtų būti taikoma riboto imuniteto doktrina, toliau šioje disertacijoje analizuojami klausimai, susiję su riboto imuniteto teorijos teisiniu pagrindimu ir jos paaiškinimu.

2. RIBOTO ARBITRO IMUNITETO NUO CIVILINĖS ATSAKOMYBĖS TAIKYMO TEISINĖS PRIELAIDOS

Riboto arbitro imuniteto doktrina negalėtų būti taikoma praktikoje vien dėl to, kad doktrininė analizė leidžia teigti, jog jos privalumai nusveria trūkumus. Analizuojant galimybes arbitrai taikyti ribotą imunitetą nuo civilinės atsakomybės, reikalinga paaiškinti ne tik riboto imuniteto teorijos kilmę, bet ir teisinės prielaidas šio imuniteto taikymui. Kitaip tariant, tam tikra doktrina taip ir liktų teorija, jei ji negalėtų būti teisiškai paaiškinta ir pagrįsta teisinėmis kategorijomis.

Iš tiesų, vien arbitro civilinės atsakomybės sąlygų analizė nepateiktų visapusiško atsakymo į klausimą, kodėl arbitras turėtų naudotis tam tikru imunitetu. Šią galimybę gali atskleisti tik paaiškinimas, koks yra arbitro statusas, kadangi būtent asmens statusas lemia, ar jam bus taikomas imunitetas nuo civilinės atsakomybės, ar ne. Pvz., asmuo įgyja teisėjo imunitetą tik dėl to, kad yra teisėjas, taigi šio imuniteto taikymo galimybę nulemia būtent asmens statusas – buvimas teisėju. Analogiškai ir arbitras imunitetą įgyja dėl savo statuso. Kitaip tariant, tam, jog būtų galima įrodyti riboto imuniteto taikymo pagrįstumą, būtina išsiaiškinti, ar kvaziimuniteto taikymą pagrindžia arbitro statusas. Jei paaiškėtų, jog, pvz., arbitras yra tiesiog įprastas paslaugų teikėjas, nebūtų galima kalbėti apie riboto imuniteto nuo civilinės atsakomybės taikymą ir tektų grįžti prie absoliučios atsakomybės doktrinos.

Toliau šioje dalyje būtent ir bandoma atskleisti arbitro statusą, jo santykį su ginčo šalimis bei nuolatine arbitražo institucija, o galiausiai, išanalizavus arbitro statuso problematiką, tiriama tarptautinės praktikos pozicija dėl šio imuniteto taikymo galimybių. Arbitro statuso klausimas analizuojamas ne abstrakčiai, o aiškinantis, kokio pobūdžio teisiniai santykiai atsiranda tarp ginčo šalių ir arbitro, kadangi tai, manytina, geriausiai atskleidžia ir arbitro statuso dvilypumą.

2.1. Teisinis arbitro statusas: arbitro sutarties kvalifikavimo ypatumai

Disertacijos I dalyje, analizuojant skirtingas arbitro atsakomybės teorijas, kartu buvo vertinamos ir pagrindinės arbitražo teorijos: sutartinė, jurisdikcinė bei mišrioji. Arbitražo mokslininkai išskiria ir ketvirtąją – autonominę – arbitražo teoriją pagal kurią arbitražas yra savarankiška teisinė tvarka, o arbitražo teismo priimtas sprendimas nėra inkorporuotas į jokios valstybės

teisinę tvarką²⁷³. Vis dėlto, panašu, jog ši arbitražo teorija, kilusi Prancūzijoje, kol kas ir lieka akceptuota tik Prancūzijoje²⁷⁴, o pati teorija ne prancūzų arbitražo mokslininkų vertinama itin skeptiškai²⁷⁵. Lietuvos arbitražo teisės doktrina taip pat yra reiškusi abejonių dėl šios teorijos perspektyvų²⁷⁶.

Skirtingai suprantant arbitražo kilmę, skiriasi ir arbitro atsakomybės teorijos, kadangi būtent iš šių doktrinų, kaip minėta pirmiau, kyla ir skirtingas arbitro statuso supratimas – ar arbitras tolygus teisėjui, ar jis yra tik paslaugų teikėjas, sudaręs sutartį su ginčo šalimis, ar vis dėlto arbitro negalima sulyginti nei su pirmuoju, nei su antruoju. Disertacijos autorius laikosi pozicijos, jog arbitras nėra nei įprastas paslaugų teikėjas, nei teisėjo surogatas ir todėl arbitrai turėtų būti taikomas ribotas imunitetas. Vis dėlto, vien tokia išvada nepaaiškina, koks yra šio riboto imuniteto teisinis pagrindas ir kaip jis turėtų būti taikomas. Riboto imuniteto idėja – tai tezė, pagrįsta arbitražo kaip instituto supratimu ir principais. Tačiau atsakomybė negali būti taikoma ar netaikoma vien tam tikros teorijos pagrindu, ji privalo būti teisiškai pagrįsta ir paaiškinta.

Atitinkamai, būtina nustatyti, iš ko kyla arbitro teisės ir pareigos. Būtent pastarųjų nevykdymas ar netinkamas vykdymas vėliau gali lemti arbitro pareigą atlyginti padarytą žalą. Kaip teigia Torres Lagarde, „objekto loginė analizė, pirmiausia, turėtų nustatyti ryšį tarp šalių ir arbitro, kadangi šis ryšys padės nustatyti teises ir pareigas, kylančias prieš, per ir po proceso“²⁷⁷.

Doktrinoje plačiai paplitusi pozicija (nors jai pritariama ne vienbalsiai²⁷⁸), jog arbitras savo pareigas įgyja arbitro sutarties pagrindu (lot., *receptum*

²⁷³ GAILLARD, Emmanuel. *Legal Theory of International Arbitration*. Leiden: Martin Nijhoff Publishers, 2010, p. 35-66.

²⁷⁴ POUDRET, Jean-Francois, BESSON, Sebastien. *Comparative law of international arbitration <...>*, p. 180-181.

²⁷⁵ PAULSSON, Jan. *The Idea of Arbitration <...>*, p. 39-44; TSAKATOURA, Anastasia. *The Immunity of Arbitrators <...>*.

²⁷⁶ DOMINAS, Gediminas, MIKELĖNAS, VALENTINAS. *Tarptautinis komercinis arbitražas <...>*, p. 39.

²⁷⁷ TORRES LAGARDE, Mercedes. *Liability of Arbitrators <...>*, p. 791.

²⁷⁸ Mustill ir Boyd dar 1989 m. išleistame savo veikale nurodo, jog vertinti teisinius santykius tarp arbitro ir ginčo šalių kaip sutartinius būtų nepageidautina. Jų teigimu, skiriant arbitrą, tikrai nėra galvojama, kad tokiu būdu sudaroma sutartis. Todėl dirbtinai bandyti šiuos santykius pritempti prie sutartinių santykių, nėra poreikio. Jų nuomone, arbitro statusas nulemia teises ir pareigas, atsirandančias tarp ginčo šalių ir arbitrų (MUSTILL, Michael J., BOYD, Stewart, C. *Commercial Arbitration <...>*, p. 220-223).

arbitri)²⁷⁹. Tokią išvadą padarė ir ICC darbo grupė, vadovaujama Fouchard, analizavusi arbitro statuso klausimus. Savo išvadose ši darbo grupė nurodė, jog „kiekvienam atveju, arbitras ir ginčo šalys yra saistomos specifinės sutarties. Šio *receptum arbitri*, kartais vadinamos „investitūros sutartimi“ objektas yra arbitro atliekama ypač speciali užduotis: ginčo sprendimas“²⁸⁰. Nepaisant to, daugelis arbitražo įstatymų tokio susitarimo nemini ir apskritai nenurodo kokių pagrindų asmuo tampa arbitru. Pvz., UNCITRAL Pavyzdinio įstatymo 10 ir 11 str. tik nurodoma, jog šalys yra laisvos susitarti dėl arbitrų skaičiaus ir jų skyrimo tvarkos. Iš esmės tapati nuostata numatyta ir Lietuvos KAI 13 ir 14 str. Prancūzijos arbitražo įstatymo 1456 str. 1 d. tuo tarpu nurodoma, jog arbitražinio tribunolo suformavimas laikomas baigtu, kai arbitrai priima mandata. Nuo šios datos arbitrai perima vadovavimą ginčui (pranc., *a cette date, il est saisi du litige*). Švedijos arbitražo įstatymo 9 str. implicitiškai pateikia panašią nuostatą, minėdamas asmens sutikimą priimti paskyrimą. Tuo tarpu Vokietijoje, galiojant 1877 m. Civilinio proceso kodeksui, jame buvo minimas „susitarimas su arbitru“, tačiau po 1998 m., priėmus naują teisinį reguliavimą, artimą UNCITRAL Pavyzdiniam įstatymui, tokios nuorodos taip pat nebeliko²⁸¹. Lionnet tai laiko stebinančia situacija. Anot jo, terminai „paskyrimas“, „mandatas“ ar „funkcija“ nekyla iš sutarčių teisės ir atrodo tarsi savarankiškas fenomenas²⁸².

Taigi, norint tinkamai suprasti riboto arbitro imuniteto kilmę, būtina išsiaiškinti, kaip turėtų būti kvalifikuojama su arbitru sudaroma sutartis, kurioje arbitras už atlygį įsipareigoja išspręsti tarp šalių kilusį ginčą. Kaip nurodo Fouchard, Gaillard ir Goldman, „yra dvi priežastys, kodėl naudinga charakterizuoti sutartį tarp arbitrų ir šalių. Pirma, iš teorinės pusės, tai paaiškina arbitro statusą. Antroji, labiau praktinė priežastis: kadangi sutartis sudaroma laipsniškai, nesant vieno dokumento, nustatančio šalių teises ir pareigas, būtų naudinga palyginti šią sutartį su egzistuojančiomis sutarčių

²⁷⁹ FOUCHARD, GAILLARD, GOLDMAN *on International Commercial Arbitration* <...>, p. 599; KAUFMANN-KOHLER, Gabrielle, RIGOZZI, Antonio. *International Arbitration* <...>, p. 231-232; BORN, Gary B. *International Commercial Arbitration* <...>, p. 1975; LEW, J. D. M., MISTELIS, L. A., KROLL, S. M. *Comparative International Commercial Arbitration* <...>, p. 276; POUURET, Jean-Francois, BESSON, Sebastien. *Comparative law of international arbitration* <...>, p. 367; RUBINO-SAMMARTANO, Mauro. *International Arbitration* <...>, p. 308.

²⁸⁰ ICC darbo grupė. ICC Final Report on the Status of the Arbitrator <...>.

²⁸¹ LIONNET, Klaus. The Arbitrator's Contract <...>, p. 161.

²⁸² *Ibidem*, p. 162.

kategorijomis, kad, esant poreikiui, būtų galima ją priskirti prie atitinkamo teisinio režimo, taikomo tai sutarčių rūšiai²⁸³.

Doktrinoje išskiriamos trys pagrindinės kategorijos, kurioms galima priskirti arbitro sutartį: agentavimo, paslaugų teikimo ir *sui generis* sutartys²⁸⁴. Paminėtina, jog Anglijoje teismai išskyrė ir ketvirtą arbitro sutarties rūšį, laikydami ją darbo sutartimi. Tokią išvadą byloje *Hashwani v. Jivraj* buvo padaręs Anglijos apeliacinis teismas²⁸⁵, tačiau Aukščiausiasis Teismas tokią išvadą paneigė²⁸⁶. Pozicija, kad arbitrai negali būti laikomi ginčo šalių darbuotojais, pasamdytais asmeniškai atlikti tam tikrą darbą, reiškia ir doktrinoje – Born nurodo, jog ši galimybė yra visuotinai atmesta²⁸⁷.

Galiausiai, XX a. pabaigoje Anglijos teismai buvo nurodę ir dar vieną alternatyvą kaip traktuoti teisinius santykius tarp ginčo šalių ir arbitro. Anglijos apeliacinis teismas byloje *K. S. Norjarl v. Hyunday Heavy Industries Co. Ltd.* nurodė, jog arbitro paskyrimas padaro jį trečiaja arbitražinio susitarimo šalimi, o pats arbitražinis susitarimas tampa daugiašaliu²⁸⁸. Tačiau doktrina šią poziciją taip pat atmets²⁸⁹. Poudret ir Besson teigimu, šis požiūris neįvertina, jog tarp arbitro ir ginčo šalių susiklosto atskiri sutartiniai santykiai²⁹⁰.

Disertacijos autorius laikosi pozicijos, jog arbitro sutartis yra savarankiška, kitaip tariant, *sui generis* tipo sutartis. Toliau pateikiami argumentai dėl kiekvienos iš minėtų trijų sutarčių rūšių. Kadangi teorija, jog arbitro sutartis yra darbo sutartis, kaip ir pozicija, kad arbitras tampa arbitražinio susitarimo

²⁸³ FOUCHARD, GAILLARD, GOLDMAN *on International Commercial Arbitration* <...>, p. 604-605.

²⁸⁴ ONYEMA, Emilia. *International Commercial Arbitration* <...>, p. 103-104.

²⁸⁵ TEVENDALE, Craig. *Jivarj v. Hashwani – Arbitrators Are Not Employees for the Purposes of Employment Equality* *Kluwer Arbitration Blog*, 2011 [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. sausio 27 d.]. Prieiga per internetą: <<http://arbitrationblog.kluwerarbitration.com/2011/07/29/jivraj-v-hashwani-arbitrators-are-not-employees-for-the-purposes-of-employment-equality/>>.

²⁸⁶ Jungtinės Karalystės Aukščiausiasis Teismas. *2011 m. liepos 27 d. sprendimas byloje Jivraj v. Hashwani, [2010] EWCA civ 712.*

²⁸⁷ BORN, Gary B. *International Commercial Arbitration* <...>, p. 1977.

²⁸⁸ ICC darbo grupė. *ICC Final Report on the Status of the Arbitrator* <...>.

²⁸⁹ LIONNET, Klaus. *The Arbitrator's Contract* <...>, p. 164-165. Tiesa, verta paminėti, jog ši doktrina palaikymo yra sulaukusi, pvz., Libane, kurio doktrinoje nurodoma, kad „arbitras tampa arbitražinio susitarimo šalimi ir tokiu būdu tarp jo ir šalių atsiranda sutartiniai santykiai“ (EL-AHDAB, Abdul Hamid. *The Lebanese Arbitration Act. Journal of International Arbitration*, 1996, t. 13(3), p. 65).

²⁹⁰ POUURET, Jean-Francois, BESSON, Sebastien. *Comparative law of international arbitration* <...>, p. 371.

šalimi, nesulaukė didesnio palaikymo už Jungtinės Karalystės ribų, šios doktrinos plačiau nėra analizuojamos.

2.1.1. Agentavimo sutarties teorija

Alessi teigimu, „agentavimo teorija grindžiama idėja, jog arbitrai arba skiriančioji institucija yra paskiriami kaip šalių agentai išspręsti ginčą jų vardu. Ši teorija grindžiama pažodiniu požiūriu į teisės aktus, kuriuose paprastai į arbitrą referuojama kaip į „paskirtą“ ar „gavusį mandatą“²⁹¹.

Anglijos teisės doktrinoje agentavimas apibūdinamas kaip „fiduciariniai santykiai, susiklostantys tarp dviejų asmenų. Vienas iš jų tiesiogiai arba netiesiogiai sutinka, kad kitas veiktų jo vardu tokiu būdu, jog tai turėtų įtakos jo santykiams su trečiaisiais asmenimis. Panašiai antrasis sutinka veikti tokiu būdu arba pagal atitinkamus nurodymus“²⁹². Šveicarijos Prievolių teisės kodekso²⁹³ 394 str. 1 d. šią sutartį apibrėžia kaip susitarimą, kuriuo agentas įsipareigoja atlikti tam tikrus veiksmus ar suteikti atitinkamas paslaugas pagal sutarties sąlygas. Taigi, šios sąvokos leidžia teigti, jog Lietuvoje šis institutas yra žinomas kaip atstovavimas. Kadangi arbitraže priimamas teisiškai privalomas sprendimas, agentavimo sutartį taip pat būtų galima laikyti ir pavedimo atitikmeniu. 1925 m. lietuviškame Šveicarijos Prievolių teisės kodekso vertime vartota sąvoka „įgaliojimas“²⁹⁴. Vis tik, atsižvelgiant į tai, kad užsienio teisės doktrinoje vartojamas agentavimo terminas, jis bus vartojamas ir toliau šioje disertacijoje.

Šios teorijos šalininkai pabrėžia, jog arbitras neatlieka jokių viešųjų funkcijų, taigi, visiškai atmeta jurisdikcinę arbitražo teoriją²⁹⁵. Dėl to, „arbitrai įgyja savo įgaliojimus iš šalių susitarimo, kai būna paskirti. Trumpiau tariant, arbitrai yra paskiriami kaip šalių atstovai išspręsti ginčą šalių vardu. Būdami šalių atstovais, arbitrai atstovauja juos paskyrusioms šalims pagal šalių instrukcijas. Be to, visi šių įgaliotinių priimti sprendimai tampa privalomi

²⁹¹ ALESSI, Dario. Enforcing Arbitrator's Obligations <...>, p. 752.

²⁹² DiMatteo, Larry A., HOGG, Martin. *Comparative Contract Law – British and American Perspectives*. Oxford: Oxford University Press, 2016, p. 384.

²⁹³ Federal Act on the Amendment of the Swiss Civil Code (Part Five: The Code of Obligations) [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. kovo 23 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.admin.ch/opc/en/classified-compilation/19110009/201704010000/220.pdf>>.

²⁹⁴ Šveicarijos prievolių teisė (1911 metų Kovo 30 d.). Vertė P. Bugailiškis. Kaunas: „Varpo“ spaustuvė, 1925, p. 94.

²⁹⁵ YU, Hong-Lin. Who is an arbitrator? <...>.

šalims²⁹⁶. Alessi pabrėžia, kad arbitras savo pareigas privalo vykdyti asmeniškai, o jo įgaliojimai gali būti nutraukti pagal tuos pačius principus kaip ir įprastinio įgaliotinio²⁹⁷.

Agentavimo sutarties teoriją puikiai apibūdina Onyema. Jos teigimu, ši doktrina remiasi postulatu, jog „paskirtasis arbitras veikia kaip ginčo šalių atstovas. Arbitras yra paskirtas veikti ginčo šalių vardu, išsprendžiant jų ginčą pagal arbitražinį susitarimą“²⁹⁸.

Kad tokia teorija yra ne tik akademinė, bet ir praktinė, pagrindžia ir teismų praktika. Pvz., 2001 m. byloje *George Watts & Son v. Tiffany & Co.*²⁹⁹ JAV apeliacinis teismas eksplicitiškai įvardijo arbitrus kaip šalių agentus. Teismas pažymėjo, jog arbitrai yra šalių įgaliotiniai, pasamdyti išspręsti ginčui, taigi, jie turėtų būti pajėgūs vykdyti šalių jiems deleguotus įgaliojimus. Jei šalys gali įgyvendinti atitinkamą įgaliojimą, jos gali jį deleguoti sutartimi įgaliotiniui³⁰⁰. Galimybė arbitro sutartį priskirti agentavimo sutarčių rūšiai žinoma ir Nyderlanduose bei Šveicarijoje, kartu pripažįstant, jog specifiniai santykiai tarp arbitro ir ginčo šalių reikalauja daug nukrypimų nuo įprastų agentavimo sutarties normų³⁰¹.

Vis dėlto, arbitro sutarties kvalifikavimas agentavimo sutartimi doktrinoje kritikuojamas. Jau pats agentavimo sutarties apibrėžimas neleidžia arbitro sutarties priskirti šiai sutarčių rūšiai. Įgaliotinis yra šalies atstovas, o bendroji taisyklė yra ta, jog „šalies atstovas negali būti arbitras“³⁰². 1992 m. Prancūzijoje Paryžiaus apeliacinis teismas tuo pagrindu, jog arbitražiniame susitarime buvo numatyta ginčą perduoti šalių atstovams, panaikino arbitražo teismo sprendimą³⁰³.

Be to, iš pačios agentavimo sutarties esmės seka įgaliotinio pareiga laikytis įgaliotojo instrukcijų ir atsiskaityti įgaliotojui dėl šių instrukcijų vykdymo. Tuo tarpu arbitras, skirtingai nei įprastas įgaliotinis, neveikia įgaliotojo vardu.

²⁹⁶ *Ibidem*.

²⁹⁷ ALESSI, Dario. *Enforcing Arbitrator's Obligations* <...>, p. 752.

²⁹⁸ ONYEMA, Emilia. *International Commercial Arbitration* <...>, p. 103.

²⁹⁹ JAV Apeliacinis teismas. *2001 m. balandžio 16 d. sprendimas byloje George Watts Son Inc. v. Tiffany and Company, Nr. 00-3231*.

³⁰⁰ *Ibidem*.

³⁰¹ POUURET, Jean-Francois, BESSON, Sebastien. *Comparative law of international arbitration* <...>, p. 368.

³⁰² ESIN, Ismael *et al. Arbitration in Turkey*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2014, p. 53.

³⁰³ FOUCHARD, GAILLARD, GOLDMAN *on International Commercial Arbitration* <...>, p. 606.

Taip pat arbitras nėra įpareigotas veikti šalių interesais, bet turi pareigą išspręsti kilusį ginčą³⁰⁴.

Manytina, agentavimo teorijos kontraargumentai nusveria šios teorijos šalininkų poziciją. Iš tiesų, nors iš pirmo žvilgsnio atrodo logiška laikyti arbitrą šalių atstovu, įpareigotu veikti šalių vardu ginčo sprendime ir priimti joms privalomą sprendimą, pati agentavimo sutarties esmė neleidžia arbitro sutarties priskirti šiai sutarčių kategorijai. Faktas, jog arbitras veikia šalių naudai nedaro jo šalių atstovu, kadangi atstovas turi fiduciarinio pobūdžio pareigas ir privalo veikti įgaliotojo interesais bei jo instrukcijomis. Tuo tarpu arbitras veikia savarankiškai, o ginčo šalių nurodymai arbitrai yra minimalūs, pvz., šalys negali nurodyti arbitrai, kokiais argumentais turėtų būti grindžiamas arbitražo teismo sprendimas ar kaip arbitras turėtų balsuoti sprendimo priėmimo metu. Iš tiesų, kaip pabrėžia, Born, „nėra jokios priežasties arbitro sutartį laikyti agentavimo sutartimi. Pagal daugumą teisinių sistemų, ši charakterizacija reikalautų arbitrai sekti šalių instrukcijomis, teikti šalims informaciją ir atsiskaityti finansiškai. Visa tai sunkiai gali, jei iš viso gali, būti priskirta arbitro teisminei funkcijai. Be to, atstovo vaidmuo yra nesuderinamas su arbitro teismine funkcija, kuri būtent ir lemia arbitro nepriklausomumą nuo šalių, įskaitant ir pareigą tam tikrose situacijose nepaklusti šalių instrukcijoms“³⁰⁵.

Be to, Yu atkreipia dėmesį, kad laikantis šios pozicijos, arbitražo teismo sprendimą reikėtų laikyti nauja sutartimi, saistančia šalis, o tai reikštų, jog arbitražo teismo sprendimo nevykdanti šalis pažeidžia sutartį. Taigi, tokiu atveju šiai šaliai turėtų būti reiškiamas ieškinys dėl sutarties pažeidimo. Tačiau praktikoje laimėjusi šalis tokio ieškinio nereiškia, o siekia priverstinio arbitražo teismo sprendimo vykdymo, tokiu būdu suteikiant jam kvaziteisminę prigimtį³⁰⁶.

2.1.2. Paslaugų teikimo sutarties teorija

Fouchard, Gaillard ir Goldman teigimu, arbitrai galėtų būti laikomi intelektualinio pobūdžio paslaugų šalių naudai teikėjais už atlygį³⁰⁷. „Arbitrai kaip ir kiti profesionalai, įsipareigoja suteikti šalims savo žinias ir patirtį bei įvykdyti užduotis, tokias kaip bylos medžiagos analizė ir šalių išklausymas

³⁰⁴ ALESSI, Dario. *Enforcing Arbitrator's Obligations* <...>, p. 752.

³⁰⁵ BORN, Gary B. *International Commercial Arbitration* <...>, p. 1977-1978.

³⁰⁶ YU, Hong-Lin. *Who is an arbitrator?* <...>.

³⁰⁷ FOUCHARD, GAILLARD, GOLDMAN *on International Commercial Arbitration* <...>, p. 606.

per tam tikrą laiko tarpą. Taigi, arbitrai įsipareigoja teikti paslaugas, susijusias su maksimalių pastangų įdėjimu arba tam tikro rezultato pasiekimu³⁰⁸.

Ši teorija turi platesnį palaikymą nei agentavimo teorija. Ją, tiesa, be didesnių paaiškinimų, palaiko ir vieni žymiausi šių laikų arbitražo mokslininkų, tokių kaip Lew, Mistelis ir Kroll³⁰⁹. Šiai teorijai pritaria ir Onyema³¹⁰ bei ypač Alessi³¹¹. Ji sutinkama ir kai kurių valstybių doktrinoje, pvz., Vokietijos³¹². Jungtinės Karalystės Aukščiausiasis Teismas jau minėtoje *Hashwani v. Jivrai* byloje, paneigdamas darbo teisinių santykių egzistavimą tarp arbitro ir ginčo šalių, taip pat konstatavo, jog arbitras „yra kategorizuojamas kaip nepriklausomas paslaugų teikėjas, kuris nėra subordinaciniuose santykiuose su šalimis, gaunančiomis jo paslaugas“³¹³. ES Teisingumo Teismas irgi konstatavo, kad pridėtinės vertės mokesčio tikslais, arbitras taip pat laikomas paslaugų teikėju³¹⁴. Tą patį dėl pridėtinės vertės mokesčio minėtoje *Hashwani v. Jivrai* byloje nurodė ir Jungtinės Karalystės Aukščiausiasis Teismas³¹⁵.

Paminėtina, jog pirmojoje vien arbitražo teisei skirtoje monografijoje Lietuvoje, Dominas ir Mikelėnas nurodė, kad arbitro sutartis yra „savotiška rangos sutartis tarp arbitro ir ginčo šalių dėl arbitravimo paslaugų teikimo“³¹⁶. Tiesa, būtina paminėti, jog ši monografija buvo išleista 1995 m., taigi galiojant 1964 m. Lietuvos CK³¹⁷, kuriame paslaugų teikimo teisiniai santykiai buvo priskiriami rangos sutartiniams teisiniams santykiams.

Iš tiesų, pagal CK 6.716 str. 1 d., paslaugų sutartimi viena šalis įsipareigoja pagal kitos šalies užsakymą suteikti klientui tam tikras nematerialaus

³⁰⁸ *Ibidem*.

³⁰⁹ LEW, J. D. M., MISTELIS, L. A., KROLL, S. M. *Comparative International Commercial Arbitration* <...>, p. 277.

³¹⁰ ONYEMA, Emilia. *International Commercial Arbitration* <...>, p. 104.

³¹¹ ALESSI, Dario. *Enforcing Arbitrator's Obligations* <...>, p. 753-754.

³¹² POUURET, Jean-Francois, BESSON, Sebastien. *Comparative law of international arbitration* <...>, p. 368; RUBINO-SAMMARTANO, Mauro. *International Arbitration* <...>, p. 310.

³¹³ Jungtinės Karalystės Aukščiausiasis Teismas. *2011 m. liepos 27 d. sprendimas byloje Jivraj v. Hashwani*.

³¹⁴ Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. *1997 m. rugsėjo 16 d. sprendimas byloje Bernd von Hoffmann v. Finanzamt Trier, Nr. C-145/96*.

³¹⁵ Jungtinės Karalystės Aukščiausiasis Teismas. *2011 m. liepos 27 d. sprendimas byloje Jivraj v. Hashwani*.

³¹⁶ DOMINAS, Gediminas, MIKELĖNAS, VALENTINAS. *Tarptautinis komercinis arbitražas* <...>, p. 166.

³¹⁷ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais iki 1995 m.). *Vyriausybės žinios*, 1964, nr. 19-138.

pobūdžio ar kitokias paslaugas, nesusijusias su materialaus objekto sukūrimu, o klientas išipareigoja už suteiktas paslaugas sumokėti. Ši paslaugų sutarties samprata atitiktų ir arbitro sutarties esmę – už atlygį išspręsti šalių nurodytą ginčą, t. y., suteikti paslaugas. Tai ypač pabrėžia Alessi. Jo teigimu, nėra jokios priežasties arbitrus traktuoti kitaip nei kitus intelektinio pobūdžio paslaugų teikėjus – „jei arbitro įgaliojimų šaltinis yra sutartinio pobūdžio, arbitro darbo objektas ir prigimtis logiškai taip pat bus sutartinė“³¹⁸.

Vis dėlto, nors paslaugų teikimo sutarties teorija atrodo pagrįsta, ji nepaaiškina kai kurių esminių dalykų. Laikantis šios teorijos, tarp arbitro ir ginčo šalių susiklosto įprastiniai sutartiniai teisiniai santykiai, grindžiami dvišale sutartimi. Tačiau ginčo sprendimas nėra įprastinė paslauga³¹⁹. Kaip pabrėžia Torres Lagarde, santykiai tarp arbitro ir šalių „savo prigimtimi gali būti sutartinio pobūdžio, tačiau galutinis jų tikslas yra jurisdikcinis“³²⁰. Su tuo sutinka ir Born. Jo teigimu, „arbitrai neteikia paprasčiausios paslaugos šalims, tačiau atlieka ir viešąją – teisminę – funkciją, įgydami privalomus teismo pobūdžio įgaliojimus bei imunitetą nuo ieškinių, o tai negali būti sulyginta su paslaugų teikimu komerciniuose santykiuose“³²¹.

Iš tiesų, įprastai paslaugų teikimo atveju, paslaugų teikėjas privalo laikytis kliento nurodymų (CK 6.718 str. 2 d.), pateikti atskaitą apie paslaugų teikimo eigą (CK 6.722 str.) ir pan. Tuo tarpu arbitraže, „nors arbitrai ir privalo laikytis arbitražinio susitarimo ir arbitražo taisyklių, šalys negali nueiti iki tiek, jog duotų instrukcijas arbitrams dėl proceso vedimo ar sprendimo turinio“³²². Dar daugiau, pripažinus, jog arbitrą ir ginčo šalis sieja įprastiniai paslaugų teikimo santykiai, tai reikštų sutartinės arbitražo teorijos akceptavimą, o, kaip nurodyta disertacijos I dalyje, ši teorija palieka daug neatsakytų klausimų.

Atsižvelgiant į tai, arbitro sutarties kvalifikuoti įprasta paslaugų teikimo sutartimi negalima. Nors arbitro sutartis neabejotinai turi paslaugų teikimo sutarčiai būdingų bruožų ir, kaip bus nurodoma vėliau, paslaugų teikimo sutartis reglamentuojančios normos galėtų būti taikomos arbitro sutarčiai *mutatis mutandis*, būtina atsižvelgti į tai, jog arbitro vykdomos funkcijos nėra paslaugų teikimas tikrąja to žodžio prasme, kadangi šių paslaugų rezultato – arbitražo teismo sprendimo – vykdymas yra užtikrintas valstybės, o arbitražo

³¹⁸ ALESSI, Dario. *Enforcing Arbitrator's Obligations* <...>, p. 754.

³¹⁹ FOUCHARD, GAILLARD, GOLDMAN *on International Commercial Arbitration* <...>, p. 607.

³²⁰ TORRES LAGARDE, Mercedes. *Liability of Arbitrators* <...>, p. 793.

³²¹ BORN, Gary B. *International Commercial Arbitration* <...>, p. 1978.

³²² FOUCHARD, GAILLARD, GOLDMAN *on International Commercial Arbitration* <...>, p. 607.

proceso metu, net jei kažkuri iš šalių nebenori, kad jai paslaugos būtų teikiamos, t. y., atsisako toliau dalyvauti arbitražo procese, arbitras vis tiek turi pareigą tęsti arbitražo procesą ir priimti vienokį ar kitokį sprendimą. Atitinkamai, būtina svarstyti kitas arbitro sutarties kvalifikavimo alternatyvas.

2.1.3. *Sui generis* sutarties teorija

Pagal šią teoriją „arbitro sutartis yra specifinis fenomenas, kylantis iš hibridinės arbitražo prigimties su sutartinio pobūdžio šaltiniu ir jurisdikciniu objektu. *Sui generis* doktrina remiasi prielaida, jog arbitražas nėra vien įprastas paslaugų teikimas, bet jis taip pat atlieka ir viešojo pobūdžio funkciją. Ši funkcija yra teisminė ir negali būti maišoma su paslaugų teikimu“³²³.

Tokį aiškų *sui generis* sutarties teorijos paaiškinimą pateikia vienas didžiausių jos kritikų – Alessi, kuris negali sutikti su tuo, kad arbitražas yra „pakylėtas“ į aukštesnį lygį nei įprastas paslaugų teikimas³²⁴. Iš tiesų, pagrindinė šios doktrinos kritika ir yra tai, jog ji suteikia arbitražui aukštesnį statusą, pabrėždama, kad arbitraže yra priimamas sprendimas, tolygus teismo sprendimui. Tačiau tokia arbitražo funkcija taip pat negali būti ir ignoruojama. Fouchard teigimu, „šis teisminis tikslas negali būti painiojamas su kartu atsirandančiomis sutartinėmis nuostatomis“³²⁵. Būtent dėl tos priežasties, jog arbitražas negali būti laikomas nei išimtinai sutartinio, nei jurisdikcinio pobūdžio, ir atsirado mišrioji teorija, kuri, minėta, paaiškina tai, ko negeba paaiškinti kitos arbitražo kilmės mokyklos.

Doktrinoje taip pat plačiai pritariama *sui generis* teorijos pozicijai. Born teigimu, „tinkamiausia būtų laikyti arbitro sutartį *sui generis* susitarimu. Taip teigtina iš dalies dėl to, kad ši charakterizacija atitinka specifinę ir išskirtinę arbitro įgaliojimų prigimtį. Kaip minėta, šie įgaliojimai fundamentaliai skiriasi nuo daugelio kitų paslaugų teikimo, o jų vykdyme yra *sui generis* pobūdžio teisminė funkcija. Dėl to tinkamiausia ir net būtina laikyti arbitro

³²³ ALESSI, Dario. Enforcing Arbitrator's Obligations <...>, p. 753-754.

³²⁴ *Ibidem*, p. 753.

³²⁵ FOUCHARD, Phillipe. Relationships Between the Arbitrator and the Parties and the Arbitral Institution. 1995 [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. sausio 25 d.]. Prieiga per internetą: <http://library.iccwbo.org/content/dr/ARTICLES/ART_0637.htm?11=Supplements&l2=The+Status+of+the+Arbitrator&AUTH=5d779350&Timeframe=#TOC_BKL1_2>.

sutartį *sui generis*³²⁶. Ši doktrina taip pat palaikoma Šveicarijos³²⁷, Prancūzijos³²⁸, Belgijos³²⁹, Rumunijos³³⁰, Vokietijos³³¹, Italijos³³² ir kitų valstybių mokslininkų darbuose. Tačiau kartu pripažįstama, jog ir ji atsako ne į visus klausimus³³³.

Atsižvelgiant į tai, kad dėl pirmiau nurodytų priežasčių arbitro sutarties negalima kvalifikuoti kaip įprasto paslaugų teikimo, autorius laikosi pozicijos, jog arbitro sutartis turėtų būti kvalifikuojama kaip *sui generis* susitarimas. Autorius sutinka su cituotoje doktrinoje reiškiamą pozicija, kad nors arbitro įgaliojimai yra sutartinio pobūdžio, tačiau šių įgaliojimų tikslas – teismo pobūdžio. Šalys sutarties pagrindu perduoda arbitrai ginčo sprendimą ir įsipareigoja laikytis jo priimto sprendimo, kuris ne tik sutarties, bet ir įstatymų bei tarptautinių sutarčių pagrindu įgyja privalomą šalims galią ir yra tolygus teismo sprendimui.

Tačiau arbitro sutarties kvalifikavimas *sui generis* sutartimi nereiškia, kad jai *mutatis mutandis* negali būti taikomos artimiausios kategorijos sutartis reglamentuojančios nuostatos, šiuo atveju – paslaugų teikimo sutarties normos (CK 1.8 str. 1 d.). Iš tiesų, vertinant arbitro sutartį ir įstatyme nesant atskirai išskirtos arbitro sutarties rūšies, prioritetas turėtų būti teikiamas artimiausiai pagal rūšį sutarčiai, o šiuo atveju tai būtų paslaugų teikimas. „[*Sui generis*] statusas įtraukia sutartinį paslaugų teikimą, bet tos paslaugos yra ypatingo pobūdžio, o tai lemia, kad jas teikdamas arbitras turi būti nepriklausomas ir

³²⁶ BORN, Gary B. *International Commercial Arbitration* <...>, p. 1977.

³²⁷ KAUFMANN-KOHLER, Gabrielle, RIGOZZI, Antonio. *International Arbitration* <...>, p. 232; SMAHI, Nadia. *The Arbitrator's Liability and Immunity Under Swiss Rules – Part I* <...>, p. 883.

Pažymėtina, jog Šveicarijoje arbitro sutarčiai *mutatis mutandis* būtų taikomos agentavimo sutartį reglamentuojančios nuostatos kaip tai numato Šveicarijos Civilinio kodekso (Penktoji dalis: Prievolių teisės kodeksas) 394 str. 2 d.

³²⁸ FOUCHARD, GAILLARD, GOLDMAN *on International Commercial Arbitration* <...>, p. 607-608.

³²⁹ BASSIRI, Niuscha *et al. Arbitration in Belgium: A Practitioner's Guide*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2016, p. 128.

³³⁰ LEAUA, Crenguta *et al. Arbitration in Romania: A Practitioner's Guide*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2016, p. 110-111.

³³¹ DOMKE, Martin. *The Arbitrator's Immunity* <...>, p. 100.

Pažymėtina, jog Vokietijoje pritariama ir paslaugų teikimo teorijai. Tačiau nurodoma ir tai, kad ši sutartis turi procesinį komponentą (POUDRET, Jean-Francois, BESSON, Sebastien. *Comparative law of international arbitration* <...>, p. 368). Tai, galiausiai, leidžia arbitro sutartį labiau laikyti *sui generis* tipo sutartimi nei grynu paslaugų teikimu.

³³² RUBINO-SAMMARTANO, Mauro. *International Arbitration* <...>, p. 309, 311.

³³³ TORRES LAGARDE, Mercedes. *Liability of Arbitrators* <...>, p. 793.

nešališkas nuo šalių³³⁴. Faktas, jog kai kurie mokslininkai ir net teismai pripažįsta arbitro sutartį esant paslaugų teikimo sutartimi, tai patvirtina. Tačiau paslaugų teikimo sutarties normos negali būti taikomos aklai. Turi būti atsižvelgiama į arbitro sutarties specifiką, imperatyvias arbitražo teisės normas, arbitražinę susitarimą bei arbitražo taisykles. Tik esant šiai visumai paslaugų teikimo sutartį reglamentuojančios normos galės būti pritaikytos tinkamai.

Atsižvelgiant į išdėstytą pirmiau, autorius laikosi pozicijos, kad arbitro sutartis kvalifikuotina kaip *sui generis* susitarimas. Doktrinoje pateikiamas aiškinimas, jog arbitro sutartis yra agentavimo sutartis, nėra priimtinas, kadangi jis paneigia arbitro nepriklausomumą – vieną svarbiausių arbitražo principų. Kitas pasiūlymas laikyti arbitro sutartį įprasta paslaugų teikimo sutartimi, nors racionalus ir pagrįstas, tačiau nepaiškina kvaziteisminės arbitražo kilmės. Todėl, neneigiant arbitro sutarties panašumo į paslaugų teikimo sutartį, tiksliausia būtų ją laikyti *sui generis* susitarimu, panašiu į paslaugų teikimą, bet jam netolygų, su iš to išplaukiančiomis pasekmėmis.

2.2. Arbitro sutarties sudarymo ypatumai

Teisinių santykių, susiklostančių tarp ginčo šalių ir arbitro, kvalifikavimas *sui generis* sutartimi, savaime neatsako į klausimus, kurie gali būti aktualūs kalbant apie arbitro civilinę atsakomybę. Iš tiesų, faktas, jog sudaroma arbitro sutartis, kelia papildomus klausimus: kaip ši sutartis sudaroma, kokie dokumentai ją sudaro, kas yra jos šalys. Galiausiai, kyla klausimas, kokią vietą arbitro sutarties kontekste užima arbitražą administruojanti arbitražo institucija. Šie klausimai ir nagrinėjami toliau, o skyriaus pabaigoje autorius pateikia schemą, kurioje vaizduojama, kaip autorius suvokia santykių, susiklostančių tarp ginčo šalių, arbitražo teismo bei nuolatinės arbitražo institucijos dinamiką.

2.2.1. Arbitro sutarties šalys

Arbitražo procese įprastai dalyvauja trys pagrindinės subjektų grupės: ginčo šalys, arbitrai ir arbitražo institucija. Autoriaus nuomone, ir tai bus detalizuojama vėliau, tarp ginčo šalių, arbitražo teismo ir arbitražo institucijos susiklosto atskiri sutartiniai teisiniai santykiai, kurie yra susiję su arbitro sutartimi, tačiau netampa jos dalimi – tarp ginčo šalių ir arbitrų sudaroma

³³⁴ BORN, Gary B. *International Commercial Arbitration* <...>, p. 1979.

arbitro sutartis yra atskiras susitarimas. Šie klausimai analizuojami tolimesniame šio skyriaus poskyryje. Tuo tarpu toliau analizuojama, kas sudaro arbitro sutartį.

Pirma, nepaisant to, kokių principu formuojamas arbitražo teismas, arbitro sutarties šalimis iš vienos pusės tampa abi ginčo šalys. Kaip nurodo Poudret ir Besson, „arbitras yra susijęs su visomis proceso šalimis ir ne tik ta šalimi, kuri jį paskyrė. Dėl to, arbitražą paskyrusi ginčo šalis neturi teisės vienašališkai nutraukti sutarties su arbitru. Sutarties su arbitru nutraukimas prieš laiką reikalauja bendro abiejų šalių sprendimo“³³⁵. Iš tiesų, kaip nurodė Prancūzijos kasacinis teismas *Saint Rapt* byloje, arbitras nėra saistomas su ta šalimi, kuri jį paskyrė³³⁶. Šis teiginys atrodo pagrįstas ir arbitražo doktrinoje – nekvestionuojamas³³⁷. Esminis šį teiginį palaikantis argumentas yra tai, jog nepaisant to, kas ir kokių būdu paskyrė arbitražą, arbitras privalo būti nepriklausomas ir nešališkas (UNCITRAL Pavyzdinio įstatymo 12 str., KAI 15 str.). Pvz., Šveicarijos Konfederacijos Federalinis Aukščiausiasis Teismas padarė išvadą, kad arbitrams taikomos vienodos nepriklausomumo ir nešališkumo kategorijos, nepaisant paskyrimo būdo³³⁸. Tikėtis, jog arbitras bus visiškai nepriklausomas, jei jį sieja sutartiniai santykiai tik su viena iš šalių, būtų sunku.

Be to, kaip bus aptariama toliau, kai kurie arbitražo įstatymai tiesiogiai numato principą, palaikomą įvairių mokslininkų³³⁹, kad ginčo šalys yra solidariai atsakingos sumokėti arbitrai honorarą. Tai taip pat patvirtina, jog arbitražą sieja teisiniai santykiai su abiem šalimis, kadangi priešingu atveju būtų sudėtinga paaiškinti, kuo grindžiama ši solidarioji ginčo šalių pareiga. Pagrindžiant šią poziciją, paminėtina ir tai, kad paskirtą arbitražą atstatydinti gali

³³⁵ POUURET, Jean-Francois, BESSON, Sebastien. *Comparative law of international arbitration* <...>, p. 369.

³³⁶ RUBINO-SAMMARTANO, Mauro. *International Arbitration* <...>, p. 312.

³³⁷ Pvz., Mustill ir Boyd, kurie yra linkę nepritari sutarties tarp ginčo šalių ir arbitrų egzistavimui, pabrėžia: „nesvarbu, kokios teisės ir pareigos sieja ginčo šalis su arbitrais, jos lygiai priklauso ir yra nukreiptos į abi šalis. Teisė skirti arbitražą yra dalis proceso, skirta sukurti arbitražo teismui. Kai arbitras priima paskyrimą, visos sąsajos su „paskyrėju“ tampa istorija. Todėl, jis yra tarp abiejų šalių, neturėdamas jokios priklausomybės nė vienai iš jų“ (MUSTILL, Michael J., BOYD, Stewart, C. *Commercial Arbitration* <...>, p. 223).

³³⁸ Šveicarijos Konfederacijos Federalinis Aukščiausiasis Teismas. 2010 m. spalio 29 d. sprendimas byloje *Alejandro Valverde Belmonte v. Comitato Olimpico Nazionale Italiano et al*, Nr. 4A_234/2010.

³³⁹ POUURET, Jean-Francois, BESSON, Sebastien. *Comparative law of international arbitration* <...>, p. 373.

tik abi ginčo šalys bendru sutarimu³⁴⁰. Ši aplinkybė irgi patvirtina, jog arbitro sutarties šalimis iš vienos pusės yra abi ginčo šalys kartu.

Antra, aiškinant, koku pagrindu vienos šalies paskirtas arbitras tampa sutartinių teisinių santykių, kuriuose dalyvauja abi ginčo šalys, dalyviu, galima remtis atstovavimo doktrina³⁴¹. Ši teisė atstovauti kitai šaliai atsiranda implicitiškai pasirašius arbitražinį susitarimą ir jame numačius šalies teisę skirti arbitrą³⁴². Born teigimu, „kai šalis skiria arbitrą, ji tai daro abiejų šalių, o ne tik savo, vardu pagal jų arbitražinio susitarimo sąlygas“³⁴³. Tiesa, kaip nurodo Lionnet, kai kurie mokslininkai tokią poziciją kritikuoja, teigdami, kad tai tėra teisinė fikcija. Šių mokslininkų nuomone, paskyrus arbitrą, arbitro sutartį su juo kita šalis sudaro atskirai³⁴⁴. Tačiau tokia pozicija nėra sulaukusi didesnio pritarimo. Dar daugiau, teigti, kad arbitras sudaro dvi arbitro sutartis su kiekviena iš ginčo šalių, taip pat būtų teisinė fikcija, kadangi realybėje arbitras dviejų atskirų sutarčių nesudaro. Priešingai, jis priima šalies paskyrimą, žinodamas, kas yra abi ginčo šalys ir garantuodamas, jog nė su viena iš jų nėra susijęs taip, kad tai galėtų turėti įtakos jo nepriklausomumui ir nešališkumui. Ir nors atstovavimo doktrina yra fikcija, kadangi šalis veikia neturėdama tiesioginio kitos šalies įgaliojimo, tačiau šią fikciją galima pagrįsti esančiu arbitražiniu susitarimu, kuris ir suteikia tai šaliai išankstinius įgaliojimus.

Analogiška situacija yra ir tais atvejais, kuomet arbitrą skiria ne kažkuri ginčo šalis, bet skiriančioji institucija, teismas ar patys arbitrai³⁴⁵. Fouchard, Gaillard ir Goldman teigimu, nepaisant to, kas yra atsakingas už arbitrų paskyrimą, tai „daroma šalių, kurios iš anksto bus susitarusios, kad arbitrai bus skiriami netiesiogiai, vardu“³⁴⁶. Bandydamas tai paaiškinti teoriškai, Lionnet mano, kad skiriantysis subjektas veikia turėdamas du – kiekvienos iš šalių – įgaliojimus³⁴⁷. Todėl, jo teigimu, „arbitražo institucija paskiria arbitrus šalių vardu <...>. Kaip ir *ad hoc* arbitražuose, arbitro sutartis yra sudaroma su ginčo šalimis. Nėra jokios priežasties vertinti šias paskyrimo procedūras

³⁴⁰ Plačiau žr. 4.2 skyriuje.

³⁴¹ LEW, J. D. M., MISTELIS, L. A., KROLL, S. M. *Comparative International Commercial Arbitration* <...>, p. 277.

³⁴² LIONNET, Klaus. *The Arbitrator's Contract* <...>, p. 166.

³⁴³ BORN, Gary B. *International Commercial Arbitration* <...>, p. 1981.

³⁴⁴ LIONNET, Klaus. *The Arbitrator's Contract* <...>, p. 166.

³⁴⁵ BORN, Gary B. *International Commercial Arbitration* <...>, p. 1981.

³⁴⁶ FOUCHARD, GAILLARD, GOLDMAN *on International Commercial Arbitration* <...>, p. 601.

³⁴⁷ LIONNET, Klaus. *The Arbitrator's Contract* <...>, p. 166.

skirtingai³⁴⁸. Panašios pozicijos dėl to, kas tampa arbitro sutarties šalimis, laikosi ir Lew, Mistelis bei Kroll³⁴⁹, tokia nuomonė sutinkama ir Prancūzijos arbitražo doktrinoje³⁵⁰.

Tiesa, doktrinoje yra nuomonių, jog sutartiniai santykiai arbitražą sieja ne su ginčo šalimis, o su arbitražo institucija – „šalys samdo instituciją teikti ginčų sprendimo paslaugas, o institucija savo ruožtu deleguoja dalį šių paslaugų arbitrams (angl., „*sub-contracts part of this role to the arbitrators*“)³⁵¹. Vis dėlto, ši pozicija, atrodo, nėra plačiau paplitusi. Fouchard, Gaillard ir Goldman žodžiais, „arbitražo institucijos išitraukimas nepanaikina sutartinių santykių tarp šalių ir arbitrų. Šalys gali turėti mažiau laisvės renkantis arbitražą, o institucija gali įsikišti į santykį tarp jų, bet visumoje sutartiniai santykiai tarp arbitrų ir šalių lieka nepakitę“³⁵².

Kyla klausimas, ar analogiška išvada taikytina ir teismui, kuris, paprastai skiria arbitražą ne todėl, kad šalys taip susitarė, o dėl to, kad viena iš šalių atsisako dalyvauti arbitražo procese arba šalims (arbitrams) nepavyksta susitarti pagal arbitražiniame susitarime nustatytą procedūrą. Vėlgi, kaip nurodo Lionnet, kai kurie Vokietijos mokslininkai laikosi pozicijos, kad tokiu atveju teismas veikia tik kaip skiriančioji institucija, o arbitro sutartis sudaroma jau po paskyrimo. Lionnet su tokia pozicija nesutinka³⁵³. Autoriaus nuomone, ir tuo atveju, kai arbitražą skiria teismas, turėtų būti laikomasi nuomonės, kad teismas tai daro šalių vardu. Jei ginčo šalis ar arbitražo institucija turi įgaliojimą skirti arbitražą dėl to, jog taip numato arbitražinis susitarimas, tai teismo teisę skirti arbitražą paprastai numato arbitražiniu susitarimu sulygta *lex arbitri* tam, kad būtų užtikrintas arbitražinio susitarimo vykdymas. Be to, KAĮ 14 str. 1 d. numato, jog visais atvejais reikalingas rašytinis asmens sutikimas būti arbitru. Išimčių tuo atveju, kai arbitražą skiria teismas – nenumatyta. Taigi, net arbitražą skiriant su teismo pagalba, teismas negali jo paskirti be pastarojo sutikimo. Tai patvirtina ir Vilniaus apygardos

³⁴⁸ *Ibidem*, p. 168.

³⁴⁹ LEW, J. D. M., MISTELIS, L. A., KROLL, S. M. *Comparative International Commercial Arbitration* <...>, p. 277-278.

³⁵⁰ DELVOLVE, Jean-Louis *et al. French Arbitration Law and Practice: A Dynamic Civil Law Approach to International Arbitration. Second edition.* Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2009, p. 94-95.

³⁵¹ TORRES LAGARDE, Mercedes. *Liability of Arbitrators* <...>, p. 794.

³⁵² FOUCHARD, GAILLARD, GOLDMAN *on International Commercial Arbitration* <...>, p. 604.

³⁵³ LIONNET, Klaus. *The Arbitrator's Contract* <...>, p. 167.

teismo praktika³⁵⁴. Toks reguliavimas taip pat leidžia daryti išvadą, kad teismas skiria arbitrą veikdamas ginčo šalių vardu, nes tokią teisę jam suteikia įstatymas.

Todėl pagrįstai galima teigti, jog viena iš arbitro sutarties šalių yra abi ginčo šalys. Nepaisant to, kas paskiria arbitrą, tarp arbitro ir ginčo šalių atsiranda sutartiniai teisiniai santykiai, kurių vienas subjektas yra ginčo šalys³⁵⁵.

Trečia, sudėtingiau kvalifikuoti kitą arbitro sutarties šalį. „Paprastiausiomis aplinkybėmis, arbitro sutartis yra sudaroma, kai abi arbitražinio susitarimo šalys kartu kreipiasi į potencialų arbitrą su prašymu išspręsti jų ginčą“³⁵⁶. Tokiu atveju atsiranda sutartiniai teisiniai santykiai tarp ginčo šalių iš vienos pusės ir vienasmenio arbitro iš kitos pusės. Tačiau, kaip reikėtų vertinti arbitro sutartį tais atvejais, kai arbitražo teismą sudaro daugiau nei vienas arbitras: ar tokiais atvejais sudaroma vientisa arbitro sutartis tarp ginčo šalių ir arbitrų, ar sudaromos, pvz., trys atskiros arbitro sutartys tarp ginčo šalių ir kiekvieno iš arbitrų. Autorius laikosi pozicijos, kad ginčo šalis ir arbitrus, nepaisant jų skaičiaus, sieja vientisa arbitro sutartis.

Paradokslu, tačiau daugelis mokslininkų šio klausimo neaptaria, nors pačią arbitro sutartį analizuoja. Kita vertus, VKAT arbitražo procedūros reglamento 18 str. 2 d. numato, jog arbitras yra laikomas paskirtu nuo sutarties su juo sudarymo momento, o tai indikuoja, kad byloje, nagrinėjamose pagal VKAT taisykles, arbitro sutartys sudaromos su kiekvienu iš arbitrų.

Kiek plačiau doktrinoje šį klausimą yra analizavusi tik Onyema, kuri išskiria dvi teorijas: vientisos arbitro sutarties teoriją ir kelių arbitro sutarčių teoriją, prioritetą teikdama pastarajai³⁵⁷. Pagal pirmąją teoriją, ginčo šalis su visais arbitrais sieja vientisa arbitro sutartis, kuriai net labiau tiktų pavadinimas arbitražo teismo sutartis, kadangi ginčo šalys sudaro sutartį ne su atskirais arbitrais, o su jų visuma. Ši teorija palaikoma Vokietijoje³⁵⁸. Jai iš dalies pritaria ir Karrer, kurio poziciją palaiko Austrijos doktrina, teigdamas, kad arbitražo teismas tampa savotiška partneryste, kurios veikimo vieta, taigi ir taikytina jai teisė yra, arbitražo vieta³⁵⁹. Tuo tarpu pagal antrąją teoriją,

³⁵⁴ Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėja. 2012 m. lapkričio 30 d. nutartis civilinėje byloje *Anabel Trading Ltd, Nr.2-6557-160/2012, kat. 128.20*.

³⁵⁵ ONYEMA, Emilia. *International Commercial Arbitration* <...>, p. 116-117.

³⁵⁶ BORN, Gary B. *International Commercial Arbitration* <...>, p. 1980.

³⁵⁷ ONYEMA, Emilia. *International Commercial Arbitration* <...>, p. 77-82.

³⁵⁸ LIONNET, Klaus. *The Arbitrator's Contract* <...>, p. 164.

³⁵⁹ ZEILER, Gerold *et al. Austrian Arbitration* <...>, p. 112.

kiekvieną arbitrą su abiem ginčo šalimis sieja atskiros arbitro sutartys, kurias tarpusavyje sieja bendras tikslas – konkretaus ginčo išsprendimas.

Onyema kritikuoja vientisos arbitro sutarties teoriją dėl to, kad ši, anot jos, nepaaiškina, kokie teisiniai santykiai susiklosto tarp arbitro ir ginčo šalių iki tol, kol galutinai suformuojamas arbitražo teismas. Jos teigimu, nėra aišku, kokių pagrindų veikia arbitrai, skirdami trečiąjį arbitrą³⁶⁰. Tuo tarpu kelių arbitro sutarčių teorija grindžiama praktiniu aspektu – arbitrą ir ginčo šalis pradeda sieti teisiniai santykiai nuo to momento, kai arbitras priima paskyrimą. Tai ir laikoma, su nedidelėmis išimtimis, arbitro sutarties sudarymo momentu. Kadangi arbitrai skiriami skirtingu metu, tai ir arbitro sutartys sudaromos ne vienu metu. Kad sudaromos atskiros sutartys, grindžiama ir tuo, jog arbitražinio susitarimo šalys gali reikšti nušalinimą vienam arbitrui, o ne visam arbitražo teismui. Anot Onyema, tai lemia būtent atskirų arbitro sutarčių sudarymas. O, kaip pripažįsta pati Onyema, šios teorijos silpnybė yra tai, jog skirtingi arbitrai gali būti saistomi skirtingų arbitro sutarties nuostatų, pvz., dėl taikytinos teisės³⁶¹.

Įvertinus tiek vienos, tiek kitos teorijos privalumus ir trūkumus, autorius laikosi pozicijos, kad ginčo šalis su arbitrais sieja vientisa arbitro sutartis. Tai lemia kelios priežastys. Pirma, autoriaus nuomone, ginčo sprendimas yra patikimas ne vienam arbitrui, o arbitražo teismui, ką rodo tiek UNCITRAL Pavyzdinio įstatymo, tiek ir KAI normos – įgaliojimai priimti sprendimus, spręsti dėl savo kompetencijos ir atsakyti į kitus klausimus yra patikėti arbitražo teismui, o ne arbitrui. Kol nėra suformuotas arbitražo teismas, tol arbitras neįgyja įgaliojimų, išskyrus įstatyme ar arbitražiniame susitarime numatytą teisę kartu su kitu arbitru paskirti arbitražo teismo pirmininką. Antra, esminė arbitrų pareiga yra išspręsti šalių ginčą ir priimti sprendimą. Vėlgi, šią pareigą gali įvykdyti tik arbitražo teismas *in corpore*. Net ir labai norėdamas, vienas iš trijų arbitrų šios pareigos neįvykdys. Kita vertus, kitos pareigos, pvz., nepriklausomumo ir nešališkumo pareiga, konfidencialumo pareiga ir pan., gali būti taikomos tiek pavieniams arbitrams, tiek ir arbitražo teismui bendrai. Vis dėlto, tai nepaneigia fakto, kad pagrindinę arbitrų pareigą gali įvykdyti tik jie visi kartu. Trečia, teigiant, jog arbitrai sudaro atskiras arbitro sutartis, tai reikštų, kad arbitrus su ginčo šalimis gali sieti skirtingos teisės ir pareigos. Ir ne tik taikytinos teisės kontekste. Vieno arbitro sutartyje gali būti numatytas terminas bylai išnagrinėti, o kito – ne. Nors tai labiau teorinė galimybė, tačiau jau vien jos buvimas leidžia kritikuoti kelių arbitro

³⁶⁰ ONYEMA, Emilia. *International Commercial Arbitration* <...>, p. 77-80.

³⁶¹ *Ibidem*, p. 80-82.

sutarčių teoriją. Ketvirta, tai, kad sudarytos kelios arbitrų sutartys taip pat reikštų ir tai, jog ginčo šalys galėtų rinktis, kuriam arbitru reikšti ieškinį dėl žalos atlyginimo. Pvz., jei bylos rezultatu nepatenkintas ieškovas, jis galėtų reikšti ieškinį atsakovo paskirtam arbitru ir neįtraukti į procesą savo paties paskirto arbitro, o civilinės atsakomybės byloje įrodinėti, kad arbitražo teismas vėlavo priimti arbitražo teismo sprendimą. Tai neatitiktų arbitro civilinės atsakomybės funkcijų ir paskirties bei leistų nesąžiningai ginčo šaliai piktnaudžiauti. Tuo tarpu pagal vientisą arbitro sutarties teoriją, ieškinys dėl žalos atlyginimo turėtų būti reiškiamas visiems arbitrams, išskyrus atvejus, kai dėl arbitro sutarties neįvykdymo ar netinkamo įvykdymo kurio nors vieno iš jų kaltės nėra (CK 6.717 str. 4 d.), pvz., arbitražo teismo sprendimas panaikintas ne dėl visų, o dėl vieno arbitro paaiškėjusio šališkumo.

Minėta, vientisos arbitro sutarties teorija kritikuojama dėl to, kad esą ji nepaaiškina, kokie santykiai sieja arbitrą su ginčo šalimis iki arbitražo teismo suformavimo ir koku pagrindu arbitrai skiria kitus arbitrus. Autoriaus nuomone, tai, jog arbitro sutartis kaip tokia atsiranda, kai ginčo šalis sieja sutartiniai teisiniai santykiai su visais arbitrais, nereikia, kad iki tol tarp ginčo šalių ir atskirų arbitrų neatsiranda jokie teisiniai santykiai. Priimdamas paskyrimą, arbitras įgyja teises ir pareigas, kurias įgyvendinti jis didžiąja dalimi galės tik po to, kai bus suformuotas visas arbitražo teismas. Šis periodas nuo paskyrimo priėmimo iki arbitro sutarties sudarymo, galėtų būti laikomas savotiškais ikisutartiniais teisiniais santykiais arba sąlygine sutartimi, kuri modifikuojasi į vientisą arbitro sutartį ateityje: tuo atveju, jei dėl kažkokių priežasčių arbitražo teismas nebūtų suformuotas, pvz., jei šalims pavyktų ginčą išspręsti taikiai iki pilno arbitražo teismo suformavimo, sutikęs arbitru būti asmuo juo galiausiai netaptų, nors susitarimą su ginčo šalimis ir būtų pasiekęs. Tai leistų teigti, jog vientisą arbitro sutartį sudaro atskiri susitarimai tarp ginčo šalių ir kiekvieno iš arbitrų. Tokia teorija leistų paaiškinti ir, pvz., VKAT arbitražo procedūros reglamento nuostatą dėl arbitro sutarties sudarymo su kiekvienu arbitru – iš tiesų, sutartys sudaromos su atskirais arbitrais, tačiau jos aiškinamos ir taikomos turėtų būti *in corpore* kaip vienos vientisos arbitro sutarties dalys.

Toks aiškinimas taip pat leistų teigti, jog tai, kad su arbitrais sudaroma vientisa arbitro sutartis, reiškia, jog tam tikri šalių įsipareigojimai gali skirtis, pvz., pagal arbitro sutartį gali būti susitariama, kad arbitražo teismo pirmininkui bus mokamas didesnis honoraras nei likusiems arbitrams, o pats arbitražo teismo pirmininkas turės daugiau tik jam būdingų pareigų (pvz., bus atsakingas už posėdžių organizavimą). Teoriškai, tai leistų susitarti ir dėl to,

jog skirtingų arbitrų teisėms ir pareigoms būtų taikoma skirtinga teisė. Tokią galimybę numato ir CK 1.37 str. 1 d.

Atsižvelgiant į tai, autorius daro išvadą ir laikosi pozicijos, kad arbitro sutartis sieja dvi šalis: arbitražinio susitarimo šalis iš vienos pusės ir arbitrus iš kitos pusės. Tai, minėta, yra *sui generis* sutartis, kuriai *mutatis mutandis* galėtų būti taikomos paslaugų teikimą reglamentuojančios nuostatos. Be to, faktas, kad ši sutartis retai būna sudaroma kaip vienas dokumentas, leidžia teigti, jog jos turinį gali sudaryti ir atskirai su arbitrais sudaryti susitarimai, kuriuose gali būti tam tikrų skirtumų. Tačiau šie susitarimai savo tikslą gali pasiekti tik tuomet, kai jie aiškinami kartu, kaip vientisos arbitro sutarties dalys.

2.2.2. Arbitro sutarties sudarymas; sutarties turinys ir forma

Kaip minėta, arbitražą reglamentuojantys teisės aktai iš esmės nevaržo termino „arbitro sutartis“. Todėl ir arbitro sutarties sudarymo klausimas teisės aktuose neaptariamas³⁶². Vietoj šios sąvokos, įprasta vartoti „arbitro paskyrimo“ terminą. Štai pagal Lietuvos KAI, parengtą pagal UNCITRAL Pavyzdinio įstatymo 11 str., numatoma tik arbitrų skyrimo tvarka, tačiau nieko nenurodoma dėl to, kokio pobūdžio teisiniai santykiai ir kaip konkrečiai atsiranda tarp ginčo šalių ir arbitrų. Tik VKAT arbitražo procedūros reglamento 18 str. 2 d. pamini, jog arbitras laikomas paskirtu nuo sutarties su juo sudarymo momento. Teisinis reguliavimas ir doktrinoje pateikiamos pozicijos leidžia daryti tokias toliau nurodomas išvadas.

Pirma, arbitro paskyrimas nėra tapatus arbitro sutarties sudarymui. Faktas, jog asmuo yra paskiriamas arbitru, nereiškia, kad jis juo automatiškai tampa. Kaip nurodo Rutledge, „arbitro mandato savanoriška prigimtis reiškia, jog arbitras visada turi pasirinkimą atsisakyti paskyrimo dėl to, kad siūlomas honoraras per mažas, ginčo pobūdis jam neįdomus ar išvis nesant jokios priežasties“³⁶³.

Tai reiškia, jog tam, kad tarp ginčo šalių ir arbitro atsirastų teisiniai santykiai, turi būti atlikti du teisiškai vienodai svarbūs veiksmai: 1) arbitras yra paskiriamas tokią teisę turinčio subjekto; 2) arbitras sutinka priimti paskyrimą. Tiek skiriantysis subjektas, tiek ir arbitras privalo atskleisti skyrimui svarbią informaciją: ginčo prigimtį, ginčui taikytiną materialinę ir procesinę teisę (jei žinoma) ir pan. Tuo tarpu arbitras turi pareigą atskleisti

³⁶² LIONNET, Klaus. The Arbitrator's Contract <...>, p. 165.

³⁶³ RUTLEDGE, Peter B. Toward a Contractual Approach <...>, p. 169.

visas aplinkybes, galinčias kelti pagrįstų abejonių dėl jo nepriklausomumo ar nešališkumo (UNCITRAL Pavyzdinio įstatymo 12 str. 1 d., KAI 15 str. 1 d.). Taigi, iki kol arbitras praneš visas jam žinomas aplinkybes ir, jei tokių būtų, ginčo šalys neatsisakys skirti asmens arbitru, tarp ginčo šalių ir arbitro susiklosto ikisutartiniai teisiniai santykiai, kurie šalims sukuria bendrąsias ikisutartinių teisinių santykių pareigas, paremtas sąžiningų derybų principu³⁶⁴.

Tik tuomet, kai arbitras priima paskyrimą ir atlieka informavimo pareigą, tarp arbitro ir ginčo šalių atsiranda sutartiniai teisiniai santykiai³⁶⁵. Šioje vietoje primintina, jog vien tai, kad susiklosto sutartiniai teisiniai santykiai tarp ginčo šalių ir konkretaus arbitro, nereiškia, jog automatiškai atsiranda arbitro sutartis kaip tokia, kai arbitražo teismą sudaro daugiau nei vienas arbitras. Analizuojant tiek UNCITRAL Pavyzdinio įstatymo, tiek KAI normas matyti, jog įstatymų leidėjas ginčo sprendimo funkcijas suteikia ne arbitrai kaip asmeniui, tačiau arbitražo teismui. Būtent arbitražo teismas turi teisę nuspręsti dėl savo kompetencijos (KAI 19 str.) bei priimti galutinį sprendimą (KAI VII skyrius). Taigi, tik suformavus visą arbitražo teismą, tarp ginčo šalių ir arbitražo teismo narių atsiranda vientisa arbitro sutartis, o ikisutartinių santykių metu turėtos pareigos tampa sutartinėmis, pvz., pareiga atskleisti informaciją egzistuoja viso proceso metu³⁶⁶. Todėl galima teigti, kad laikotarpiu nuo paskyrimo priėmimo iki viso arbitražo teismo sudarymo, t. y., iki vientisos arbitro sutarties atsiradimo, arbitražą ir ginčo šalis sieja sąlyginiai sutartiniai teisiniai santykiai. Kitaip tariant, vientisa arbitro sutartis atsiranda tik tuo atveju, jei įvyks tam būtina sąlyga – bus suformuotas arbitražo teismas.

Antra, doktrinoje pabrėžiama, kad tarp ginčo šalių ir arbitrų susiklosto dvišaliai, sinalagmatiniai teisiniai santykiai³⁶⁷. Iš tiesų, kaip pabrėžia Lew, Mistelis ir Kroll, „svarbu pažymėti, kad nors paskyrimo teisė priklauso vienai iš sutarties šalių, [arbitro] sutartis yra sudaroma su visomis šalimis. Skiriančioji šalis veikia ne tik savo vardu, bet kaip ir kitos šalies atstovė, kuomet sudaroma paslaugų teikimo sutartis su arbitru. Tas pats galioja ir tais

³⁶⁴ ALESSI, Dario. *Enforcing Arbitrator's Obligations* <...>, p. 777-778.

³⁶⁵ ICC darbo grupė. *ICC Final Report on the Status of the Arbitrator* <...>. Su tuo iš dalies sutinka ir Smahi (SMAHI, Nadia). *The Arbitrator's Liability and Immunity Under Swiss Rules – Part I* <...>, p. 884).

³⁶⁶ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. *2018 m. vasario 8 d. nutartis civilinėje byloje SATIVA Group OU v. UAB „Galinta ir partneriai“*, Nr. e2A-435-381/2018, kat. 4.1; 3.3.1.20.

³⁶⁷ BORN, Gary B. *International Commercial Arbitration* <...>, p. 1981; RUBINO-SAMMARTANO, Mauro. *International Arbitration* <...>, p. 312; FOUCHARD, GAILLARD, GOLDMAN *on International Commercial Arbitration* <...>, p. 602.

atvejais, jei arbitrus skiria institucija, teismas ar šalis³⁶⁸. Tos pačios pozicijos laikosi ir Born³⁶⁹.

Trečia, arbitro sutartį sudaro individualiai sutartos sąlygos, arbitražinio susitarimo nuostatos, institucinio arbitražo taisyklių nuostatos (jei arbitražas institucinis) ir taikytinos teisės nulemtos nuostatos. Born pabrėžia, jog „tik retais atvejais bus vienas dokumentas, sudarantis arbitro sutartį. Vietoj to, šis susitarimas dažniausiai bus atspindėtas komunikacijoje, veiksmuose, arbitražo taisyklėse ir nacionalinės teisės principuose“³⁷⁰. Tęsdamas, Born nurodo, kad „daugumoje atvejų yra nedaug individualiai aptartų arbitro sutarties sąlygų. Tos sąlygos, kurios paprastai specifiskai yra aptariamos ir sutarimos, yra arbitro honoraras ir galimybė atlikti specifinius procesinius veiksmus arbitraže (pvz., greitesnis arbitražas, ankstyvas posėdis). Kitos arbitro sutarties sąlygos yra nustatytos šalių arbitražiniame susitarime, taikytinose institucijos taisyklėse ar prekybos praktikoje bei taikytinoje nacionalinėje teisėje“³⁷¹. Iš tiesų, „skirtingai nei arbitražinis susitarimas, arbitro sutartis retai būna viename *instrumentum*. Įgaliojimų akte gali būti nuostatų, kurios reguliuoja šalių ir arbitrų tarpusavio prievoles, bet daugumoje atvejų arbitražas vyksta be tokios sutarties pasirašymo“³⁷².

Minėta, Anglijoje teismai buvo nurodę, jog arbitras tampa šalių arbitražinio susitarimo šalimi. Tokia išvada nėra teisinga, tačiau tai nereiškia, kad arbitražinis susitarimas neturi jokios reikšmės arbitro sutarčiai, kadangi būtent jame dažnai nustatomos visam arbitražo procesui svarbios nuostatos – taikytina materialinė teisė ir arbitražo vieta, arbitražo kalba. Tai ir lemia, jog „arbitražinio susitarimo sąlygos tampa arbitro sutarties sąlygomis“³⁷³.

Be to, būtent arbitražiniame susitarime dažniausiai aptariama, ar arbitražas bus *ad hoc* ar institucinis ir jei institucinis, tai kokia institucija administruos ginčą. Institucijos arbitražo taisyklės „suteikia arbitražo teismui atitinkamai

³⁶⁸ LEW, J. D. M., MISTELIS, L. A., KROLL, S. M. *Comparative International Commercial Arbitration* <...>, p. 277.

Pažymėtina, jog nors šie autoriai ir nurodo, kad tarp arbitro ir ginčo šalių sudaroma paslaugų teikimo, o ne *sui generis* sutartis, tai nepaneigia fakto, kad arbitrus sieja teisiniai santykiai su abiem ginčo šalimis, o ne tik su ta šalimi, kuri paskyrė konkretų arbitrą.

³⁶⁹ BORN, Gary B. *International Commercial Arbitration* <...>, p. 1981.

³⁷⁰ *Ibidem*, p. 1980.

³⁷¹ *Ibidem*, p. 1982.

³⁷² MOURRE, Alexis. *Sed Quis Custodiet Ipsos Custodes? On Jurisdiction Upon Arbitrators. Iš Is Arbitration only As Good as the Arbitrator? Status, Powers and Role of the Arbitrator*. Sudarytojai Yves Derains ir Laurent Levy. Paris: ICC, 2011, p. 14.

³⁷³ LIONNET, Klaus. *The Arbitrator's Contract* <...>, p. 165.

teisės (ir arbitražo institucijai). Arbitražo taisyklių inkorporavimas į arbitražinę susitarimą taip pat reiškia, kad šalys turės atitinkamas teises arbitrų (ir arbitražo institucijos) atžvilgiu³⁷⁴. Taigi, institucinio arbitražo taisyklės arbitro sutarties dalimi tampa dėl to, jog nuoroda į jas yra arba arbitražiniame susitarime, arba dėl jų taikymo vėliau, kilus ginčui susitaria ginčo šalys.

Galiausiai, arbitražo teismas negali veikti priešingai imperatyvioms arbitražo vietos teisės normoms. Arbitražo teismas privalo laikytis šių normų, priešingu atveju būtų rizika, kad priimtas arbitražo teismo sprendimas bus panaikintas arbitražo vietos teismų. Todėl doktrinoje reiškiamą poziciją, jog ir nacionalinė arbitražo vietos teisė netiesiogiai tampa arbitro sutarties dalimi³⁷⁵.

Apibendrinant, teisiniai santykiai tarp arbitro ir ginčo šalių atsiranda ne nuo to momento, kai arbitras paskiriamas, tačiau nuo tada, kai arbitras priima paskyrimą, o ginčo šalys įsitikina, jog arbitras galės būti nepriklausomas ir nešališkas. Tik tuo atveju, jei nėra tuo metu kylančių abejonių dėl asmens nepriklausomumo ir nešališkumo, jis tampa arbitru. Tuo tarpu vientisa arbitro sutartis atsiranda tik tuomet, kai suformuojamas visas arbitražo teismas. Iš šios sutarties kylančios teisės ir pareigos yra abipusės, taigi, arbitro sutartis yra dvišalė sutartis. Galiausiai, tai įprastai nėra sutartis, kurią sudaro vienas dokumentas, pasirašomas visų jo šalių. Priešingai, dažniausiai tokio teksto nebūna arba jo būna minimaliai, o konkrečias šalių teises ir pareigas išdėsto arbitražinis susitarimas bei institucinio arbitražo taisyklės. Imperatyvios nacionalinės teisės normos taip pat tampa privalomos arbitrui ir savotiškai tampa arbitro sutarties dalimi.

2.3. Sutartinių teisinių santykių tarp arbitražo teismo, ginčo šalių ir nuolatinės arbitražo institucijos problematika

KAI 3 str. 10 d. numato, kad komercinis arbitražas gali būti organizuojamas vienu iš dviejų būdų – *ad hoc* ir su nuolatinės arbitražo institucijos pagalba. Tokia galimybė visuotinai pripažįstama³⁷⁶. „Instituciniu arbitražu laikoma arbitražo rūšis, kai ginčo šalims ir arbitrams organizuoti bylos nagrinėjimą padeda nuolatinė arbitražo institucija, kuri teikia organizacinio pobūdžio paslaugas. <...> Šalys turi paklusti nuolatinės arbitražo institucijos

³⁷⁴ ONYEMA, Emilia. *International Commercial Arbitration* <...>, p. 121.

³⁷⁵ *Ibidem*, p. 120-121.

³⁷⁶ REDFERN, Alan et al. *Redfern and Hunter on International Arbitration. Student edition* <...>, p. 42.

taisyklėms³⁷⁷. Iš šio Lietuvos arbitražo teisėje pateikiamo apibūdinimo matyti, jog išskiriami du dalykai: arbitražo institucijos paslaugų teikimas ir arbitražo institucijos taisyklių privalomumas. Atitinkamai, arbitro atsakomybės kontekste būtina įvertinti, kokią vietą užima ir koku teisiniu pagrindu arbitražo procese dalyvauja arbitražo institucija, kadangi ji taip pat gali būti suinteresuota žalos atlyginimo iš arbitrų galimybė.

Pirma, arbitražo institucija yra specifinį civilinį teisinį teisnumą turintis juridinis asmuo, įkurtas specialiai tam, kad nuolatos organizuotų ir administruotų arbitražą³⁷⁸. Pagal KAI 5 str. 4 d. nuolatinė arbitražo institucija privalo patvirtinti arbitražo procedūros reglamentą. Tuo tarpu ginčo šalys, sudarydamos arbitražinį susitarimą, turi teisę jame numatyti, kad jų ginčas bus administruojamas tam tikros arbitražo institucijos ir/ar sprendžiamas pagal tos institucijos taisykles.

Teisiškai šią situaciją būtų galima kvalifikuoti kaip viešąją ofertą ir jos akceptavimą. CK 6.171 str. 1 d. nurodo, kad viešąją oferta laikomas visiems skirtas pasiūlymas sudaryti sutartį. Tuo tarpu CK 6.173 str. numato, jog akceptanto pareiškimas arba kitoks jo elgesys, kuriuo pareiškiamas ofertos priėmimas, laikomas akceptu. Arbitražo institucijai išreiškus norą organizuoti ir administruoti arbitražo procesą, ginčo šalys sutinka priimti arbitražo institucijos pasiūlymą. Tačiau ši oferta akceptuojama ne iškart, sudarius arbitražinį susitarimą, o tik kilus ginčui, kadangi arbitražo institucija yra atsakinga būtent už ginčo sprendimo organizavimą bei administravimą – kol ginčas nėra kilęs, tol ir arbitražo institucija neturėtų ko organizuoti ir administruoti, t. y., jai objektyviai negalėtų atsirasti teisės ir pareigos. Tokią poziciją palaiko ir Born. Jo teigimu „arbitražo institucijos sutartis yra sudaroma, kai institucija pasiūlo administruoti arbitražus tarp šalių, kurios inkorporavo jos taisykles į arbitražinį susitarimą, o ši oferta yra šalių akceptuojama tuo būdu, jog iš arbitražinio susitarimo kilęs ginčas yra perduodamas institucijai“³⁷⁹. Panašios pozicijos laikosi ir Fouchard, Gaillard bei Goldman³⁸⁰.

Tai leidžia teigti, kad ginčo šalims sutikus, jog arbitražo institucija dalyvautų arbitražo procese ir įvykdžius būtinas sąlygas, būtent – sumokėjus arbitražo institucijos taikomus mokesčius, tarp arbitražo institucijos ir ginčo

³⁷⁷ MIKELĖNAS, V., NEKROŠIUS, V., ZEMLYTĖ, E. *Lietuvos Respublikos <...>*, p. 14-15.

³⁷⁸ Žr. KAI 3 str. 12 d., 5 str.

³⁷⁹ BORN, Gary B. *International Commercial Arbitration <...>*, p. 1985.

³⁸⁰ FOUCHARD, GAILLARD, GOLDMAN *on International Commercial Arbitration <...>*, p. 602.

šalių atsiranda paslaugų teikimo teisiniai santykiai³⁸¹. Vėlgi, kaip ir arbitro sutarties sudarymo atveju, šios sutarties sudarymas turėtų būti vertinamas taip, kad ginčą inicijuojanti šalis veikia abiejų arbitražinio susitarimo šalių vardu. Tai reiškia, jog ginčo šalis turi turėti implicitinį kitos ginčo šalies įgaliojimą. Pvz., jei arbitražinis susitarimas numatytų, kad visi ginčai sprendžiami pagal SCC arbitražo taisykles³⁸², o ieškovas kreiptųsi į VKAT, pastaroji arbitražo institucija turėtų atsisakyti administruoti arbitražo procesą, nes ginčo šalys neišreikšė tokios valios, kitaip tariant, vienos ginčo šalies kreipimasis į VKAT tokiu atveju nereikštų ofertos akceptavimo.

Pažymėtina, kad absoliutų imunitetą arbitrai garantuojančiose JAV, teismai yra linkę jį išplėsti ir arbitražo institucijoms, o tai gali turėti reikšmės, kai vertinama arbitražo institucijos teisė vėliau reikalauti civilinės atsakomybės taikymo arbitrai. Štai Niujorko miesto civilinis teismas byloje *Ruberstein v. Otterbourg* garantavo imunitetą Amerikos arbitražo asociacijai (AAA) tuo pagrindu, jog arbitražo institucijos yra kvazi teisminės organizacijos³⁸³. Kitoje byloje – *Corey v. New York Stock Exchange*, absoliutaus imuniteto garantavimas institucijai buvo paaiškintas tuo, kad jo netaikant, arbitro imunitetas taip pat būtų tik iliuzija³⁸⁴. Tokia pozicija leistų kvestionuoti, ar tikrai tarp ginčo šalių ir arbitražo institucijos atsiranda sutartinio pobūdžio teisiniai santykiai. Tačiau, vėlgi, kaip ir arbitro atsakomybės, taip ir arbitražo institucijos atsakomybės klausimas priklauso nuo to, kurios arbitražo teorijos laikomasi. Atrodo, kad JAV yra išimtis, o ir pačiose JAV doktrina skeptiškai žiūri į arbitro imuniteto išplėtimą arbitražo institucijai³⁸⁵. Pvz., svarstant Kalifornijos valstijos požiūrį į arbitražo institucijos imunitetą, jis buvo pavadintas „didele klaida“³⁸⁶. Net ir kitoje bendrosios teisės tradicijos valstybėje – Anglijoje – doktrinoje pažymima, jog

³⁸¹ Pažymėtina, jog ši pozicija yra ne vienintelė. Doktrinoje sutinkama pozicija, kad tarp ginčo šalių ir arbitražo institucijos teisiniai santykiai atsiranda ne nuo prašymo dėl arbitražo pateikimo institucijai, o nuo to momento, kai šalys numato atitinkamą instituciją savo arbitražiniame susitarime. (ONYEMA, Emilia. *International Commercial Arbitration* <...>, p. 105).

³⁸² SCC Arbitration Rules 2017 [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. kovo 26 d.]. Prieiga per internetą: <http://sccinstitute.com/media/169838/arbitration_rules_eng_17_web.pdf>.

³⁸³ JAV Niujorko miesto civilinis teismas. 1973 m. birželio 25 d. sprendimas byloje *Samuel J. Rubenstein et al. v. Otterbourg, Steindler, Houston & Rosen et al*, Nr. 78 Misc.2d 376.

³⁸⁴ JAV Apeliacinis teismas. 1982 m. rugpjūčio 31 d. sprendimas byloje *Corey v. New York Stock Exchange*.

³⁸⁵ RASMUSSEN, Matthew. *Overextending Immunity* <...>, p. 1874-1875.

³⁸⁶ RUTLEDGE, Peter B. *Toward a Contractual Approach* <...>, p. 167.

arbitražo institucijai neįvykdžius ar netinkamai įvykdžius savo pareigas, ji turėtų už tai atsakyti³⁸⁷. Prancūzijoje laikomasi tos pačios pozicijos³⁸⁸.

Todėl net ir toks sutinkamas požiūris į arbitražo institucijos kvaziteisminį statusą neturėtų būti suprastas kaip sutartinius teisinius santykius tarp institucijos ir ginčo šalių paneigiantis veiksnys. Priešingai, kaip minėta, doktrinoje sutinkama, kad arbitražo instituciją ir ginčo šalis sieja sutartiniai teisiniais santykiais³⁸⁹. O Lietuvos arbitražo teisėje sutinkama nuoroda į paslaugų teikimą³⁹⁰, leidžia šiuos santykius kvalifikuoti kaip susitarimą dėl paslaugų teikimo, kuriuo ginčo šalys įsipareigoja mokėti arbitražo institucijai honorarą, o arbitražo institucija įsipareigoja organizuoti ir administruoti arbitražo procesą. Tiesa, Prancūzijos teisės doktrinoje sutartis su arbitražo institucija kvalifikuojama dvejopai: arba kaip atstovavimo sutartis, arba kaip paslaugų teikimo sutartis³⁹¹. Kaip ir arbitro sutarties atveju, arbitražo institucijos sutarties dalimi tampa arbitražinio susitarimo nuostatos, arbitražo institucijos nustatytos bei šalių susitarimu taikomos arbitražo taisyklės. Be to, visais atvejais taikomos ir imperatyvios *lex arbitri* teisės normos. Kaip nurodo Born, „dauguma arbitražo institucijų taisyklių turi nuostatas, specifiskai reglamentuojančias institucijos teises, pareigas ir apsaugą ginčo šalių atžvilgiu. <...> Šias nuostatas geriausia būtų laikyti inkorporuotomis į sutartį tarp arbitražo institucijos ir ginčo šalių“³⁹².

Galiausiai, vertinant sutartį su arbitražo institucija kaip paslaugų teikimo sutartį, turinčią atstovavimo sutarties bruožų, šiai sutarčiai taikytinos teisės nustatymas turėtų remtis bendrosiomis tarptautinės privatinės teisės normomis, taikomomis paslaugų sutartims.

Antra, ginčo šalis sieja sutartiniai santykiai su arbitražo institucija ir su arbitrais. Tačiau tam tikros teisės ir pareigos susiklosto ir tarp arbitražo teismo ir arbitražo institucijos tiesiogiai bei neliečia ginčo šalių, pvz., VKAT arbitražo procedūros reglamento 42 str. 4 d. įpareigoja arbitražo teismą pateikti arbitražo teismo sprendimo projektą VKAT, kad būtų įvertintas sprendimo atitikimas VKAT keliamiems formos reikalavimams. Dar didesnę

³⁸⁷ RASMUSSEN, Matthew. *Overextending Immunity* <...>, p. 1858.

³⁸⁸ FOUCHARD, GAILLARD, GOLDMAN *on International Commercial Arbitration* <...>, p. 594.

³⁸⁹ POUURET, Jean-Francois, BESSON, Sebastien. *Comparative law of international arbitration* <...>, p. 370.

³⁹⁰ MIKELĖNAS, V., NEKROŠIUS, V., ZEMLYTĖ, E. *Lietuvos Respublikos* <...>, p. 14-15.

³⁹¹ FOUCHARD, GAILLARD, GOLDMAN *on International Commercial Arbitration* <...>, p. 603.

³⁹² BORN, Gary B. *International Commercial Arbitration* <...>, p. 1985.

diskreciją arbitražo institucijai numato ICC arbitražo taisyklių 34 str., suteikiantis teisę ne tik komentuoti arbitražo teismo sprendimo formą, bet ir atkreipti dėmesį į tam tikrus materialiuosius sprendimo aspektus. Arbitražo teismas negali priimti sprendimo tol, kol ICC arbitražo teismas jo nepatvirtina.

Taigi, kyla klausimas, ar tarp arbitražo teismo ir arbitražo institucijos susiklosto atskiri teisiniai santykiai ir jei taip – koku pagrindu? Doktrinoje iš esmės reiškiamos dvi pozicijos šiuo klausimu. Pagal pirmąją poziciją, arbitražo teismą ir arbitražo instituciją sieja atskiri sutartiniai teisiniai santykiai³⁹³. Laikydami pozicijos, jog arbitrus su ginčo šalimis sieja atskiros arbitro sutartys, Fouchard, Gaillard ir Goldman teigia, jog tokiu atveju sudaroma ne viena bendra sutartis, o arbitražo institucija sudaro atskiras sutartis su kiekvienu iš arbitrų³⁹⁴. Pagal antrąją poziciją, arbitražo institucija tampa arbitro sutarties trečiaja šalimi tokiu būdu suformuojant savotiškus trišalius santykius³⁹⁵. Panašią poziciją savo Galutinėje išvadoje dėl arbitro statuso reiškia ir ICC darbo grupė, nurodydama, jog tarp arbitrų, ginčo šalių ir arbitražo institucijos susiklosto trišaliai santykiai, kurie atsiranda, kada paskutinis iš subjektų duoda savo sutikimą³⁹⁶.

Autoriaus nuomone, tarp ginčo šalių ir arbitražo institucijos susiklosto atskiri sutartiniai teisiniai santykiai. Born teigimu, „šioje sutartyje nustatomas arbitrų įsipareigojimas vesti arbitražą pagal institucijos taisykles ir jos prižiūrimiems, o institucija įsipareigoja užtikrinti, kad ginčo šalys mokės arbitrų honorarą pagal taisykles ir taip pat prižiūrėti arbitrų veiksmus pagal taikytinas institucijos taisykles. Ši sutartis tarp arbitražo institucijos ir arbitrų nėra virš ir nepakeičia arbitražinio susitarimo, arbitro sutarties (tarp ginčo šalių ir arbitrų) ar arbitražo institucijos sutarties su ginčo šalimis. Labiau ši sutartis laikytina esančia vienoje eilėje su šiais susitarimais, funkcionuojanti kartu su jais, siekiant sureguliuoti įvairių asmenų ir šalių, įtrauktų į arbitražą, elgesį“³⁹⁷.

Iš tiesų, ginčo šalys, inicijuodamos arbitražo procesą pagal institucijos taisykles, sudaro su arbitražo institucija paslaugų teikimo sutartį. Paraleliai, ginčo šalys pačios ar per kitus subjektus (pvz., tą pačią arbitražo instituciją)

³⁹³ POUURET, Jean-Francois, BESSON, Sebastien. *Comparative law of international arbitration* <...>, p. 370; ICC darbo grupė. ICC Final Report on the Status of the Arbitrator <...>.

³⁹⁴ FOUCHARD, GAILLARD, GOLDMAN on *International Commercial Arbitration* <...>, p. 604.

³⁹⁵ BORN, Gary B. *International Commercial Arbitration* <...>, p. 1985.

³⁹⁶ ICC darbo grupė. ICC Final Report on the Status of the Arbitrator <...>.

³⁹⁷ BORN, Gary B. *International Commercial Arbitration* <...>, p. 1985-1986.

skiria arbitrus, kurie sudaro arbitražo teisumą, o tarp ginčo šalių ir arbitrų susiklosto *sui generis* sutartiniai teisiniai santykiai. Kartu, arbitrai sutikdami spręsti ginčą pagal institucijos taisykles, įsipareigoja paklusti institucijos nustatytoms taisyklėms ir, dažniausiai, suteikia jai tam tikras teises, pvz., priimti ginčo šalių mokamą honorarą ir jį paskirstyti arbitrams, taip pat ir nustatyti šio honoraro dydį. Todėl, autoriaus manymu, tarp ginčo šalių ir arbitrų netiesiogiai susiklosto šalutiniai teisiniai santykiai, kurių priskirti prie kažkurios iš egzistuojančių sutarčių rūšių negalima. Tai yra savotiški *sui generis* sutartiniai teisiniai santykiai, kurių abi šalys – arbitražo teismas ir arbitražo institucija – turi teises ir pareigas.

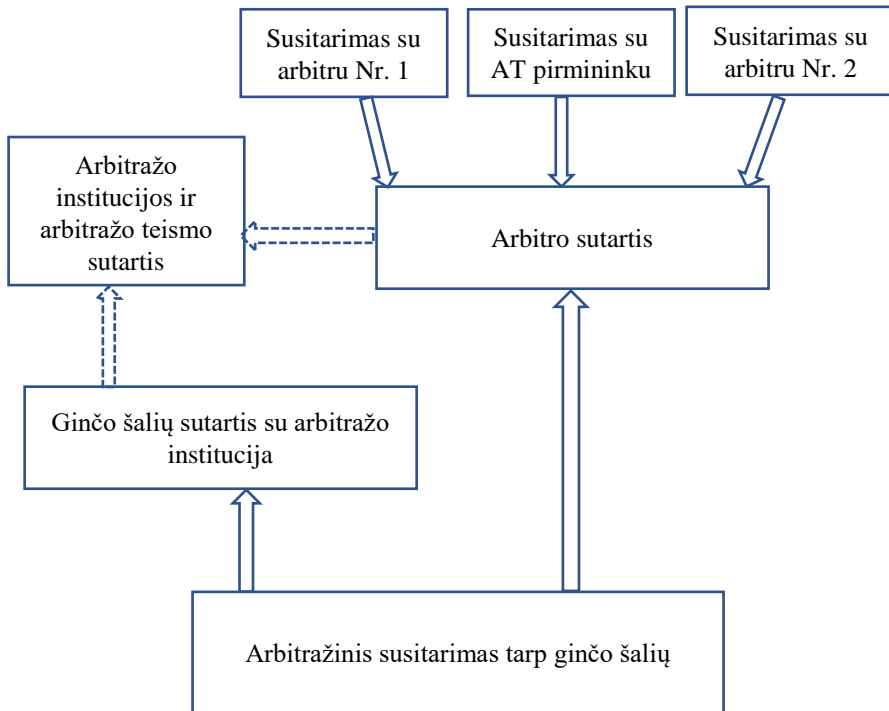
Pažymėtina, kad tam tikrais atvejais, būtent arbitražo institucija pasirašo arbitro sutartį su arbitru. Tokiu pavyzdžiu gali būti VKAT, kurio arbitražo procedūros reglamento 18 str. 3 d. *expressis verbis* numato, jog su arbitru sutartį pasirašo VKAT pirmininkas. Tačiau tai nereiškia, kad esant tokiai situacijai, arbitro ir ginčo šalių nebesieja teisiniai santykiai, o šie atsiranda tik tarp arbitro ir arbitražo institucijos. Kaip jau minėta, skirdama arbitrą, arbitražo institucija veikia kaip ginčo šalių atstovė. Taigi, ir sudarydama sutartį su arbitru, ji tai daro ginčo šalių vardu. Atitinkamai, arbitrą ir toliau sieja teisės ir pareigos su ginčo šalimis arbitro sutarties pagrindu, o tarp arbitro ir arbitražo institucijos atsiranda atskiri teisiniai santykiai.

Šiems teisiniams santykiams, pagal bendrąją taisyklę, galėtų būti taikoma pačių šalių pasirinkta teisė (Roma I reglamento³⁹⁸ 3 str. 1 d., CK 1.37 str. 1 d.). Tačiau tai labiau teorinė galimybė, žinant, jog net ir tarp ginčo šalių ir arbitrų sudaromoje arbitro sutartyje paprastai nesitariama dėl taikytinos teisės. Atitinkamai, taikytina teisė turėtų būti nustatoma pagal kolizines normas. Roma I reglamento 4 str. pateikia įvairius galimus taikytinos teisės nustatymo variantus. Tačiau, autoriaus manymu, aktualiausia šiame kontekste yra reglamento 4 str. 3 d., kuri numato, kad tais atvejais, kai iš aplinkybių aišku, jog sutartis yra akivaizdžiai glaudžiau susijusi su kita valstybe nei nurodyta kitose šio straipsnio dalyse, taikoma tos kitos valstybės teisė. Autoriaus nuomone, arbitrų sutartis su arbitražo institucija, nors ir netapati, tačiau yra neatskiriamai susijusi su arbitro sutartimi – jei nebūtų arbitro sutarties, nebūtų ir sutarties su arbitražo institucija. Todėl siekiant išvengti skirtingos teisės taikymo, arbitrų sutarčiai su arbitražo institucija turėtų būti taikoma teisė, kuri

³⁹⁸ Europos Parlamento ir Tarybos 2008 m. birželio 17 d. reglamentas (EB) Nr. 593/2008 dėl sutartinėms prievolėms taikytinos teisės (Roma I). *Europos Sąjungos oficialusis leidinys*, 2008, nr. L 177/6.

taikoma ir arbitro sutarčiai. Kaip nurodoma šios disertacijos VI dalyje, tai būtų arbitražo vietos teisė, jei šalys nebūtų susitarusios kitaip.

Sutartinių santykių tarp trijų subjektų (tačiau nesikeistų ir kai arbitražo skaičius būtų kitoks, pvz., penki arbitrai) – arbitražo, ginčo šalių ir arbitražo institucijos – dinamiką bei tai, kaip šiuos teisinius santykius supranta disertacijos autorius, geriausiai apibūdina žemiau pateikta schema:

Pagal šią schemą teisinius santykius tarp ginčo šalių, arbitražo ir arbitražo institucijos galima apibūdinti taip: ginčo šalys, pirmiausia, sudaro arbitražinį susitarimą, numatantį ginčo sprendimą instituciniame arbitraže. Arbitražinio susitarimo sudarymas kartu reiškia, jog kilus ginčui bet kuri šalis įgyja teisę abiejų šalių vardu priimti arbitražo institucijos ofertą. Kilus ginčui, ieškovas, veikdamas abiejų šalių vardu, kreipiasi į arbitražo instituciją. Jai sutikus administruoti ginčą (o nesutikimo pagrindai yra labai riboti, pvz., nesumokėti reikiami mokesčiai), sudaroma ginčo šalių sutartis su arbitražo institucija. Tai nebūtinai yra pasirašytas dokumentas. Tačiau jo egzistavimą nulemia šalių susitarimas perduoti ginčą administruoti konkrečiai arbitražo institucijai ir jos sutikimas teikti šias paslaugas. Paraleliai arba pagal kitokią šalių sulygūtą procedūrą, institucinio arbitražo taisyklės ar *lex arbitri*, paskiriami arbitrai.

Dažniausiai jų paskyrimo momentas skiriasi, tačiau arbitro sutartis laikoma sudaryta nuo to momento, kai suformuojamas visas arbitražo teismas ir jis įgyja įgaliojimus spręsti tarp šalių kilusį ginčą. Atitinkamai, sudarant arbitro sutartį, kurios dalimi tampa ir institucinio arbitražo taisyklės, atsiranda ir teisiniai santykiai tarp arbitražo teismo ir arbitražo institucijos, kadangi šiuos subjektus taip pat sieja tam tikros teisės ir pareigos. Todėl laikytina, kad tarp jų taip pat susiformuoja sutartinio pobūdžio teisiniai santykiai. Jie nebūtinai bus įforminti atskira sutartimi, o jų buvimą nulemia ginčo šalių pasirinkimas ginčo administravimą perduoti arbitražo institucijai bei arbitrų įsipareigojimas spręsti ginčą pagal tos institucijos taisykles ir jos padedamiems bei prižiūrimiems³⁹⁹.

2.4. Apibendrinimai: arbitro statuso dvilypumas kaip riboto imuniteto teorijos taikymo pagrindas

Doktrinoje pažymima, jog „arbitro statuso nustatymas yra užduotis, kuri išeina žymiai toliau nei tik arbitražinio tribunolo suformavimo problemų sprendimas. Plačiausia prasme, arbitro statusas padengia visas arbitrų teises ir pareigas per visą arbitražo procesą. Tai taikoma arbitražo teismo posėdžiams, ginčui taikytinos materialiosios teisės nustatymui ar priimant sprendimą – visiems aspektams, kuriuose arbitrai turi tam tikras galias“⁴⁰⁰.

Iš to, kas aprašyta pirmiau, matyti, jog arbitrą su ginčo šalimis sieja sutartiniai teisiniai santykiai. Šiuos santykius būtų galima kvalifikuoti kaip įprastus paslaugų teikimo santykius, kurių viena šalis įsipareigoja suteikti ginčo sprendimo paslaugą, o kita – už tai sumokėti. Tačiau būtent šios teikiamos paslaugos – ginčo sprendimo – pobūdis neleidžia arbitro sutarties kvalifikuoti įprasta paslaugų teikimo sutartimi. Sutartimi arbitrai suteikiami įgaliojimai, kurie „daugeliu požiūriu skiriasi nuo kitų paslaugų teikimo ir susideda iš palyginti *sui generis* teisminės funkcijos vykdymo“⁴⁰¹.

³⁹⁹ Lietuvos arbitražo teisės doktrinoje sutinkama panaši pozicija. Kozubovska ir Daujotas nurodo: „Dažnas atvejis gali būti tas, kad institucinio arbitražo atveju sutartiniai įsipareigojimai sieja tiek arbitrą ir ginčo šalis, tiek arbitrą ir arbitražo instituciją, tiek ginčo šalis ir arbitražo instituciją. Todėl institucinio arbitražo atveju arbitro atsakomybės sąlygos priklausys nuo susiklosčiusių sutartinių įsipareigojimų pobūdžio tarp ginčo šalių, arbitrų ir arbitražo institucijos“ (KOZUBOVSKA, Beata, DAUJOTAS, Rimantas. Arbitrų atsakomybė <...>, p. 50).

⁴⁰⁰ FOUCHARD, GAILLARD, GOLDMAN *on International Commercial Arbitration* <...>, p. 557.

⁴⁰¹ BORN, Gary B. *International Commercial Arbitration* <...>, p. 1977.

Kaip minėta, požiūrį į arbitro statusą nulemia tai, kokio požiūrio laikomasi į patį arbitražą. Matant arbitražą tik kaip sutartinį instrumentą, arbitras taip pat yra įprastas paslaugų teikėjas su šiai sutarties rūšiai būdinga atsakomybe⁴⁰². Tuo tarpu, vertinant arbitražą kaip alternatyvą teismui, nelieka nieko kito, kaip vertinti teisėją ir arbitrą tolygiai arba bent jau labai panašiai, taigi ir suteikti pastarajam tokį patį ar panašų imunitetą⁴⁰³.

Vis dėlto, nors nei Niujorko konvencija, nei UNCITRAL Pavyzdinis įstatymas to nereguliuoja, iš esmės visuotinai pripažįstama, jog arbitrą ir ginčo šalis sieja sutartiniai teisiniai santykiai⁴⁰⁴. Šie sutartiniai teisiniai santykiai, minėta, doktrinoje paprastai kvalifikuojami arba kaip paslaugų teikimas, arba kaip *sui generis* sutartis su paslaugų teikimui būdingais bruožais. Kaip analizuota pirmiau, labiau pagrįsta būtų arbitro sutartį, taigi ir sutartinius teisinius santykius tarp ginčo šalių ir arbitro, laikyti *sui generis* sutartiniais teisiniais santykiais. Tokią išvadą leidžia daryti tiek arbitrai įstatymu suteiktos teisės, tiek ir jam nustatytos pareigos, pvz., pareiga būti nepriklausomam ir nešališkam, pareiga vertinti abi ginčo šalis vienodai ir pan. Tai yra imperatyvios teisės normos, būdingos ir teisėjui, nuo kurių negalima nukrypti šalių susitarimu. Kaip teisingai pažymima doktrinoje, kai kurios tarp ginčo šalių ir arbitro esančių santykių problemos „gali būti adekvačiai išspręstos sąžiningos teisingumo sistemos administravimo sąvokomis, o kai kurios kitos – sutarčių teisės, arba bendriau, prievolių teisės, sąvokomis“⁴⁰⁵. Iš tiesų, „nepaneigiama arbitro įgaliojimų sutartinė prigimtis neturėtų nustelbti fakto, kad arbitras vykdo jurisdikcinę funkciją ir turi statutines teises, kylančias tiesiogiai iš arbitražui taikytinos teisės“⁴⁰⁶. Kitaip tariant, „arbitro pareigos nėra apribotos sutartimi. Materialinė teisė greitai pripažino, kad arbitras turi ir privataus teisėjo funkcijas“⁴⁰⁷.

Šis dvilypumas leidžia teigti, jog ir arbitro statusas yra dvilypis – iš vienos pusės asmuo tampa arbitru dėl to, kad jis taip susitaria su ginčo šalimis (arba skiriančiąja institucija). Jei nebūtų jo sutikimo, asmuo arbitru netaptų. Kita vertus, tapdamas arbitru, asmuo įgija ir teises bei pareigas, kurios daro jį

⁴⁰² ALESSI, Dario. Enforcing Arbitrator's Obligations <...>, p. 781-784.

⁴⁰³ TSAKATOURA, Anastasia. The Immunity of Arbitrators <...>.

⁴⁰⁴ POUDRET, Jean-Francois, BESSON, Sebastien. *Comparative law of international arbitration* <...>, p. 367.

⁴⁰⁵ SCHOLDSTROM, Patrik. *The Arbitrator's Mandate – A Comparative Study of Relationships in Commercial Arbitration Under the Laws of England, Germany, Sweden and Switzerland*. Stockholm: Jure AB, 1998, p. 438.

⁴⁰⁶ POUDRET, Jean-Francois, BESSON, Sebastien. *Comparative law of international arbitration* <...>, p. 367.

⁴⁰⁷ ICC darbo grupė. ICC Final Report on the Status of the Arbitrator <...>.

panašų į valstybės teisėją. Doktrinoje išskiriama visa eilė arbitro ir teisėjo panašumų⁴⁰⁸. Vis dėlto, kaip nurodo Mustill ir Boyd, „analogija tarp arbitro ir teisėjo yra viliojanti, tačiau ją perspaudžiant, tai gali lemti klaidingas išvadas“⁴⁰⁹.

Atsižvelgiant į tai, daroma išvada, kad arbitro statusas, nors savo prigimtimi yra sutartinis, o arbitrą ir ginčo šalis sieja sutartiniai teisiniai santykiai, negali būti visiškai sutapatintas su įprastais sutartiniais teisiniais santykiais. Arbitrui patikėtos funkcijos, kylančios iš įstatymo, tačiau kurias jis įgija pasirašydamas arbitro sutartį, lemia, jog arbitro statusas turėtų būti laikomas sutartiniu su juridikciniais ir įstatymo nulemtais elementais. „Sutartiniai teisiniai santykiai tarp ginčo šalių ir arbitrų yra zonoje, kurioje taikomos svarbios viešosios funkcijos ir imperatyvios teisės normos. Šios taisyklės ir funkcijos numato, o dažniausiai imperatyviai nurodo, daug esminių santykių tarp ginčo šalių ir arbitrų aspektų, svarbiausia, įskaitant pagrindinį arbitro jurisdikcinės funkcijos apibrėžimą“⁴¹⁰.

Tai, jog „arbitro statusas, teisės ir pareigos yra sutarties, veikiančios ir inkorporuojančios specialų teisinį režimą, rezultatas“⁴¹¹, patvirtina, kad arbitrui turėtų būti taikomas ribotas imunitetas nuo civilinės atsakomybės. Šis imunitetas nekyla ir neturėtų būti tapatinamas su teisėjo imunitetu. Arbitras ir teisėjas apskritai neturi būti tapatinami. Tačiau imuniteto taikymą arbitrui nulemia jo vykdomos funkcijos ir pareigos, nustatytos įstatymuose. Nesant imuniteto, egzistuojant rizika, jog arbitro priimtas, ginčą sprendžiantis arbitražo teismo sprendimas, būtų atakuojamas būtent per asmeninę prizmę, reikalaujant arbitro atsakomybės, o tai savo ruožtu galėtų vesti prie to, kad per arbitro atsakomybės prizmę būtų netiesiogiai peržiūrimas ir pats įsiteisėjęs arbitražo teismo sprendimas⁴¹².

Riboto imuniteto doktrina neužkerta kelio reikšti ieškinį arbitrui, tačiau žinojimas, kad tokio ieškinio patenkinimas priklauso nuo tam tikrų sąlygų, pirmiausia, arbitro kaltės laipsnio, veiktų kaip paskatinimas reikalauti žalos atlyginimo tik labai gerai apsvarsčius. Tai padėtų užtikrinti arbitrų nepriklausomumą bei galimybę jiems vykdyti savo funkcijas be baimės, jog

⁴⁰⁸ Plačiau žr. I dalį.

⁴⁰⁹ MUSTILL, Michael J., BOYD, Stewart, C. *Commercial Arbitration* <...>, p. 223.

⁴¹⁰ BORN, Gary B. *International Commercial Arbitration* <...>, p. 1975.

⁴¹¹ *Ibidem*, p. 1973.

⁴¹² SMAHI, Nadia. The Arbitrator's Liability and Immunity Under Swiss Rules – Part II <...>, p. 76.

pralaimėjusi šalis nuspręš reikalauti žalos atlyginimo⁴¹³. Smahi nurodo šiuos argumentus, pagrindžiančius imuniteto arbitrai taikymą: arbitras turėtų turėti tam tikrą imuniteto laipsnį dėl savo funkcijų panašumo su teisėju; imunitetas padėtų užtikrinti arbitražo teismo sprendimų galutinumą; imunitetas padėtų užtikrinti, jog arbitrais sutiktų būti pakankamai kvalifikuoti asmenys⁴¹⁴.

Kaip jau minėta, absoliučios arbitro atsakomybės teorija leidžia šalims susitarti dėl atsakomybės ribojimo. Tačiau tai reikštų, jog skirtingiems arbitrams, veikiantiems toje pačioje jurisdikcijoje, galėtų būti taikomos skirtingos atsakomybės taisyklės, kurios priklausytų nuo šalių susitarimo ar pasirinktų institucinio arbitražo taisyklių. Tokia nelygybė negali būti pateisinta. Todėl arbitro atsakomybės ribojimo klausimai turėtų būti sprendžiami bendrai ir nepaliekami išimtinai šalių susitarimui. Kaip nurodoma toliau, kai kurios valstybės žengė būtent tokiu keliu.

Tačiau daugelyje valstybių, įskaitant ir Lietuvą, arbitro atsakomybės klausimas nėra sureguliuotas įstatyminiu lygmeniu. Vis dėlto, suvokiant arbitro statuso dvilypumą, tokį imunitetą turėtų taikyti ir atitinkamą teismų praktiką suformuoti arbitro atsakomybės klausimą sprendžiantis teismas. Kaip yra nurodęs Posner, „pats teismas turi nuspręsti, ar užpildyti spragą. Jei teismas tai daro (užpildo spragą), jis faktiškai įgyvendina tam tikrą veiksmų laisvę, kuria bendrosios teisės teismai naudojami spręsdami klausimus, nesureguliuotus precedentais“⁴¹⁵. Remdamasis teisės principais ir užsienio valstybių patirtimi, teismas tiek Lietuvoje, tiek kitose valstybėse, kuriose arbitro atsakomybės klausimas nėra sureguliuotas, turėtų spręsti riboto imuniteto naudai, kadangi būtent ši doktrina yra labiausiai pagrįsta šiuo metu priimtinausia arbitro statuso koncepcija. Be to, ji geriausiai apsaugo tiek arbitrą, tiek ir pačias ginčo šalis.

2.5. Arbitro atsakomybės kilmė: sutartinė, deliktinė ar *sui generis*?

Laikantis pozicijos, jog tarp arbitro ir ginčo šalių yra sudaroma *sui generis* arbitro sutartis, o arbitrai dėl jo vykdomų funkcijų turėtų būti taikomas ribotas imunitetas, kyla klausimas, ar arbitrai taikytina atsakomybė yra sutartinė?

⁴¹³ KAUFMANN-KOHLER, Gabrielle, RIGOZZI, Antonio. *International Arbitration* <...>, p. 237.

⁴¹⁴ SMAHI, Nadia. *The Arbitrator's Liability and Immunity Under Swiss Rules – Part II* <...>, p. 73-74.

⁴¹⁵ POSNER, Richard A. *Jurisprudencijos problemos*. Vilnius: Eugrimas, 2004, p. 234.

Kaip minėta, sąvoka „arbitro sutartis“ yra sąlyginė – dažniausiai tarp arbitro ir ginčo šalių nebūna pasirašomas dokumentas tokiu pavadinimu, kuriame sandorį sudarančios šalys aiškiai išdėstytų viena kitos teises ir pareigas. Priešingai, arbitro teisės ir pareigos atsiranda įstatymo pagrindu (pvz., pareiga būti nepriklausomam), arbitražo institucijos taisyklių pagrindu (pvz., pareiga priimti arbitražo teismo sprendimą per nustatytą laiko tarpą), bet gali atsirasti ir dėl specifinio susitarimo su ginčo šalimis (pvz., pareiga laikytis Tarptautinės advokatų asociacijos priimtų rekomendacijų). Nepaisant to, faktas, jog arbitražą ir ginčo šalis sieja nors ir specifiniai, tačiau sutartiniai teisiniai santykiai, leidžia teigti, kad arbitro atsakomybė ginčo šalių ir arbitražo institucijos atžvilgiu turėtų būti sutartinio pobūdžio ir tik išimtiniais atvejais, kuomet arbitro atsakomybės gali reikalauti kiti asmenys, ji galėtų būti deliktinė. „Arbitrus ir ginčo šalis sieja sutartis, o tai iš principo reiškia, jog arbitrai yra atsakingi už sutartinių pareigų pažeidimą. Ši atsakomybė yra sušvelninama tik dėl specifinės jų įgaliojimų prigimties“⁴¹⁶. Faktas, kad tarp arbitro ir ginčo šalių sudaroma sutartis kvalifikuota kaip *sui generis*, nelemia, jog ir arbitro atsakomybės pobūdis yra *sui generis*, t. y., nepriskirtinas jokiai egzistuojančiai atsakomybės rūšiai. Nors ir *sui generis*, tačiau tai yra sutartis, o sutarties pažeidimas lemia sutartinės atsakomybės atsiradimą.

Pirma, arbitrai taikytinos atsakomybės prigimties svarbą lemia skirtumai, egzistuojantys tarp sutartinės ir deliktinės atsakomybės⁴¹⁷. Neteisingai nustačius, kokia atsakomybės rūšis taikoma arbitrai, tai vėliau gali turėti neigiamų pasekmių žalos atlyginimo reikalaujančiam asmeniui. Lietuvos teisės doktrinoje pažymima, kad šias civilinės atsakomybės rūšis skiria ginami interesai: „tradiciškai nurodoma, jog sutarčių teisė gina lūkesčių interesą, o deliktų teisė – tikrumo interesą. Lūkesčių interesas reiškia, kad sutarties šalis tikisi atsidurti tokioje padėtyje, kurioje būtų kitai šaliai tinkamai įvykdžius sutartį, todėl sutartinės atsakomybės tikslas – užtikrinti, kad nukentėjusioji šalis tokioje padėtyje atsidurtų. Tikrumo interesas reiškia, kad asmuo tikisi išlikti tokioje padėtyje, kokioje yra, t. y. tikisi, kad padėtis nepablogės. Todėl deliktinės atsakomybės tikslas – grąžinti asmenį į tą padėtį, kurioje jis būtų,

⁴¹⁶ POUURET, Jean-Francois, BESSON, Sebastien. *Comparative law of international arbitration* <...>, p. 373.

⁴¹⁷ Išskiriami šie sutartinės ir deliktinės atsakomybės skirtumai: 1) skirtingas jų atsiradimo pagrindas; 2) skirtingi ieškinio senaties terminai; 3) nevienodas atsakomybės dydis ir jo nustatymo principai; 4) skirtinga kaltės reikšmė bei jos įrodinėjimas; 5) skirtingos atsakomybės apdraudimo galimybės (MIKELĖNAS, Valentinas. *Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai*. Vilnius: Justitia, 1995, p. 44).

jei nebūtų delikto⁴¹⁸. Tačiau svarbesnis atribojimo poreikis pasireiškia dėl skirtingų civilinės atsakomybės sąlygų taikymo. Pvz., gali skirtis senaties terminai, įrodinėtinos aplinkybės ir pan. Tačiau doktrinoje pažymima, jog, nors dviejų civilinės atsakomybės rūšių egzistavimas pripažįstamas visose teisės sistemose⁴¹⁹, šie skirtumai mažėja ir didesnių esminių skirtumų nebėra, o pats atsakomybės išskyrimas į rūšis net vertintinas kaip teisės istorijos palikimas⁴²⁰.

Antra, geresniam problemos supratimui, analizę vertėtų pradėti iš kitos pusės. Kokios atsakomybės formos galėtų reikalauti arbitras, kuriam ginčo šalys nesumokėjo už arbitravimą, tokiu būdu pažeisdamos pareigą atlyginti arbitrai už suteiktą paslaugą? „Nesant kitokio susitarimo, arbitras turi teisę gauti honorarą ir išlaidų padengimą. Šis principas yra nekvestionuojamas“⁴²¹. Anglijos arbitražo įstatymo 28 str. 1 d. *expressis verbis* nurodo, kad ginčo šalys yra solidariai atsakingos arbitrams sumokėti honorarą ir kitas pagrįstas išlaidas. Šios normos komentare teigiama, jog pareiga mokėti honorarą yra sutarčių teisės klausimas⁴²². Tačiau net jei Anglijos įstatymų leidėjas kaip ir daugelyje kitų valstybių nebūtų numatęs tokios nuostatos, tai nenaikintų arbitrai teisės gauti honorarą, o ginčo šalių pareigos jį mokėti. Kadangi tarp arbitro ir ginčo šalių jau yra susiklostę teisiniai santykiai arbitro sutarties pagrindu, arbitro reikalavimas būtų kvalifikuojamas kaip kylantis iš sutarčių teisės, o tai atitinkamai reikštų, kad arbitras reikalautų ne tik prievolės įvykdymo natūra, bet galėtų reikalauti ir sutartinės atsakomybės taikymo. Tokią išvadą nagrinėtoje byloje padarė ir Paryžiaus apeliacinis teismas, nurodęs, jog arbitro honoraro nustatymo klausimas nėra sudėtinė ginčo dalis, o klausimas, susijęs su arbitro sutartimi⁴²³.

Trečia, JAV Penktosios apygardos apeliacinis teismas dar 1977 m. nurodė, kad arbitras yra „sutarties kūrinys, kuriam šalys moka už pareigų atlikimą, o jo sprendimas tampa privalomu šalims, nes jos dėl to sudaro specifinį, privatų susitarimą. Arbitro sprendimas nėra socialiai reikšmingas, išskyrus tuos, kurie

⁴¹⁸ IVANAUSKIENĖ, Evelina. Civilinės atsakomybės dualizmo prigimtis. *Societal Innovations for Global Growth*, 2012, t. 1(1), p. 247.

⁴¹⁹ MIKELĖNAS, Valentinas. *Civilinės atsakomybės problemos* <...>, p. 45.

⁴²⁰ IVANAUSKIENĖ, Evelina. Civilinės atsakomybės <...>, p. 248-249.

⁴²¹ POUURET, Jean-Francois, BESSON, Sebastien. *Comparative law of international arbitration* <...>, p. 371.

⁴²² HARRIS, Bruce, et al. *Arbitration Act 1996* <...>, p. 142.

⁴²³ POUURET, Jean-Francois, BESSON, Sebastien. *Comparative law of international arbitration* <...>, p. 371.

arbitrui moka už tai, jog jis sprendimą priimtų⁴²⁴. Iš tiesų, kaip ne kartą minėta, arbitras savo pareigas įgyja arbitro sutarties pagrindu ir doktrinoje dėl to sutariama, o nuomonės išsiskiria ties tuo, kaip šią sutartį kvalifikuoti⁴²⁵.

Šioje vietoje svarbu pažymėti, kad Lietuvoje galioja *non cumul* doktrina, kuri reiškia, jog deliktinės ir sutartinės atsakomybės konkurencija yra negalima. Tai įtvirtinta ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje⁴²⁶. Kitose valstybėse, pvz., Prancūzijoje ši doktrina taip pat yra akceptuota ir reiškia, kad tuo atveju „jeigu egzistuoja sutartiniai santykiai, gali būti taikoma tik sutartinė atsakomybė, net jeigu pažeidžiamos absoliučios teisės ir vertybės“⁴²⁷. Tiesa, sutartinės ir deliktinės atsakomybės konkurenciją Lietuvoje nagrinėjantys autoriai yra pastebėję, kad čia, skirtingai nei Prancūzijoje, „konkurencijos situacijos egzistuoja, bet jos, neatsižvelgiant į pavienius atvejus, yra sprendžiamos nei doktrinoje, nei užsienio valstybių praktikoje netaikomu sprendimo būdu, prioritetą teikiant deliktinei atsakomybei“⁴²⁸. Cituota autorė pabrėžia, jog lingvistinė Lietuvos CK normų analizė vis dėlto leidžia daryti kitokią išvadą ir prioritetą turėtų būti teikiamas sutartinei atsakomybei⁴²⁹.

Nesant sutartinės ir deliktinės atsakomybės konkurencijos galimybės, kai, priklausomai nuo aplinkybių, vienu atveju taikoma viena atsakomybės rūšis, o kitu – kita, turėtų būti laikomasi pozicijos, jog arbitro atsakomybės prigimtis yra sutartinio pobūdžio. Tas faktas, kad arbitro statusas yra dvilypis, nepaneigia aplinkybės, jog arbitro įgaliojimai atsiranda ne dėl to, kad juos *a priori* numato įstatymai, tačiau dėl to, jog ginčo šalys pačios ar per skiriančiuosius subjektus susitaria su arbitru, kad šis išspręs jam perduotą ginčą. Nors, pvz., KAĮ 14 str. kalbant apie arbitrų skyrimą, vartojama būtent sąvoka „skyrimas“, tai nereiškia, jog arbitrą skiriantis subjektas prieš tai neturi gauti arbitro sutikimo spręsti ginčą. Asmuo netampa arbitru, jei pats neduoda sutikimo juo būti⁴³⁰. Jei yra šalių susitarimas, tai ir ginčai dėl šio susitarimo

⁴²⁴ JAV Apeliacinis teismas. 1977 m. gegužės 9 d. sprendimas byloje *E. C. Ernst, Inc., v. Manhattan Construction Company of Texas et al.*

⁴²⁵ Plačiau žr. II dalies 2.1 skyriuje.

⁴²⁶ Pvz. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2015 m. sausio 30 d. nutartis civilinėje byloje *G. K., V. T. v. AB DNB bankas*, Nr. 3K-3-88-684/2015, kat. 44.2.3; 44.2.4.1; 44.5.1; 44.5.2.

⁴²⁷ IVANAUSKIENĖ, Evelina. Deliktinės ir sutartinės atsakomybės konkurencijos sprendimo būdai. *Jurisprudencija*, 2015, t. 22(2), p. 304.

⁴²⁸ *Ibidem*, p. 316.

⁴²⁹ *Ibidem*.

⁴³⁰ ICC Galutinėje išvadoje dėl arbitro statuso nurodoma, kad „teisinių santykių atsiradimas tarp šalių ir arbitro reiškia, jog arbitras priėmė paskyrimą“ (ICC darbo grupė. ICC Final Report on the Status of the Arbitrator <...>.).

nevykdymo ar netinkamo vykdymo turėtų būti sprendžiami sutartinės atsakomybės forma, kadangi deliktinei atsakomybei būdinga tai, kad iki teisės pažeidimo šalių nesieja teisiniai santykiai⁴³¹.

Lyginamuju požiūriu paminėtina, jog ir kitose profesijose, kurių veiklą plačiai reglamentuoja įstatymai, žala atlyginama sutartinės atsakomybės pagrindu. Pvz., audito atveju, „daugumoje [ES] valstybių narių, auditoriaus atsakomybė audituojamai bendrovei yra grindžiama tarp jų egzistuojančia sutartimi“⁴³². Gydytojo civilinė atsakomybė taip pat turėtų atsirasti sutartinės atsakomybės pagrindu, kai sveikatos priežiūros paslaugos teikiamos sutarties pagrindu, o ne apmokamos iš valstybės biudžeto. Tiesa, mokslininkai nesutaria, ar tais atvejais, kai žala padaroma asmens sveikatai ar gyvybei, atsakomybė netampa deliktine⁴³³.

Pažymėtina, jog ir užsienio valstybių praktikoje linkstama arbitro atsakomybę vertinti kaip sutartinę. Suomijoje kilus ginčui dėl akcijų pirkimo-pardavimo, prasidėjo arbitražo procesas, kurio metu kiekviena iš šalių paskyrė po vieną arbitražą, o šie – pirmininkaujantį arbitražą prof. Tepora. Arbitražo teismas ieškinį atmetė. Tuomet ieškovai kreipėsi į teismą dėl arbitražo teismo sprendimo panaikinimo ir nurodė, kad jiems tapo žinoma, jog arbitražo proceso metu ir prieš jį prof. Tepora teikė teisinės konsultacijas atsakovams ir su jais susijusioms įmonėms. Teismas panaikino arbitražo teismo sprendimą ir neatsižvelgė į tai, kad prof. Tepora teikė konsultacijas visiškai su ginču nesusijusiais klausimais. Tuomet ieškovai pareiškė tiesioginį ieškinį prof. Teporai, reikalaudami atlyginti atsiradusias arbitražo išlaidas ir kitas sumas ryšium su arbitražo procesu, taip pat palūkanas. Suomijos Aukščiausiasis Teismas nurodė, jog santykis tarp ginčo šalių ir arbitro prilygsta sutartiniams santykiams, todėl atsakomybės klausimas turi būti sprendžiamas pagal taisykles, taikomas sutartinei atsakomybei⁴³⁴. Tiesa, vienas iš teisėjų pareiškė atskirąją nuomonę, kurioje išreiškė poziciją, kad teismas turėjo spręsti prof. Teporos atsakomybės klausimą pagal deliktinės atsakomybės taisykles⁴³⁵. Suomijos doktrinoje taip pat pabrėžta, jog Aukščiausiasis Teismas tik

⁴³¹ MIKELĖNAS, Valentinas. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso* <...>, p. 335.

⁴³² Annex I to the Commission Staff Working Paper. The Legal Systems of Civil Liability of Statutory Auditors in the European Union, 2001, p.2 [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. vasario 12 d.]. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/internal_market/auditing/docs/liability/consultation_annex1_en.pdf>.

⁴³³ MORKŪNAITĖ, Monika. Teisminis pacientų patirtos žalos atlyginimo modelis. *Teisė*, 2017, t. 103, p. 120.

⁴³⁴ MOLLER, Gustaf. The Finnish Supreme Court <...>, p. 95-97.

⁴³⁵ *Ibidem*, p. 98.

prilygino arbitro ir šalių santykį sutartiniam, bet jokių būdu neišreiškė palaikymo sutartinei arbitražo teorijai⁴³⁶.

Šveicarijos arbitražo doktrinoje taip pat laikomasi pozicijos dėl sutartinės atsakomybės taikymo. SMAHI lygina skirtumus tarp deliktinės ir sutartinės atsakomybės pagal Šveicarijos teisę ir daro išvadą, kad turėtų būti taikoma sutartinė atsakomybė dėl to, jog sudaroma arbitro sutartis⁴³⁷. ICC Galutinėje išvadoje dėl arbitro statuso taip pat nurodoma, kad „bendroja prasme, [arbitro] atsakomybė yra iš principo sutartinė, išskyrus, kai pripažįstama, jog yra vietos baudžiamosios atsakomybės taikymui“⁴³⁸.

Įdomi pozicija reiškia Ispanijoje, kurioje ribotas arbitro imunitetas nustatytas įstatyminiu lygmeniu. Ispanijos arbitražo įstatymo komentatoriai nurodė, jog „visais atvejais yra aišku, kad [arbitro] atsakomybė bus sutartinė su iš to kylančiomis pasekmėmis (atsakomybės apimtis, senaties terminai ir pan.). Išimtis gali egzistuoti nebent situacijoje, kai arbitras visiškai nevykdo įsipareigojimų (angl., *is in default*). Taip pat sunku nustatyti sutartinę prigimtį tuomet, kai arbitrai traukiami atsakomybėn po to, kai jų sprendimas buvo panaikintas dėl to, jog „arbitražinis susitarimas neegzistuoja“⁴³⁹. Vis dėlto, autoriaus nuomone, net ir tais atvejais, kai teismas nustato, kad arbitražinis susitarimas neegzistuoja, tai nereiškia, jog tarp ginčo šalių ir arbitro neegzistavo absoliučiai jokie sutartiniai santykiai. Nagrinėdamas ginčą arbitras ir pats gali nustatyti, kad arbitražinis susitarimas negalioja ar neegzistuoja ir jis neturi jurisdikcijos nagrinėti šalių ginčo. Jei arbitras pats padaro tokią išvadą, ar tai reiškia, jog tarp arbitro ir ginčo šalių nebuvo sutartinių santykių? Manytina, kad ne, o arbitras ir toliau galėtų reikalauti ginčo šalių sumokėti jam honorarą. Todėl faktas, jog išvadą dėl arbitražinio susitarimo nebuvimo ar negaliojimo padarė teismas, nereiškia, kad ši išvada panaikina ir arbitro sutarties egzistavimą. Kaip nurodo Poudret ir Besson, „sutartis su arbitru yra nepriklausoma nuo arbitražinio susitarimo ta prasme, jog pastarojo galiojimas neturi įtakos arbitro sutarties egzistavimui“⁴⁴⁰. Autoriaus nuomone, ši Ispanijos mokslininkų pozicija galėtų turėti racijos nebent tais atvejais, kai, kaip pareiškė Anglijos apeliacinis teismas, arbitras

⁴³⁶ *Ibidem*.

⁴³⁷ SMAHI, Nadia. The Arbitrator's Liability and Immunity Under Swiss Rules – Part I <...>, p. 887.

⁴³⁸ ICC darbo grupė. ICC Final Report on the Status of the Arbitrator <...>.

⁴³⁹ GONZALEZ-BUENO, Carlos. J. *et al.* *The Spanish Arbitration Act: A Commentary*. Madrid: Dykinson S.L., 2016, p. 134-135.

⁴⁴⁰ POUDRET, Jean-Francois, BESSON, Sebastien. *Comparative law of international arbitration* <...>, p. 370.

tampa trečiąja arbitražinio susitarimo šalimi⁴⁴¹. Tuomet iš tiesų, nesant arbitražinio susitarimo, arbitras nebeturėtų kuo pagrįsti savo teisių ir pareigų kilmės. Vis dėlto, minėta, ši pozicija nesulaukė didesnio pritarimo.

Prancūzijos teismų praktika nėra vieninga, nors taip pat leidžia daryti išvadą, kad šioje valstybėje arbitro atsakomybė būtų sutartinio pobūdžio. 1990 m. tiek Pirmosios instancijos teismas, tiek Paryžiaus apeliacinis teismas nurodė, jog sutartinės atsakomybės taikymas negali būti atmestas⁴⁴². Tačiau vėliau nagrinėtoje byloje Paryžiaus Pirmosios instancijos teismas arbitro atsakomybę grindė Prancūzijos CK⁴⁴³ 1382 str., kuris kalba apie deliktinę atsakomybę⁴⁴⁴. Tačiau jau po metų tas pats teismas nurodė, kad „santykis tarp arbitro ir šalių yra sutartinis savo prigimtimi, o tai pagrindžia [arbitro] atsakomybės vertinimą pagal įprastas taisykles, nustatytas CK 1142 str.“⁴⁴⁵. Fouchard, Gaillard ir Goldman teismo sprendimą arbitro atsakomybę laikyti deliktine grindžia specifinėmis tos bylos aplinkybėmis – arbitro sutartis nurodytoje byloje buvo inkorporuota į jau po kilusio ginčo sudarytą arbitražinį susitarimą, kuris buvo pripažintas negaliojančiu. Todėl, autorių teigimu, „nėra jokios abejonės, jog tarp arbitro ir šalių egzistuoja sutartis ir, nors pagal sutartį teikiamos paslaugos yra ypač specifinės, nėra jokios priežasties, kodėl arbitro atsakomybė turėtų būti ne sutartinė“⁴⁴⁶.

Galiausiai, net ir JAV, kurioje arbitrai įprastai taikomas imunitetas, teismų praktikoje pabrėžta arbitro sutartinių įsipareigojimų svarba leidžia kalbėti apie sutartinės atsakomybės taikymą. Kalifornijos apeliacinio teismo nagrinėtoje byloje *Baar v. Tigerman* ieškovai reikalavo arbitro atsakomybės dėl to, jog jis be jokios priežasties nesugebėjo priimti arbitražo teismo sprendimo, nors terminas vis būdavo pratęsiamas. Pripažindamas arbitro atsakomybę, teismas nurodė: „šioje byloje sutartinis įsipareigojimas aiškiai nustato terminą, per kurį Tigerman turėjo priimti sprendimą. <...> Nors mes turime saugoti arbitrą,

⁴⁴¹ Plačiau žr. 2.1 skyriuje.

⁴⁴² FOUCHARD, GAILLARD, GOLDMAN *on International Commercial Arbitration* <...>, p. 591-592.

⁴⁴³ Le Code civil des Français de 1804. Avec des amendements tels qu'adoptés en 2018 [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. kovo 23 d.]. Prieiga per internetą: <<http://codes.droit.org/CodV3/civil.pdf>>.

⁴⁴⁴ FOUCHARD, GAILLARD, GOLDMAN *on International Commercial Arbitration* <...>, p. 595.

⁴⁴⁵ *Ibidem*, p. 596.

⁴⁴⁶ *Ibidem*.

veikiantį kaip kvaziteisėjas, mes taip pat turime gerbti jo sutartinius įsipareigojimus šalims⁴⁴⁷.

Ketvirta, nors pirmiau nurodyta skirtingų valstybių doktrina ir teismų praktika leidžia daryti išvadą, jog arbitro atsakomybė ginčo šalims ir tam tikrais atvejais arbitražo institucijai būtų sutartinio pobūdžio, galimi variantai, kai arbitro atsakomybės reikalauja arbitražo procese nedalyvavę asmenys. Nors tokie atvejai turėtų būti ypač reti ir išskirtiniai, tačiau pats jų buvimas faktas – įmanomas⁴⁴⁸. Jei šie asmenys reikalautų arbitro atlyginti patirtą žalą, toks ieškinys turėtų būti reiškiamas deliktinės atsakomybės pagrindu. Minėta, deliktinė atsakomybė atsiranda, kai negalima sutartinė atsakomybė. Kadangi arbitras nėra sutartiniuose santykiuose su kitais asmenimis, tai nėra galimybės taikyti ir sutartinės atsakomybės. Atitinkamai, lieka tik deliktinės atsakomybės galimybė. Šią išvadą pagrindžia ir kitų profesijų atsakomybių reglamentavimas. Pvz., audito atveju, auditorius sudaro sutartį su audituojama bendrove. Tačiau jo neteisingos išvados gali padaryti žalos tretiesiems asmenims. Tokiu atveju „auditoriaus atsakomybė tretiesiems asmenims, jei ji egzistuoja, gali kilti tik delikto pagrindu, kadangi nėra sutarties tarp auditoriaus ir trečiojo asmens“⁴⁴⁹.

Apibendrinant išdėstytą pirmiau, nors riboto imuniteto nuo civilinės atsakomybės doktrina saugo arbitrą nuo nepagrįstų ieškinių dėl žalos atlyginimo, kai šie ieškiniai reiškiami, jie reiškiami pagal sutartinę atsakomybę reglamentuojančias teisės normas dėl to, kad arbitro statusas yra sutartinio pobūdžio su specifinėmis teisminėmis funkcijomis. Tokią poziciją lemia tai, jog konkretaus arbitro įgaliojimai atsiranda ne dėl to, kad juos nustatytų įstatymai, bet dėl to, jog ginčo šalys su arbitru susitaria dėl arbitravimo paslaugų teikimo. Tai, kad šios paslaugos yra specifinės ir negali būti priskirtos vien paslaugų teikimui, neeliminuoja šių santykių sutartinio pobūdžio. Tačiau arbitro statuso dvilypumas, būtent jo funkcijų kvaziteisminė prigimtis lemia, jog ši sutartinė atsakomybė negali būti taikoma įprastai, o jos taikymą riboja kvaziimuniteto doktrina.

⁴⁴⁷ JAV Kalifornijos apeliacinis teismas. 1983 m. kovo 17 d. sprendimas byloje *Baar v. Tigerman*.

⁴⁴⁸ Plačiau žr. 5.3 skyriuje.

⁴⁴⁹ DAVIES, Martin. The Liability of Auditors to Third Parties in Negligence. *University of New South Wales Law Journal*, 1991, t. 14(1), p. 171.

2.6. Nuostatos dėl arbitro atsakomybės ribojimo tarptautinėse sutartyse, atskirų valstybių teisės aktuose bei arbitražo institucijų reglamentuose

Doktrinoje ir teismų praktikoje iš esmės sutariama, jog arbitrai turėtų būti garantuojamas imunitetas – absoliutus ar ribotas. Tokiai minčiai prieštarauja tik sutartinės arbitražo teorijos šalininkai, nematydami poreikio saugoti įprastą sutartį pažeidusį asmenį⁴⁵⁰. Kaip ne kartą minėta, tiek įstatymuose, tiek teismų praktikoje, tiek ir nuolatinių arbitražo institucijų reglamentuose linkstama arbitro atsakomybę riboti. Nustačius, kad tokio ribojimo poreikį lemia pats arbitro statusas, galima analizuoti norminiuose teisės aktuose įtvirtintas nuostatas būtent šiuo aspektu.

Pirma, „kertinis tarptautinio arbitražo sistemos akmuo“⁴⁵¹ – Niujorko konvencija, kaip ir ne tokia sėkminga 1961 m. Europos konvencija dėl tarptautinio komercinio arbitražo⁴⁵² nepasisako arbitro atsakomybės klausimu. Faktas, jog Niujorko konvencija nereguliuoja arbitro atsakomybės nėra stebinantis – šios sutarties objektas yra ne arbitražo proceso reglamentavimas, bet klausimų, susijusių su arbitražinių susitarimų bei arbitražo teismo sprendimų pripažinimu ir vykdymu, sureguliuojimas. Tuo tarpu Europos konvencijos reglamentavimo objektas yra platesnis – joje aptariami ir arbitražo proceso klausimai. Vis dėlto, pastarosios konvencijos rengėjai arbitro atsakomybės tems nepalietė.

Tuo tarpu Konvencijos dėl valstybių ir kitų valstybių fizinių bei juridinių asmenų investicinių ginčų sprendimo⁴⁵³, kurią yra ratifikavusios 162 valstybės, 21 str. a p. nurodoma, jog arbitražo funkcijas atliekantys asmenys naudojami imunitetu nuo teismo persekiojimo (angl., *from legal process*) dėl veiksmų, atliktų įgyvendinant savo funkcijas, išskyrus atvejus, kai ICSID šio imuniteto atsisako. Taigi, aptariama konvencija tiesiogiai numato imunitetą arbitrai, nors ir palieka galimybę šio imuniteto atsisakyti. Tiesa, konvencija

⁴⁵⁰ ALESSI, Dario. Enforcing Arbitrator's Obligations <...>.

⁴⁵¹ New York Convention Guide. *Message from the Secretary of UNCITRAL* [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. vasario 5 d.]. Prieiga per internetą: <http://newyorkconvention1958.org/index.php?lvl=cmspage&pageid=10&menu=729&opac_view=-1>.

⁴⁵² 1961 European Convention on International Commercial Arbitration [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. vasario 5 d.]. Prieiga per internetą: <https://treaties.un.org/doc/Treaties/1964/01/19640107%2002-01%20AM/Ch_XXII_02p.pdf>.

⁴⁵³ Konvencija dėl valstybių ir kitų valstybių fizinių bei juridinių asmenų investicinių ginčų sprendimo. *Valstybės žinios*, 2002, nr. 115-5137.

nenurodo kokiais atvejais, tai galėtų būti padaryta. Vis dėlto, faktas, jog daugelis pasaulio valstybių yra ratifikavusios šią konvenciją, kurioje yra nuostata dėl arbitro atsakomybės ribojimo, patvirtina valstybių požiūrį į arbitro imunitetą. Nors šis teisės aktas skirtas investicinio, o ne komercinio arbitražo klausimų reguliavimui, tačiau arbitro atsakomybės kontekste neturėtų būti skirtumo tarp arbitro, sprendžiančio komercinį ar investicinį ginčą.

Antra, UNCITRAL Pavyzdinis įstatymas taip pat nereglementuoja arbitro atsakomybės klausimų. Analizuojant šio akto *travaux préparatoires* matyti, jog jo rengėjai nusprendė neliesti arbitro atsakomybės klausimų, kadangi ši tema nėra plačiai reguliuota ir lieka ypač kontroversiška, todėl abejota, ar Pavyzdinis įstatymas gali pateikti priimtina sprendimą⁴⁵⁴.

Nemažai pasaulio valstybių, įskaitant Lietuvą, savo arbitražo teisę suderino su UNCITRAL Pavyzdiniu įstatymu. Tai padarė net 78 valstybės⁴⁵⁵. Todėl nieko keisto, kad šiose šalyse įprastai arbitro atsakomybės klausimai įstatyminiu lygmeniu taip pat nėra sprendžiami.

Tačiau ir tose valstybėse, kurios savarankiškai rengė savo arbitražo įstatymus, nuostatų dėl arbitro atsakomybės arba imuniteto – nėra. Pvz., nuo 2014 m. galiojančiame Latvijos arbitražo įstatyme, 2011 m. įsigaliojusioje Prancūzijos Civilinio proceso kodekso dalyje, reglamentuojančioje arbitražą, 1999 m. pradėjusiame galioti Švedijos arbitražo įstatyme šis klausimas neaptariamas. Ir priešingai, nors Ispanijos arbitražo įstatymas yra suderintas su UNCITRAL Pavyzdiniu įstatymu, jame arbitro atsakomybės klausimai sureguliuoti.

Todėl sieti arbitro imuniteto reguliavimą vien su UNCITRAL Pavyzdinio įstatymo normomis būtų netikslu. UNCITRAL Pavyzdinį įstatymą rengusi darbo grupė kaip vieną iš priežasčių nereguliuoti šio klausimo nurodė tai, jog jis retai aptariamas valstybių arbitražo teisėje. Todėl, manytina, nenorą šiuo klausimu priimti sprendimą įstatyminiu lygmeniu lėmė kitos priežastis – klausimo kontroversiškumas ir itin mažas ieškinių arbitrams skaičius.

Trečia, tose valstybėse, kuriose arbitro imuniteto klausimai įstatyme aptariami, pasisakoma už ribotą arbitro imunitetą tik tyčios, didelio neatsargumo ir/arba nusikaltimo atvejais. Tokia nuostata sutinkama Anglijos

⁴⁵⁴ UNCITRAL. Report of the Secretary-General: possible features of a model law on international commercial arbitration (A/CN.9/207). *Yearbook of the United Nations Commission on International Trade Law*, 1981, t. XII, p. 86 [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. kovo 14 d.]. Prieiga per internetą: <<https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/NL8/102/47/PDF/NL810247.pdf?OpenElement>>.

⁴⁵⁵ Status of UNCITRAL Model Law <...>.

arbitražo įstatymo 29 str., Ispanijos arbitražo įstatymo 21 str., Portugalijos savanoriškojo arbitražo įstatymo⁴⁵⁶ 9 str. 4 d., Italijos Civilinio proceso kodekso 813ter str., Naujosios Zelandijos arbitražo įstatymo 13 str., Australijos komercinio arbitražo įstatymo⁴⁵⁷ 39 str., Bermudų tarptautinio taikinimo ir arbitražo įstatymo⁴⁵⁸ 34 str., Šri Lankos arbitražo įstatymo⁴⁵⁹ 45 str., Honkongo arbitražo įstatymo⁴⁶⁰ 104 str. Airijos arbitražo įstatymo⁴⁶¹ 22 str. suformuluota griežtesnė arbitro apsaugos nuostata – arbitras negali atsakyti už veiksmus ar neveikimą, atsiradusį dėl jo kaip arbitro funkcijų. Tuo tarpu Austrijos arbitražo įstatymo 594 str., minėta, numato bendro pobūdžio pareigą arbitrai atlyginti nuostolius, kai neįvykdomos ar netinkamai įvykdomos jo pareigos dėl arbitro neteisėtų veiksmų ar neveikimo. Tiesa, Austrijos Aukščiausiasis Teismas susiaurino arbitro atsakomybės ribas ir suformavo praktiką pagal kurią, arbitro atsakomybė galima tik tais atvejais, kai įrodomas didelis arbitro neatsargumas, o arbitražo teismo sprendimas buvo panaikintas⁴⁶².

Manytina, jog panašaus požiūrio turėtų būti laikomasi ir Singapūre, kurio Tarptautinio arbitražo įstatymo 25 str. numatyta, kad arbitras neatsako už neatsargumą, vykdant arbitro pareigas bei teisės, fakto ar proceso klaidas arbitražo proceso metu ar priimant arbitražo teismo sprendimą. Nors įstatymas ir numato atsakomybės ribojimą, tačiau pabrėžiama, jog imunitetas taikomas neatsargumo atvejais, taigi, aiškinant lingvistiškai, negalėtų būti taikomas tyčios ar didelio neatsargumo situacijose. Savo arbitražo įstatymą peržiūrėjusi

⁴⁵⁶ Portuguese Voluntary arbitration law 2011 [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. kovo 23 d.]. Prieiga per internetą: <<http://arbitragem.pt/legislacao/2011-12-14--lav/lav-english.pdf>>.

⁴⁵⁷ Commercial Arbitration Act 2017 of Australia [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. kovo 23 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.legislation.act.gov.au/a/2017-7/current/pdf/2017-7.pdf>>.

⁴⁵⁸ Bermuda International Conciliation and Arbitration Act 1993 [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. kovo 23 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.international-arbitration-attorney.com/wp-content/uploads/2013/07/Bermuda-Arbitration-Law.pdf>>.

⁴⁵⁹ Arbitration Act No. 11 of 1995 of the Democratic Socialist Republic of Sri Lanka [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. kovo 23 d.]. Prieiga per internetą: <<http://slnarbcentre.com/downloads/ARBITRATION-ACT.pdf>>.

⁴⁶⁰ An Ordinance to reform the law relating to arbitration, and to provide for related and consequential matters 2011 of Hong Kong [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. kovo 23 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.elegislation.gov.hk/hk/cap609?xpid=ID_1438403520790_001>.

⁴⁶¹ Arbitration Act 2010 of Ireland [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. kovo 23 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.irishstatutebook.ie/eli/2010/act/1/enacted/en/html>>.

⁴⁶² GRILL, Anne-Karin, LUKIC, Sebastian. Arbitrators' Liability <...>.

Rusija irgi pasirinko griežtą modelį – įstatymo 51 str. nurodyta, kad arbitro civilinė atsakomybė Rusijoje galima tik tuomet, kai padarytas nusikaltimas. Kiek tai liečia baudžiamąją atsakomybę, įdomu tai, jog Jungtiniuose Arabų Emyratuose Dubajaus tarptautinio finansinio centro (DIFC) arbitražo įstatymo⁴⁶³ 22 str. garantuoja arbitrai imunitetą nuo civilinės atsakomybės, išskyrus tyčios ar didelio neatsargumo atvejus, tačiau tuo pačiu valstybės baudžiamasis įstatymas numato galimą arbitro baudžiamąją atsakomybę už sprendimus, priimtus nesilaikant nepriklausomumo ir nešališkumo pareigos⁴⁶⁴. 2017 m. gruodį Dubajaus kasacinis teismas patvirtino, kad arbitro civilinė atsakomybė galima tik jei įrodomi: a) arbitro neteisėti veiksmai ar neveikimas; b) ieškovui padaryta žala; c) priežastinis ryšys, kartu pažymint, jog įprastinė klaida ar neatsargumas būtų nepakankami konstatuoti arbitro civilinę atsakomybę⁴⁶⁵. Vis tik, kol kas lieka neaišku, koku keliu toliau žengs teismai ir Jungtinių Arabų Emyratų įstatymų leidėjas dėl ypač kritikuojamos nuostatos dėl baudžiamosios arbitro atsakomybės⁴⁶⁶.

Bet kuriuo atveju, valstybių, kurios reglamentuoja arbitro atsakomybės klausimus, praktika rodo, kad jose iš esmės pritariama riboto imuniteto doktrinai. Nors kai kurios valstybės yra apsisprendusios suteikti arbitrai platesnio pobūdžio imunitetą, pvz., Rusija, tai nereiškia, kad paneigiama aptariama riboto imuniteto doktrina. Priešingai, toks atskirų valstybių įstatymų leidėjų apsisprendimas rodo ne norą eliminuoti riboto imuniteto teoriją, o ją išplėsti, apsaugant arbitrus, bet nepaneigiant ir ginčo šalių interesų.

Pažymėtina, kad tai, jog didelė dalis valstybių, įskaitant ir Lietuvą, nereguliuoja arbitro imuniteto klausimų, nereiškia, kad šiose valstybėse

⁴⁶³ DIFC Law No. 1 of 2008 on Arbitration Law [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. kovo 23 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.difc.ae/files/9014/5449/8249/DIFC_Arbitration_Law_2008_0_1.pdf>.

⁴⁶⁴ GAFFNEY, John. The Revision of Article 257 of the UAE Penal Code: A problem also for Party-Appointed Experts? *Kluwer Arbitration Blog*, 2017 [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. vasario 12 d.]. Prieiga per internetą: <<http://arbitrationblog.kluwerarbitration.com/2017/03/10/the-revision-of-article-257-of-the-uae-penal-code-a-problem-also-for-party-appointed-experts/>>.

⁴⁶⁵ BAILEY, Julian *et al.* Civil Liability of Arbitrators in the UAE – An Update. *White & Case*, 2018 [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. kovo 2 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.whitecase.com/publications/alert/civil-liability-arbitrators-uae-update?_Ircs=5a078dc2-d3df-4c8e-ac6a-0b94088de39a&trk=&utm_source=LinkedInElevate&utm_source=LinkedIn&utm_content=LinkedInElevate>.

⁴⁶⁶ BAILEY, Julian *et al.* Civil Liability <...>.

arbitrui neturėtų būti taikomas imunitetas. Priešingai, ši imunitetą nulemia ne tiek jo įtvirtinimas įstatyminiu lygmeniu, kiek jau analizuotas dvilypis arbitro statusas. Todėl tose valstybėse, kuriose arbitro imunitetas nereguluotas, imunitetas turėtų būti grindžiamas arbitro statuso specifiskumu. Valstybės, kurios įstatyminiu lygmeniu sureguliuo šiuos klausimus, ne tiek įtvirtino arbitro imuniteto modelį, kiek pripažino šio statuso ir būtinumo jį apsaugoti svarbą.

Ketvirta, dauguma arbitražo institucijų, nepaisant jų įsteigimo vietos, savo arbitražo reglamentuose numato arbitro atsakomybę ribojančias nuostatas. Tai reiškia, kad net ir tuo atveju, jei būtų akceptuojama absoliučios atsakomybės teorija, ji retai būtų taikoma dėl to, jog atsakomybę ribotų sutartinio pobūdžio nuostatos. Kita vertus, toks arbitražo institucijų požiūris į atsakomybės ribojimą papildomai patvirtina, kad praktikoje absoliučios atsakomybės teoriją linkstama atmesti. Atsakomybę ribojančios nuostatos sutinkamos VKAT, LCIA, ICC, SCC, DIS⁴⁶⁷, SCAI⁴⁶⁸, HKIAC⁴⁶⁹ ir kitų institucijų arbitražo reglamentuose. Šis klausimas buvo aptartas ir UNCITRAL arbitražo taisyklėse⁴⁷⁰. Visi šie dokumentai numato ribotą imunitetą, išskyrus VKAT ir ICC reglamentus – šių institucijų taisyklėse garantuojamas visiškas imunitetas su sąlyga, kad tai neprieštarauja taikytinai teisei. Panašią nuostatą numato ir

⁴⁶⁷ DIS 2018 Arbitration Rules [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. kovo 26 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.disarb.org/upload/2018-DIS-Arbitration-Rules.pdf>>.

⁴⁶⁸ Swiss Rules of International Arbitration 2012 [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. kovo 26 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.swissarbitration.org/files/33/Swiss-Rules/SRIA_EN_2017.pdf>.

⁴⁶⁹ HKIAC 2013 Administered Arbitration Rules [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. kovo 26 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.hkiac.org/arbitration/rules-practice-notes/administered-arbitration-rules>>.

⁴⁷⁰ Darbo grupė, rengusi UNCITRAL arbitražo taisykles, svarstydamą nuostatą dėl arbitro imuniteto nurodė: „vyrauja požiūris, kad patartina nustatyti tam tikro laipsnio imunitetą nuo atsakomybės arbitrų naudai, nes tai, jog nėra daug priemonių prieš patį arbitražo teismo sprendimą, kartas nuo karto lemia didėjančią ieškinių skaičių prieš arbitrus, vykdančius kvaziteisminę funkciją ir neturinčius jokios apsaugos palyginus su imunitetu ir privilegijomis, teisės garantuojamomis teisėjui ar negalinčiais apsidrausti kaip tam tikrų kategorijų profesionalai per savo profesines asociacijas“.

(UNCITRAL. Report of the Working Group on Arbitration and Conciliation on the work of its forty-eight session (New York, 4-8 February 2008)(A/CN.9/646), p. 9-10 [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. kovo 14 d.]. Prieiga per internetą: <<https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/V08/513/98/PDF/V0851398.pdf?OpenElement>>).

pagrindinės Nyderlandų⁴⁷¹ bei Suomijos⁴⁷² arbitražo institucijos. Iš analizuotų reglamentų tik Austrijoje veikiantis VIAC ir Latvijos Rygos Tarptautinis arbitražo teismas⁴⁷³ nepasisakė nei dėl arbitro atsakomybės, nei imuniteto, o Singapūro SIAC arbitražo taisyklėse imunitetas numatytas nedarant išimčių pagal kaltės formą.

Vis dėlto, autoriaus manymu, faktas, jog ribotą arbitro imunitetą lemia jo statusas, leidžia teigti, kad imunitetas arbitrai turėtų būti taikomas nepaisant to, kas numatyta institucinio arbitražo taisyklėse. Pvz., jei ginčas būtų sprendžiamas pagal VIAC taisykles⁴⁷⁴, o arbitražo vieta būtų Lietuvoje, arbitrai vis tiek būtų taikomas ribotas imunitetas, nepaisant to, jog nei VIAC taisyklės, nei Lietuvos įstatymai ar teismų praktika šio klausimo nereglamentuoja. Tokią išvadą leidžia daryti būtent tai, jog imunitetas yra skirtas saugoti arbitrai dėl jo atliekamų funkcijų, taigi dėl jo statuso. Tai reiškia, kad net jei ginčas sprendžiamas pagal nuolatinės arbitražo institucijos taisykles, arbitro atsakomybės klausimą sprendžiantis teismas galėtų bylą išspręsti ir nesiremdamas institucinio arbitražo taisyklėmis, o jos galėtų tarnauti nebent kaip dar vienas papildomas imuniteto arbitrai taikymo pagrindimas. Tokia pozicija sutinkama ir doktrinoje. Poudret ir Besson teigimu, „realus sutartinio pobūdžio [atsakomybės] ribojimo nuostatų poveikis atrodo ribotas, kadangi arbitrai jau naudojami privilegijuotu statutiniu [imuniteto] režimu“⁴⁷⁵.

Kartu sutiktina, jog kol daugelis valstybių nėra išreiškusios savo pozicijos dėl arbitro imuniteto, nuolatinės arbitražo institucijos turėtų į savo arbitražo taisykles įtraukti arbitro atsakomybę ribojančias nuostatas. Tai reikalinga tam, jei arbitro atsakomybės klausimą nagrinėjančios valstybės teismuose būtų linkstama nepritarti riboto imuniteto doktrinai. Tokiu atveju arbitrai saugotų

⁴⁷¹ Arbitration Rules 2015 of the Netherlands Arbitration Institute [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. kovo 26 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.nai-nl.org/downloads/NAI%20Arbitration%20Rules%20and%20Explanation.pdf>>.

⁴⁷² Arbitration Rules of the Finland Chamber of Commerce 2017 [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. kovo 26 d.]. Prieiga per internetą: <<https://arbitration.fi/wp-content/uploads/sites/22/2017/10/arbitration-rules-of-the-finland-chamber-of-commerce-2013-1.6.2017.pdf>>.

⁴⁷³ Rules of Riga International Arbitration Court 2017 [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. kovo 26 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.rsst.lv/en/rules/rules/1-general-provisions>>.

⁴⁷⁴ VIAC Rules of Arbitration and Mediation 2018 [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. kovo 26 d.]. Prieiga per internetą: <<http://viac.eu/en/arbitration/arbitration-rules-vienna/93-schiedsverfahren/wiener-regeln/374-new-vienna-rules-2018>>.

⁴⁷⁵ POUURET, Jean-Francois, BESSON, Sebastien. *Comparative law of international arbitration* <...>, p. 376.

sutartinė atsakomybę ribojanti nuostata. Tokią pačią poziciją išreiškė ir darbo grupė, rengusi UNCITRAL arbitražo taisykles. Iš šių taisyklių *travaux préparatoires* matyti, jog darbo grupės nariai sutiko, kad prioritetas turėtų būti teikiamas imuniteto įtvirtinimui įstatyminiu lygmeniu, o ne sutartinio pobūdžio taisyklėse, kadangi tai gali lemti, jog vienais atvejais imunitetas būtų taikomas, o kitais ne. Tačiau nuspręsta, kad taisyklėse esantis reguliavimas tarnaus kaip naudingas pavyzdys kitų valstybių įstatymams⁴⁷⁶.

Taigi, kaip matyti, valstybėse, kuriose arbitro atsakomybės klausimai reguliuojami, arbitrai suteikiama gana plati apsauga. Išimtimi laikytina tik Austrija, tačiau šioje valstybėje griežtą atsakomybės doktriną suformavo Aukščiausiasis Teismas. Tai leidžia teigti, jog visos valstybės, kuriose įstatyminiu lygmeniu reguliuojami arbitro atsakomybės klausimai, yra pritarusios riboto imuniteto doktrinai. Daugelis kitų valstybių taip pat yra išreiškusios savo pritarimą būtent per tai, jog net 162 valstybės yra prisijungusios prie ICSID konvencijos eksplicitiškai ribojančios arbitro atsakomybę. Tai neturėtų stebinti. Nors yra įvairių pozicijų ir diskusijų dėl arbitro statuso, vyraujantis požiūris yra grindžiamas tuo, kad arbitro statusas yra dvilypis, o būtent tai nulemia riboto imuniteto koncepcijos taikymą. Galiausiai, būtent arbitro statusas lemia atsakomybės ribojimą arbitro atžvilgiu, o tai reiškia, jog arbitrai ribotas imunitetas turėtų būti taikomas nepaisant to, kokios atsakomybę ribojančios nuostatos yra įtvirtintos nuolatinėse arbitražo institucijų reglamentuose. Šios nuostatos yra aktualios tik tiems atvejams, jei kažkuri valstybė vis tik nuspręstų eiti kitu keliu nei dauguma kitų valstybių ir rinktis absoliučios atsakomybės teoriją. Tokiu atveju, riboto imuniteto doktrinos principai institucinio arbitražo atveju veiktų būtent per nuolatinės arbitražo institucijos suformuluotas atsakomybės ribojimo nuostatas. Tuo tarpu *ad hoc* arbitražo atveju, jei sutartos taikyti taisyklės arba atskiras šalių susitarimas neribotų arbitro atsakomybės, arbitras galėtų likti neapsaugotas. Tai yra viena iš priežasčių, kodėl turėtų būti taikoma riboto imuniteto teorija.

⁴⁷⁶ UNCITRAL. Report of the Working Group on Arbitration <...>, p. 10-11.

3. ARBITRO CIVILINĖS ATSAKOMYBĖS SĄLYGOS TAIKANT RIBOTO ARBITRO IMUNITETO TEORIJA

Arbitro civilinės atsakomybės ribotumas reiškia, kad tam tikrais atvejais arbitrai imunitetas nėra taikomas, taigi, ieškinys dėl žalos atlyginimo gali būti tenkinamas. Tai savo ruožtu reiškia, jog kalbant apie ribotą arbitro imunitetą, neišvengiama yra analizuoti ir arbitro civilinės atsakomybės sąlygas – būtina išsiaiškinti, kurios civilinės atsakomybės sąlygos yra būtinosios ir tai, kurios iš šių sąlygų galėtų būti laikomos esminėmis arbitro civilinės atsakomybės kontekste – „civilinė atsakomybė, kaip ir bet kuri kita prievolė, atsiranda tik esant tam tikriems juridiniams faktams. <...> Tik esant būtinų juridinių faktų visumai, t. y. vadinamajai juridinių faktų sudėčiai, galima kalbėti apie civilinę atsakomybę kaip apie egzistuojančią prievolę“⁴⁷⁷. Įdomu tai, jog doktrinoje, analizuojančioje arbitro civilinės atsakomybės klausimus, daug dėmesio skiriama pagrįsti vieną ar kitą arbitro atsakomybės teoriją, išanalizuoti arbitro pareigas, tačiau atsakomybės sąlygos iš esmės niekur nėra analizuojamos. Kyla klausimas, ar būtina jas analizuoti, jei yra aiškus arbitro atsakomybės standartas – ji galima tik tais atvejais, kai įrodoma arbitro tyčia ar didelis neatsargumas. Vis tik, autoriaus nuomone, arbitro civilinės atsakomybės sąlygų aptarimas, analizuojant arbitro civilinės atsakomybės problematiką, yra neišvengiamas. Vien nustatčius arbitro atsakomybės standartą, tačiau jo nepaaiškinus, tai gali lemti nepageidaujamus rezultatus, pvz., per didelį arbitro imuniteto išplėtimą ar susiaurinimą.

CK 6.246-6.249 str. numatytos keturios civilinės atsakomybės sąlygos – neteisėti veiksmai, priežastinis ryšys, kaltė ir žala. Šios civilinės atsakomybės sąlygos ir bus analizuojamos toliau, atskleidžiant kiekvienos iš jų reikšmę arbitro atsakomybės kontekste, o taip pat bandant paaiškinti ir tam tikrą įrodinėjimo standartą, kuris turėtų egzistuoti, jei būtų akceptuota riboto arbitro imuniteto doktrina.

3.1. Kaltė kaip atsakomybės sąlyga ir pagrindas

Analizuojant civilinės atsakomybės klausimus, kaltės tema įprastai paliekama pabaigai ar net visai neaptariama⁴⁷⁸. Tokia analizė dažnai apskritai apsiriboja neteisėtų veiksmų, žalos ir priežastinio ryšio analize, kaltės klausimo iš viso neliečiant. Tai neturėtų stebinti, kadangi civilinėje teisėje, skirtingai nei

⁴⁷⁷ MIKELĖNAS, Valentinas. *Civilinės atsakomybės problemos <...>*, p. 98.

⁴⁷⁸ *Ibidem*, p. 218-219.

baudžiamojoje ar administracinėje teisėje, kaltė įprastai yra preziumuojama (CK 6.248 str. 1 d.), o tai reiškia, kad „ieškovas šios sąlygos neprivalo įrodyti. Nesant kaltės privalo įrodyti atsakovas“⁴⁷⁹. Dar daugiau, kai kuriais atvejais civilinė atsakomybė apskritai atsiranda be kaltės, pvz., statinių savininko (valdytojo) atsakomybė (CK 6.266 str.).

Vis dėlto, arbitro civilinės atsakomybės sąlygų analizę vertėtų pradėti nuo kaltės, kadangi riboto imuniteto doktrinoje būtent kaltė turėtų būti pagrindinė arbitro atsakomybės sąlyga – nesant arbitro kaltės, nėra ir arbitro civilinės atsakomybės. Kitaip tariant, „nepaisant įvairių arbitro sutarties sąlygų, plačiai sutinkama, kad atsakomybė arbitrai turėtų būti taikoma tik dėl žalos atsiradimą lėmusių tyčinių arbitro veiksmų“⁴⁸⁰.

Pirma, kaip minėta aptariant arbitro atsakomybės teorijas, riboto imuniteto teorija yra grindžiama tuo, jog arbitrai civilinė atsakomybė kiltų tik tuo atveju, jei būtų įrodyta, kad jis veikė tyčios arba didelio neatsargumo sąlygomis. Taigi, riboto arbitro imuniteto taikymo praktikoje analizė neišvengiamai lemia poreikį analizuoti būtent kaltės klausimą, kadangi kaltės buvimas lems, ar arbitras bus įpareigotas atlyginti nuostolius. Net jei ieškovui pavyktų įrodyti kitas atsakomybės sąlygas, nesant kaltės, ieškovo reikalavimas turėtų būti atmestas. Pvz., jei ieškovui pavyktų įrodyti, jog arbitras pažeidė konfidencialumo principą ir dėl to ieškovas patyrė nuostolių, tačiau nepavyktų įrodyti, kad tai buvo padaryta tyčia ar dėl didelio neatsargumo, ieškinys turėtų būti atmestas. Atitinkamai, tai lemia ir kitą svarbų aspektą – atsakovo kaltė šios kategorijos byloje turėtų būti įrodinėjama ieškovo, t. y., nepreziumuojama. Kadangi būtent kaltės laipsnis lemia atsakomybės kilimą, būtų nepagrįsta perkelti įrodinėjimo našta arbitrai, kuris tuomet turėtų įrodyti, jog jo kaltės laipsnis yra žemesnis nei tyčia ar didelis neatsargumas arba, kad kaltės iš viso nėra.

Antra, nors JAV įprasta teisėjui taikyti labai platų ar net absoliutų imunitetą, būtent JAV teismų praktika puikiai paaiškina kaltės svarbą arbitro atsakomybės kontekste. Dar 1962 m. JAV 9-osios apygardos apeliacinis teismas konstatavo: „jei jų [arbitrų] sprendimai galėtų būti kvestionuojami ieškiniuose, pateiktuose bet kurios šalies, kiltų grėsmė, kad jų sprendimai būtų nulemti tokių ieškinių baimės, o ne jų pačių neapribotų sprendimų dėl esmės, apie kurią jie turi pasisakyti“⁴⁸¹. Nors ši citata tiesiogiai nekalba apie arbitro kaltę, tačiau ja pabrėžiamas arbitro imuniteto pagrindimas – imunitetas

⁴⁷⁹ MIKELĖNAS, Valentinas. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso <...>*, p. 339.

⁴⁸⁰ ZEILER, Gerold *et al.* *Austrian Arbitration <...>*, p. 113-114.

⁴⁸¹ JAV Apeliacinis teismas. *1962 m. birželio 27 d. sprendimas byloje James Lundgren et al v. Claude Freeman et al, Nr. 307 F.2d 104 (9th Cir. 1962).*

padeda užtikrinti, jog arbitras elgsis principingai ir priims tokį sprendimą, koks, jo manymu, byloje yra geriausias. Jei imuniteto nebūtų, tokia grėsmė egzistuotų. Tačiau imunitetas veda ir prie kito kraštutinumo – kuomet arbitras, žinodamas, kad jam nieko negresia, apskritai praranda norą stengtis savo pareigas atlikti kuo geriau. Jau cituota *Baar v. Tigerman*⁴⁸² byla JAV galėtų būti kaip pavyzdys – kuomet arbitras buvo toks atsainus, jog apskritai nepriėmė arbitražo teismo sprendimo. Kaip nurodo Lalive, „žmogiškajai prigimčiai esant kokiai esant, arbitrų teisinės atsakomybės nebuvimas, ypač jei taikomas absoliutus imunitetas, galimai paskatintų arbitrų neatsakingumą ir neatsargumą“⁴⁸³.

Būtent tai ir lemia, kad riboto imuniteto doktrina, ieškodama vidurinio kelio tarp absoliučios atsakomybės ir absoliutaus imuniteto, išeitį randa arbitro kaltės sąlygoje: principas, jog arbitras gali būti įpareigotas atlyginti nuostolius tik tais atvejais, kai žalą sukėlė jo tyčiniai ar didelio neatsargumo nulemti veiksmai, saugo tiek atidų ir rūpestingą arbitrą, tiek ir ginčo šalis bei užtikrina arbitražo integralumą. Pvz., jei arbitras nepriima arbitražo teismo sprendimo per nustatytą laiko tarpą, ieškinį pareiškusi ginčo šalis turėtų įrodyti, kad arbitras to nepadarė būtent dėl savo kaltės. Ir priešingai, jei kaltės samprata būtų tokia, kokia įprasta sutartinės civilinės atsakomybės atveju, ieškinį pareiškusiai ginčo šaliai pakaktų įrodinėti arbitro neteisėtą veiksmą, o jau pats arbitras turėtų įrodinėti, jog šis veiksmas atsirado be jo kaltės ir dėl to atsakomybė jam netaikytina.

Trečia, užsienio valstybių, kuriose reguliuojamas arbitro imuniteto klausimas, įprastai arbitro atsakomybė taip pat susiejama su kalte⁴⁸⁴. Tiesa, kai kur taip pat nurodoma, jog arbitras atsako tuo atveju, jei padarytas nusikaltimas, įprastai sukčiavimas (angl., *fraud*), tačiau tokį nusikaltimą kaip sukčiavimas padaryti be kaltės civiline teisine prasme būtų neįmanoma, kadangi net ir baudžiamojoje teisėje sukčiavimas suprantamas kaip tyčinė nusikalstama veika⁴⁸⁵. Ir nors pati kaltės sąvoka skirtingose teisinėse sistemose gali būti suprantama nebūtinai identiškai, tačiau atsakomybės siejimas su kalte pagrindžia pirmiau išdėstytą teiginį – būtent kaltės aspektas

⁴⁸² JAV Kalifornijos apeliacinis teismas. 1983 m. kovo 17 d. sprendimas byloje *Baar v. Tigerman*.

⁴⁸³ LALIVE, Pierre. Sur l'irresponsabilité arbitrale <...>, p. 15.

⁴⁸⁴ Plačiau žr. 2.6 skyriuje.

⁴⁸⁵ Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 182 str. 1-3 d. numatytos sukčiavimo sudėtyje siejamos su apgaule, o tai leidžia daryti vienareikšmę išvadą, jog ši veika yra tyčinė.

Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2000, nr. 89-2741.

geriausiai apsaugo tiek arbitrą nuo nepagrįstų reikalavimų, tiek ir ginčo šalis nuo prastai ir nekokybiškai dirbančių arbitrų. ICC Darbo grupė dėl arbitro statuso savo galutinėje išvadoje taip pat nurodė, kad dauguma darbo grupės narių palaiko poziciją, jog arbitro atsakomybė turi būti ribojama, išskyrus „rimtus neteisėtus veiksmus ar neveikimą. Iš tiesų, darbo grupė mano, jog tokia nuostata saugotų arbitrus nuo neapgalvotų ieškinių negu priešingai, skatintų nepatenkintas šalis pradėti tokį procesą“⁴⁸⁶. Nors ICC darbo grupė tiesiogiai nekalbėjo apie tyčią ar didelį neatsargumą, o išskyrė neteisėtų veiksmų ar neveikimo rimtumą (angl., *serious*), manytina, tokia pozicija taip pat leidžia arbitro atsakomybę sieti būtent su kalte, kadangi neteisėtų veiksmų rimtumą atskleidžia būtent kaltė – jei arbitras neįvykdė kažkurios iš jam tenkančių pareigų ne dėl savo kaltės, toks neįvykdymas neturėtų būti laikomas pakankamu atsakomybei kilti.

Ketvirta, CK 6.248 str. 3 d. nustatyta, jog asmuo laikomas kaltu, jeigu atsižvelgiant į prievolės esmę bei kitas aplinkybes jis nebuvo tiek rūpestingas ir apdairus, kiek atitinkamomis sąlygomis buvo būtina. Doktrinoje nurodoma, kad „atsakymas į klausimą, žalos padaręs asmuo yra kaltas ar ne, turi būti pateikiamas ne vertinant jo psichikos, psichologinę būklę, o jo elgesį remiantis apdairaus, rūpestingo, atidaus žmogaus (*bonus pater familias*) elgesio standartu“⁴⁸⁷. Teismų praktikoje nurodoma, jog civilinėje teisėje nėra svarbus žalą padariusio asmens veiksmų vidinis vertinimas, asmens požiūris į savo veiksmus, į jų pasekmes bei asmens elgesio visuomeninis įvertinimas. Į pirmą eilę iškeliamas žalą padariusio asmens faktinio elgesio ir tam tikro elgesio standarto santykis. Asmuo pripažįstamas kaltu dėl žalos padarymo, jeigu jo elgesys neatitinka įstatymuose ar kituose teisės aktuose nustatytų veikimo tam tikroje situacijoje standartų, nes jis nesugebėjo elgtis taip, kaip turėjo pasielgti protingas žmogus⁴⁸⁸.

Kaip matyti, nors CK ir išskiria kaltės formas – tyčią ir neatsargumą – tačiau nei kaltės sąvokoje CK, nei teismų praktikoje kaltės forma kaip atsakomybės diferenciacijos pagrindas nedominuoja⁴⁸⁹. Toks sąlyginis

⁴⁸⁶ ICC darbo grupė. ICC Final Report on the Status of the Arbitrator <...>.

⁴⁸⁷ MIKELĖNAS, Valentinas. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso* <...>, p. 339.

⁴⁸⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2002 m. spalio 7 d. nutartis civilinėje byloje J. K. v. V. B., Nr. 3K-3-1134/2002, kat. 39.2.4; 45.9.1.

⁴⁸⁹ CK 6.248 str. komentare tai paaiškinama tuo, jog „civilinei atsakomybei atsirasti kaltės forma paprastai neturi reikšmės. Kaltės forma reikšminga sprendžiant atsakomybės dydžio sumažinimo, atleidimo nuo atsakomybės, atsakomybės ribojimo ir kitus klausimus“ (MIKELĖNAS, Valentinas. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso* <...>, p. 339).

neapibrėžtumas pastebimas ir doktrinoje⁴⁹⁰. O tai, ar tyčios ir didelio neatsargumo sąvokos suprantamos siauriau ar plačiau, gali turėti įtakos ir arbitro atsakomybei⁴⁹¹. Todėl siejant arbitro atsakomybę, pirmiausia, būtent su kalte, būtina pateikti aiškias tyčios ir didelio neatsargumo sąvokas.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje sutinkama pozicija, jog didelis neatsargumas kaip kaltės forma pasireiškia neprotingu arba išskirtiniu rūpestingumo nebuvimu, kai asmuo nėra tiek rūpestingas, kiek akivaizdžiai būtina esamomis aplinkybėmis⁴⁹². Doktrinoje ši sąvoka aiškinama kaip „elgesys, pasireiškiantis veiksmais, kurių asmuo, laikydamasis bent minimalių atsargumo ir dėmesingumo reikalavimų, nebūtų daręs“⁴⁹³.

Tuo tarpu bendras tyčios apibrėžimas kasacinio teismo praktikoje nesutinkamas. Doktrinoje tyčia apibūdinama kaip „toks asmens elgesys, kai sąmoningai siekiama padaryti žalos arba sąmoningai leidžiama jai atsirasti“⁴⁹⁴. Tai leidžia teigti, jog Lietuvos civilinėje teisėje tyčia suprantama kaip sąmoningas nustatytų elgesio taisyklių ir pareigų nesilaikymas ar pažeidimas. Tokiu atveju galėtų būti atvejai, kuomet, pvz., arbitras sąmoningai vienai iš ginčo šalių leidžia daugiau nei kitai ir tokiu būdu pažeidžia tiek šalių lygiateisiškumo principą, tiek ir savo pareigą būti nešališkam. Tuo tarpu didelis neatsargumas nėra susijęs su sąmoningu elgesiu. Tai toks elgesys, kokio tokiomis pat aplinkybėmis nedarytų joks tokius pačius standartus atitinkantis asmuo. Šiai kategorijai, pvz., galima priskirti jau minėtą Suomijos atvejį, kuomet arbitras proceso metu teikė vienai iš šalių konsultacijas, nors ir nesusijusias su ginču. Matyt, galima teigti, kad prof. Tepora toje konkrečioje situacijoje nematė dėl to problemos. Tačiau, ką parodė ir Suomijos teismų sprendimai, tokiomis pat aplinkybėmis protingas ir atidus arbitras taip nesielgtų, todėl prof. Tepora elgesys negalėjo būti pateisintas⁴⁹⁵.

⁴⁹⁰ NORKŪNAS, Algis. Kaltė kaip civilinės atsakomybės pagrindas. *Jurisprudencija*, 2002, t. 28(20), p. 117.

⁴⁹¹ LEW, J. D. M., MISTELIS, L. A., KROLL, S. M. *Comparative International Commercial Arbitration* <...>, p. 294.

⁴⁹² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2017 m. vasario 3 d. nutartis civilinėje byloje T. J. v. T. P., Nr. e3K-3-32-421/2017, kat. 2.6.10.2.1; 2.6.10.5.2.17; 2.6.10.9; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2017 m. balandžio 13 d. nutartis civilinėje byloje V. A. K. v. M. V., Nr. e3K-3-180-378/2017, kat. 2.2.2.7; 2.6.10.2; 2.6.10.2.1.

⁴⁹³ MIKELĖNAS, Valentinas. *Civilinės atsakomybės problemos* <...>, p. 224.

⁴⁹⁴ MIKELĖNAS, Valentinas. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso* <...>, p. 339. Panašus apibrėžimas pateikiamas ir MIKELĖNAS, Valentinas. *Civilinės atsakomybės problemos* <...>, p. 224.

⁴⁹⁵ Plačiau žr. 2.5 skyriuje.

Penkta, kaip matyti, arbitro atsakomybei keliamas gana aukštas kaltės standartas, kadangi įrodyti tyčią ar didelį neatsargumą gali būti ganėtinai sudėtinga. Tačiau būtent toks ir yra riboto arbitro imuniteto tikslas – leisti arbitro atsakomybę tik tais atvejais, kuomet arbitras jos tikrai nusipelno ir užkirsti kelią tokiems ieškiniams, kurie dažnai yra tik keršto priemonė ar noras eliminuoti nesėkmingai pasibaigusio arbitražo neigiamas pasekmes. Kita vertus, nors arbitro kaltės standartas ir yra aukštas, tačiau dažniausiai jis bus gana akivaizdus, pvz., kuomet arbitražo teismo sprendimas panaikintas dėl to, jog arbitras buvo šališkas. Būti šališkam netyčia, matyt, objektyviai neįmanoma. Žinoma, galimos tam tikros pilkosios zonos, tokios kaip vadinamasis *issue conflict*⁴⁹⁶, tačiau tai labiau išskirtiniai atvejai, pasitaikantys retai.

Kaip minėta, arbitro atsakomybės kontekste neturėtų būti taikoma CK 6.248 str. 1 d. numatyta kaltės prezumpcija. Šios prezumpcijos taikymas reikštų, kad arbitras turėtų įrodyti, jog tam tikrus veiksmus jis atliko ar kažko nepadarė ne dėl tyčios ar didelio neatsargumo. Tai nebūtų sąžininga ir šalis pastatytų į nelygiavertę padėtį. Atitinkamai, šią civilinės atsakomybės sąlygą turėtų įrodinėti asmuo, siekiantis arbitro atsakomybės. Todėl šio pobūdžio bylose neturėtų būti taikoma kaltės prezumpcija, o kaltė ir būtent aukštesnis jos laipsnis – tyčia ar didelis neatsargumas – turėtų būti įrodinėjami kaip ir kitos įprastos atsakomybės sąlygos. Žinoma, įprastai civilinėje teisėje kaltės buvimą objektyviaja prasme įrodo jau pats žalos padarymo faktas⁴⁹⁷. Tai lemia, jog net ir teigiant, kad arbitro civilinė atsakomybė būtų galima tik esant aukštesniam jo kaltės laipsniui, praktikoje ieškovui dažniausiai nebus sudėtinga šį laipsnį įrodyti, kai pažeidimas yra akivaizdus, pvz., kuomet bylą nagrinėjo arbitras, kurio aiškiai negalima laikyti nepriklausomu ir nešališku. Būtent kaltės forma saugotų arbitrą tuomet, kai pažeidimas nėra toks akivaizdus, kadangi ne atsakovui tektų pareiga paneigti nesant kaltės, o ieškovui ją įrodyti.

Pažymėtina, jog CK 6.248 str. 1 d. numato bendrąją kaltės prezumpcijos taisyklę, o tai reiškia, kad išimtis iš šios taisyklės turėtų numatyti įstatymas⁴⁹⁸. Žinia, šiuo metu tokio įstatymo Lietuvoje nėra. Kita vertus, ne kartą minėta, kad riboto imuniteto taikymą arbitrui lemia jo statusas. Tai leidžia teigti, kad net ir nesant atskiros teisės normos, reguliuojančios arbitro imunitetą, arbitro

⁴⁹⁶ Plačiau žr. BRUBAKER, Joseph R. The Judge Who Knew Too Much: Issue Conflicts in International Adjudication. *Berkeley Journal of International Arbitration*, 2008, t. 26(1).

⁴⁹⁷ MIKELĖNAS, Valentinas. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso <...>*, p. 340.

⁴⁹⁸ *Ibidem*, p. 339.

civilinės atsakomybės bylą nagrinėjantis teismas turėtų pakankamą pagrindą formuoti tokią teismų praktiką, pagal kurią kaltė būtų privaloma arbitro civilinės atsakomybės sąlyga, įrodinėjama ieškovo. Kaip nurodoma toliau, tokių pavyzdžių teismų praktikoje esama, pvz., kuomet aukštesnis įrodinėjimo standartas nustatytas vadovo civilinės atsakomybės bylose. Kita vertus, arbitro civilinės atsakomybės sureguliuavimas įstatymu padėtų išspręsti galinčius kilti neaiškumus. Todėl šios disertacijos pabaigoje būtent ir siūloma nuostata, kuria būtų galima papildyti teisės aktus ir įstatymiškai suformuluoti arbitro civilinės atsakomybės standartą.

Šešta, doktrinoje yra ir abejojančių arbitro imuniteto susiejimu su kaltės forma. Štai Salahuddin nurodo, jog „terminas „bloga valia“ nėra apibrėžtas įstatymiškai ir yra paliktas teisėjų interpretacijai, o teisėjai bus linkę terminą aiškinti plačiai, o tai gali lemti, kad taip vadinamas ribotas imunitetas pavirs į absoliutų imunitetą“⁴⁹⁹. Kad blogos valios terminas Anglijos arbitražo įstatymo 29 str., kurį komentuoja Salahuddin, nėra apibrėžtas, pažymima ir šios normos komentare, kur nurodoma, jog šį terminą turės išaiškinti teismai⁵⁰⁰. Su Salahuddin teiginiu negalima sutikti. Riboto arbitro imuniteto doktrina nesiūlo riboti arbitro atsakomybės naujomis tyčios ar didelio neatsargumo sąvokomis. Priešingai, ir šiame darbe cituotos jau suformuotos kaltės formų sąvokos, kuriomis ir turėtų būti vadovaujamasi vertinant galimybes arbitrai taikyti atsakomybę. Todėl nėra pagrindo teigti, jog teismai specialiai plėš arbitro imuniteto ribas, kadangi norės apsaugoti tas pačias funkcijas kaip ir teisėjai vykdančius asmenis. Tai, kad praktikoje būta atvejų, kai arbitrams taikyta civilinė atsakomybė, tokią poziciją pagrindžia.

Be to, vedant paralelę su teismo procesu, galima kelti klausimą, ar bylininkai neatsiduria nelygiavertėje padėtyje – reikalaujant valstybės atsakomybės už teisėjo padarytą žalą, kaltės prezumpcija būtų taikoma, o arbitro atsakomybės byloje – ne. Autoriaus manymu, toks skirtumas nepastato ieškovų į skirtingą padėtį. Kaip minėta, imunitetas arbitrai yra reikalingas tam, kad būtų apsaugotas jo nepriklausomumas. Dėl šios priežasties valstybė garantuoja imunitetą teisėjui, prisiimdama už jį netiesioginę civilinę atsakomybę. Tuo tarpu arbitras neturi darbdavio, galinčio analogiškai prisiimti atsakomybę už jį. Dėl šios priežasties, autoriaus vertinimu, pareiga įrodyti arbitro kaltę negalėtų būti pagrindu teigti, jog arbitras atsiduria geresnėje padėtyje nei teisėjas. Arbitras nebus lygiavertis su teisėju jau vien dėl to, kad teisėjas asmeniškai atsakys tik tiek, kiek tai leis įstatymas, t. y., tik

⁴⁹⁹ SALAHUDDIN, Asif. Should arbitrators be immune <...>, p. 579.

⁵⁰⁰ HARRIS, Bruce, *et al.* Arbitration Act 1996 <...>, p. 148-149.

ypač išskirtiniais ir akivaizdžiais atvejais. Jei arbitrai būtų taikoma kaltės prezumpcija, šis nelygiavertiškumas dar labiau išryškėtų ir statytų šiuos ginčų sprendėjus į skirtingą padėtį.

Septinta, Salahuddin siūlo neriboti arbitro atsakomybės, bet taikyti panašų atsakomybės modelį, koks taikomas bendrovių vadovams pagal verslo sprendimų priėmimo taisyklę (angl., *business judgment rule*). Anot jo, „jei verslo sprendimų priėmimo taisyklė būtų taikoma arbitro atsakomybei panašiai kaip bendrovių teisėje, tai reikštų, jog arbitrai galėtų įgyvendinti savo gerą valią, nepriklausomą sprendimų priėmimą be baimės, kad jiems bus taikoma atsakomybė. O arbitrai, veikiantys bloga valia ar nerūpestingai, būtų atsakingi“⁵⁰¹.

Autoriaus nuomone, šis palyginimas yra gana tikslus ir tinkamas arbitro atsakomybės kontekste. Nors Salahuddin siūlo verslo sprendimų priėmimo taisyklės analogiją arbitro atsakomybei kaip alternatyvą ribotam imunitetui, tačiau rezultato prasme pasiekiamas tas pats efektas. Lietuvos teismų praktikoje verslo sprendimų priėmimo taisyklė taikoma siekiant apsaugoti įmonės valdymo organų narius nuo žalos atlyginimo ieškinių. Pagal ją preziumuojamas šių asmenų veikimas *bona fide* geriausiais bendrovės, kuriai jie vadovauja, interesais. Ši prezumpcija skirta apsaugoti bendrovės vadovus nuo asmeninės atsakomybės už sąžiningai priimtus verslo sprendimus, atitinkančius rūpestingumo pareigos standartus. Dėl to žalos atlyginimo siekiančiam asmeniui nepakanka įrodyti padarytos žalos faktą, tačiau būtina įrodyti ir įmonės valdymo organų narių fiduciarinių pareigų pažeidimą, akivaizdų protingos ūkinės komercinės rizikos peržengimą, aiškų aplaidumą arba jiems suteiktų įgaliojimų viršijimą⁵⁰².

Verslo sprendimų priėmimo taisyklė neturėtų būti suprantama kaip alternatyva ribotai arbitro atsakomybei, kaip siūlo Salahuddin, kadangi verslo sprendimų priėmimo taisyklė taikoma specifiniams subjektams ir jos pagrindumas bei kilmė nesutampa su arbitro imuniteto kilme. Vis dėlto, šis institutas puikiai pagrindžia kalte grįstos atsakomybės galimybę. Kaip matyti iš cituotos kasacinio teismo praktikos, preziumuojama, kad įmonių vadovai veikia gera valia bei sąžiningai ir būtent žalos reikalaujantis subjektas privalo

⁵⁰¹ SALAHUDDIN, Asif. Should arbitrators be immune <...>, p. 581.

⁵⁰² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinė teisėjų kolegija. 2014 m. sausio 9 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Mitnija“, UAB „MG Baltic Investment“ v. V. G., E. R., Nr. 3K-7-124/2014, kat. 27.7; 44.5.2.17; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2016 m. lapkričio 25 d. nutartis civilinėje byloje BUAB „Virtualios pramogos“ v. A. Š. et al, Nr. 3K-3-485-421/2016, kat. 2.2.2.7; 2.1.5.2.

įrodyti ne tik neteisėtus veiksmus ir žalą, tačiau, svarbiausia, tokio įmonės vadovo kaltę (veikimą aplaidžiai ir nerūpestingai). Taip pat matyti, jog šis kaltės laipsnis yra aukštesnis nei įprasta – grindžiamas įprastos rizikos ribų peržengimu ir pan., kas suponuoja esant bent jau didelį neatsargumą. Arbitro atveju taip pat turėtų būti preziumuojama, kad jis veikia būtent sąžiningai arba gera valia, o jo veikslių nesąžiningumą, pareigų pažeidimą ir kitas atsakomybės sąlygas tektų įrodyti žalos atlyginimo reikalaujančiam asmeniui. Kaip ir bendrovės vadovo atveju, arbitrai toks aukštesnis įrodinėjimo laipsnis reikalingas tam, kad arbitras nebijotų priimti tokių sprendimų, kokie jam atrodo teisingi ir reikalingi.

Apibendrinant išdėstyta pirmiau, nors pareiškus ieškinį teisme civilinės atsakomybės sąlygų analizė įprastai pradeda nuo neteisėtų veiksmų, arbitro atsakomybės kontekste kaltė taip pat vaidina ypatingai svarbų ir net esminį vaidmenį. Net ir nustačius kitas atsakomybės sąlygas, jei neįrodoma, kad arbitras veikė tyčia ar dideliu neatsargumu, atsakomybė jam neturėtų būti taikoma. Nors iš pirmo žvilgsnio tai gali atrodyti griežtas atsakomybės standartas, tačiau būtent jis apsaugo tiek arbitrus, tiek ir pačias ginčo šalis. Būtent kaltės standartas, apibūdinamas tyčia, dideliu neatsargumu, bloga valia ir pan., suteikia arbitrai reikiamą saugumo laipsnį, tačiau ir neleidžia pernelyg atsipalaiduoti ir į savo pareigas žiūrėti aplaidžiai, o to ir siekiama riboto imuniteto doktrina.

3.2. Neteisėti veiksmai kaip arbitro atsakomybės sąlyga

CK 6.246 str. 1 d. nurodyta, kad civilinė atsakomybė atsiranda neįvykdžius įstatymuose ar sutartyje nustatytos pareigos (neteisėtas neveikimas) arba atlikus veiksmus, kuriuos įstatymai ar sutartis draudžia atlikti (neteisėtas veikimas), arba pažeidus bendro pobūdžio pareigą elgtis atidžiai ir rūpestingai. Doktrinoje nurodoma, kad neteisėti veiksmai yra „bendroji civilinės atsakomybės prielaida – civilinė atsakomybė atsiranda tik jeigu skolininko elgesys yra neteisėtas“⁵⁰³.

Taigi, arbitro atsakomybė gali kilti tik tuomet, jei arbitras neįvykdo jam nustatytų pareigų arba jas įvykdo netinkamai. Kartu tai reiškia, jog analizuojant arbitro neteisėtus veiksmus kaip civilinės atsakomybės sąlygą, reikia analizuoti, kokias pareigas turi arbitras. Nustačius, kokios šios pareigos, galima analizuoti, kaip pasireiškia jų neįvykdymas ar netinkamas įvykdymas.

⁵⁰³ MIKELĖNAS, Valentinas. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso <...>*, p. 336.

Doktrinoje arbitro pareigos skirstomos remiantis keliais kriterijais. Alessi teigimu, „arbitro pareigos gali būti padalintos į pareigas išspręsti ginčą bei pareigas spręsti ginčą sąžiningai ir nešališkai. Autoriaus nuomone, šios dvi pareigų grupės yra didžiausios reikšmės ir aprėpia visą arbitro ginčo sprendimo paslaugų idėją. Visos arbitro pareigos kyla iš šių dviejų grupių. <...> Gali būti teigiama, jog pirmoji pareigų grupė paaiškina mums *kaip* arbitras turi daryti, o antroji pasako *kaip* jis turėtų tai vykdyti“⁵⁰⁴. Taigi, Alessi, palaikantis absoliučios arbitro atsakomybės idėją, iš esmės išskiria dvi arbitro pareigų grupes. Pirmoji grupė pareigų gali būti aiškinama kaip arbitro prievolė pasiekti tam tikrą rezultatą, o antroji – prievolė dėti maksimalias pastangas. Rezultato prievolei jis priskiria pareigą išspręsti ginčą, kuri skyla į iš šios prievolės išplaukiančias atskiras pareigas: pareiga gerbti arbitražinį susitarimą, pareiga priimti sprendimą, pareiga informuoti šalis apie priimtą sprendimą, pareiga ištaisyti sprendimą ir pareiga užbaigti savo įgaliojimus (angl., *to complete the mandate*). Maksimalių pastangų arba didžiausio rūpestingumo prievolių grupei Alessi priskiria prievolę teikti sąžiningas ir nepriklausomas ginčo sprendimo paslaugas. Ši prievolė vėlgi skyla į atskiras pareigas: pareiga būti pasiekiamam, pareiga būti nepriklausomam ir nešališkam, pareiga traktuoti šalis lygiai, pareiga taikyti teisę ir pareiga laikytis sąžiningo proceso taisyklių⁵⁰⁵. Šio skirstymo tikslas ir pagrindas yra atskirti, kada arbitras atsako be kaltės, o kada tik esant kaltei. Alessi manymu, jei arbitras neįvykdo rezultato prievolės, jo atsakomybė atsiranda be kaltės, o reikalaujant nuostolių atlyginimo dėl rūpestingumo pareigos pažeidimo, būtina įrodyti ir arbitro kaltę⁵⁰⁶. Arbitro pareigų skirstymas į rezultato ir rūpestingumo prievolės sutinkamas ir Prancūzijos⁵⁰⁷ bei Šveicarijos⁵⁰⁸ arbitražo teisės doktrinoje.

⁵⁰⁴ ALESSI, Dario. Enforcing Arbitrator's Obligations <...>, p. 759-760.

⁵⁰⁵ *Ibidem*, p. 762.

⁵⁰⁶ *Ibidem*.

⁵⁰⁷ DEGOS, Louis. Civil Liability of Arbitrators: New Inroads on the Arbitrator's Immunity From Suit – a Worrying or Welcome Development? *Jurisprudencia Internacional Comentada*, 2006, t. 14, p. 159-161.

Degos teigimu, rezultato prievolės pažeidimo atveju tiesiog lengviau įrodyti arbitro atsakomybės sąlygas nei rūpestingumo pareigos pažeidimo atveju, kadangi turimas akivaizdus faktas – rezultato nepasiekimas. Tačiau jis nesieja rezultato prievolės pažeidimo su atsakomybe be kaltės.

⁵⁰⁸ SMAHI, Nadia. The Arbitrator's Liability and Immunity Under Swiss Rules – Part I <...>, p. 884-889.

Smahi, apibūdindama arbitro pareigas, sutinka, jog rezultato pareigos pažeidimas galėtų lemti atsakomybę be kaltės. Tačiau galiausiai, išanalizavusi arbitro imuniteto prigimtį, ji daro išvadą, kad arbitro atsakomybė galima tik esant kaltei

Šis prievolių skirstymas žinomas ir Lietuvos prievolių teisėje. Doktrinoje nurodoma, jog „prievolė pasiekti tam tikrą rezultatą yra tokia, kurią vykdydamas skolininkas privalo pasiekti rezultatą, numatytą sutartyje ar numanomą atsižvelgiant į sutarties pobūdį ir konkrečias faktines aplinkybes. <...> Prievolė užtikrinti tam tikrą atidumo, rūpestingumo laipsnį yra tokia, kurią skolininkas privalo vykdyti jam priimtinausiomis priemonėmis ir užtikrinamas maksimalų rūpestingumo ir atidumo laipsnį, tačiau jis neprivalo garantuoti pasiekšias tam tikrą rezultatą“⁵⁰⁹.

Autoriaus vertinimu, arbitro pareigų skirstymas į rezultato ir rūpestingumo pareigas turi ribotą reikšmę arbitro atsakomybės kilimui. Tai, kad arbitras pažeidžia rezultato pareigą palengvina įrodinėjimą ieškovui, kadangi jau vien tas faktas, kad rezultatas nepasiektas, leidžia konstatuoti pažeidimą, tačiau nepanaikina to, jog atsakomybė turėtų kilti tik esant arbitro kaltei. Pvz., Alessi prie rezultato pareigų priskiria pareigą informuoti šalis apie priimtą sprendimą, t. y. nusiųsti sprendimą šalims. Jo teigimu, „arbitro pareigos informuoti apie sprendimą pažeidimas gali pasireikšti neinformavimu, kai sprendimas nėra nusiunčiamas iš viso. Alternatyviai, jis gali pasireikšti ir netinkamu pristatymu, kuomet sprendimas nusiunčiamas blogu adresu ar neteisingam gavėjui. Abiem atvejais arbitras pažeidžia savo pareigą. <...> Atsakomybė yra griežta, nes arbitro veiksmai nėra reikšmingi tiek, kiek rezultatas nėra pasiektas. Tokiu atveju, vienintelė arbitro gynybos priemonė yra neįmanomumo įvykdyti prievolę įrodymas“⁵¹⁰. Vis dėlto, Alessi nepaaiškina, kodėl rezultato nepasiekimas neturėtų būti siejamas su arbitro kalte, kuomet akivaizdu, kad sprendimas ginčo šalims gali būti neišsiųstas ne dėl arbitro kaltės, pvz., pačioms ginčo šalims klaidingai nurodžius adresą ar dėl kažkokių priežausčių jo visai nenurodžius. Žinoma, Alessi pabrėžia, kad atsakomybę tokiu atveju eliminuotų įrodymas, jog prievolės buvo neįmanoma įvykdyti, o tai reikštų, kad arbitras turėtų įrodyti, jog jo veiksmuose nebuvo kaltės. Tačiau tokiu atveju įrodinėjimo pareiga perkeliama arbitrai, o to neturėtų būti, jei pripažįstamas ribotas arbitro imunitetas. Atsakomybės sąlygų įrodinėjimas turėtų būti priskiriamas ieškovui, o ne atsakovui. Tai, kad daugelyje valstybių, kuriose įtvirtintas arbitro imunitetas, atsakomybė taip pat

(SMAHI, Nadia. The Arbitrator's Liability and Immunity Under Swiss Rules – Part II <...>, p. 80).

⁵⁰⁹ MIKELĖNAS, Valentinas. *Prievolių teisė. Pirmoji dalis*. Vilnius: Justitia, 2002, p. 71-72.

⁵¹⁰ ALESSI, Dario. Enforcing Arbitrator's Obligations <...>, p. 768-769.

siejama su kalte, nedarant išimties dėl prievolės kilmės⁵¹¹ irgi pagrindžia, jog arbitro pareigų skirstymas į rezultato ir rūpestingumo prievolės arbitro atsakomybės kontekste neturėtų būti absoliutinamas. Tačiau sutiktina su tuo, kad pažeidus prievolę pasiekti rezultatą, palengvėja įrodinėjimas ieškovui, kadangi jam tampa lengviau įrodyti patį prievolės pažeidimo faktą. Tuo tarpu pažeidus rūpestingumo prievolę, įrodinėjimas yra sudėtingesnis, kadangi neužtenka nurodyti, jog prievolė neįvykdyta ar pažeista, bet ir būtina išsamiau analizuoti, kaip pažeidimas pasireiškė.

Kitas priimtas arbitro pareigų skirstymas yra jų skyrimas į pareigas, kylančias iš įstatymo ir iš sutarties⁵¹². Lew, Mistelis ir Kroll išskiria šias arbitro pareigas: pareiga išspręsti šalių ginčą, pareiga įvykdyti prisiimtas pareigas iki galo (angl., *complete the mandate*), pareiga būti nepriklausomam ir nešališkam, pareiga vesti arbitražo procesą sąžiningai ir nevilkinant, pareiga laikytis konfidencialumo. Šių autorių teigimu, įstatyme numatytos arbitro pareigos yra ir implicitiškai į arbitro sutartį perkeltos pareigos⁵¹³. Redfern ir Hunter išskiria šias arbitro pareigas: pareiga elgtis rūpestingai, pareiga nevilkinti proceso, pareiga laikytis sąžiningo proceso taisyklių. Born, nors ir negrupuodamas arbitro pareigų, išskiria šias: 1) arbitro pareiga išspręsti šalių ginčą teisiniu būdu (angl., *in an adjudicative manner*), kuri skyla į atskiras pareigas: nešališkumo ir nepriklausomumo pareiga, galimų interesų konfliktų atskleidimo pareiga, rūpestingumo pareiga, atidumo pareiga, pareiga taikyti teisę, draudimas perleisti savo pareigas kitiems asmenims; 2) arbitro pareiga vesti arbitražą pagal šalių arbitražinį susitarimą; 3) konfidencialumo pareiga; 4) pareiga pasiūlyti ginčą išspręsti taikiai; 5) pareiga įvykdyti savo įsipareigojimus iki galo⁵¹⁴.

Autoriaus nuomone, arbitro pareigų skirstymas į įstatymu ir šalių susitarimu nustatytas pareigas yra tikslingas, kadangi „neteisėtai yra laikomi ne tik šalių veiksmai, pažeidžiantys įstatymo reikalavimus, bet ir veiksmai, pažeidžiantys sutarties sąlygas“⁵¹⁵. Be abejo, pažymėtina, kad šiuo atveju

⁵¹¹ Išskyrus tam tikras valstybes, kuriose išskiriamas nepagrįstas atsistatydinimas, bet ir tokiu atveju ieškovas turėtų įrodyti atsistatydinimo nepagrįstumą, o tai reikštų, jog turi būti įrodyta ir arbitro kaltė dėl šio atsistatydinimo.

⁵¹² LEW, J. D. M., MISTELIS, L. A., KROLL, S. M. *Comparative International Commercial Arbitration* <...>, p. 279; REDFERN, Alan *et al. Redfern and Hunter on International Arbitration. Sixth edition* <...>, p. 319; SALAHUDDIN, Asif. *Should arbitrators be immune* <...>, p. 575.

⁵¹³ LEW, J. D. M., MISTELIS, L. A., KROLL, S. M. *Comparative International Commercial Arbitration* <...>, p. 279.

⁵¹⁴ BORN, Gary B. *International Commercial Arbitration* <...>, p. 1986-2011.

⁵¹⁵ MIKELĖNAS, Valentinas. *Civilinės atsakomybės problemos* <...>, p. 104.

sąvoka įstatymas apima ir tarptautiniuose teisės aktuose nustatytas pareigas, o sąvoka šalių susitarimas reiškia ne tik arbitro sutartį kaip tokią, bet ir jos sudėtinės dalis: arbitražo institucijos taisyklėse, arbitražiniame susitarime nustatytas pareigas. Galiausiai, arbitro pareigas gali numatyti ir neprivalomi teisės aktai, pvz., Tarptautinės advokatų asociacijos rekomendacijos ir taisyklės. Jose nustatytos pareigos arbitrams taikomos tik tokiu atveju, jei dėl to susitarta arba jų taikymas numatytas, pvz., arbitražo taisyklėse, taigi, šias pareigas galima priskirti prie šalių susitarimu nustatytų pareigų.

Arbitro pareigų skirstymas į įstatyme ir sutartyje nustatytas arbitro pareigas arbitro civilinės atsakomybės kontekste nereiškia, jog vienos iš pareigų grupės pažeidimas gali būti be kaltės. Tiek įstatymuose, tiek ir sutartyje numatytų pareigų pažeidimas arbitro civilinę atsakomybę turėtų lemti tik tuomet, kai šis pažeidimas atsirado dėl arbitro kaltės. Tai yra privalomoji riboto arbitro imuniteto tezė. Nepaisant to, arbitro pareigų ir jų galimo pažeidimo analizė gali padėti lengviau suprasti arbitro neteisėtų veiksmų sąvoką, o taip pat padėti paaiškinti ir riboto imuniteto taikymo jam būtinybę. Todėl toliau analizuojamos atskiros arbitro pareigos, nustatytos įstatymuose, arbitro sutartyje. Atskirai išskiriama paties arbitro nusistatytų pareigų grupė. Pažymėtina, kad arbitro pareigos aptariamoms tik bendrais bruožais, kiek tai yra būtina tyrimo tikslais, kadangi išsami kiekvienos arbitro pareigos analizė reikalautų atskiro ir didelės apimties darbo.

Įvertinus doktrinoje pateikiamą skirstymą toliau analizuojamos šios pagrindinės arbitro pareigos, kylančios iš įstatymų: 1) pareiga atskleisti informaciją ir laikytis nepriklausomumo bei nešališkumo principo; 2) pareiga laikytis sąžiningo proceso taisyklių; 3) pareiga priimti teisėtą ir pagrįstą arbitražo teismo sprendimą; 4) pareiga laikytis konfidencialumo; 5) kitos įstatymuose nustatytos arbitro pareigos. Pareigos, kylančios iš sutarties, išskirtinos į šias: 1) pareiga išnagrinėti bylą per sutartą laiko tarpą; 2) pareiga įvykdyti savo prievolės iki galo; 3) pareiga taikyti šalių pasirinktą teisę; 4) pareiga laikytis arbitražiniame susitarime nustatytų reikalavimų; 5) kitos arbitro sutartyje numatytos pareigos. Be abejo, tai nėra baigtinis arbitro pareigų sąrašas – tiek įstatymas, tiek sutartis gali nustatyti ir kitas pareigas. Tačiau išvardytos pareigos yra dažniausiai sutinkamos arbitro pareigos, taigi ir tokios, kurių pažeidimu arbitras dažniausiai gali būti kaltinamas.

3.2.1. Tarptautinėse sutartyse ir įstatymuose numatytos arbitro pareigos ir jų pažeidimas

a) *Pareiga atskleisti informaciją ir laikytis nepriklausomumo bei nešališkumo principo*

Visuose autoriaus analizuotuose arbitražą reglamentuojančiuose įstatymuose įtvirtinta arbitro pareiga būti nepriklausomam ir nešališkam. Ši prievolė numatyta UNCITRAL Pavyzdinio įstatymo 12 str., Lietuvos KAI 15 str., kitų valstybių įstatymuose⁵¹⁶. Doktrinoje pabrėžiama, jog „teisė į nešališką ir nepriklausomą teisėją egzistuoja ir arbitraže. Iš tikro, vien faktas, kad šalys sutinka savo ginčus spręsti privačiai, nereiškia, kad jie neturi būti saugomi universaliai pripažįstamos žmogaus teisės“⁵¹⁷. Alessi teigimu, ši arbitro prievolė priskirtina pareigos užtikrinti atitinkamą rūpestingumo ir atidumo laipsnį grupei⁵¹⁸. Arbitro nepriklausomumo ir nešališkumo pareiga yra viena pagrindinių arbitrų pareigų, kurios netinkamas įvykdymas gali lemti tiek arbitražo teismo sprendimo panaikinimą, tiek ir jo nepripažinimą⁵¹⁹. Lietuvos apeliacinis teismas pabrėžia, kad nors šalys ir turi teisę pasirinkti arbitražinį ginčų sprendimo būdą, tačiau universali ir nuo ginčų sprendimo būdo nepriklausanti teisingumo esmė, taip pat nacionaliniu bei tarptautiniu lygmeniu arbitražo sprendimui suteikiama galia lemia tai, kad ginčą sprendžiančio subjekto nešališkumas ir nepriklausomumas yra fundamentali teisių garantija, privaloma šalims užtikrinti visais atvejais⁵²⁰.

Tam, kad nuo pat arbitražo proceso pradžios ir viso proceso metu būtų užtikrintas šios pareigos laikymasis, arbitras turi neatsiejamą pareigą informuoti šalis apie visas aplinkybes, galinčias kelti pagrįstų abejonių dėl jo nepriklausomumo ar nešališkumo⁵²¹. Ši arbitro pareiga ir jos netinkamo

⁵¹⁶ Pvz., Anglijos arbitražo įstatymo 24 str., Ispanijos arbitražo įstatymo 17 str., Austrijos Civilinio proceso kodekso 588 str. ir kt.

⁵¹⁷ KOCH, Christopher. Standards and Procedures for Disqualifying Arbitrators. *Journal of International Arbitration*, 2003, t. 20(4), p. 325.

⁵¹⁸ ALESSI, Dario. Enforcing Arbitrator's Obligations <...>.

⁵¹⁹ Arbitro nepriklausomumo ir nešališkumo pareiga yra imperatyvaus pobūdžio. Todėl šios pareigos pažeidimas gali reikšti, jog pažeistos imperatyvios įstatymo normos, o tai pagal KAI 50 str. 3 d. 4 p. yra arbitražo teismo sprendimo panaikinimo pagrindas. Analogiškas atsisakymo pripažinti pagrindas nustatytas ir Niujorko konvencijos V str. 1 d. d p.

⁵²⁰ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. *Nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-435-381/2018*.

⁵²¹ Žr. KAI 15 str. 1 d.

vykdymo teisinis padarinys – arbitro nušalinimas – yra bene plačiausiai reglamentuojama arbitro pareiga arbitražo įstatymuose. Jos tinkamam įgyvendinimui yra skirtos ir plačiai naudojamos jau minėtos Tarptautinės advokatų asociacijos Rekomendacijos dėl interesų konfliktų tarptautiniame arbitraže. Todėl nuo šios pareigos ir jos nesilaikymo teisinių padarinių ir verta pradėti arbitro pareigų analizę.

Pirma, užsienio arbitražo doktrinoje nurodoma, kad „nepriklausomumas paprastai yra susijęs su santykiu, pvz., ar arbitras yra profesionaliai ar asmeniškai susijęs su viena iš šalių, arba, ar jis turi šeiminių ar verslo ryšių su kita šalimi. Profesiniams santykiams galima priskirti tuos atvejus, kai arbitras ar jo partneris veikė ar vis dar tebeveikia kaip šalies patarėjas, darbuotojas ar konsultantas. Verslo santykiams galima priskirti įmones, kuriose arbitras ar partneris užima vadovaujančias ar nevadovaujančias pareigas arba jis yra sandorio su ginčo šalimi dalyvis. Šeiminius santykius gali būti tada, kai arbitras, partneris ar verslo partneris yra susijęs su viena iš šalių kaip sutuoktinis, tėvas, teta ar pusbrolis. Asmeninis santykis gali būti tada, kai, pvz., arbitrą ar šalį sieja ilgalaikė draugystė“⁵²². Tačiau nepriklausomumas priklauso ir nuo pirmiau įvardytų santykių laipsnio. Pvz., arbitras ir šalis gali dalyvauti tose pačiose investicijose, parentose *blind trust* sistema⁵²³. Doktrinoje taip pat siūloma nepriklausomumą vertinti per objektyvumo prizmę – „ar protingas asmuo, žinodamas arbitro ir šalies ryšį, galėtų spręsti, kad arbitras yra priklausomas?“⁵²⁴ Užsienio teismų praktikoje nurodoma, jog abejonės dėl arbitro nepriklausomumo turi būti pagrįstos faktiniais pastebėjimais, kurie bet kurį protingą žmogų priverstų abejoti arbitro nepriklausomumu⁵²⁵.

Antra, Born nuomone, „nešališkumas reiškia, kad arbitras neturi išankstinio nusistatymo (angl. *not predisposed towards*) dėl vienos iš šalių“⁵²⁶. Taigi, nešališkumas yra subjektyvi ir abstraktesnė koncepcija negu

⁵²² KUMAR, Leela. *The Independence and Impartiality of Arbitrators in International Commercial Arbitration*, p. 2-3. [interaktyvus. Žiūrėta 2015 m. kovo 14 d.]. Prieiga per internetą: <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2428632>.

⁵²³ TRAKMAN, Leon. *The Impartiality and Independence of Arbitrators Reconsidered*, p. 7. [interaktyvus. Žiūrėta 2015 m. kovo 14 d.]. Prieiga per internetą: <<http://law.bepress.com/cgi/viewcontent.cgi?article=1027&context=unswwps-flrps>>.

⁵²⁴ TRAKMAN, L. *The Impartiality <...>*, p. 7.

⁵²⁵ BORN, Gary B. *International Arbitration: Cases and Materials <...>*, p. 730.

⁵²⁶ BORN, Gary B. *International Commercial Arbitration <...>*, p. 1776.

nepriklausomumas⁵²⁷. Lietuvos arbitražo teisės doktrinoje iš esmės laikomasi analogiškos pozicijos, nurodant, kad „nepriklausomybė parodo arbitro santykį su šalimis. Ji reiškia, kad arbitras negali vadovautis nė vienos iš šalių vienašališku nurodymu ar kaip kitaip kuri nors šalis galėtų daryti vienašališką įtaką arbitrai. Bešališkumas parodo arbitro santykį su ginčo esme, jo nesuinteresuotumą bylos baigtimi“⁵²⁸.

Arbitras turi išlikti nepriklausomas ir nešališkas viso arbitražo proceso metu⁵²⁹. Prieš arbitrai priimanant paskyrimą, jis turi pareigą pranešti apie galimus interesų konfliktus. Tai yra prievolės būti nepriklausomam ir nešališkam dalis. „Prievolė atskleisti interesų konfliktus yra esminė arbitro nepriklausomumui ir nešališkumui“⁵³⁰. Nors neturi privalomos juridinės galios, šios pareigos įgyvendinimui ypač reikšmingos yra Tarptautinės advokatų asociacijos Rekomendacijos dėl interesų konfliktų tarptautiniame arbitraže, sulaukusios didelio pasisekimo ir plačiai taikomos⁵³¹. Šių rekomendacijų antrajame pagrindiniame principo nurodoma, jog arbitras negali sutikti priimti paskyrimo ar, jei arbitražas jau prasidėjęs, tęsti arbitro pareigų, jei jis turi abejonių dėl savo galimybių būti nepriklausomu ir nešališku. Trečias pagrindinis principas numato arbitro pareigą atskleisti informaciją apie galimus interesų konfliktus. Kas gali būti laikoma interesų konfliktu ir kokią reikšmę turi, atskleidžiama Rekomendacijų raudonajame, oranžiniame ir žaliajame sąrašuose, kuriuose vardijami konkretūs atvejai. Šio tyrimo kontekste svarbu paminėti, jog Rekomendacijų ketvirtas pagrindinis principas numato galimybę šalims atsisakyti interesų konflikto tuo aspektu, jog tinkamai apie jį informavus, šalis gali sutikti su tuo, jog asmuo būtų arbitru, išskyrus, jei interesų konfliktas patenka į raudonojo sąrašo dalį, kurios interesų konflikto negali būti atsisakyta.

Taigi, vertinant interesų konflikto situaciją, svarbiausias momentas yra pranešimas apie galimą interesų konfliktą. Apsispręsti, ar tam tikra situacija gali būti laikoma interesų konfliktu ir kelti abejonių, arbitrai padeda minėtos Tarptautinės advokatų asociacijos rekomendacijos. Jei arbitras savo pareigą informuoti įvykdo, o šalys, pasinaudamos savo teise, leidžia jam spręsti

⁵²⁷ REDFERN, Alan, *et al. Law and Practice of International Commercial Arbitration: Student version*. Fourth edition. London: Sweet & Maxwell, 2004, p. 201.

⁵²⁸ DOMINAS, Gediminas, MIKELĖNAS, VALENTINAS. *Tarptautinis komercinis arbitražas* <...>, p. 164.

⁵²⁹ Žr. Guidelines on Conflicts of Interest in International Arbitration (2014) <...>, 1 principas.

⁵³⁰ HWANG, Michael, *et al. Claims Against Arbitrators* <...>, p. 237.

⁵³¹ BORN, Gary B. *International Arbitration: Law and Practice* <...>, p. 132.

ginčą, vėliau viena iš šalių negalėtų reikalauti nei arbitražo teismo sprendimo panaikinimo ar nepripažinimo, nei arbitro atsakomybės. Tačiau, kaip nurodoma užsienio teismų praktikoje, šios Rekomendacijos nepretenduoja būti išsamios ir negali tokios būti. Rekomendacijos turi būti taikomos su sveiku protu ir ne pedantiškai su formaliu interpretavimu⁵³². Su tokia nuomone galima sutikti. Rekomendacijose nėra pateikiamas baigtinis interesų konfliktų sąrašas. Todėl arbitras kiekvienu konkrečiu atveju, atsižvelgdamas į taikytinos teisės reikalavimus ir praktiką, turėtų vertinti, ar tikrai tam tikra situacija negalėtų kelti abejonių net jei Rekomendacijose dėl to nieko nenurodoma. Manytina, jog tokiais atvejais, kai kyla abejonių, teisingiausias kelias būtų informuoti proceso dalyvius apie galimą konfliktą nei jį nutylėti.

Trečia, kaip minėta, arbitras nešališkas ir nepriklausomas turi išlikti viso procesu metu. Alessi nuomone, tai reiškia, jog jis turi pareigą „nepriimti atskirų šalių pavedimų, susilaikyti nuo išankstinių vertinimų, vengti bet kokių kitų sutarčių su kažkuria iš šalių sudarymo“⁵³³. Esant šios pareigos pažeidimams, tai galėtų būti pagrindas nepripažinti arbitražo teismo sprendimo arba jį panaikinti⁵³⁴. Kartu tai reiškia ir tai, jog pareiga informuoti apie galimą interesų konfliktą išlieka viso arbitražo proceso metu.

Ketvirta, kaip minėta, jei ginčo šalies arbitražo proceso metu atrodo, kad arbitras nesilaiko aptariamoms pareigoms, ji gali pasinaudoti nušalinimo institutu (KAĮ 15-16 str.). UNCITRAL Pavyzdinio įstatymo 13 str. 2 d. ir KAĮ 16 str. 2 d. nustatyta, kad nušalinimas arbitrai turi būti pareikštas per 15 dienų nuo to momento, kai šalis sužinojo apie arbitražo teismo sudarymą arba apie arbitro nepriklausomumo ir šališkumo aplinkybes. Tai reiškia, kad žinodama aplinkybes, keliančias abejonių arbitrai nepriklausomumu ir nešališkumu, ginčo šalis privalo jas išdėstyti nedelsdama, nes kitu atveju tokia teisė išnyksta. Pvz., Šveicarijos Federalinio Aukščiausiojo Teismo praktikoje nurodoma, kad „šalis, norinti nušalinti arbitrai, privalo pareikšti nušalinimą kaip galima greičiau po sužinojimo apie jo pagrindą. Ši taisyklė <...> aktuali tiek nušalinimo pagrindams, kuriuos šalis žinojo, tiek tiems, kuriuos ji galėjo žinoti, jei būtų tam skyrusi pakankamai dėmesio. Priklausomai nuo aplinkybių, pasirinkimas tai ignoruoti gali būti laikomas piktnaudžiavimo manevru, prilyginamu nušalinimo paskelbimo atidėjimui. Šią taisyklę nulemia

⁵³² Anglijos ir Velso Aukštasis teismas (Komerčinis teismas). 2005 m. spalio 19 d. *ASM Shipping Ltd. of India v. TTMI Ltd. of England*, Nr. [2005] EWHC 2238 (Comm).

⁵³³ ALESSI, Dario. Enforcing Arbitrator's Obligations <...>, p. 773.

⁵³⁴ Žr. Niujorko konvencijos V str. V str. 1 d. d p., UNCITRAL Pavyzdinio įstatymo 34 str. 2 d. a p. iv papunktį.

sąžiningo proceso arbitraže principas. Remiantis šiuo principu, teisė iškelti klausimą dėl netinkamos arbitražo teismo sudėties yra prarandama, jei šalis to nedaro greitai, siekdama pasilikti šią teisę rezerve tam atvejui, jei arbitražo proceso rezultatas jai būtų nepalankus⁵³⁵.

Tiesa, doktrinoje tokios griežtos pozicijos nesilaikoma. Pvz. Born akcentuoja, kad nušalinimo nepareiškimas ne visais atvejais bus laikomas tokios teisės atsisakymu, o griežčiausi pažeidimai, pvz., kai šalis yra teisėjas savo paties byloje, jei ir nebuvo pareikštas nušalinimas, nebus laikomi šios teisės atsisakymu⁵³⁶. Lietuvoje taip pat pripažįstama, kad nušalinimo nepareiškimas per nustatytą terminą nereiškia, kad prarandama teisė reikšti nušalinimą – nustatytas 15 dienų terminas „nėra naikinamasis, todėl nušalinimo klausimą sprendžiantys subjektai turi teisę praleistą terminą atnaujinti, jeigu konstatuoja, kad jis praleistas dėl svarbių priežasčių“⁵³⁷. Iš tiesų, kadangi nepriklausomumo ir nešališkumo pareiga yra imperatyvaus pobūdžio, šios pareigos tinkamas užtikrinimas yra susijęs ir su tinkamo proceso bei viešosios tvarkos pagrindais⁵³⁸. Pastaruoju pagrindu teismas gali atsisakyti pripažinti arbitražo teismo sprendimą ar jį panaikinti, neatsižvelgdamas į šalių reikalavimus (Niujorko konvencijos V str. 2 d. b p., KAI 50 str. 4 d.), o tai reiškia, kad įžvelgdamas viešosios tvarkos pažeidimą, teismas neprivalo vertinti, ar ginčo šalis sąžiningai nesinaudojo nušalinimo institutu, žinodama apie aplinkybes, keliančias abejonių arbitro nešališkumu.

Penkta, aptariamoms arbitro pareigos pažeidimas gali pasireikšti tuo, jog arbitras neatskleidžia informacijos, kuri gali kelti abejonių dėl jo nepriklausomumo ir nešališkumo. Būtent atskleidimo faktas turi esminę reikšmę, vertinant, ar arbitras pažeidė šią pareigą. Jei arbitras atskleidė informaciją, tačiau ginčo šalys nepasinaudojo galimybe jo nušalinti, turėtų kilti pasekmės aprašytos pastraipoje pirmiau. Arbitras, minėta, turi atskleidimo pareigą tiek iki paskyrimo, tiek ir viso proceso metu, tad ši pareiga yra tęstinio pobūdžio.

Vertinant, ar pareigos atskleisti informaciją, taigi ir nepriklausomumo bei nešališkumo pažeidimas gali būti traktuojamas kaip arbitro neteisėti veiksmai, turėtų būti analizuojama ne tik tai, ar arbitras atskleidė informaciją, ar tai

⁵³⁵ Šveicarijos Konfederacijos Federalinis Aukščiausiasis Teismas. 2010 m. spalio 29 d. sprendimas byloje *Alejandro Valverde Belmonte v. Comitato Olimpico Nazionale Italiano et al.*

⁵³⁶ BORN, Gary B. *International Commercial Arbitration* <...>, p. 1943.

⁵³⁷ MIKELĖNAS, V., NEKROŠIUS, V., ZEMLYTĖ, E. *Lietuvos Respublikos* <...>, p. 74.

⁵³⁸ *Ibidem*, p. 180.

padarė laiku ir pilna apimtimi, tačiau ir ieškinį arbitrai pareiškusios šalies veiksmai – ar ji reiškė nušalinimą ar bent jau iškėlė abejones dėl arbitro šališkumo arbitražo proceso metu. Jei, kaip nurodė Šveicarijos Federalinis Aukščiausiasis Teismas cituotame sprendime, ginčo šalis tyčia nereiškė nušalinimo, pasilikdama šią galimybę tam atvejui, jei arbitražo procesas jai baigtųsi nepalankiai, nepaisant to, ar arbitras buvo šališkas ar ne, tokie ginčo šalies veiksmai turėtų būti vertinami CK 6.248 str. 4 d. kontekste. Šioje normoje nustatyta, kad tais atvejais, kai dėl žalos atsiradimo kaltas ir kreditorius, atlygintini nuostoliai mažinami proporcingai kreditoriaus kaltei arba skolininkas gali būti atleistas nuo civilinės atsakomybės.

Be to, kaip bus nurodoma šios disertacijos 4.3 skyriuje, jei teismas atsisako panaikinti arbitražo teismo sprendimą tuo pagrindu, kad arbitras buvo šališkas, nes nenustato arbitro šališkumo ar pareigos atskleisti informaciją pažeidimo, tai turėtų lemti, kad arbitrai neturėtų būti taikoma civilinė atsakomybė, siekiant išvengti prieštarų teismų sprendimų⁵³⁹.

Taigi, arbitro pareiga atskleisti informaciją bei laikytis nepriklausomumo ir nešališkumo padeda užtikrinti, jog arbitražo procesas vyktų sąžiningai. Tai yra imperatyvaus pobūdžio pareiga, kurios pažeidimas, pirmiausia, gali lemti arbitro nušalinimą ar net arbitražo teismo sprendimo panaikinimą ar atsisakymą jį pripažinti. Arbitro civilinė atsakomybė dėl šios pareigos pažeidimo taip pat gali kilti, o ieškinį pareiškusi ginčo šalis privalėtų įrodyti, jog arbitras neatskleidė abejonių galinčios kelti informacijos, arba jo veiksmai leidžia manyti jį esant šališką. Vis dėlto, tuo atveju, jei arbitrai nebuvo reiškiamas nušalinimas, arba jei arbitražo teismo sprendimo panaikinimą sprendžiantys teismai nenustatė šios pareigos pažeidimo, arbitrai civilinė atsakomybė neturėtų būti taikoma.

b) Pareiga laikytis sąžiningo proceso taisyklių

Šalims patikėjus ginčą arbitrai, jos tikisi, kad ginčas bus ne tik išspręstas, bet ir to, jog tai bus padaryta laikantis bent minimalių sąžiningo proceso

⁵³⁹ Kalbant apie prieštarus teismo sprendimus, tenka pripažinti, kad dėl jurisdikcijos ypatumų, kurie analizuojami šios disertacijos VII dalyje, problema gali kilti. Ieškinys arbitrai gali būti reiškiamas ne tik arbitražo vietos teismuose, tačiau ir arbitro gyvenamosios vietos teisme. Taigi, arbitro gyvenamosios vietos valstybėje arbitražo vietos valstybėje priimtas sprendimas dėl arbitražo teismo sprendimo panaikinimo neturi teisinės galios, kol nėra pripažintas (su išimtimis ES). Todėl ieškovas, net ir pralaimėjęs bylą dėl arbitražo teismo sprendimo panaikinimo, galėtų reikšti ieškinį kitos valstybės teismuose ir ten iš naujo įrodinėti arbitro šališkumą ar kitų pareigų pažeidimą.

taisyklių. Būtent pareiga užtikrinti sąžiningą procesą, kylanti iš Anglijos bendrosios teisės tradicijos ir 1215 m. *Magna Carta*⁵⁴⁰, yra šios pareigos turinys⁵⁴¹. Žinoma, nuo šalių valios ir paties ginčo prigimties, pasirinktų taisyklių bei kitų veiksnių priklauso tai, kokias sąžiningo proceso taisykles arbitras turėtų užtikrinti. Tačiau, minėta, bent minimalaus standarto išlaikymas yra būtinas. Tai pagrindžia ir Niujorko konvencijos V str. 1 d. b p., kuris numato, jog arbitražo teismo sprendimą atsisakoma pripažinti, jei kitai ginčo šaliai nebuvo reikiamai pranešta apie arbitro paskyrimą ar apie arbitražo nagrinėjimą arba dėl kitų priežasčių ši pusė negalėjo pateikti savo paaiškinimų. Analogiška nuostata numatyta ir UNCITRAL Pavyzdinio įstatymo 36 str. 1 d. a p. ii papunktyje bei KAI 50 str. 3 d. 2 d. kaip sprendimo panaikinimo pagrindas. „Arbitrų pareiga laikytis sąžiningo proceso taisyklių yra pareiga, kuri tęsiasi viso proceso metu“⁵⁴² ir kuri „apima visus proceso aspektus“⁵⁴³. Tačiau šios pareigos nereikėtų maišyti su pareiga būti nepriklausomam ir nešališkam, kuri yra atskira arbitro prievolė⁵⁴⁴. Taigi, pareiga laikytis sąžiningo proceso taisyklių yra pareiga, kuria siekiama užtikrinti, jog arbitražo procesas bus sąžiningas.

Pirma, siekiant atskleisti, kokie minimalūs standartai turėtų būti išlaikyti, užsienio arbitražo doktrinoje nurodoma, kad „pareiga laikytis sąžiningo proceso taisyklių yra pareiga, kuri daugiausia yra susijusi su *lex arbitri*, jei specifinė taikytina teisė nėra pasirinkta, arba tiek arbitražiniam susitarimui taikytina teisė, tiek *lex arbitri*, kai tai aiškiai nurodyta šalių“⁵⁴⁵. Taigi, įprastai sąžiningo proceso principai bus nustatyti arbitražo vietos valstybės teisėje. Tačiau arbitro sutarties šalims susitarus dėl kitos taikytinos teisės, arbitražo teismas turėtų atsižvelgti ir į šios valstybės, ir į arbitražo vietos valstybės reikalavimus. Pasirinktos teisės reikalavimai turėtų būti svarstomi dėl to, jog šalys taip susitarė, o arbitražo vietos valstybės teisės reikalavimai – dėl to, kad

⁵⁴⁰ FORTESE, Fabricio, HEMMI, Lotta. Procedural Fairness and Efficiency in International Arbitration. *Groningen Journal of International Law*, 2015, t. 3(1), p. 110.

⁵⁴¹ REDFERN, Alan *et al.* *Redfern and Hunter on International Arbitration. Student edition* <...>, p. 328.

⁵⁴² ZEKOS, Georgios I. *International Commercial and Marine Arbitration*. Abingdon: Routledge, 2008, p. 429.

⁵⁴³ REDFERN, Alan *et al.* *Redfern and Hunter on International Arbitration. Student edition* <...>, p. 328.

⁵⁴⁴ *Ibidem*, p. 330.

⁵⁴⁵ ETEA, Aso. Arbitrators Duty to Act Judicially – A Reflection of Parties' Autonomy. *SSRN*, 2012, p. 2 [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. kovo 9 d.]. Prieiga per internetą: <<https://ssrn.com/abstract=2487057>>.

per šioje teisėje nustatytų sąžiningo proceso reikalavimų prizmę vėliau teismas galimai vertins, ar nėra pagrindo panaikinti arbitražo teismo sprendimą.

Antra, Lietuvoje minimalūs procesiniai standartai, kurie turi būti užtikrinti, nurodyti KAI 28 str. 1 d. numatančioje, jog ginčo šalių procesinės teisės arbitražo teisme yra lygios. Kiekvienai iš jų turi būti sudarytos vienodos galimybės pagrįsti savo reikalavimus ar prieštaravimus. „Nukrypimas nuo šio principo procese reikštų viešosios tvarkos pažeidimą, o susitarimas nuo jo nukrypti taip pat vargu ar galėtų būti laikomas galiojančiu“⁵⁴⁶. Kad būtų lygių galimybių sudarymas yra sąžiningo proceso šerdis, nurodoma ir teismų praktikoje. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra konstatavęs, jog sąžiningas procesas apima šiuos principus: lygiavertės ir tinkamas galimybes šalims pateikti savo paaiškinimus, tai padaryti jų pasirinktam atstovui, pateikti nešališkam arbitražo teismui, kuris nuosekliai taiko racionalias taisykles. Šio principo laikomasi, kai kiekvienai šaliai yra suteikiama pagrįsta galimybė visiškai pristatyti savo argumentus; kiekvienai šaliai yra suteikiama galimybė suprasti, išbandyti ir atsikirsti į kitos šalies poziciją, jei yra rengiamas žodinis ginčo nagrinėjimas, šalys yra laiku ir tinkamai informuotos apie tokio nagrinėjimo laiką ir šalių atstovams yra sudaryta galimybė dalyvauti posėdyje⁵⁴⁷.

Atkreiptinas dėmesys, jog KAI 8 str. 4 d. papildomai įtvirtinta, kad arbitražo šalių procesinės teisės yra lygios. Doktrinoje nurodoma, jog „procesine prasme [lygiateisiškumo] principas reiškia, kad ginčo šalims turi būti užtikrinamos vienodos procesinės teisės ir materialųjų subjektinių teisių bei įstatymų saugomų interesų gynimo priemonės. <...> Vis dėlto svarbiausia šalių lygiateisiškumo principo įgyvendinimą procese užtikrinanti priemonė – tai šalies teisė būti išklaudyta“⁵⁴⁸. Pažymėtina, jog KAI 4 str. 2 d. suteikia teisę ginčo šalims nukrypti nuo įstatymo normų, išskyrus imperatyviasias normas, o to paties straipsnio 7 d. nurodo, jog įstatymą yra būtina aiškinti taip, kad arbitražo procesas maksimaliai atitiktų arbitražo principus. Taigi, nors KAI 8 str. nėra numatyta, jog tai imperatyvios nuostatos, tačiau įstatymo sandara leidžia šiame straipsnyje įtvirtintas teisės normas laikyti būtent tokiais, išskyrus atvejus, kai šalims leidžiama susitarti dėl principo

⁵⁴⁶ MIKELĖNAS, V., NEKROŠIUS, V., ZEMLYTĖ, E. *Lietuvos Respublikos <...>*, p. 113.

⁵⁴⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2015 m. gegužės 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-320-611/2015.

⁵⁴⁸ MIKELĖNAS, V., NEKROŠIUS, V., ZEMLYTĖ, E. *Lietuvos Respublikos <...>*, p. 38.

netaikymo, pvz., apriboti konfidencialumo principo taikymą. Tokios pačios praktikos laikomasi ir kitose valstybėse, pvz., Jungtinėje Karalystėje⁵⁴⁹.

Trečia, KAI 28 str. 1 d. nuostata į Lietuvos teisę buvo perkelta iš UNCITRAL Pavyzdinio įstatymo 18 str. Rengdama šią nuostatą, UNCITRAL darbo grupė pabrėžė, kad „arbitražo teismas gali vesti procesą tokiu būdu, koks jam atrodo tinkamiausias, su sąlyga, jog šalys bus vertinamos vienodai ir bet kurioje arbitražo proceso stadijoje kiekviena šalis turės lygias galimybes pristatyti savo poziciją“⁵⁵⁰. Be to, pažymėta, jog šalys yra laisvos susitarti dėl arbitražo procedūros, kurios turi laikytis arbitražo teismas⁵⁵¹. Tai reiškia, kad lygiateisiškumas, kaip sąžiningo proceso garantija, neturi būti suvokiamas kaip identiškų veiksmų abiejų šalių atžvilgiu atlikimas. Labiau aptariamasis principas turėtų būti suprantamas kaip vienodų sąlygų ginčo šalims sudarymas. Pvz., dažnai prieš žodinį arbitražo posėdį būtent ginčo šalys susitaria dėl posėdžio tvarkos. Ginčo šalys yra laisvos susitarti, jog, pvz., posėdžio metu bus apklausiami tik kai kurie, o ne visi liudytojai. Taigi, net jei posėdžio metu apklausiami tik vienos šalies liudytojai, o kitos – ne, nes toks yra šalių susitarimas, arbitražo teismas turėtų jo laikytis⁵⁵² ir tai nebūtų vertinama kaip lygiateisiškumo principo pažeidimas, kadangi šalims buvo sudarytos lygios galimybės susitarti ir jos priėmė joms abiems priimtina sprendimą.

Pažymėtina, jog pareiga laikytis sąžiningo proceso taisyklių apima ne tik lygiateisiškumo principą, nors tai yra šios pareigos pagrindas. Kaip minėta, tiek Niujorko konvencijos V str. 1 d. b p., tiek ir KAI 50 str. 3 d. 2 p. numato galimybę atsisakyti pripažinti arbitražo teismo sprendimą arba jį panaikinti, jei šaliai, prieš kurią norima remtis arbitražo teismo sprendimu, nebuvo reikiamai pranešta apie arbitro paskyrimą ar apie arbitražinį nagrinėjimą arba kitaip nebuvo sudaryta galimybė pateikti savo paaiškinimus. Kaip nurodoma doktrinoje, tai yra tinkamo proceso pagrindas, „apimantis įvairias situacijas, tiesiogiai ar netiesiogiai susijusias su šalių procesinės lygybės principu. <...> Tai yra situacijos, kai pažeistos imperatyvios teisės normos ar esminiai proceso principai, o ne šalių susitarimas“⁵⁵³.

⁵⁴⁹ REDFERN, Alan *et al.* *Redfern and Hunter on International Arbitration. Student edition* <...>, p. 329.

⁵⁵⁰ PAULSSON, Jan *et al.* *ICCA International Handbook on Commercial Arbitration*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 1990, p. 90.

⁵⁵¹ *Ibidem*.

⁵⁵² Tokią pareigą įtvirtina ir KAI 8 str. 6 d. numatytas šalių autonomijos principas.

⁵⁵³ MIKELĖNAS, V., NEKROŠIUS, V., ZEMLYTĖ, E. *Lietuvos Respublikos* <...>, p. 175-176.

Ketvirta, Alessi pažymi, jog aptariama arbitro pareiga taip pat „yra paremta idėja, kad arbitro įgaliojimai ir funkcijos turi būti naudojamos apdairiai ir protingai atitinkamu būdu. Kaip specifinis reikalavimas į šią pareigą patenka nereikalingų kaštų išvengimas šalims“⁵⁵⁴. Taigi, šio autoriaus supratimu pareiga laikytis sąžiningo proceso taisyklių yra platesnė nei vien tik sąžiningo proceso užtikrinimas ir apima daugiau įsipareigojimų, kurie atsiremia į tai, jog procesas šalims turi būti sąžiningas. Kad į šią pareigą patenka ne tik bendrųjų principų laikymasis, nurodo ir Redfern bei Hunter. Jų teigimu, į šios pareigos apimtį patenka ir pareiga neaptarinėti bylos su viena iš šalių, nedalyvaujant kitai šaliai⁵⁵⁵, tačiau tai vėlgi yra sudedamoji lygiateisiškumo principo dalis.

Taigi, arbitro pareiga laikytis sąžiningo proceso taisyklių reiškia arbitro pareigą užtikrinti, jog bus laikomasi esminių procesinių standartų ir arbitražinio ginčo šalys turės lygias galimybes savo pozicijai išreikšti. Nors ne tapati, tačiau ši pareiga yra susijusi su arbitro nešališkumo ir nepriklausomumo reikalavimais, kadangi arbitrai nesant nepriklausomam, būtų sunku tikėtis ir to, jog jis laikysis pareigos traktuoti šalis lygiai.

Penkta, arbitro pareiga laikytis sąžiningo proceso taisyklių bus pažeista, jei arbitras nesilaikys lygiateisiškumo principo, neturėdamas tam pagrindo. Šio principo pažeidimas gali pasireikšti įvairiai – skirtingų taisyklių taikymu šalims, nevienodų sąlygų sudarymu ir t. t. Pateikti baigtinį sąrašą atvejų nebūtų tikslinga. Abejodamas, ar jo elgesys neprasilenkia su lygiateisiškumo principu, arbitras turėtų analizuoti arbitro sutarčiai taikytinos teisės, arbitražo vietos teisės reikalavimus, atsižvelgti į tarptautinę praktiką, pvz., EŽTT sprendimus.

Ginčo šalis, kuri mano, kad jos teisė į sąžiningą procesą yra pažeista, šiuo pagrindu gali reikalauti panaikinti arbitražo teismo sprendimą. Todėl, kaip ir pareigos atskleisti informaciją bei išlikti nepriklausomam ir nešališkam pažeidimo atveju, jei arbitražo teismo sprendimą buvo atsisakyta panaikinti ir argumentai dėl sąžiningo proceso taisyklių pažeidimo buvo atmesti, atitinkamai vėliau pareikštas ieškinys dėl civilinės atsakomybės arbitrai taikymo, taip pat turėtų būti atmestas.

Apibendrinant, arbitro pareiga laikytis sąžiningo proceso taisyklių reiškia, kad arbitras privalo traktuoti ginčo šalis lygiai ir sudaryti joms vienodas sąlygas sprendžiant ginčą. Ši pareiga yra imperatyvaus pobūdžio, todėl šalys negalėtų susitarti jos netaikyti. Jei arbitražo teismas to nepadaro, tai yra ne tik

⁵⁵⁴ ALESSI, Dario. *Enforcing Arbitrator's Obligations* <...>, p. 776.

⁵⁵⁵ REDFERN, Alan *et al.* *Redfern and Hunter on International Arbitration. Student edition* <...>, p. 328.

pagrindas panaikinti arbitražo teismo sprendimą, tačiau ir reikalauti arbitro atsakomybės.

c) *Pareiga priimti teisėtą ir pagrįstą arbitražo teismo sprendimą*

Arbitražui esant vienam iš ginčų sprendimo būdų, neabejotinai esminė jo funkcija yra ginčo išsprendimas. Tai yra turbūt pagrindinis arbitražą charakterizuojantis požymis. Kaip pabrėžia Born, „arbitraže nepriimamos neįpareigojančios, patariamąsios rekomendacijos, kurias šalys yra laisvos priimti ar atmesti. <..> Arbitražu pasiekiamas galutinis ir privalomas sprendimas, kurį priima ginčo sprendėjas – arbitras – ir kuris gali būti prievarta vykdomas prieš pralaimėjusią šalį ar jos turtą“⁵⁵⁶. Tuo arbitražas skiriasi nuo kitų ginčų sprendimo būdų, pvz., mediacijos, kurioje mediatorius atlieka tik tarpininko vaidmenį ir sprendimo nepriima⁵⁵⁷. Tai leidžia teigti, jog sprendimo, kuris gali būti vykdomas ir pripažįstamas užsienio valstybėse, priėmimas taip pat yra viena iš kelių esminių arbitro pareigų. Jei arbitras nepriima sprendimo arba nors jį ir priima, tačiau sprendimas yra nepagrįstas ir nemotyvuotas (nors šalys nėra susitarusios dėl sprendimo be motyvų), arbitražas praranda vieną iš jį charakterizuojančių požymių. Alessi teigimu, tai yra prievolė pasiekti rezultatą⁵⁵⁸.

Pirma, arbitražo procesas užbaigiamas priėmus arbitražo teismo sprendimą. Kaip nurodoma KAI 43 str. galutiniu arbitražo teismo sprendimu ginčas išsprendžiamas visiškai. Nors KAI numato dar ir dalinį arbitražo teismo sprendimą (KAI 44 str.), ir papildomą arbitražo teismo sprendimą (KAI 45 str.), būtent galutinis arbitražo teismo sprendimas reiškia, jog visi arbitražui perduoti ginčai yra išspręsti. „Galutinio sprendimo priėmimas taip pat reiškia bylą nagrinėjusių arbitrų *functus officio* – įgaliojimų pasibaigimą“⁵⁵⁹. Lew, Mistelis ir Kroll išskiria kelias arbitražo teismo sprendimo savybes. Anot jų arbitražo teismo sprendimas: 1) išsprendžia ginčą ir sukuria tarp šalių *res judicata* galią; 2) išdėsto šalių pareikštus reikalavimus; 3) gali būti patvirtintas sprendimu pripažinti ir vykdyti; 4) jį gali būti

⁵⁵⁶ BORN, Gary B. *International Arbitration: Law and Practice* <...>, p. 5.

⁵⁵⁷ SPENCER, David, BROGAN, Michael. *Mediation Law and Practice*. Melbourne: Cambridge University Press, 2006, p. 9.

⁵⁵⁸ ALESSI, Dario. *Enforcing Arbitrator's Obligations* <...>.

⁵⁵⁹ MIKELĖNAS, V., NEKROŠIUS, V., ZEMLYTĖ, E. *Lietuvos Respublikos* <...>, p. 144.

reikalaujama panaikinti arbitražo vietos valstybės teismuose⁵⁶⁰. Būtent galimybė reikalauti tokį sprendimą pripažinti užsienio valstybėje ar prašyti jo panaikinimo indikuoja, jog ginčas yra išspręstas⁵⁶¹, taigi ir arbitrų pareiga priimti sprendimą – įvykdyta. Tuo tarpu Born pabrėžia, jog arbitražo teismo sprendimas yra susitarimo spręsti ginčus arbitražu įgyvendinimo rezultatas, parengtas raštu ir pasirašytas arbitrų, kuriame išdėstomas galutinis arbitrų sprendimas dėl atitinkamų reikalavimų⁵⁶². Todėl pvz., arbitražo teismo priimtos procesinės nutartys negali būti laikomos arbitražo teismo sprendimais ir joms negali būti taikomos Niujorko konvencijos nuostatos⁵⁶³.

Antra, arbitras turi ne tik pareigą priimti sprendimą apskritai, tačiau priimti sprendimą, kuris yra teisėtas. Kas yra teisėtas sprendimas yra fakto klausimas, kadangi tam įtakos gali turėti ir taikytina teisė. UNCITRAL Pavyzdinio įstatymo bei KAI kontekste, teisėtu sprendimu reikėtų laikyti tokį sprendimą, kuris negali būti panaikintas šiuose teisės aktuose numatytais sprendimo panaikinimo pagrindais. Tai reiškia, kad pareiga priimti teisėtą sprendimą bus įvykdyta tik tuomet, kai arbitras tinkamai vykdys kitas savo pareigas, pirmiausia, pareigą atskleisti informaciją, būti nepriklausomam ir nešališkam, laikytis sąžiningo proceso taisyklių, arbitražinio susitarimo nuostatų ir t. t. Tai savo ruožtu reiškia, jog arbitražo teismo sprendimą turėtų būti įmanoma įvykdyti ir užsienio valstybėse, taigi, teisėtumo kriterijus turėtų apimti ir Niujorko konvencijos V str. įtvirtintus atsisakymo pripažinti pagrindus. Tačiau skiriantis Niujorko konvencijos taikymui valstybėse, arbitras gali būti objektyviai nepajėgus priimti tokio sprendimo, kuris galėtų būti vienodai įvykdytas visame pasaulyje⁵⁶⁴.

Todėl ne visi autoriai yra linkę sutikti su tuo, jog arbitro pareiga priimti sprendimą apima ir pareigą priimti vykdytiną sprendimą. Pvz., Boog teigimu, įvertinus ir nuolatinių arbitražo institucijų taisykles, „akivaizdu, kad arbitražo teismas turėtų dėti pastangas, kokias tik gali, kad priimtų vykdytiną

⁵⁶⁰ LEW, J. D. M., MISTELIS, L. A., KROLL, S. M. *Comparative International Commercial Arbitration* <...>, p. 631.

⁵⁶¹ Pažymėtina, jog priimtas dalinis sprendimas išsprendžia dalį ginčo, tačiau toje dalyje priimtas sprendimas yra galutinis sprendimas (KAI 44 str. 2 d.). Todėl daliniam sprendimui taikytini tokie patys reikalavimai kaip ir galutiniam sprendimui. Taigi, šioje dalyje kalbant apie arbitražo teismo sprendimą ir vartojant sąvoką arbitražo teismo sprendimas, turimi omenyje ir daliniai arbitražo teismo sprendimai, išskyrus atvejus, kai tai objektyviai neįmanoma, pvz., kai kalbama apie arbitrų pareigą išspręsti visus jiems patikėtus klausimus.

⁵⁶² BORN, Gary B. *International Arbitration: Law and Practice* <...>, p. 278-279.

⁵⁶³ *Ibidem*, p. 279.

⁵⁶⁴ Tai šiek tiek plačiau aptariama šios disertacijos 3.2.1 ir 4.3 skyriuose.

sprendimą. <...> Bet kuriuo atveju, užtikrinti vykdytinumą iš esmės yra neįmanoma užduotis dabar, kai vykdymo vieta gali dažnai būti pakeista vienu kompiuterio pelės mygtuko spustelėjimu⁵⁶⁵. Taigi, šis autorius teigia, jog arbitras tiesiog objektyviai negali būti verčiamas įvertinti, ar jo priimamas sprendimas galės būti įvykdytas kiekvienoje valstybėje. Galima sutikti su Horvath, taikliai pastebėjusiu, jog „lengva šiai pareigai pritarti, kai kalbama abstrakčiai, tačiau daug sunkiau ją įgyvendinti“⁵⁶⁶. Vis dėlto, tai nereiškia, kad arbitras turėtų į arbitražo teismo sprendimo vykdymą žiūrėti aplaidžiai. Pareigos priimti teisėtą sprendimą kontekste arbitras turėtų įvertinti bent jau tai, ar arbitražo teismo sprendimas galėtų būti įvykdytas tose valstybėse, kuriose jis akivaizdžiai galėtų būti vykdomas (pvz., ieškovo ir atsakovo kilmės ar veiklos vykdymo valstybėse, valstybėje, kurioje įvyko sutarties pažeidimas ar deliktas ir pan.).

Trečia, arbitražo teismo sprendimas turi būti pagrįstas. Tai reiškia, kad jame turėtų būti išdėstyti motyvai, kurie nulėmė vienokią ar kitokią arbitražo teismo išvadą. Tačiau skirtingai nei prieš tai analizuotos arbitro pareigos, ši nėra imperatyvi. KAI 46 str. 2 d. leidžia šalims susitarti, kad nurodyti motyvus nebūtina. Į KAI ši nuostata buvo perkelta iš UNCITRAL Pavyzdinio įstatymo 31 str. 2 d. Šios normos komentare nurodoma, kad UNCITRAL darbo grupė sprendimą dėl tokios galimybės priėmė be diskusijų, o UNCITRAL sekretoriatas siūlo šią normą interpretuoti kaip leidžiančią šalims susitarti dėl sprendimo be motyvų ir implicitiškai, pvz., perduodant ginčą tokiai arbitražo sistemai, kurioje tai yra įprasta ir visuotinai žinoma praktika⁵⁶⁷. Arbitražo teismas taip pat neprivalo motyvų surašyti tais atvejais, kai šalys ginčą išsprendžia taikiai ir į arbitražo teismo sprendimą yra perkeliamos tik jų sudarytos taikos sutarties sąlygos (KAI 46 str. 2 d.).

Ketvirta, arbitražo teismo sprendimą priima arbitražo teismas, o ne atskiri arbitrai. Tokią išvadą leidžia daryti jau pati sąvoka. Tai, kad arbitražo teismo sprendimą priima arbitražo teismas, nereiškia, jog šis sprendimas turi būti priimtas vienbalsiai. Arbitrų pozicijos gali išsiskirti ir tuomet arbitražo teismo sprendimas bus priimtas arbitrų balsų dauguma (KAI 40 str. 1 d.). Tačiau KAI 40 str. 3 d. numato, kad atvejai, kuomet be pateisinamos priežasties

⁵⁶⁵ BOOG, Christopher. The Lazy Myth of the Arbitral Tribunal's Duty to Render an Enforceable Award. *Kluwer Arbitration Blog*, 2013 [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. vasario 24 d.]. Prieiga per internetą: <<http://kluwerarbitrationblog.com/2013/01/28/the-lazy-myth-of-the-arbitral-tribunals-duty-to-render-an-enforceable-award/>>.

⁵⁶⁶ HORVATH, Gunther J. The Duty of the Tribunal <...>, p. 157.

⁵⁶⁷ PAULSSON, Jan *et al.* *ICCA International Handbook* <...>, p. 150.

arbitras vengia dalyvauti arbitražo teismui nagrinėjant ginčą, neužkerta kelio likusiems arbitražo teismo arbitrams priimti teisėtą sprendimą. Taigi, ši norma įtvirtina galimybę arbitražo teismo sprendimą priimti vienam arbitrai nedalyvaujant. Doktrinoje nurodoma, jog „dalyvavimas bylos nagrinėjime ir sprendimo priėmimas yra arbitro pareiga. <...> Siekiant užkirsti kelią tokio pobūdžio piktnaudžiavimui, komentuojamojoje normoje nustatoma, kad pagal daugumos principą sprendimą turi teisę priimti kiti arbitrai. Kai arbitras nepagrįstai atsisako pasirašyti sprendimą, jį priėmę kiti arbitrai sprendime turi nurodyti priežastis, dėl kurių vienas iš arbitrų nepasirašė sprendimo“⁵⁶⁸. Taigi, kaip nurodo cituotos normos komentaras, KAI įtvirtinta nuostata siekiama užkirsti kelią piktnaudžiavimui, kuomet ginčo šalys pačios nesiima priemonių prieš pareigų nevykdančią arbitrą, pvz., jo neatstatydina pagal KAI 17 str. 1 d. Ši nuostata neturėtų būti aiškinama plečiamai ir apimti tik tokius atvejus, kai arbitras objektyviai gali vykdyti savo pareigas, bet dėl kažkokių priežasčių jų nevykdo. KAI įtvirtintą situaciją reiktų skirti ir nuo Ispanijoje susiklosčiusios situacijos *Puma*⁵⁶⁹ byloje, kuomet du arbitrai patys ignoravo trečiąjį arbitrą ir sprendimą priėmė pastarajam atostogaujant. Tokia išvada patvirtinta ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje, kurioje pabrėžiama, jog bet kuris arbitras turi pareigą dalyvauti svarstymuose bei teisę teikti savo argumentus. Sprendimo motyvų svarstymas turi atitikti sąžiningo proceso principus, taigi ir jame dalyvaujantys arbitrai privalo bendradarbiauti, keistis nuomonėmis ir pan.⁵⁷⁰ Todėl, nors KAI ir leidžia arbitražo teismo sprendimą priimti arbitrai nedalyvaujant, tai turėtų būti išimtinės situacijos, nulemtos būtent nedalyvaujančio arbitro piktnaudžiavimo. Kaip rodo Ispanijos pavyzdys, tiesiog ignoruojant vieną arbitrą, tai gali lemti ne tik arbitražo teismo sprendimo panaikinimą, tačiau ir ignoruojančiųjų arbitrų civilinę atsakomybę.

Penkta, aptariamoms pareigoms pažeidimas gali pasireikšti keliais aspektais. Arbitražo teismas gali apskritai nepriimti sprendimo. Taip atsitiko *Baar v. Tigerman* byloje JAV. Kitas variantas, kad arbitražo teismas priims sprendimą, bet jis bus neteisėtas ir/ar nepagrįstas. Tokiu arbitražo teismo sprendimą gali pripažinti tik arbitražo vietos teismas, sprendžiantis arbitražo teismo sprendimo panaikinimo klausimą. Arbitražo teismo sprendimo

⁵⁶⁸ MIKELĖNAS, V., NEKROŠIUS, V., ZEMLYTĖ, E. *Lietuvos Respublikos <...>*, p. 139.

⁵⁶⁹ Ispanijos Aukščiausiasis Teismas. 2017 m. vasario 15 d. sprendimas byloje *Puma S.A. v. Miguel Temboury Redondo, Luis Jacinto Ramallo Garcia*, Nr. 102/2017.

⁵⁷⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2012 m. liepos 13 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Imlitex“ v. UAB „Varėnos pienelis“, Nr. 3K-3-370/2012, kat. 132.

neteisėtumą taip pat gali lemti ir jo nepripažinimas užsienio valstybėje. Tačiau tik tais atvejais, kuomet ši valstybė buvo aiški arbitražo proceso metu ir arbitražo teismas žinojo ar turėjo pagrindo manyti, kad pripažinimo gali būti prašoma būtent toje valstybėje ar valstybėse.

Pažymėtina, jog KAI 46 str. 1 d. suteikia arbitrai, nesutinkančiam su daugumos nuomone, savo poziciją išdėstyti atskirojoje nuomonėje, kuri pridedama prie arbitražo teismo sprendimo. Levy teigimu, „atskiroji nuomonė gali būti bandymas, kartais sėkmingas, nutiesti kelią panaikinimo procesui“⁵⁷¹. Kad to būtų išvengta, „arbitras savo atskirojoje nuomonėje negali atskleisti arbitrų pasitarimo dėl sprendimo priėmimo detalių, joje neturėtų būti teiginių, kurie suteiktų pagrindą bylą pralaimėjusiai šaliai skusti sprendimą“⁵⁷². Vis dėlto, būtina atsakyti į klausimą, ar tokiu atveju, jei vis tik arbitražo teismo sprendimas būtų panaikintas dėl tų pačių priežasčių, kurias savo atskirojoje nuomonėje išdėstė arbitras, ar jis turėtų būti traukiamas civilinė atsakomybėn su kitais arbitrais? Pvz., jei arbitražo teismo sprendimas panaikintas dėl to, jog arbitražinis susitarimas negalioja, o atskirojoje nuomonėje būtent ir dėstoma, kad su sprendimu nesutinkama dėl negaliojančio arbitražinio susitarimo. Autoriaus nuomone, jei iš tiesų arbitražo teismo sprendimas panaikintas ar jį atsisakyta pripažinti dėl tų pačių priežasčių, kurias dėstė ir arbitras savo atskirojoje nuomonėje, toks arbitras neturėtų atsakyti civiline teisine tvarka. Arbitražo teismas turi pareigą priimti teisėtą arbitražo teismo sprendimą. Tačiau, minėta, toks sprendimas priimamas balsų dauguma. Jei arbitras lieka mažumoje prieš kitus arbitrus, jis gali arba pasirašyti arbitražo teismo sprendimą ir savo poziciją išdėstyti atskirojoje nuomonėje, arba atsisakyti pasirašyti arbitražo teismo sprendimą ir atsistatydinti. Pastaruoju atveju, nepaisant tolesnės arbitražo proceso eigos, arbitrai galėtų grėsti atsakomybę. Tačiau pirmuoju atveju arbitras laikosi visų nustatytų taisyklių. Todėl ir atsakomybės jam taikymas kartu su kitais arbitrais, kurie balsavo už neteisėtą arbitražo teismo sprendimą būtų nesąžiningas. Ypač atsižvelgiant į tai, jog ir pastarųjų dviejų arbitrų atsakomybė būtų galima tik tuo atveju, jei už neteisėtą sprendimą jie balsavo tyčia ar dėl didelio neatsargumo, t. y., arba norėdami specialiai priimti tokį sprendimą, arba nors ir nenorėdami, tačiau suvokdami, jog tokia rizika yra didesnė nei įprasta. Tuo atveju, jei arbitras nepitaria daugumos nuomonei, tačiau kitokios savo pozicijos neišdėsto atskirojoje nuomonėje, ginčo šalims nebus žinoma, kad toks arbitras turėjo kitokią

⁵⁷¹ LEVY, Laurent. Dissenting Opinions in International Arbitration in Switzerland. *Arbitration International*, 1989, t. 5(1), p. 37.

⁵⁷² MIKELĖNAS, V., NEKROŠIUS, V., ZEMLYTĖ, E. *Lietuvos Respublikos <...>*, p. 151.

poziciją. Todėl jis galėtų būti atsakovu kartu su kitais arbitrais. Kitaip tariant, nesutinkantis su dauguma, bet to atskirąja nuomone neįforminantis, arbitras veikia savo rizika.

Kitu jau nurodytu atveju, kada arbitras piktnaudžiauja įgaliojimais ir nedalyvauja arbitražo teismo sprendimo priėmimo, nepaisant to, ar arbitražo teismo sprendimas vėliau panaikinamas ar ne, ginčo šalys galėtų reikalauti sumažinti arbitrai sumokėtą honorarą ar jį apskritai gražinti. Arbitrai turint pareigą spręsti šalių ginčą ir priimti arbitražo teismo sprendimą, tačiau jos nevykdant, arbitras honorarą gauna veltui. Tokios situacijos neturėtų būti toleruojamos.

Apibendrinant išdėstyta, arbitražo teismas turi pareigą ne tik išspręsti šalių ginčą ir priimti sprendimą, tačiau taip pat ir pareigą užtikrinti, kad šis sprendimas bus teisėtas ir pagrįstas. Šios pareigos nevykdymas gali pasireikšti įvairiai, o taip pat lemti ir tai, jog atsakomybė bus taikoma ne visiems, o vienam ar keliems arbitrams, nors pareigą priimti teisėtą ir pagrįstą arbitražo teismo sprendimą turi ne pavieniai arbitrai, o arbitražo teismas *in corpore*.

d) *Pareiga laikytis konfidencialumo*

Arbitražo procesas yra konfidencialus. Būtent toks principas yra numatytas KAI 8 str. 3 d. Anot KAI komentaro autorių, „būtent šio principo egzistavimas iš esmės skiria ginčo nagrinėjimą valstybiniame teisme <...> nuo arbitražinio proceso, kurio atveju ginčo nagrinėjimas visada vyksta už uždarytų durų, nebent šalys susitartų kitaip. <...> Konfidencialumo principo įgyvendinimas arbitražo procese leidžia šalims be jokio pašalinių dėmesio išnagrinėti kilusį ginčą ir neretai sudaro palankias prielaidas išsaugoti jau susiklosčiusius verslo santykius“⁵⁷³.

Konfidencialumo principą numato ir kitų valstybių arbitražo teisė, pvz., Prancūzijos arbitražo įstatymo⁵⁷⁴ 1464 str. Tiesa, kitų didžiųjų arbitražo valstybių kaip Jungtinė Karalystė, Šveicarija ar Švedija arbitražo įstatymai, o taip pat ir UNCITRAL Pavyzdinis įstatymas tiesiogiai nenumato konfidencialumo pareigos, nors tokio principo laikomasi, pvz., Jungtinės

⁵⁷³ MIKELĖNAS, V., NEKROŠIUS, V., ZEMLYTĖ, E. *Lietuvos Respublikos <...>*, p. 36.

⁵⁷⁴ Code of Civil Procedure of the Republic of France. Book IV: Arbitration. Decree No. 2011-48 of 13 January 2011. Prieiga per internetą: <<http://www.parisarbitration.com/French-Law-on-Arbitration.pdf>> [žiūrėta 2018-01-02].

Karalystės teismų praktikoje⁵⁷⁵. Born teigimu, „nepaisant daugumos arbitražo įstatymų tylos, teisinės sistemos beveik vieningai pripažįsta šalių autonomiją dėl konfidencialumo tarptautiniame komerciniame arbitraže. <...> Pavyzdinio įstatymo rengimo istorija leidžia pagrįstai teigti, kad šalių susitarimai dėl konfidencialumo bus galiojantys“⁵⁷⁶.

Pažymėtina, jog dažnai užsienio praktikoje atibojamos privatumo ir konfidencialumo sąvokos, suvokiant, kad privatumas reiškia tik arbitražo posėdžio neviešumą⁵⁷⁷. Tuo tarpu konfidencialumui skiriama gerokai mažiau dėmesio ir jo nauda kartais net suabejojama teigiant, kad, pvz., tais atvejais, kai arbitraže dalyvauja valstybinė institucija, visuomenės interesas žinoti nusveria konfidencialumo svarbą⁵⁷⁸. Redfern ir Hunter nurodo, kad ne visada esant aiškumui dėl konfidencialumo taikymo, „siekiant užtikrinti viso proceso konfidencialumą, yra ypač svarbu remtis aiškia atitinkamų taisyklių (pvz., LCIA ar WIPO) nuostata arba sudaryti specifinį susitarimą dėl konfidencialumo arbitražiniame susitarime, arba susitarti atskirai prieš prasidedant procesui“⁵⁷⁹. Tuo tarpu Lietuvoje net ir be atskiro susitarimo, konfidencialumas yra taikomas *per se*, nebent šalys susitartų kitaip, o priėmus 2016 m. lapkričio 8 d. KAI pakeitimus⁵⁸⁰, konfidencialumo principas buvo išplėstas ir teismo pagalbos arbitražo procese atvejams. Todėl konfidencialumo pareiga Lietuvoje priskirtina prie įstatymu arbitrams nustatytų pareigų. Tačiau užsienio valstybėse, atsižvelgiant į teisinį reguliavimą, ši pareiga gali būti mišraus pobūdžio – principas nustatytas įstatyme, o jo ribos šalių susitarime arba institucinio arbitražo taisyklėse.

Bet kuriuo atveju, doktrinoje pripažįstama, jog „arbitras turi užtikrinti konfidencialią ir privačią [arbitražo] proceso prigimtį. Jam negalima komunikuoti jokių detalių ar vardų be šalių sutikimo“⁵⁸¹. Born taip pat pabrėžia, kad „net tais atvejais, kai konfidencialumo pareiga nėra nustatyta ginčo šalims jų susitarimu ar pagal taikytiną nacionalinę teisę, arbitrai turi

⁵⁷⁵ Anglijos apeliacinio teismo 1990 m. kovo 15 d. sprendimas byloje *Dolling-Baker v. Merrett and Another*. Prieiga per internetą: <<http://www.uniset.ca/lloyddata/css/19901WLR1205.html>> [žiūrėta 2017-12-28].

⁵⁷⁶ BORN, Gary B. *International Arbitration: Law and Practice* <...>, p. 196-197.

⁵⁷⁷ REDFERN, Alan *et al. Redfern and Hunter on International Arbitration. Student edition* <...>, p. 124-125.

⁵⁷⁸ *Ibidem*, p. 127.

⁵⁷⁹ *Ibidem*, p. 134.

⁵⁸⁰ Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymo Nr. I-1274 9, 41 ir 50 straipsnių pakeitimo įstatymas. *Teisės aktų registras*, 2016, nr. 2016-26957.

⁵⁸¹ LEW, J. D. M., MISTELIS, L. A., KROLL, S. M. *Comparative International Commercial Arbitration* <...>, p. 283.

laikytis atskirų konfidencialumo įsipareigojimų, kylančių iš jų kvaziteisminės funkcijos. Vienas iš šios pareigos aspektų yra pareiga užtikrinti šalių rašytinių ir žodinių pozicijų, įrodymų ir kitos bylos medžiagos arbitraže konfidencialumą. Su arbitro įgaliojimais nėra suderinamas jų atskleidimas tretiesiems asmenims⁵⁸².

Šalia šios konfidencialumo pareigos, Born išskiria ir kitą – būdingą tik arbitrams. Anot jo, arbitrai turi pareigą neatskleisti savo pasitarimų detalių⁵⁸³. Kitaip tariant, jis išskiria arbitrų pasitarimo slaptumo principą. Šios taisyklės pažeidimas gali pasireikšti ne tik kaip informacijos atskleidimas tretiesiems asmenims, tačiau ir vienai iš šalių. Anot Derains, tai aiškiai reikštų lygiateisiškumo principo pažeidimą⁵⁸⁴.

Taigi, šios pareigos pažeidimas gali pasireikšti dvejopai – tiek kaip arbitražo medžiagos atskleidimas, tiek ir kaip arbitrų pasitarimų detalių atskleidimas. Bet kuriuo atveju, tai reikštų konfidencialumo principo pažeidimą, jei nesusitarta jo netaikyti. Tačiau arbitrų pasitarimų metu išsakytos pozicijos neturėtų būti viešos net ir tais atvejais, kuomet arbitražo procesui netaikomas konfidencialumo principas, kadangi tuo metu arbitras įgyvendina savo nepriklausomo sprendimo funkciją ir jam negali būti daroma jokia įtaka⁵⁸⁵. Manytina, jog tik ginčo šalims ir arbitražo teismui aiškiai sutariant, šių pasitarimų detalės po arbitražo teismo sprendimo galėtų būti paviešintos.

Bet kuriuo atveju, kaip nurodo Lew, Mistelis ir Kroll, „arbitrams taikomas konfidencialumas yra mažiau kontroversiškas ar neaiškus negu bendroji konfidencialumo pareiga saistanti šalis“⁵⁸⁶. Iš tiesų, nesant kitokio susitarimo, arbitražo teismo nariai turėtų laikytis konfidencialumo ir neatskleisti arbitražo metu gautos informacijos tretiesiems asmenims. Ši pareiga galioja tiek arbitražo proceso metu, tiek ir po jo. Pvz., pasibaigus arbitro įgaliojimams, arbitras neturėtų viešinti informacijos apie savo išspręstą ginčą, minėdamas šalių pavadinimus ir ginčo detales be abiejų šalių sutikimo. Tačiau jei be atskiro susitarimo su arbitražo teismu pačios šalys viešina informaciją apie arbitražą, arbitrams taip pat neturėtų būti draudžiama atskleisti informacijos

⁵⁸² BORN, Gary B. *International Commercial Arbitration* <...>, p. 2004.

⁵⁸³ *Ibidem*, p. 2004-2005.

⁵⁸⁴ DERAINS, Yves. The Arbitrator's Deliberation. *American University International Law Review*, 2012, t. 27(4), p. 915.

⁵⁸⁵ BORN, Gary B. *International Commercial Arbitration* <...>, p. 2005.

⁵⁸⁶ LEW, J. D. M., MISTELIS, L. A., KROLL, S. M. *Comparative International Commercial Arbitration* <...>, p. 283.

apie nagrinėjamą ginčą, neatskleidžiant daugiau informacijos nei atskleidžia pačios šalys.

Arbitro konfidencialumo pareigos pažeidimas būtent ir pasireiškia kaip bet kokios su arbitražo ginču susijusios informacijos atskleidimas. Be abejo, vien informacijos atskleidimas nesudarys sąlygų arbitro atsakomybei kilti, jei nėra kitų arbitro atsakomybės sąlygų, pirmiausia, kaltės ir žalos, kurią šio pažeidimo atveju gali būti sudėtingiau įrodyti, kadangi dažniausiai šalys nepatirs tiesioginių nuostolių – konfidencialumo pareigos pažeidimas įprastai nelemia arbitražo teismo sprendimo panaikinimo ar nepripažinimo⁵⁸⁷.

Taigi, konfidencialumo pareiga, nors dažnai ir nėra numatyta tiesiogiai įstatymuose, arbitrams turėtų būti taikoma, nebent susitariama kitaip arba šalių veiksmai rodo, kad jos atsisako konfidencialumo principo taikymo. Šios pareigos pažeidimo atveju ginčo šalis dažniausiai iš karto gali reikalauti nuostolių atlyginimo, kadangi su šios pareigos pažeidimu įprastai nėra siejamas arbitražo teismo sprendimo panaikinimas ar jo nepripažinimas.

e) *Kitos įstatyminės arbitro pareigos*

Pirmiau analizuotos įstatymuose numatytos arbitro pareigos yra bendro pobūdžio, būdingos kiekvienam arbitražo procesui. Tačiau skirtingų valstybių arbitražo įstatymai, taip pat tarptautinės sutartys gali numatyti ir kitas arbitro pareigas – jų sąrašas nėra baigtinis. Tiesa, dažniausiai šios pareigos pakliūs į prieš tai analizuotų pareigų apimtį, kadangi aprašytosios arbitro pareigos yra pamatinės arbitražo procese.

Pažymėtina, jog tarptautinėse sutartyse, pirmiausia, Niujorko konvencijoje nereguliuojamos nei arbitro teisės, nei pareigos. Tai neturėtų stebinti, kadangi Niujorko konvencijos tikslas yra kitas, o būtent – arbitražinių susitarimų ir arbitražo teismo sprendimų pripažinimas ir vykdymas. Tačiau Niujorko konvencijoje įtvirtinti atsisakymo pripažinti arbitražo teismo sprendimą pagrindai yra aktualūs nustatant, kokias pareigas turi arbitras. Pvz., Niujorko konvencijai numatant, jog arbitražo teismo sprendimą galima

⁵⁸⁷ Tačiau KAI 50 str. 3 d. 4 p. komentare nurodoma, kad arbitražo teismo sprendimas gali būti panaikintas ir dėl imperatyvių normų pažeidimo, o pavyzdžiu pateikiamas konfidencialumo principo pažeidimas (MIKELĖNAS, V., NEKROŠIUS, V., ZEMLYTĖ, E. *Lietuvos Respublikos <...>*, p. 180). Tokia galimybė abejotina jau vien dėl to, jog konfidencialumas nėra imperatyvi norma – šalys gali susitarti jos netaikyti. Kita vertus, abejotina, ar teismas ryžtųsi panaikinti arbitražo teismo sprendimą, jei pats sprendimas yra teisėtas ir pagrįstas. Manytina, tokiu atveju turėtų egzistuoti papildomos aplinkybės, pvz., aiškus šalių susitarimas dėl konfidencialumo taikymo ir pan.

atsisakyti pripažinti, jei pažeista vienos iš šalių teisė būti išklausytai, tai suponuoja, kad arbitras turi pareigą užtikrinti lygiateisiškumo principą.

Atkreiptinas dėmesys, kad KAI 40 str. 2 d. numato teisę ginčo šalims arba likusiems arbitražo teismo nariams įgalioti arbitražo teismo pirmininką vienasmeniškai spręsti procedūrinius arbitražinio nagrinėjimo klausimus. Šios normos komentare pabrėžiama, kad toks įgaliojimas nereiškia, jog pirmininkas neprivalo procesinių klausimų derinti su kitais arbitrais. Priešingai, tai tik suteikia jam teisę, aptarus klausimą, priimti sprendimą, įformintą vienasmeniškai nutartimi⁵⁸⁸. Nepaisant tokios pozicijos, akivaizdu, jog suteikus tokį įgaliojimą, arbitražo teismo pirmininkas įgyja daugiau teisių ir pareigų arbitražo procese. Tai dažniausiai atsispindi ir didesniame arbitražo teismo pirmininko honorare. Todėl tam tikrais atvejais įmanoma, jog vien tik arbitražo teismo pirmininkas pažeis savo pareigas, pvz., nesitardamas su kitais arbitražo teismo nariais priims šališkus sprendimus ir pan. Tokiu atveju kitiems arbitražo teismo nariams neturėtų kilti atsakomybė, nebent būtų įrodyta, kad jie elgėsi pasyviai ir arbitražo teismo pirmininkui neliko kitos išeities kaip tik pačiam išspręsti tam tikrą klausimą.

Kaip ir minėta, arbitro įstatyminių pareigų aptarimu nesiekama pateikti išsamią arbitro pareigų analizę, kadangi kiekviena arbitro pareiga galėtų būti atskiro tyrimo objektas. Tačiau šių pareigų iliustratyvinis aptarimas leidžia daryti išvadą, jog įstatyme įtvirtintų pareigų pažeidimas neabejotinai gali reikšti arbitro neteisėtus veiksmus CK 6.246 str. 1 d. prasme. Vis tik, tai yra tik viena iš civilinės atsakomybės sąlygų, todėl tik jos buvimas nelemia arbitro civilinės atsakomybės. Tačiau savaime toks pažeidimas gali sukelti kitas pasekmes, pvz., arbitro nušalinimą, atstadydinimą ar, galiausiai, net ir arbitražo teismo sprendimo panaikinimą.

3.2.2. Arbitro sutartyje numatytų arbitro pareigų pažeidimas

a) *Pareiga išnagrinėti bylą per sutartą laiko tarpą*

„Teisminė gynyba yra tuo veiksmingesnė, kuo greičiau išnagrinėjama byla ir kuo skubiau įvykdomas sprendimas. Lėtas teisingumas yra blogas, neveiksmingas“⁵⁸⁹. Šis civilinio proceso principas yra aktualus arbitražui. Kaip nurodo Redfern ir Hunter, pavėluotas teisingumas yra paneigtas

⁵⁸⁸ MIKELĖNAS, V., NEKROŠIUS, V., ZEMLYTĖ, E. *Lietuvos Respublikos <...>*, p. 138-139.

⁵⁸⁹ LAUŽIKAS, Egidijus, MIKELĖNAS, Valentinas, NEKROŠIUS, Vytautas. *Civilinio proceso teisė, I tomas*. Vilnius: Justitia, 2003, p. 188.

teisingumas⁵⁹⁰. Įprastai arbitražą reglamentuojantys įstatymai numato tik bendro pobūdžio pareigą nevilkinti proceso. Pvz., UNCITRAL Pavyzdinio įstatymo 14 str. 1 d. ar KAI 17 str. 1 d. numatyta galimybė atstatydinti arbitražą, jei jis vilkina procesą be pateisinamų priežasčių. Tuo tarpu Anglijos arbitražo įstatymo 33 str. 1 d. b p. numato, jog arbitražo teismas privalo, atsižvelgiant į bylos aplinkybes, nustatyti tokias procedūras, kad būtų išvengta nereikalingų vėlavimų. Kiek autoriui žinoma, tik Italijos įstatymų leidejas yra nustatęs konkretų terminą įstatyminiu lygmeniu – Italijos Civilinio proceso kodekso 820 str. 2 d. nurodyta, kad nesusitarus dėl termino arbitražo teismo sprendimui priimti, arbitrai privalo priimti sprendimą per 240 dienų nuo tada, kai jie priima paskyrimą. Atitinkamai, nesusitarus kitaip, Italijoje arbitražo teismas sprendimą turi priimti per apytikriai 8 mėnesius, nebent yra pagrindo terminą pratęsti.

Taigi, Italijoje numatytas teisinis reguliavimas yra labiau išimtis negu taisyklė. Todėl vien dėl vienoje šalyje įstatyminiu lygmeniu įtvirtinto termino arbitro pareiga priimti sprendimą per nustatytą laiko tarpą neturėtų būti laikoma įstatyminio pobūdžio. Priešingai, įstatymai įprastai numato bendro pobūdžio operatyvumo principą, draudžiantį vilkinti procesą. Tačiau konkretūs terminai yra susitarimo reikalas.

Pirma, įprastai konkretūs terminai arbitražo teismo sprendimui priimti yra nustatomi arbitražo institucijos taisyklėse. Pvz., VKAT Arbitražo procedūros reglamento 42 str. 1 d. numato, jog ginčas iš esmės išsprendžiamas ne vėliau kaip per šešis mėnesius nuo bylos perdavimo arbitražo teismui. Ši norma dar patikslina, jog arbitražo teismo sprendimas turi būti surašytas per 30 dienų nuo paskutinio posėdžio ar baigiamųjų kalbų pateikimo. Panaši nuostata numatyta ir ICC Arbitražo taisyklių 31 str. 1 p. Pagal jį arbitražo teismo sprendimas turi būti priimtas per 6 mėnesius nuo tada, kai paskutinis arbitras pasirašo įgaliojimų aktą (angl., *Terms of Reference*). Dar aiškesni ir griežtesnio pobūdžio terminai yra įtvirtinami vadinamosiose pagreitinto arbitražo taisyklėse (angl., *expedited procedure*).

Tai, kad terminus nustato arbitražo taisyklės, reiškia, jog šie terminai tampa sudėtine arbitro sutarties dalimi. Arbitražo institucijos taisyklės dažniausiai nurodomos jau arbitražiniame susitarime arba dėl jų taikymo susitariama dar iki arbitrų paskyrimo, tad priimdamas paskyrimą, arbitras jau žino, pagal kokias taisykles ir su kokiais terminais jis spręs tarp šalių kilusį konfliktą. Žinodamas terminus, per kuriuos jam teks išspręsti ginčą, arbitras

⁵⁹⁰ REDFERN, Alan *et al.* *Redfern and Hunter on International Arbitration. Sixth edition* <...>, p. 327.

privalo įvertinti savo užimtumą ir, negalėdamas užtikrinti, jog spės, atsisakyti paskyrimo arba informuoti šalis apie situaciją, kad jos galėtų apsispręsti, ar joms priimtina vėlavimo galimybė⁵⁹¹. Pastaruoju atveju, jei arbitras vis tiek paskiriamas, arbitražo procesui užsitęsęs, nesant kitų pareigų pažeidimo, vien nespėjimas išnagrinėti bylą per nustatytą laiko tarpą neturėtų sukelti arbitrai civilinės atsakomybės, kadangi šalys veikė savo rizika.

Antra, kadangi nustatyti terminai yra sutartinio pobūdžio, jie gali būti pratęsti, jei tam yra rimtų priežasčių. Tai nurodo tiek VKAT Arbitražo procedūros reglamento 42 str. 1 d., tiek ICC Arbitražo taisyklių 31 str. 2 p., tiek ir, pvz., SCC Arbitražo taisyklių 43 str. Tiesa, tokiu atveju terminą pratęsia ne pats arbitražo teismas savavališkai⁵⁹², o arbitražo institucijos vadovaujantis subjektas – jos pirmininkas, valdyba ir pan. Nors arbitražo institucijų taisyklės to ir nenumato, tačiau terminą ginčo išsprendimui gali pratęsti ar nustatyti jį ilgesnį nuo pat pradžių ir ginčo šalys, kadangi tokio pobūdžio terminu yra siekiama užtikrinti būtent jų interesų apsaugą.

Trečia, nesilaikydamas nustatyto termino, arbitras pažeidžia savo pareigą. Tokiu atveju pažeidimas pasireiškia kaip termino praleidimas. Vėlavimas gali virsti ir į tai, jog arbitras apskritai nepriima sprendimo. Taip atsitiko ir jau analizuotoje *Baar v. Tigerman* byloje Kalifornijoje⁵⁹³. Redfern ir Hunter, remdamiesi Argentinos pavyzdžiu, taip pat nurodo, jog nepriimdamas sprendimo arbitras praranda įgaliojimus, o jo priimtas sprendimas yra negaliojantis⁵⁹⁴. Panašios pozicijos laikosi ir kiti autoriai⁵⁹⁵. Šios disertacijos kontekste aktualiausia yra tai, jog pareigos pažeidimas gali arbitrai užtraukti civilinę atsakomybę. Tai dar 1977 m. pripažino ir JAV 5-osios apygardos apeliacinis teismas, kuris byloje *E. C. Ernst, Inc. v. Manhattan Construction Company of Texas et al* nurodė: „arbitras turi pareigą, eksplikitinę ar implicitinę, priimti pagrįstus ir greitus sprendimus. Kai jo veikimas ar neveikimas gali sąžiningai būti charakterizuotas kaip vėlavimas ar nesugebėjimas nuspręsti negu savalaikis sprendimo priėmimas (geras ar

⁵⁹¹ LEW, J. D. M., MISTELIS, L. A., KROLL, S. M. *Comparative International Commercial Arbitration* <...>, p. 283.

⁵⁹² Poudret ir Besson teigimu, savavališkas termino ginčui išnagrinėti pratęsimas net gali būti laikomas vietinės ar tarptautinės viešosios tvarkos pažeidimu (POUDRET, Jean-Francois, BESSON, Sebastien. *Comparative law of international arbitration* <...>, p. 378).

⁵⁹³ JAV Kalifornijos apeliacinis teismas. 1983 m. kovo 17 d. sprendimas byloje *Baar v. Tigerman*.

⁵⁹⁴ REDFERN, Alan et al. *Redfern and Hunter on International Arbitration. Sixth edition* <...>, p. 327.

⁵⁹⁵ HWANG, Michael, et al. *Claims Against Arbitrators* <...>, p. 236.

blogas), jis praranda savo teisę į imunitetą, nes jis praranda savo panašumą su teisėju. Jis paprasčiausiai neįvykdo savo sutartinės pareigos abiemis šalims⁵⁹⁶. Tačiau, kaip pabrėžė ir šis teismas, ypatingas dėmesys turi būti kreipiamas į tai, dėl ko atsirado vėlavimas: „arbitrui negali būti suversta kaltė vėlavimo atveju dėl faktorių, kurių jis negali kontroliuoti net ir imdamasis visų priemonių“⁵⁹⁷.

Galiausiai, skirtingai nei nurodė cituotas JAV teismas, vėlavimas savaime nereiškia arbitro atsakomybės. Tai nėra toks pažeidimas, kuriam nebereikėtų įrodyti esant ir arbitro kaltę. Vėlavimą gali lemti ne tik arbitro, bet ir pačių šalių veiksmai. Dažnai būtent pačios šalys susitaria dėl procesinio tvarkaraščio, kuris lemia vėlavimus. Dar daugiau, neretai būtent šalys nesilaiko sutartų terminų, pvz., prašo atidėti posėdį, leisti pateikti papildomus įrodymus ir t. t. Todėl kiekvienu konkrečiu atveju arbitro civilinės atsakomybės byloje teismas turėtų analizuoti, kas lėmė, jog arbitražo teismas nepriėmė sprendimo laiku ar delsdamas jo apskritai nepriėmė (o tai suponuotų ir pareigos priimti sprendimą pažeidimą).

b) Pareiga įvykdyti savo prievolės iki galo

Priėmęs pasiūlymą būti arbitru ir sudaręs arbitro sutartį, arbitras įsipareigoja išspręsti šalių ginčą ir priimti sprendimą. Tai reiškia, kad atsistatydindamas, arbitras neįvykdo šios savo pareigos – jis neišnagrinėja ginčo iki galo ir sprendimo nepriima, o tai savo ruožtu ne tik prailgina patį arbitražo procesą, bet ir sukuria šalims papildomų išlaidų. Todėl, nors tiesiogiai įstatymuose įprastai ir nenumatoma, pripažįstama ir dar viena arbitro pareiga – pareiga įvykdyti savo prievolės iki galo, t. y., neatsistatydinti be rimtos priežasties. Ši pareiga kyla iš sutarties⁵⁹⁸, kadangi sutikęs arbitruoti ginčą ir sudaręs arbitro sutartį, arbitras įsipareigoja laikytis sutarties ir pasiekti joje numatytą rezultatą – išspręsti ginčą.

Pirma, Hausmaninger nurodo, jog „arbitrui sutikus arbitruoti ginčą, jis prisiima prievolę vesti arbitražo procesą sąžiningai ir priimti sprendimą.

⁵⁹⁶ JAV Apeliacinis teismas. 1977 m. gegužės 9 d. sprendimas byloje *E. C. Ernst, Inc., v. Manhattan Construction Company of Texas et al.*

⁵⁹⁷ OKEKEIFERE, Andrew I. *The Parties' Rights* <...>, p. 130.

⁵⁹⁸ LEW, J. D. M., MISTELIS, L. A., KROLL, S. M. *Comparative International Commercial Arbitration* <...>, p. 281; HAUSMANINGER, Christian. *Civil Liability of Arbitrators* <...>, p. 30; ALESSI, Dario. *Enforcing Arbitrator's Obligations* <...>, p. 770; HARRIS, Bruce, *et al. Arbitration Act 1996* <...>, p. 149.

Neužbaigdamas arbitražo proceso ar, kai jis yra vienas iš arbitrų, atsiskaidamas toliau dalyvauti procese, jis ne tik pažeidžia šią prievolę, bet taip pat sukelia pavojų galutiniam arbitražo tikslui, būtent, ginčo išsprendimui per arbitražo sprendimą⁵⁹⁹.

Vis dėlto, prievolė įvykdyti savo pareigas iki galo nėra absoliuti ir apima tik atvejus, kai atsistatydinama be priežasties. KAĮ 17 str. 1 d. numato, jog arbitras privalo atsistatydinti, jei *de jure* ar *de facto* negali atlikti savo funkcijų arba vilkina jų atlikimą be pateisinamų priežasčių. Taigi, KAĮ eksplicitiškai numato atvejus, kuomet arbitras neįvykdys savo pareigų iki galo ir tokiu atveju privalo atsistatydinti. Doktrinoje pabrėžiama, kad „atsistatydinimo pagrindas nebūtinai turi būti kalti arbitro veiksmai, tiesiog turi egzistuoti objektyvios ar subjektyvios kliūtys tinkamai išspręsti ginčą“⁶⁰⁰. Vis dėlto, pati normos formuluotė, nurodydama į proceso vilkinimą, leidžia teigti, kad arbitras turėtų atsisakyti savo pareigų, jei nesugeba jų įvykdyti, ir tai yra vienintelė priežastis. Įstatymų leidėjas tai laiko mažesniu blogiu nei proceso vilkinimą. Analizuodamas šią arbitro pareigą Born taip pat išskiria atvejus, kuomet arbitro atsistatydinimas gali būti pateisintas. Tokiems atvejams jis priskiria nekontroliuojamas asmenines aplinkybes, pvz., ligą ar po paskyrimo atsiradusį interesų konfliktą, kurio neįmanoma išvengti, taip pat atvejus, kuomet pasikeičia arbitro profesinis užimtumas, pvz., pradėjus eiti vyriausybės pareigas. Be to, Born pateisinamiems atvejams priskiria ir arbitro sutarties sąlygų pakeitimą, pvz., arbitražo vietos pakeitimą, naujų reikalavimų pareiškimą, kurie apsunkina arbitražą ir pareikalautų žymiau daugiau laiko iš arbitro nei planuota anksčiau⁶⁰¹.

Taigi, kaip matyti, sąrašas aplinkybių, kuomet arbitras galėtų atsistatydinti, nėra baigtinis. Kiekvienu konkrečiu atveju turėtų būti vertinama, ar aplinkybės yra pagrįstos ir pateisinančios atsisakymą toliau arbitruoti.

Antra, jei arbitro atsistatydinimas nėra pateisinamas, tai reiškia, kad arbitras savo pareigos neįvykdo. Paprastai toks atsistatydinimas sukelia ir neigiamų finansinių pasekmių ginčo šalims – reikia paskirti naują arbitrą, mokėti jam honorarą, gaišti laiką arbitražo procese. Tokia pasekmė išskiriama ir mokslininkų darbuose⁶⁰². Todėl doktrinoje sutariama, jog arbitro atsistatydinimas civilinės atsakomybės prasme reiškia arbitro neteisėtą

⁵⁹⁹ HAUSMANINGER, Christian. *Civil Liability of Arbitrators* <...>, p. 30.

⁶⁰⁰ MIKELĖNAS, V., NEKROŠIUS, V., ZEMLYTĖ, E. *Lietuvos Respublikos* <...>, p. 75.

⁶⁰¹ BORN, Gary B. *International Commercial Arbitration* <...>, p. 2009-2010.

⁶⁰² LEW, J. D. M., MISTELIS, L. A., KROLL, S. M. *Comparative International Commercial Arbitration* <...>, p. 281.

veiksma. Hausmaninger pabrėžia, jog netaikant atsakomybės, „arbitrui, ypač šalies paskirtam, būtų per lengva, jaučiant, kad arbitražo rezultatas bus nepalankus „jo“ šaliai, sėkmingai sugriauti tokį procesą“⁶⁰³. Tam pritaria ir Alessi, priskirdamas šią pareigą prie rezultato prievolių ir teigdamas, kad tokiu atveju atsakomybė turėtų būti be kaltės⁶⁰⁴.

Vis dėlto, autoriaus nuomone, arbitro atsistatydinimas nereiškia, jog keičiasi jo atsakomybės sąlygos. Atsistatydinimo atveju, kadangi tai yra rezultato pareiga, ieškovui tiesiog yra paprasčiau įrodyti arbitro veiksmų neteisėtumą – atsistatydinimo faktą ir prievolės neįvykdymą. Nepaisant to, arbitro atsakomybė turėtų kilti tik tuomet, kai įrodoma, kad šis atsistatydinimas buvo nepagrįstas, t. y., atliktas tyčia ar dėl didelio neatsargumo. Tokią išvadą lemia tai, kad, minėta, yra daugybė atvejų, kuomet arbitro atsistatydinimas būtų pateisinamas. Ar arbitras atsistatydina pagrįstai, ar ne, yra fakto klausimas, kuris turėtų būti vertinamas kiekvienu konkrečiu atveju, o pagrįstumą būtent ir lemtų arbitro kaltė. Jei būtų įrodyta, jog arbitras pasielgė neapgalvotai ir jo atsistatydinimo negalima pateisinti, tai reikštų, kad arbitras elgėsi mažiausiai neapdariai, o tai savo ruožtu reikštų, jog arbitro neteisėti veiksmai yra kalti veiksmai, suponuojantys civilinės atsakomybės sąlygų egzistavimą.

Kita vertus, net ir Anglijos arbitražo įstatymo 29 str. 3 d. nustatyta, kad to paties straipsnio 1 d. įtvirtintas ribotas arbitro imunitetas netaikomas arbitro atsakomybei, nulemtai jo atsistatydinimo su apribojimais esančiais 25 str. Šio straipsnio 3 d. a p. nustatyta, jog atsistatydinantis arbitras gali kreiptis į teismą, kad šis patvirtintų, jog nėra pagrindo kilti arbitro atsakomybei. Taigi, „arbitras nėra saugomas nuo ieškinio, jei jis atsistatydino, pažeisdamas sutartį. Tačiau jis gali, tokiu atveju, kreiptis į teismą, kad būtų atleistas nuo atsakomybės kartu su prašymu dėl atlyginimo jam mokėjimo“⁶⁰⁵. Taigi, toks specifinis Anglijos teisės reguliavimas, manytina, nors iš pirmo žvilgsnio irgi galėtų reikšti pritarimą doktrinoje reiškiamai pozicijai dėl griežtos atsakomybės, realybėje toks nėra. Arbitras gali pats prašyti teismo (ne atsakomybės byloje, o tuo metu, kai atsistatydina) nurodyti, kad jo atsistatydinimas yra pagrįstas, o tokiu atveju, nors atsistatydinimo faktas ir egzistuos, ginčo šalys neturės teisės reikalauti arbitro atsakomybės.

Trečia, atvejams, kai arbitro prievolės nėra įvykdytos iki galo, galima priskirti ir atvejus, kada arbitras neatsistatydina, tačiau ir nevykdo savo

⁶⁰³ HAUSMANINGER, Christian. *Civil Liability of Arbitrators* <...>, p. 30.

⁶⁰⁴ ALESSI, Dario. *Enforcing Arbitrator's Obligations* <...>, p. 770.

⁶⁰⁵ HARRIS, Bruce, *et al. Arbitration Act 1996* <...>, p. 149.

pareigų. Tokia situacija susiklostė Vokietijoje, kuomet arbitras atsisakė pasirašyti ant arbitražo teismo sprendimo, teigdamas, kad nepritaria arbitrų daugumos nuomonei ir mano, kad tokiu sprendimu blogai taikoma teisė. Vokietijos teismai pripažino, jog tokiais atvejais arbitro atsakomybė yra galima⁶⁰⁶. Iš tiesų, arbitraže vadovaujamosi daugumos principu, o tai reiškia, kad arbitrų daugumai nubalsavus už vienokį sprendimą, mažumoje likęs arbitras negali sabotuoti sprendimo priėmimo, nes nepritaria tokiam sprendimui. Tokiu atveju arbitražas atsidurtų aklavietėje. Akivaizdu, jog esant tokioms aplinkybėms arbitras privalo tęsti savo pareigų vykdymą, o jei nesutinka su sprendimu, savo poziciją išdėstyti atskirojoje nuomonėje.

Apibendrinant, galima teigti, jog nors arbitras ir negali atsistatydinti, tačiau ši prievolė nėra absoliuti ir esant tam tikroms sąlygoms, toks atsistatydinimas nereikštų pareigos pažeidimo. Tačiau tai yra fakto klausimas, kuris turėtų būti analizuojamas individualiai. Pats atsistatydinimo faktas savaime neturėtų reikšti griežtos arbitro atsakomybės būtent dėl to, kad prievolė nėra absoliuti. Todėl arbitro atsakomybės kontekste neturėtų pakakti vien šio neteisėto veiksmo įrodymo, o kaip ir kitų neteisėtų veiksmų atveju, ieškovas dar turėtų įrodyti ir arbitro kaltę kaip ir, be abejo, kitas atsakomybės sąlygas.

c) *Pareiga taikyti šalių pasirinktą teisę*

UNCITRAL Pavyzdinio įstatymo 28 str. 1 d. numatyta, kad arbitražo teismas ginčą sprendžia pagal šalių pasirinktą teisę. To paties straipsnio 2 d. nurodo, jog nesant šalių susitarimo, arbitražo teismas pats nustato taikytiną teisę, remdamasis taikytinomis kolizinėmis normomis. Panašios nuostatos įtvirtintos ir KAI 39 str. 1-2 d. Taigi arbitro pareiga taikyti šalių pasirinktą teisę kyla iš platesnės, įstatyminės arbitro pareigos apskritai taikyti teisę. Būtent tai pabrėžia ir Born, teigdamas, kad kvaziteisminė arbitro funkcija įpareigoja ne tik paprasčiausiai taikyti šalių sutarties nuostatas ar net šalių pasirinktą teisę, bet taikyti taikytiną teisę tokiu būdu, kad į ją patenka ir imperatyviosios normos. Tuo siekiama išspręsti šalių ginčą teisiškai⁶⁰⁷. Todėl, nors atskirai nebuvo analizuota, egzistuoja ir arbitro pareiga taikyti teisę apskritai, kylanti iš įstatymo. Šios pareigos apimtis išsiplėčia tais atvejais, kai šalys yra susitarusios dėl taikytinos teisės. Tokiu atveju, arbitras turi ne tik įstatyminę, bet ir sutartinę pareigą. Jei pastaroji bus pažeista, nepaisant to, jog arbitras taikė teisę bendrąja prasme, jo priimtas arbitražo teismo sprendimas

⁶⁰⁶ ZEILER, Gerold *et al.* *Austrian Arbitration* <...>, p. 121.

⁶⁰⁷ BORN, Gary B. *International Commercial Arbitration* <...>, p. 1997-1998.

vis tiek galės būti panaikintas. Todėl, autoriaus nuomone, prasmingiau yra analizuoti arbitro pareigą taikyti šalių pasirinktą teisę.

Pirma, ginčo šalys yra laisvos susitarti dėl taikytinos teisės ir tokį ginčo šalių pasirinkimą arbitrai turi gerbti – jis tampa sudėtine arbitro sutarties dalimi. Net jei ginčo šalys dėl taikytinos teisės nėra susitarusios, ši teisė „gali būti nustatoma aiškinant sutartį ir atsižvelgiant į faktinį šalių elgesį“⁶⁰⁸. Be to, šalys gali apriboti arbitrų pareigą taikyti teisę ir susitarti, jog arbitražo teismas, sprenddamas ginčą, vadovausis principais *ex aequo et bono* arba *amiable compositeur* (KAĮ 39 str. 3 d.). Tokiu atveju, arbitražo teismas tokį susitarimą turėtų gerbti lygiai taip pat, kaip ir susitarimą dėl taikytinos teisės.

Antra, jei šalys vis tik nėra pasirinkusios taikytinos teisės, tuomet taikytiną teisę nustato pats arbitražo teismas, remdamasis kolizinėmis normomis (KAĮ 39 str. 2 d.). Gaillard teigimu, arbitrai turi plačią diskrecijos teisę pasirinkdami kolizines normas, taikydami tarptautinės privatinės teisės pripažintus standartus, o juos riboja tik tarptautinės viešosios tvarkos principai⁶⁰⁹. Tokiu atveju, net jei arbitražo teismas klaidingai pasirinktų taikytiną teisę ir tai sukeltų neigiamas pasekmes, pvz., arbitražo teismo sprendimo panaikinimą ar nepripažinimą, aptariamoms pareigoms pažeidimas negalėtų būti konstatuotas, kadangi arbitražo teismas turėjo diskrecijos teisę nustatyti taikytiną teisę, o tokią diskreciją jam suteikė šalių nesutarimas dėl taikytinos teisės. Todėl atsakomybės taikymas dėl netinkamai nustatytos taikytinos teisės reikštų atsakomybės taikymą dėl teisės klaidų, o tai neturėtų būti leidžiama⁶¹⁰.

Trečia, pareigos taikyti šalių pasirinktą teisę pažeidimas gali pasireikšti tuo, jog arbitras netaiko šalių pasirinktos teisės, o taiko kitą teisę⁶¹¹ arba apskritai netaiko teisės, priimdamas sprendimą. Pastaruoju atveju, jei arbitrams nebuvo suteikta teisė spręsti ginčą *ex aequo et bono*, tai reikštų, jog

⁶⁰⁸ MIKELĖNAS, V., NEKROŠIUS, V., ZEMLYTĖ, E. *Lietuvos Respublikos <...>*, p. 135.

⁶⁰⁹ GAILLARD, Emmanuel. The Role of the Arbitrator in Determining the Applicable Law. Iš *The Leading Arbitrators' Guide to International Arbitration*. Sudarytojai Lawrence W. Newman ir Richard D. Hill. New York: Juris Publishing, 2008, p. 215-216.

⁶¹⁰ Plačiau žr. 3.2.4 skyriuje.

⁶¹¹ Atkreiptinas dėmesys, kad pažeidimo nebus tais atvejais, kai arbitražo teismas nustato, jog šalių susitarimas dėl taikytinos teisės yra negaliojantis ir atitinkamai, taikydamas kolizines normas, pasirenka taikyti kitą teisę. Tokia arbitražo teismo galimybė dar kartą patvirtina arbitro statuso dvilypumą, kuomet įsipareigodamas sutartimi, arbitras vis tiek turi įgaliojimus nepaisyti šalių susitarimo ir tęsti savo funkcijų vykdymą toliau.

arbitražo teismas viršijo savo įgaliojimus, o tai yra arbitražo teismo sprendimo panaikinimo pagrindas pagal UNCITRAL Pavyzdinio įstatymo 34 str. 2 d. a p. iii papunktį bei KAI 50 str. 3 d. 3 p. Kaip nurodo Born, tokiu atveju sprendimas panaikinamas ne dėl to, kad arbitrai netaikė šalių pasirinktos teisės, bet dėl to, jog jie ginčą išsprendė pagal visai kitą arbitražo procesą nei tas, dėl kurio tarėsi šalys⁶¹². Autoriaus manymu, tokiu atveju galėtų būti svarstomas ir viešosios tvarkos pažeidimas kaip sprendimo panaikinimo pagrindas.

Kai arbitražo teismas taiko kitą nei šalių pasirinkta teisė, pripažįstama, kad tai nesudaro pagrindo panaikinti arbitražo teismo sprendimo arbitrų įgaliojimų viršijimo pagrindu. Pvz., Šveicarijos Federalinis teismas yra konstatavęs, jog toks pažeidimas yra labiau susijęs su tuo kaip teisė buvo taikyta⁶¹³, o, žinia, arbitražo teismo sprendimas teisme nėra tikrinamas fakto ir materialinės teisės taikymo aspektu⁶¹⁴. Su tuo, kad arbitrų įgaliojimų viršijimas kaip arbitražo teismo sprendimo panaikinimo pagrindas neapima arbitrų taikytinos teisės klausimų, sutinkama ir Lietuvos arbitražo teisės doktrinoje⁶¹⁵. Su tuo sutinka ir Born, teigdamas, jog tai seka iš bendro principo, kad sprendimas negali būti panaikintas vien dėl to, jog arbitrai padarė neteisingas išvadas dėl materialinės teisės taikymo. Kartu jis pabrėžia, kad teismų praktikoje pasitaiko ir klaidingų išvadų, kuomet arbitražo teismo sprendimai dėl netinkamos teisės taikymo yra panaikinami⁶¹⁶.

Atsižvelgiant į tai, manytina, jog tuo atveju, kai arbitražo teismas be paaiškinimo netaiko šalių pasirinktos teisės, tai galėtų būti laikoma arbitro neteisėtais veiksmais jo sutartinės atsakomybės kontekste, kadangi arbitražo teismas įsipareigoja išspręsti ginčą pagal šalių pasirinktą teisę, bet šios pareigos neįvykdo. Nors šios pareigos pažeidimo atveju dažniausiai arbitražo teismo sprendimas nebus panaikintas ar jį atsisakyta pripažinti, būtent tai gali sukelti arbitražą pralaimėjusiai šaliai nuostolių. Pvz., jei arbitražo teismui taikius šalių pasirinktą teisę arbitražo teismo išvados galėjo būti kitokios. Tačiau tokiu atveju būtų galima įsivelti į žaidimą „kas būtų, jeigu būtų“, kuris būtų ypač nepriimtinas sudėtinguose ir didelės apimties ginčiuose, nes tai

⁶¹² BORN, Gary B. *International Commercial Arbitration* <...>, p. 3303.

⁶¹³ Šveicarijos Pirmasis civilinės teisės teismas. 2009 m. gruodžio 16 d. sprendimas byloje X, Y v. Z, Nr. 4A_240/2009.

⁶¹⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2004 m. lapkričio 17 d. nutartis civilinėje byloje A. V. II v. K. C. firma, Nr. 3K-3-612/2004, kat. 124.

⁶¹⁵ MIKELĖNAS, V., NEKROŠIUS, V., ZEMLYTĖ, E. *Lietuvos Respublikos* <...>, p. 178.

⁶¹⁶ BORN, Gary B. *International Commercial Arbitration* <...>, p. 3304.

reikštų, jog arbitro atsakomybės byloje vėl turėtų būti vertinami arbitražo metu tirti faktai ir analizuojama, ar jiems taikius šalių pasirinktą teisę, būtų gautos kitokios išvados. Arbitro atsakomybės bylos neturėtų būti naudojamos galiojančiam arbitražo teismo sprendimui peržiūrėti – tam yra arbitražo teismo sprendimo panaikinimo institutas. Jei iškėlus arbitro atsakomybės bylą dėl netinkamai įvykdytos pareigos taikyti šalių pasirinktą teisę būtų galima peržiūrėti arbitražo teismo sprendimo išvadas, tuomet nebūtų pasiektas riboto arbitro imuniteto tikslas, kadangi juo siekiama apsaugoti ne tik arbitrą, bet ir arbitražo proceso integralumą. Ir net jei arbitražo teismo sprendimas būtų panaikintas dėl to, kad negerbtas šalių susitarimas dėl taikytinos teisės, kaip ir kitų pareigų pažeidimo atveju, ginčo šalys turėtų, pirmiausia, ne reikalauti arbitro atsakomybės, bet spręsti ginčą pakartotinai⁶¹⁷.

Todėl tai leidžia teigti, kad vien pareigos taikyti šalių pasirinktą teisę pažeidimas nėra pakankamas pagrindas konstatuoti arbitro neteisėtus veiksmus. Arbitro atsakomybė galėtų kilti, jei, pvz., paaiškėtų, jog arbitražo teismas taikė kitą teisę tyčia, siekdamas pakenkti vienai iš ginčo šalių ar pan. Tačiau tokiais atvejais būtų konstatuojamas ir daugelio kitų arbitro pareigų pažeidimas – nepriklausomumo ir nešališkumo pareigos ar pareigos laikytis sąžiningo proceso taisyklių pažeidimas.

d) Pareiga laikytis arbitražiniame susitarime numatytų reikalavimų

Ginčo šalys savo nesutarimus spręsti arbitražui perduoda ne tik dėl to, kad valstybė nedraudžia ginčus spręsti kitais būdais nei tik valstybės teisme, tačiau ir dėl to ar net labiausiai dėl to, kad jos sudaro susitarimą perduoti spręsti arbitražo teismui visus ar tam tikrus ginčus, kilusius ar galinčius kilti tarp jų dėl kokių nors konkrečių sutartinių ar kitokių teisinių santykių (KAĮ 3 str. 5 d.). Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje nurodoma, kad arbitražinis susitarimas yra sutartis, kuria šalys susitaria spręsti tarpusavio ginčus arbitraže⁶¹⁸. Įprastai tam, kad arbitražinis susitarimas būtų pripažįstamas

⁶¹⁷ Tai pažymima ir doktrinoje. Pvz., Weston teigimu, „net ir gavus arbitražo teismo sprendimo panaikinimą, šalis yra įpareigota grįžti į privačią arbitražo sistemą su visais jos sąžiningo proceso trūkumais“ (WESTON, Maureen A. Reexamining Arbitral Immunity <...>, p. 496). Be abejo, tai nėra absoliuti pareiga, kadangi tam tikrais atvejais gali būti neįmanoma jos įgyvendinti, pvz., kuomet arbitražinis susitarimas pripažįstamas negaliojančiu ar ginčas nearbitruotinu.

⁶¹⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2013 m. spalio 23 d. nutartis civilinėje byloje UAB AK „Aviabtika“ v. Flight Test Aerospace INC, Nr. 3K-3-431/2013, kat. 83.7.

galiojančiu, šalia rašytinės formos reikalavimo, pakanka išreikšti šalių valią perduoti ginčą arbitražui. Born teigimu, „esminė arbitražinio susitarimo šerdis yra paprasta: ji susideda vien iš prievolės spręsti tam tikrus ginčus su kita šalimi „arbitražu“ ir teise reikalauti, kad šie ginčai būtų sprendžiami tokiu būdu“⁶¹⁹.

Vis dėlto, dažniausiai arbitražiniame susitarime bus daugiau nei vienas teiginys. Born išskiria tokius kritinius elementus, sutinkamus beveik kiekviename arbitražiniame susitarime: susitarimas dėl privalomo arbitražo, arbitražinio susitarimo apimtis, arbitražo vieta, arbitražo institucijos ir jos taisyklių pasirinkimas, arbitrų skaičius, kvalifikacija ir paskyrimo būdas, arbitražo kalba, formalumai, susiję su veiksniumu ir galiojimu, taikytinos teisės pasirinkimas⁶²⁰. Tai yra dažniausiai arbitražiniame susitarime aptariami klausimai, įprastai nurodomi ir arbitražo institucijų pateikiamose standartinėse išlygose⁶²¹. Tačiau tai nereiškia, kad arbitražiniame susitarime šalys negali susitarti ir dėl kitų dalykų, pvz., numatyti, jog arbitražinis nagrinėjimas baigiamas ne daugiau kaip per vieną arbitražo teismo posėdį.

„Arbitražinio susitarimo sąlygos taip pat yra ir arbitro sutarties sąlygos“⁶²². Alessi teigimu, „arbitražinis susitarimas yra arbitro sutarties pagrindas, nors ir atskirtas nuo jos. Pasirašant arbitro sutartį, arbitražinio susitarimo sąlygos tampa arbitro sutarties sąlygomis duodant nuorodą į jas“⁶²³. Tai reiškia, kad sutikdamas spręsti ginčą, arbitras kartu sutinka tai daryti ne taip kaip jam patinka, bet pagal tai kaip jau yra susitarusios ginčo šalys, t. y., jei arbitražiniame susitarime nurodyta ginčą nagrinėti anglų kalba, arbitras negali be šalių sutikimo (reiškiančio arbitražinio susitarimo pakeitimą) nagrinėti ginčo lietuvių kalba. Poudret ir Besson teigimu, arbitro pareiga laikytis arbitražinio susitarimo nuostatų kartu su iš to kylančia pareiga laikytis

⁶¹⁹ BORN, Gary B. *International Arbitration: Law and Practice* <...>, p. 71.

⁶²⁰ BORN, Gary B. *International Arbitration and Forum Selection Agreements: Drafting and Enforcing. Fifth edition.* Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2016, p. 30.

Pažymėtina, jog taikytinos teisės pasirinkimas gali būti nurodytas tiek arbitražiniame susitarime, tiek pagrindinėje sutartyje. Būtent todėl arbitro pareiga taikyti šalių pasirinktą teisę analizuota atskirai nuo kitų arbitražiniame susitarime numatytų pareigų arbitrams.

⁶²¹ Pvz. Vilniaus komercinio arbitražo teismo rekomenduojama arbitražinė išlyga [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. kovo 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.arbitrazas.lt/arbitrazine-islyga.htm>>.

⁶²² LIONNET, Klaus. *The Arbitrator's Contract* <...>, p. 165.

⁶²³ ALESSI, Dario. *Enforcing Arbitrator's Obligations* <...>, p. 764.

arbitražo taisyklių yra pagrindinė arbitro pareiga⁶²⁴, o Guzman pabrėžia, kad arbitrams labiau priklausant nuo rinkos nei nuo valstybės, jie yra labiau įpareigoti sekti šalių, o ne įstatymų leidėjo nurodymais⁶²⁵.

UNCITRAL Pavyzdinio įstatymo 34 str. 2 d. a p. iv papunktis numato, jog arbitražo teismo sprendimas gali būti panaikintas, jei arbitražo procesas neatitiko šalių susitarimo. Ta pati nuostata įtvirtinta ir KAI 50 str. 3 d. 4 p., taip pat Niujorko konvencijos V str. 1 d. d p. kaip atsisakymo pripažinti pagrindas. Vis dėlto, doktrinoje nurodoma, kad „arbitražo sprendimas turėtų būti panaikinamas tik jeigu arbitražinis susitarimas pažeidžiamas iš esmės. Nedideli nukrypimai nuo šalių susitarimo, nepadarę įtakos sąžiningo proceso, šalių procesinio lygiateisiškumo ir kitų arbitražo proceso principų taikymui (KAI 8 str.), neturėtų būti pagrindas naikinti sprendimą“⁶²⁶. Su tuo sutinka ir Born, kartu pažymėdamas, kad „praktikoje dauguma arbitražinių susitarimų ir arbitražo taisyklių nustato tik kelis specifinius procesinius reikalavimus, suteikdami arbitražo teismui plačią diskreciją vadovauti procesui“⁶²⁷.

Alessi teigimu, arbitro pareiga laikytis arbitražinio susitarimo nuostatų yra pareiga pasiekti rezultatą, o rezultatas nepasiekiamas, jei arbitražo teismo sprendimas neatitinka šalių sutartinių nuostatų⁶²⁸. Abejotina, ar ši pareiga yra rezultato pareiga. Autoriaus nuomone, ją tiksliau būtų priskirti prie maksimalaus rūpestingumo pareigų grupės, kadangi nukrypimas nuo arbitražinio susitarimo nuostatų nebūtinai reiškia, kad nebus pasiektas galutinis rezultatas. Be to, pats Alessi pripažįsta, jog tam tikrais atvejais arbitras neturėtų būti laikomas pažeidusiu šios pareigos, pvz., kuomet šalių reikalavimai yra neteisėti arba sunkiai įmanomi⁶²⁹.

Kaip ir kitų arbitro pareigų pažeidimo atveju, taip ir šios pareigos nevykdymas ar netinkamas vykdymas reiškia, kad arbitras atlieka neteisėtus veiksmus. Tačiau dažnai dar proceso metu ginčo šalys gali tam užkirsti kelią. Pvz., matydamos, jog arbitrai nagrinėja ginčą ne sutarta angliu, o lietuvių kalba, ginčo šalys gali reikalauti laikytis arbitražinio susitarimo. Priešingu atveju, reikėtų teigti, jog šalys atsisako teisės į prieštaravimą ateityje ir tokiu būdu savotiškai pakeičia patį arbitražinį susitarimą. Tokiais atvejais, kuomet

⁶²⁴ POUURET, Jean-Francois, BESSON, Sebastien. *Comparative law of international arbitration* <...>, p. 373.

⁶²⁵ GUZMAN, Andrew T. *Arbitrator Liability* <...>, p. 1333.

⁶²⁶ MIKELĖNAS, V., NEKROŠIUS, V., ZEMLYTĖ, E. *Lietuvos Respublikos* <...>, p. 179-180.

⁶²⁷ BORN, Gary B. *International Arbitration: Law and Practice* <...>, p. 321.

⁶²⁸ ALESSI, Dario. *Enforcing Arbitrator's Obligations* <...>, p. 765.

⁶²⁹ *Ibidem*, p. 765.

dar proceso metu pastebimas pažeidimas, jei jam nebandoma užkirsti kelio, ateityje jis neturėtų būti laikomas arbitro neteisėtais veiksmais. Panaši į pateiktą pavyzdį situaciją susiklostė ir Lietuvoje, kai ginčo šalis prašė panaikinti arbitražo teismo sprendimą tuo pagrindu, kad jis esą vyko jai nesuprantama rusų kalba. Lietuvos apeliacinis teismas tokį prašymą atmetė bei nurodė, jog pati pareiškėja šio klausimo proceso metu nekėlė⁶³⁰. Žinoma, tam tikrais atvejais tokios galimybės šalys gali ir neturėti, pvz., kai pats procesas vyksta sutarta anglų kalba, o arbitražo teismo sprendimas netikėtai surašomas lietuvių kalba.

Vis dėlto, abejotina ar tokiais atvejais, jei arbitražo teismo sprendimas nepanaikintas, ginčo šalys galėtų įrodyti kitas civilinės atsakomybės sąlygas, net jei paaiškėtų, kad arbitražo teismas tyčia pažeidė arbitražinio susitarimo nuostatas. Jei teismai nepanaikina arbitražo teismo sprendimo, jis pripažįstamas užsienio valstybėse, vien tai, jog konstatuotas pažeidimas, nekeičia fakto, kad arbitražo teismas savo pagrindinę funkciją – išspręsti šalių ginčą ir priimti teisėtą ir pagrįstą arbitražo teismo sprendimą – įvykdė tinkamai. Tokiu atveju ginčo šalys galėtų patirti nebent, pvz., vertimo išlaidų, jei pažeistas kalbos reikalavimas. Teoriškai jas, esant sąlygų visetui, būtų galima prisiteisti, nes pats pažeidimas egzistuotų, bet, akivaizdu, praktikoje tai būtų sunkiai įsivaizduojamas atvejis.

e) *Kitos arbitro sutartyje numatytos pareigos*

Pirmiau nurodytos arbitro sutartinio pobūdžio pareigos, be abejo, nėra vienintelės. Sutartinių arbitro pareigų sąrašas nėra baigtinis ir kiekvienu atveju arbitro sutartyje gali būti numatyta įvairių, specifiskai tam konkrečiam ginčui sukurtų pareigų, kurias visas išvardyti būtų sudėtinga.

Atkreiptinas dėmesys, kad arbitro sutartinės pareigos gali būti nustatytos ne tik arbitražiniame susitarime, tampančiame arbitro sutarties dalimi, bet ir pačioje arbitro sutartyje, t. y. sutartos ne tik tarp ginčo šalių, bet ir kartu su arbitražo teismu. Pvz., arbitražiniame susitarime gali būti nenustatyta, bet arbitro sutartyje sutarta, kad arbitražo procesas bus baigtas ne vėliau kaip per vienerius metus nuo sutarties sudarymo ir pan. Dažniausiai, jau proceso metu susitariama taikyti tam tikrus *soft-law* šaltinius, pvz., Tarptautinės advokatų

⁶³⁰ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2018 m. rugsėjo 11 d. nutartis civilinėje byloje UAB “WEY mašinos” v. OOO Ukrainos degtųjų fabrikas, Nr. e2A-897-823/2018, kat. 3.3.1.20; 4.1.

asociacijos rekomendacijas. Tokiu atveju jose įtvirtintų nuostatų laikymasis taip pat tampa arbitro sutartine pareiga.

Įprastai šių pareigų pažeidimas kaip ir arbitražinio susitarimo nuostatų nesilaikymas nesudarys sąlygų panaikinti arbitražo teismo sprendimą ar jo nepripažinti. Todėl dažniausiai, kaip ir prieš tai analizuotu atveju, arbitro atsakomybė net ir pažeidimo atveju nekils, kadangi ginčo šalys negalės įrodyti kitų civilinės atsakomybės sąlygų, nors patį pažeidimo faktą įrodyti gali būti nesudėtinga, pvz., ginčas išnagrinėtas ne per vienerius, o per pusantrų metų. Todėl tai leidžia daryti išvadą, jog kiekvienu atveju arbitro atsakomybės klausimą sprendžiantis subjektas turės vertinti visas arbitro atsakomybės sąlygas. Tačiau pati arbitro atsakomybės galimybė, esant sutartinių pareigų pažeidimui, turėtų būti įmanoma (jei įrodytos atsakomybės sąlygos), kadangi sutikdamas spręsti ginčą ir sudarydamas arbitro sutartį, arbitras sutinka ir laikytis šių pareigų.

3.2.3. Paties arbitro nusistatytų pareigų pažeidimas

Kalbant apie arbitro pareigas dažniausiai išskiriamos tik įstatyme ir sutartyje nustatytos arbitro pareigos, kurios po to dar gali būti skirstomos į įvairias kategorijas. Tačiau niekur neišskiriamos pareigos, kurias sau nusistato pats arbitras. Kaip minėta, įprastai arbitražo proceso klausimai yra reguliuojami tik abstrakčiai, o konkretūs procedūriniai dalykai yra paliekami spręsti ginčo šalims ir arbitrams. Jei ginčo šalys tarpusavyje nesusitaria, sprendimą priima arbitražo teismas. Pvz., arbitražo teismas gali nurodyti, jog arbitražo teismo posėdis vyks dieną x , bet į posėdį arbitrai neatvyksta. Lygiai taip pat arbitražo teismas, nesaistomas terminų, gali nurodyti, jog arbitražo teismo sprendimą šalims išsiųs dieną y , bet to nepadaryti.

Kaip matyti, daugiausia paties arbitro sau nusistatytų pareigų yra susijusios su procedūriniais arbitražo aspektais, ypač terminais, kurie niekur kitur nėra sureguliuoti. Kyla klausimas, ar pats nustatęs tam tikras arbitražo proceso taisykles ir vėliau jų nesilaikęs arbitras galėtų būti laikomas atlikusiu neteisėtą veiksmą civilinės atsakomybės prasme. Autoriaus vertinimu, toks pažeidimas neturėtų reikšti neteisėtų veiksmų atlikimo, išskyrus atvejus, kai tai reiškia ir kurios nors iš įstatyme ar sutartyje numatytų arbitro pareigų pažeidimą. Arbitrui yra suteikta plati diskrecija vesti arbitražo procesą tokiu būdu, kuris jam atrodo labiausiai priimtinas, taigi ir nustatyti atitinkamas taisykles bei terminus. Kažkuria prasme arbitražo procesas savaime yra tik įrankis, kurį arbitras naudoja kaip priemonę priimti arbitražo teismo sprendimui. Jei galutinis tikslas pasiekiamas ir arbitražo teismo sprendimas yra priimamas,

tai, jog tam tikros arbitro nusistatytos taisyklės eigoje buvo netaikomos, neturėtų lemti arbitro atsakomybės⁶³¹. Tai pernelyg išplėstų arbitro atsakomybės ribas. Be to, ribotą arbitro imunitetą *inter alia* grindžiant būtinybe saugoti arbitražo proceso integralumą⁶³², leidžiant atsakomybę aptariamam klausimui, nebūtų skatinama arbitrų veikimo laisvė, o tai ne saugotų šalių interesus, bet priešingai – jiems kenktų. Pvz., žinodamas, kad jam gali grėsti atsakomybė, arbitras vietoj trumpesnio termino arbitražo teismo sprendimui priimti galėtų nustatyti daug ilgesnį vien tam, jog išvengtų ateityje galinčios kilti atsakomybės. Todėl tai leidžia daryti išvadą, kad paties arbitro nustatytos taisyklės, nesant kitų pareigų pažeidimo, neturėtų suponuoti arbitro neteisėtų veiksmų.

3.2.4. Fakto ir teisės taikymo klaidos kaip arbitro neteisėti veiksmai

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje nuosekliai laikomasi pozicijos, jog arbitražo teismo sprendimo revizija fakto ar teisės klausimais nėra galima nei sprendžiant arbitražo teismo sprendimo panaikinimo, nei jo pripažinimo klausimus: „vienas pagrindinių tarptautinio arbitražo, kaip alternatyvaus ginčų sprendimo būdo, efektyvumo užtikrinimo principų yra draudimas peržiūrėti arbitražo teismo sprendimo turinį. Iš Niujorko konvencijos teksto matyti, kad nenustatyta galimybė peržiūrėti arbitražo sprendimo turinio netgi tada, kai padaryta fakto ar teisės taikymo klaidų. Siekiant užtikrinti arbitražo sprendimų galutinumą, maksimaliai sumažinama teismų intervencija juos vertinant ir pripažįstama arbitražo procedūrų autonomija. Kasacinis teismas savo praktikoje yra nurodęs, kad bendrasis draudimas atliekant užsienio arbitražo sprendimo pripažinimo procedūrą peržiūrėti sprendimą iš esmės (pranc., *révision au fond*) išreiškia arbitražo, kaip alternatyvaus valstybiniam teismams ginčų sprendimo būdo, esmę. Toks peržiūrėjimas reikštų, kad,

⁶³¹ Paminėtina, jog Domke teigia, kad arbitrą imunitetas saugo tik dėl veiksmų, susijusių su jo funkcija priimti sprendimą, bet nėra taikomas dėl arbitro veiksmų, padarytų arbitražo proceso metu (DOMKE, Martin. *The Arbitrator's Immunity* <...>, p. 105).

Manytina, jog toks požiūris yra neteisingas. Kaip matyti iš prieš tai analizuotų arbitro pareigų, iš esmės visos jos yra aktualios ir arbitražo proceso metu, o jų pažeidimas gali lemti ir arbitražo teismo sprendimo panaikinimą. Arbitražo teismo sprendimo priėmimas yra rezultatas, todėl taikant Domke pasiūlymą, tai reikštų, jog arbitrui imunitetas būtų taikomas tik sprendimo priėmimo metu. Tam nėra jokio paaiškinimo. Tai, kad šios idėjos daugiau neaptaria jokie mokslininkai, patvirtina, kad ji neturėtų būti taikoma.

⁶³² FRANCK, Susan D. *The Liability of International Arbitrators* <...>, p. 54.

nepaisant to, jog šalių ginčas išspręstas jų pasirinktu būdu, vėliau atliekama visapusiška teisminė kontrolė pakeistų alternatyvioje jurisdikcijoje priimtą sprendimą. Galimybė peržiūrėti arbitražo sprendimą paneigtų sutartinį ir privatų arbitražo procedūros pobūdį bei neleistų šalims pasinaudoti tais privalumais, kurių šalys siekė perduodamos ginčą spręsti arbitražui⁶³³. Ši teismų praktika cituojama ir Lietuvos arbitražo teisės doktrinoje, ypač pabrėžiant, jog „arbitražo teismo sprendimų apeliacija, t. y. jų tikrinimas fakto ir materialinės teisės taikymo aspektu, Lietuvoje neleidžiama“⁶³⁴. Tokios pozicijos Lietuvos teisėje laikomasi nuo pat tarptautinio komercinio arbitražo „gimimo“ Lietuvoje⁶³⁵. Nors ne taip kategoriškai kaip Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, panašią doktriną yra suformulavęs ir JAV Aukščiausiasis Teismas⁶³⁶.

Užsienio arbitražo doktrinoje taip pat pritariama tam, jog teismai neturėtų vertinti arbitražo teismo sprendimo fakto ar teisės klaidos aspektu, nors pripažįstama, kad ypač šiuurkščios klaidos (ypač teisės) atveju tai galėtų nulemti arbitražo teismo sprendimo panaikinimą ar jo nepripažinimą⁶³⁷. Panašios pozicijos laikosi ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, ypač šiuurkštų pažeidimą prilygindamas viešosios tvarkos pažeidimui: „tik tais atvejais, kai tam tikri įrodymai nebuvo ir pagrįstai negalėjo būti žinomi šaliam arbitražo proceso metu, kai įrodymai atsiranda arba aplinkybės paaiškėja jau priėmus arbitražo teismo sprendimą, jomis šalis gali remtis arbitražo sprendimo pripažinimo procese“⁶³⁸.

Tai leidžia kelti klausimą, ar tuo atveju, jei ginčo šalis, kuri negali apeliuoti arbitražo teismo sprendimo, mananti, jog arbitras netinkamai taikė teisės

⁶³³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2014 m. birželio 27 d. nutartis civilinėje byloje L. B. v. Lietuvos Respublika, Nr. 3K-3-363/2014, kat. 130.3.2; 72; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2015 m. rugsėjo 25 d. nutartis civilinėje byloje *Interperformances Inc. v. R. J.*, Nr. e3K-3-483-421/2015, kat. 3.6.1.3.2.

⁶³⁴ MIKELĖNAS, V., NEKROŠIUS, V., ZEMLYTĖ, E. *Lietuvos Respublikos <...>*, p. 171-172.

⁶³⁵ DOMINAS, Gediminas, MIKELĖNAS, VALENTINAS. *Tarptautinis komercinis arbitražas <...>*, p. 247.

⁶³⁶ JAV Aukščiausiasis Teismas. 2008 m. kovo 25 d. sprendimas byloje *Hall Street Associates L.L.C. v. Mattel, Inc.* Nr. 06-989.

⁶³⁷ BORN, Gary B. *International Arbitration: Law and Practice <...>*, p. 329-332; REDFERN, Alan et al. *Redfern and Hunter on International Arbitration. Student edition <...>*, p. 591-597; LEW, J. D. M., MISTELIS, L. A., KROLL, S. M. *Comparative International Commercial Arbitration <...>*, p. 678-679.

⁶³⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2015 m. rugsėjo 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-483-421/2015.

normas ar interpretavo faktines aplinkybes, gali įrodinėti arbitražą pažeidus arbitro sutartį, nes arbitras išipareigojo ne tik išspręsti ginčą, bet ir jį išspręsti pagal taikytiną teisę, taigi, nedarydamas teisės ar fakto klaidų. Manytina, jog atsakymas turėtų būti neigiamas.

Pirma, apsispręsdamos savo ginčus spręsti arbitražu, šalys gana dažnai tai daro dėl to, jog žino, kad arbitraže priimtas sprendimas bus galutinis. 2015 m. atliktos apklausos duomenimis, respondentų paprašius įvardinti tris labiausiai vertinamas tarptautinio arbitražo savybes, 18 proc. nurodė arbitražo sprendimų galutinumą⁶³⁹, atliekant apklausą 2018 m., galutinumą, kaip vieną iš labiausiai vertinamų arbitražo savybių, išskyrė 16 proc. respondentų⁶⁴⁰. Tuo tarpu paprašyti išskirti tris labiausiai neigiamas arbitražo savybes, 2015 m. net 25 proc. respondentų nurodė nacionalinių teismų kišimasi⁶⁴¹, 2018 m. šią savybę išskyrė 23 proc. apklaustųjų⁶⁴². Taigi, pasirinkdamos arbitražą, šalys dažnai būtent ir siekia išspręsti savo ginčą greitai bei be instancinės teismų sistemos. Jos žino, kad įprastai net ir pralaimėjusios negalės apeliuoti priimto sprendimo, o galės reikalauti tik jo panaikinimo labai ribotais pagrindais (bent jau turėtų žinoti), o instancinė teismų sistema tampa įdomia tik tokiu atveju, jei ginčo šalis pralaimi arbitražą.

Arbitro atsakomybės byloje, ginčo šaliai įrodinėjant, jog arbitras padarė fakto ar teisės klaidą, tai reikštų, kad ginčą sprendžiantis teismas ar arbitražo teismas iš esmės turėtų bylą nagrinėti iš naujo (bent jau toje dalyje). Kitu atveju teismas negalėtų padaryti išvados dėl pažeidimo, jei pats neišanalizuotų faktinių bylos klausimų ir taikytinos teisės. Tai reikštų, jog arbitro atsakomybės byla taptų kvazi apeliacija, tik priešingai nei įprastoje apeliacijos byloje, kitoje pusėje būtų ne antroji ginčo šalis, o ginčo sprendėjas.

Analizuodama arbitro imuniteto tikslus, Franck pabrėžia, kad vienas iš jų yra užtikrinti arbitražo sprendimų galutinumą, kadangi be imuniteto ginčo

⁶³⁹ 2015 *International Arbitration Survey: Improvements and Innovations in International Arbitration*, p. 6 [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. kovo 22 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.arbitration.qmul.ac.uk/media/arbitration/docs/2015_International_Arbitration_Survey.pdf>.

⁶⁴⁰ 2018 *International Arbitration Survey: The Evolution of International Arbitration*, p. 7 [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. spalio 12 d.]. Prieiga per internetą: <[http://www.arbitration.qmul.ac.uk/media/arbitration/docs/2018-International-Arbitration-Survey---The-Evolution-of-International-Arbitration-\(2\).PDF](http://www.arbitration.qmul.ac.uk/media/arbitration/docs/2018-International-Arbitration-Survey---The-Evolution-of-International-Arbitration-(2).PDF)>.

⁶⁴¹ 2015 *International Arbitration Survey: Improvements and Innovations in International Arbitration*, p. 7.

⁶⁴² 2018 *International Arbitration Survey: The Evolution of International Arbitration*, p. 8.

šalys galėtų bandyti išspręsti ginčą iš naujo, atakuodamos arbitrą ir paversdamos niekais vieną iš pirminių arbitražo privalumų⁶⁴³. Tokį požiūrį pripažįsta ir Smahi⁶⁴⁴.

Manytina, tokia pozicija yra pagrįsta. Fakto ar teisės klaida yra natūralus reiškinys teisingumo vykdymo procese ir viena iš priežasčių, kodėl buvo sukurta instancinė teismų sistema⁶⁴⁵. Vis tik, instancinėje teismų sistemoje teisėjui padarius klaidą, ne jis tampa atsakovu, o ginčas toliau tęsiasi tarp tų pačių šalių tik su kitais teisėjais arba apskritai nebėsiteisia, jei šalis nusprendžia neteikti apeliacinio skundo – tokiu atveju net ir toks sprendimas, kurį būtų panaikinę aukštesnės instancijos teismai, įsiteisėja ir tampa šalims privalomu. Pasirinkdamos arbitražą, ginčo šalys apeliacijos teisės atsisako. Tam gali būti daug priežasčių, tačiau jos neturi esminės reikšmės. Ginčo šalims savanoriškai atsisakius dalyvauti instancinėje teismų sistemoje, jos privalo prisiimti riziką, jog arbitražo teismas gali padaryti klaidą. Jei tokia klaida buvo padaryta ir nėra galimybės jos ištaisyti, tai neturėtų lemti arbitro atsakomybės būtent dėl to, kad tai reikštų ne ką kitą kaip apeliaciją arbitražo teismo sprendimui, kurios ginčo šalys atsisakė. Be to, tai paneigtų visus kitus arbitro imuniteto tikslus: arbitražo proceso integralumą, norą arbitruoti ir t. t.⁶⁴⁶ Tai lemtų, jog priėmęs paskyrimą, arbitras negalėtų sau leisti klysti, o tai yra objektyviai neįmanoma – *errare humanum est*.

Tokia pati išvada darytina ir tais atvejais, kai nacionalinė teisė numato galimybę vertinti arbitražo teismo sprendimą teisės klaidos aspektu. Pvz., tokia teisė nustatyta Anglijos arbitražo įstatymo 69 str. 1 d., numatančioje, kad jei šalys nesusitarė kitaip, ginčo šalis gali kreiptis į teismą dėl teisės klausimo, kylančio iš priimto sprendimo. Autoriaus vertinimu, net ir tokiais atvejais, kuomet nacionaliniai teismai gali panaikinti arbitražo teismo sprendimą dėl teisės klaidos, tai savaime nesukuria pagrindo konstatuoti arbitro neteisėtus veiksmus, nebent, kaip nurodoma toliau, tai yra ir kurios nors kitos arbitro pareigos pažeidimo pasekmė. Nors, minėta, atsakomybės dėl teisės klaidos negalimumas aiškintinas ir poreikiu išvengti arbitraže mažai žinomo apeliacijos proceso, o šiuo atveju jį iš esmės leidžia pati nacionalinė teisė, tai nepaneigia poreikio saugoti arbitražo proceso integralumą. Net jei nacionalinis teismas panaikintų sprendimą dėl teisės

⁶⁴³ FRANCK, Susan D. The Liability of International Arbitrators <...>, p. 28-29.

⁶⁴⁴ SMAHI, Nadia. The Arbitrator's Liability and Immunity Under Swiss Rules – Part II <...>, p. 73-74.

⁶⁴⁵ LAUŽIKAS, Egidijus, MIKELĖNAS, Valentinas, NEKROŠIUS, Vytautas. *Civilinio proceso teisė, II tomas*. Vilnius: Justitia, 2005, p. 263.

⁶⁴⁶ FRANCK, Susan D. The Liability of International Arbitrators <...>, p. 28-29.

klaidos, tai savaime nereiškia, kad arbitras atlieka neteisėtus veiksmus. Teisės klaida nebūtinai atsiranda dėl veiksmų neteisėtumo, ji gali atsirasti ir dėl to, jog, pvz., arbitras tam tikrą teisės institutą supranta kitaip nei arbitražo teismo sprendimą peržiūrintis teismas. Atitinkamai, net ir aptariamam atveju, kuomet nacionalinis teismas gali panaikinti arbitražo teismo sprendimą dėl teisės klaidos, tai nėra pakankamas pagrindas konstatuoti arbitro neteisėtus veiksmus, nesant kitų sąlygų.

Antra, nors įprastai arbitro padaryta fakto ar teisės klaida negali lemti arbitro neteisėtų veiksmų, tačiau tam tikrais atvejais tokia klaida gali būti pasekmė kitos arbitro pareigos pažeidimo. Pvz., šališkas arbitras gali tyčia ignoruoti tam tikrus faktus ar teisės normas, kad priimtų sprendimą, palankų jo palaikomai ginčo šaliai. Tokiu atveju arbitro atsakomybė galėtų būti imanoma, tačiau ne dėl fakto ar teisės klaidos padarymo, o dėl pareigos būti nepriklausomam ir nešališkam pažeidimo, kurį, be kita ko, įprastai turėtų konstatuoti ir arbitražo teismo sprendimo panaikinimo bylą nagrinėjantis teismas.

Trečia, teigiant, kad arbitro atsakomybė dėl fakto ar teisės klaidos neturėtų būti galima, tai nereiškia, jog sukuriama prielaida teismui atsisakyti priimti ieškinį dėl to, kad ginčas nenagrinėtinas teisme. Arbitražo teismo sprendimo panaikinimo atveju, Lietuvos apeliacinis teismas negali atsisakyti priimti skundo net ir tada, kai jis aiškiai nepagrįstas. Todėl ir šiuo atveju kompetentingas teismas turėtų nagrinėti bylą ir ieškinį atmesti. Tokia teismų praktika padėtų suprasti ir pačioms šalims, jog reikalauti arbitro atsakomybės dėl fakto ar teisės klaidos neverta.

Apibendrinant, galima teigti, kad arbitro padaryta teisės taikymo ar fakto klaida neturėtų būti laikoma neteisėtais veiksmais civilinės atsakomybės kontekste, išskyrus atvejus, kai tai yra kitų arbitro pareigų pažeidimo pasekmė. Todėl sutiktina su doktrinoje reiškiamą pozicija, jog „ieškinys dėl atsakomybės taikymo negali būti priemone šalims netiesiogiai kvestionuoti arbitražo teismo sprendimo turinį“⁶⁴⁷. Tai užtikrintų, kad arbitro atsakomybės byla nebūtų naudojama kaip įrankis apeiti apeliacijos draudimą arbitraže ir užtikrintų arbitražo proceso integralumą bei arbitražo teismo sprendimų galutinumą.

⁶⁴⁷ POUURET, Jean-Francois, BESSON, Sebastien. *Comparative law of international arbitration* <...>, p. 373.

3.3. Žala kaip arbitro atsakomybės sąlyga

Jei dėl arbitro neteisėtų, kaltų veiksmų patiriama žala, arbitras turėtų atlyginti padarytus nuostolius nukentėjusiai šaliai ar šalims⁶⁴⁸. CK 6.249 str. 1 d. pateikia tokią žalos sampratą: žala yra asmens turto netekimas arba sužalojimas, turėtos išlaidos (tiesioginiai nuostoliai), taip pat negautos pajamos, kurias asmuo būtų gavęs, jeigu nebūtų buvę neteisėtų veiksmų. Taigi, CK išskiria dvi nuostolių rūšis – tiesioginius ir netiesioginius nuostolius. Žala yra būtina civilinės atsakomybės sąlyga, o nuostolių dydį privalo įrodyti ieškovas⁶⁴⁹.

Atsižvelgiant į tai, jog išskiriamos dvi nuostolių rūšis, jos toliau aptariamoms atskirai. Pažymėtina, kad arbitro civilinę atsakomybę analizuojančioje doktrinoje žalos klausimui dėmesio beveik nėra skiriama ir atlygintinos žalos dydžio ypatumai – neanalizuojami. Autoriaus nuomone, tai lemia faktas, kad dominuojant riboto ar net absoliutaus imuniteto (JAV) doktrinai ir atsakomybės atvejams esant retiems, svarbiausia yra išanalizuoti prielaidas apskritai atsakomybei kilti, o ne konkrečius civilinės atsakomybės klausimus.

3.3.1. Tiesioginių nuostolių atlyginimo problematika

„Arbitražo, kaip teismo, procesas nėra nemokamas. Spręsdamos ginčą arbitražu šalys patiria kelių rūšių išlaidų, kurios vadinamos arbitražo išlaidomis“⁶⁵⁰. KAĮ 48 str. 1 d. numato, kad arbitražo išlaidas sudaro arbitrų atlyginimai ir pagrįstos kitos jų patirtos išlaidos, nuolatinės arbitražo institucijos ar kitos šalių susitarimų pagrindu atsiradusios ir pagrįstos išlaidas, šalių patirtos pagrįstos išlaidos. Nors UNCITRAL Pavyzdinis įstatymas tokios nuostatos nenumato, tačiau panašiai arbitražo išlaidas apibūdina ir kitų valstybių, pvz. Anglijos⁶⁵¹ ar Ispanijos⁶⁵² arbitražo įstatymai, taip pat ir doktrina, kurioje papildomai pabrėžiama, jog galutinės arbitražo išlaidos gali būti apskaičiuotos tik arbitražo proceso pabaigoje⁶⁵³.

⁶⁴⁸ OKEKEIFERE, Andrew I. The Parties' Rights <...>, p. 141-142.

⁶⁴⁹ MIKELĖNAS, Valentinas. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso* <...>, p. 342.

⁶⁵⁰ MIKELĖNAS, V., NEKROŠIUS, V., ZEMLYTĖ, E. *Lietuvos Respublikos* <...>, p. 156.

⁶⁵¹ Žr. Anglijos arbitražo įstatymo 59 str.

⁶⁵² Žr. Ispanijos arbitražo įstatymo 37 str. 6 d.

⁶⁵³ REDFERN, Alan *et al. Redfern and Hunter on International Arbitration. Student edition* <...>, p. 532-533.

CK 6.249 str. 1 d. tiesioginius nuostolius būtent ir apibūdina kaip turėtas išlaidas, turto netekimą. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje aiškinama, kad tiesioginė žala yra neteisėtų veiksmų tiesioginis rezultatas, kuris atsiranda iš karto, tiesiogiai veikiant tam tikrą objektą⁶⁵⁴.

Taigi, tiesioginių išlaidų apibūdinimas leidžia teigti, jog šalių patirtos arbitražo išlaidos arbitro atsakomybės byloje galėtų būti laikomos tiesioginiais ieškovo nuostoliais. Pvz., jei panaikinamas arbitražo teismo sprendimas ir ginčo šalys yra priverstos bylinėtis arbitraže iš naujo, ankstesnio arbitražo metu patirtos išlaidos tampa jų nuostoliais. Jei arbitras yra kaltas dėl sprendimo panaikinimo, šalys galėtų reikalauti sumokėti joms patirtas arbitražo išlaidas. Tačiau, kaip bus nurodoma toliau, tais atvejais, kai ginčo šalys reikalauja arbitro sumažinti jam sumokėtą honorarą ar jį gražinti dėl netinkamai įvykdytų savo pareigų, toks reikalavimas pagal Lietuvos teisę nėra kvalifikuojamas civilinės atsakomybės reikalavimu. Todėl, reiškiant šį reikalavimą, ginčo šalies naudai priteistas honoraras ar jo sumažinimas nebus laikomas tiesioginiais nuostoliais.

Vis dėlto, kai kuriose valstybėse ir reikalavimas gražinti sumokėtą honorarą priskiriamas prie reikalavimų taikyti civilinę atsakomybę. Pvz., tokia situacija susiklostė *Puma*⁶⁵⁵ byloje. Ispanijos teismams panaikinus arbitražo teismo sprendimą dėl to, kad sprendimą priėmė du iš trijų arbitrų, ignoruodami trečiąjį, buvo pradėtas naujas arbitražo procesas, kurio metu iš bendrovės *Puma* buvo priteista 60 proc. mažesnė suma nei pirmojo arbitražo metu. Po to bendrovė *Puma* kreipėsi į teismą su ieškiniu dviems arbitrams, kurių veiksmai ir lėmė arbitražo teismo sprendimo panaikinimą su reikalavimu priteisti iš jų šiems arbitrams sumokėtus honorarus – iš kiekvieno po 750 000 eurų⁶⁵⁶.

Tuo tarpu *Tepora* byloje Suomijoje, panaikinus arbitražo teismo sprendimą dėl konkretaus arbitro – prof. Teporos – šališkumo, ieškovai – Ruolos – pateikė reikalavimą prof. Teporai sumokėti arbitražo išlaidas ir kitas sumas, patirtas dėl arbitražo proceso bei palūkanas, viso 166 725 eurus ir 70 centų. Tiesa, nors Suomijos Aukščiausiasis Teismas ir pripažino arbitro atsakomybę, konkretų nuostolių dydį paliko nustatyti žemesnės instancijos

⁶⁵⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2017 m. birželio 23 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Jaunystės romantika“, Ergo Insurance SE v. UAB „Grifs AG“ et al, Nr. 3K-3-286-313/2017, kat. 2.6.8.8 ; 2.6.10.2.4.1; 2.6.39.2.6.5.

⁶⁵⁵ Ispanijos Aukščiausiasis Teismas. 2017 m. vasario 15 d. sprendimas byloje *Puma S.A. v. Miguel Temboury Redondo, Luis Jacinto Ramallo Garcia*.

⁶⁵⁶ Ispanijos Aukščiausiasis Teismas. 2017 m. vasario 15 d. sprendimas byloje *Puma S.A. v. Miguel Temboury Redondo, Luis Jacinto Ramallo Garcia*.

teismams⁶⁵⁷. Dar kitoje byloje Austrijoje, ieškovas iš nušalinto arbitro prašė priteisti 1,5 milijonų eurų žalos atlyginimą, kurį sudarė išlaidos teisinėms paslaugoms, avansai, kitų arbitrų honoraras, išlaidos ekspertams. Tačiau Austrijos teismai tokį reikalavimą atmetė dėl to, kad nebuvo įrodyta arbitro kaltė, taip pat užsiminė, jog Austrijos teisė reikalauja sprendimo panaikinimo kaip pagrindo arbitro atsakomybei (nors ir suabejojo, ar tai yra būtina, kai arbitras nušalinamas iki sprendimo priėmimo)⁶⁵⁸.

Kaip matyti, pirmuoju atveju ieškovas iš arbitrų prašė priteisti ne visas arbitražo išlaidas, o tik tas išlaidas, kurias tiesiogiai sumokėjo neteisėtus veiksmus atlikusiems arbitrams ir tai buvo laikoma reikalavimu taikyti civilinę atsakomybę. Antruoju bei trečiuoju atvejais ieškovai reikalavo visų arbitražo išlaidų bei palūkanų. Doktrinoje pripažįstama, kad „tais atvejais, kai ieškinyje arbitrams yra pateikiamas po to, kai sprendimas panaikinamas, nuostolius sudarys prarastos teisinės ir kitos išlaidos, patirtos dėl pirmojo arbitražo ir lems arbitro honoraro sumažinimą“⁶⁵⁹.

Vertinant tiesioginių nuostolių sampratą, manytina, jog nukentėjusi ginčo šalis (ar net abi ginčo šalys) turi teisę iš arbitro prisiteisti visas patirtas arbitražo išlaidas, kaip jos suprantamos KAI 48 str. 1 d. Šios išlaidos yra tiesioginė arbitražo pasekmė, o jei ginčas neišsprendžiamas arba išsprendus ginčą – panaikinamas sprendimas, nepasiekiamas esminis tikslas, nuo pat pradžių žinotas tiek ginčo šalims, tiek ir arbitrai. Tačiau, kaip bus nurodoma toliau, pagal Lietuvos teisę reikalavimas grąžinti ar sumažinti arbitrai sumokėtą honorarą, nebus laikomas reikalavimu taikyti civilinę atsakomybę, kadangi tai yra savarankiškas pažeistų teisių gynybos būdas.

Pažymėtina, jog tiesioginiai nuostoliai gali atsirasti dėl kelių priežasčių. Pirma, ginčo šalys gali patirti nuostolių dėl arbitro nušalinimo, jo atstatydinimo ar atsistatydinimo. Tokiu atveju arbitras neįvykdė savo pareigos išspręsti ginčą, turi būti skiriamas kitas arbitras ir byla, jei nesusitariama kitaip, pradėta nagrinėti iš naujo. Jei arbitras yra dėl to kaltas ir konstatuojami jo neteisėti veiksmai, ginčo šalys galėtų reikalauti iš to konkretaus arbitro tiesioginių nuostolių atlyginimo. Tokiu atveju nuostolius sudarytų iki arbitro pakeitimo atsiradusios išlaidos. Klausimas, ar arbitras turėtų būti įpareigotas atlyginti visas arbitražo išlaidas, pvz., šalių teisinės išlaidas. Manytina, jog ne, išskyrus tas išlaidas, kurias šalis patyrė tiesiogiai siekdama nušalinti ar atstatydinti arbitrą, jam pačiam neatsistatydinant. Taip teigtina todėl, kad

⁶⁵⁷ MOLLER, Gustaf. The Finnish Supreme Court <...>, p. 96, 98.

⁶⁵⁸ KLAUSEGGER, Christian *et al.* *Austrian Yearbook on International Arbitration 2015*. Munchen: C.H. Beck, 2015, p. 353-354.

⁶⁵⁹ DEGOS, Louis. *Civil Liability of Arbitrators* <...>, p. 161-162.

arbitražo procesas bet kuriuo atveju tęstųsi toliau, į bylą pateikti procesiniai dokumentai ir kita medžiaga (pvz., ekspertų išvados) taip pat liktų bylos sudedamąja dalimi, kuri būtų vertinama priimant sprendimą. Be to, iki kol priimamas arbitražo teismo sprendimas, neaišku, ar apskritai ginčo šalių patirtos bylinėjimosi išlaidos yra pagrįstos – sprendime arbitražo teismas gali sumažinti reikalaujamas priteisti bylinėjimosi išlaidas, atsižveldamas į bylos aplinkybes, šalių elgesį ir pan. Tuo tarpu arbitro atsakomybės byloje ginčyti išlaidų pagrįstumą gali būti neproporcingai sudėtinga, kadangi dar nėra žinomas nei bylos rezultatas, nei kitos aplinkybės, kurios ir lemia, ar šaliai bus priteistos bylinėjimosi išlaidos.

Antra, ginčo šalys gali patirti tiesioginių išlaidų dėl to, jog panaikinamas arbitražo teismo sprendimas. Tokiu atveju vėlgi, jei dėl to yra arbitro kaltės ir nustatomi jo neteisėti veiksmai, arbitras galėtų būti įpareigotas atlyginti arbitražo išlaidas. Šios išlaidos ieškiniui pareiškimo metu būtų aiškios, kadangi arbitražo procesas jau užbaigtas. Be to, šalies tiesiogines išlaidas galėtų sudaryti ir išlaidos, skirtos arbitražo teismo sprendimo panaikinimui, kadangi jos taip pat yra tiesioginis arbitro veiksmų padarinys. Kai arbitražo teismą sudaro daugiau nei vienas arbitras, tuomet visi arbitrai turėtų būti traukiami atsakomybėn, išskyrus, kai arbitražo teismo sprendimas panaikintas dėl kurio nors konkretaus arbitro kaltės, pvz., konstatavus jo šališkumą. Šis klausimas plačiau aptariamas disertacijos 3.6 skyriuje.

Pažymėtina, jog tam tikrais atvejais, teismas gali arbitražo teismo sprendimą panaikinti iš dalies, o ne visą. Tokiu atveju, manytina, iš arbitro neturėtų būti galima reikalauti prisiteisti visų arbitražo išlaidų, o galimas prisiteisti išlaidas sudarytų išlaidos, proporcingai panaikinto sprendimo daliai. Panašią nuostatą numato ir Italijos Civilinio proceso kodekso 813ter str. 5 d., kurioje nustatyta speciali norma, numatanti, jog dalinio sprendimo panaikinimo atveju, arbitro honoraras gali būti sumažintas.

Trečia, arbitro pareigų pažeidimas nebūtinai lems arbitražo teismo sprendimo panaikinimą ar net pagrindą prašyti panaikinti arbitražo teismo sprendimą. Tokiu atveju susiklosto situacija, kuomet konstatuojamas arbitro pareigų pažeidimas ir arbitro kaltė. Tačiau arbitražo išlaidos negalėtų būti vertinamos kaip ieškovo tiesioginiai nuostoliai, kadangi arbitražo išlaidos būtų patirtos dėl arbitražo proceso ir priimto sprendimo, kurie būtų galiojantys – nepanaikintas arbitražo teismo sprendimas toliau turėtų būti vykdomas. Todėl tokiu atveju ginčo šalies tiesiogines išlaidas lemtų konkretus arbitro padarytas pažeidimas ir dėl to pažeidimo atsiradusios išlaidos. Tai gali būti paties įvairiausio pobūdžio nuostoliai, kuriuos apibūdinti apibendrintai būtų pernelyg sudėtinga ir net netikslinga. Tiesa, kaip bus nurodoma, tais atvejais,

kai atsisakoma panaikinti arbitražo teismo sprendimą, arbitro civilinė atsakomybė įprastai irgi neturėtų kilti.

Ketvirta, Truli siūlo skirstyti arbitrus į dvi kategorijas: tuos, kurie veikia savanoriškai ar už minimalų atlygį ir tuos, kurie iš konkretaus ginčo sprendimo gauna pakankamai didelį honorarą⁶⁶⁰. Autoriaus manymu, tai būtų nepagrįsta. Nesvarbu, kokios paskatos nulemia asmens sutikimą būti arbitru, nuo to arbitro pareigos arbitražo procese nesikeičia. Jei asmuo sutiko būti arbitru, jis turi šias funkcijas atlikti su atitinkamu rūpestingumo ir atidumo laipsniu. Jei to padaryti nepavyksta ir yra civilinės atsakomybės sąlygos, tuomet nepaisant to, kiek arbitrai buvo mokami, jis gali būti įpareigotas atlyginti nuostolius. Kita vertus, tais atvejais, kai už ginčo sprendimą nebuvo gauta jokio atlygio ar tik simbolinis honoraras, šalių patirti nuostoliai automatiškai bus mažesni.

Kartu pažymėtina, kad CK numato specialius gynybos būdus dėl kainos (honoraro) suamažinimo, kai paslaugos suteiktos netinkamai. Kaip minėta, nors arbitro sutartis kvalifikuotina *sui generis* sutartimi, šiai sutarčiai artimiausia yra paslaugų teikimo sutartis, todėl ją reglamentuojančios teisės normos *mutatis mutandis* gali būti taikomos ir arbitro sutarčiai. CK 6.724 str. nurodo, kad bendrąsias rangos sutarties nuostatas reglamentuojančios normos paslaugų sutartims taikomos tiek, kiek tai neprieštarauja paslaugų teikimą reglamentuojančioms nuostatoms ir paslaugų sutarties dalyko ypatumams. Atitinkamai, CK 6.665 str. 1 d. 2 p. numato užsakovo teisę mažinti darbų kainą, kai darbas atliktas nekokybiškai (nukrypstant nuo sutarties sąlygų). Pasisakydamas dėl šio teisių gynybos būdo taikymo, kasacinis teismas yra nurodęs, kad dėl netinkamo sutarties vykdymo nukentėjusios šalies teisių gynybos būdai įtvirtinti tiek bendrosiose sutarčių teisės normose, tiek ir specialiosiose. Priklausomai nuo sutarties pažeidimo kreditorius gali rinktis vieną ar kelis teisių gynimo būdus, jeigu jų bendrą taikymą leidžia pasirinktų gynimo būdų prigimtis. Reikalavimas priteisti iš atsakovo už atliktus darbus jam sumokėtą sumą vertintinas kaip reikalavimas taikyti užsakovui CK 6.665 str. 1 d. 2 p. nustatytą teisių gynimo priemonę, t. y. sumažinti darbų kainą iki nulio; toks reikalavimas nevertintinas kaip reikalavimas atlyginti žalą, nes jis reiškiamas remiantis netinkama darbų kokybe. Greta reikalavimo grąžinti rangovui sumokėtas sumas, subjektas, manantis, kad dėl kontrahento netinkamai atliktų darbų ar pažeisto sutarties įvykdymo termino patyrė nuostolių, turi teisę reikalauti juos atlyginti, tačiau tokiu atveju privalo įrodyti visas civilinės atsakomybės sąlygas. Taigi, reikalavimai sumažinti darbų

⁶⁶⁰ TRULI, Emmanuela. Liability v. Quasi-Judicial Immunity <...>, p. 21.

kainą ir atlyginti dėl netinkamos kokybės darbų atsiradusią žalą nėra alternatyvūs teisių gynimo būdai ar prieštaraujantys vieni kitiems⁶⁶¹.

Tai reiškia, kad tuo atveju, kai dėl netinkamo pareigų vykdymo, ginčo šalys reikalauja sumažinti arbitrai sumokėtą honorarą arba jį gražinti, toks reikalavimas nėra kvalifikuotinas reikalavimu taikyti arbitrai civilinę atsakomybę ir, atitinkamai, priteistas honoraras nebus laikomas ginčo šalių tiesioginiais nuostoliais. Tokiu atveju ieškovas naudojasi specialiuoju savo pažeistų teigių gynybos būdu, būtent teise reikalauti sumažinti honorarą ar jį priteisti visiškai (sumažinti iki nulio). Tačiau tai nepaneigia to, jog ginčo šalis tokiu atveju vis tiek turi įrodyti, kad arbitras netinkamai (nekokybiškai) atliko savo pareigas ir pagrįsti, jog tai atsitiko dėl nuo jo priklausančių aplinkybių. Neįrodžius šių sąlygų, negalės būti taikomas ir aptariamasis gynybos būdas. Bet kuriuo atveju, šio gynybos būdo taikymas nereiškia, kad ginčo šalys praranda teisę reikalauti taikyti arbitrai civilinę atsakomybę dėl kitų arbitražo išlaidų. Priešingai, reikalavimas gražinti sumokėtą honorarą gali būti reiškiamas tik tam konkrečiam arbitrai. Jei ginčo šalys reikalauja iš savo pareigas pažeidusio arbitro ir kitiems arbitrams sumokėto honoraro, kitų arbitražo išlaidų, toje dalyje reikalavimas būtų reiškiamas pagal civilinės atsakomybės taisykles, kadangi CK 6.665 str. 1 d. 2 p. nesuteikia ieškovui teisės reikalauti rangovo sąskaita sumažinti kitiems rangovams sumokėtą kainą ar gražinti kitas patirtas išlaidas.

Kita vertus, CK 6.665 str. 1 d. 2 p. arbitro sutarčiai galėtų būti taikomas tik tuo atveju, jei, atitinkamai, arbitro sutarčiai galėtų būti taikomos paslaugų teikimą reglamentuojančios teisės normos. Jei būtų pripažinta, kad arbitro sutarčiai pagal analogiją negali būti taikomas CK 6.665 str. 1 d. 2 p. nustatytas pažeistų teisių gynimo būdas, šalims dėl tokio gynybos būdo nesusitarus sutartyje, reikalavimas priteisti sumokėtą honorarą galėtų būti laikomas reikalavimu atlyginti nuostolius pagal CK 6.256 str. 2 d. Kitaip tariant, kadangi nebūtų specialios normos, taisyklė *lex specialis derogat legi generali* automatiškai nebūtų taikoma. Nepaisant to, koks gynybos būdas būtų taikomas, arbitro pareigų pažeidimas vis tiek turėtų būti įrodytas.

Apibendrinant, galima teigti, jog tiesioginius nuostolius arbitro atsakomybės kontekste pirmiausia sudaro šalių patirtos arbitražo išlaidos, kurių ir gali reikalauti ieškovas arbitro atsakomybės byloje, įrodęs kitas arbitro atsakomybės sąlygas. Arbitražo išlaidos nėra vienintelės išlaidos, kurias

⁶⁶¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2016 m. kovo 10 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Mano turtas“ v. AB „Eurovia Lietuva“, Nr. 3K-3-160-687/2016, kat. 2.5.10.5.1; 2.5.18.3.

galėtų būti vertinamos kaip tiesioginiai nuostoliai, o tam tikrų išlaidų vertinimas tiesioginėmis priklauso nuo pažeidimo pobūdžio.

3.3.2. Negautų pajamų atlyginimo problematika

CK 6.249 str. 1 d. nurodo, kad negautomis pajamomis laikomos pajamos, kurias asmuo būtų gavęs, jeigu nebūtų buvę neteisėtų veiksmų. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje nurodoma, jog negautos pajamos yra kreditoriaus numatytos ir realiai tikėtinos gauti sumos, kurių jis negavo dėl neteisėtų skolininko veiksmų, arba dėl tokių veiksmų prarasta nauda; ar patirti nuostoliai gali būti vertinami kaip negautos pajamos spręstina pagal tokius kriterijus: 1) ar pajamos buvo numatytos gauti iš anksto; 2) ar pagrįstai tikėtasi jas gauti esant normaliai veiklai; 3) ar šių pajamų negauta dėl neteisėtų skolininko veiksmų⁶⁶².

Pirma, negautomis pajamomis arbitro atsakomybės kontekste neturėtų būti laikomos arbitražo procese reikalautos sumos. Pvz., jei ginčo šalis reikalavo iš kitos šalies priteisti tam tikrą sumą ir arbitražo teismas šios sumos nepriteisė, o arbitražo teismo sprendimas vėliau buvo panaikintas, ginčo šaliai neturėtų būti leista reikalauti tos sumos iš arbitražo teismo. Kaip nurodo Degos, „šalis turi teisę vėl kreiptis dėl to paties dalyko į arbitražo teismą, jei arbitražinis susitarimas vis dar galioja. Dėl to, jis [šalis] negalės reikalauti nuostolių atlyginimo iš arbitro, kadangi jis vis dar turi galimybę tą sumą gauti antrajame arbitraže“⁶⁶³. Toks požiūris yra teisingas. Vedant paralelę su teismo procesu, teismo procesą pirmosios instancijos teisme laimėjusi šalis neįgyja teisės reikalauti iš bylą nagrinėjusio teisėjo (ar valstybės) sumokėti jai priteistą sumą, jei aukštesnės instancijos teismai vėliau tą sprendimą panaikino, bet priešingai – ji tų sumų gali reikalauti iš naujo (su sąlyga, kad byla grąžinta žemesnės instancijos teismams). Todėl ir arbitražo atveju, net jei sprendimas panaikintas pagrindu, kuri nulėmė kalti arbitro veiksmai, tai neturėtų sudaryti pagrindo reikalauti iš arbitro ginčo sumos, kadangi nėra aišku, ar ir vykstant sąžiningam arbitražo procesui reikalavimas būtų buvęs patenkintas.

Antra, negautoms pajamoms priteisti teismų praktikoje keliamas ypač aukštas standartas, kadangi jos gali būti priteisiamos tik tuo atveju, jeigu ieškovas įrodo, kad negautos pajamos yra realios, o ne tikėtinos ir

⁶⁶² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2017 m. liepos 5 d. nutartis civilinėje byloje A v. B, C, Nr. 3K-3-314-378/2017, kat. 2.6.10.2.1; 2.6.10.2.4.1; 2.6.10.5.1; 3.2.3.6.1.1.7.

⁶⁶³ DEGOS, Louis. Civil Liability of Arbitrators <...>, p. 162.

hipotetinės⁶⁶⁴. Tad ir įprastoje civilinės atsakomybės byloje negautas pajamas įrodyti gali būti sudėtinga. Atitinkamai, manytina, kad arbitro atsakomybės byloje negautų pajamų priteisimas turėtų būti retas ne tik dėl to, kad ieškovas negalės įrodyti negautų pajamų dydžio ir pagrįstumo, bet ir dėl to, kad šie praradimai įprastai gali būti kompensuojami kitais būdais, pvz., minėta, kreipiantis į arbitražo teismą su reikalavimu iš naujo.

Be abejo, tam tikrais atvejais galimybė reikalauti tam tikrų sumų arbitraže gali būti neįmanoma, kadangi negautos pajamos gali būti tiesiogiai nesusijusios su vykusi arbitražo procesu. Tokiu atveju, manytina, ginčo šaliai turėtų būti palikta galimybė reikalauti negautų pajamų atlyginimo tiesiogiai iš arbitro, jei egzistuoja arbitro civilinės atsakomybės sąlygos. Pažymėtina, kad arbitro atsakomybei esant galimai tik dėl tyčinių ar dideliu neatsargumu padarytų neteisėtų veiksmų, tai turi įrodyti būtent arbitro atsakomybės reikalaujantis ieškovas. Šis atsakomybės „slenkstis“, pripažįstamas daugelyje valstybių, o taip pat doktrinoje, yra labai aukštas ir tai nulemia, jog arbitro atsakomybės sąlygos konstatuojamos ypač retais atvejais. Tad jei jau ieškovui pavyko įrodyti šias sąlygas, jam turėtų būti leista įrodinėti ir negautas pajamas, o galutinį sprendimą dėl to, ar šios pajamos pagrįstos, ar dėl jų negavimo nėra ir paties ieškovo kaltės, priimtų teismas.

Su tuo sutinkama ir Ispanijos arbitražo teisės doktrinoje: „kai arbitrai veikia tyčia, jie atsakys ne tik už nuostolius, kurie buvo numatyti ar galėjo būti numatyti, prisiimant prievolę, ir kurie yra jų netinkamo pareigų vykdymo pasekmė. Jie taip pat atsakys už visus nuostolius, kurie žinomai atsirado dėl jų kaltės tinkamai įvykdyti prievolę ir nepaisant to, ar juos buvo galima numatyti ar ne. Tačiau svarbu pabrėžti, kad pagal Ispanijos teisę tyčia nėra preziumuojama, todėl įrodinėjimo pareiga priklauso reikalaujančiai šaliai“⁶⁶⁵.

Taigi, reikalaujant negautų pajamų atlyginimo, ieškovas turės įrodyti visas arbitro civilinės atsakomybės sąlygas. Negautų pajamų atlyginimo atveju taip pat didelę reikšmę gali turėti ir paties ieškovo veiksmai. CK 6.248 str. 4 d. nurodo, kad tais atvejais, kai dėl žalos atsiradimo kaltas ir kreditorius, tai atlygintini nuostoliai mažinami proporcingai kreditoriaus kaltei arba skolininkas gali būti atleistas nuo civilinės atsakomybės. Ši taisyklė taikoma ir tais atvejais, kai ieškovas reikalauja negautų pajamų atlyginimo –

⁶⁶⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2015 m. gegužės 22 d. nutartis civilinėje byloje V.A. et al v. UAB „Skaita“ et al, Nr. 3K-3-306-916/2015, kat.28.1; 44.2.4.1.

⁶⁶⁵ GONZALEZ-BUENO, Carlos. J. et al. *The Spanish Arbitration Act* <...>, p. 135.

vertinama, ar ieškovas siekė išvengti nuostolių padidėjimo⁶⁶⁶. Todėl tais atvejais, kai ieškovas iš arbitro reikalauja negautų pajamų atlyginimo, ypatingas dėmesys, be kita ko, turėtų būti skiriamas ir tam, ar ieškovas neprisidėjo prie šių nuostolių atsiradimo, ar dėjo pastangas jų išvengti, elgėsi sąžiningai ir t. t.

Trečia, Italijos Civilinio proceso kodekso 813ter str. 4 d. numato, kad tais atvejais, kai arbitro atsakomybė atsiranda ne dėl arbitro sukčiavimo, priteistinių nuostolių dydis negali viršyti sumos, tris kartus didesnės už sutartą arbitro honorarą, o nesant susitarimo, tris kartus didesnio už honorarą, nustatytą pagal taikytinus tarifus. Nors ši nuostata tiesiogiai nekalba apie negautų pajamų priteisimą, tačiau, manytina, ji apriboja tiek galimybes priteisti visas patirtas tiesiogines išlaidas, tiek ir negautas pajamas, kadangi dažnu atveju vien teisinės išlaidos arbitražo procesui gali gerokai viršyti arbitro honorarą. Autoriaus nuomone, toks atsakomybės apribojimas yra perteklinis. Italijos Civilinio proceso kodekso 813ter str. numato net kelis atsakomybės ribojimo pagrindus – arbitro kaltę, sprendimo panaikinimo faktą ir galiausiai apriboja nuostolių dydį. Taigi, nors Italijos įstatymų leidėjas numato ribotą imunitetą ir atsakomybė iš principo yra galima, tačiau jos taikymas praktikoje yra ypač apsunkintas. Kaip jau minėta, būtent kaltės kriterijus turėtų būti lemiamas, sprendžiant dėl atsakomybės taikymo. Kaip bus nurodoma toliau, sprendimo panaikinimo faktas taip pat įprastai bus ypatingai svarbus, siekiant išvengti skirtingas išvadas pateikiančių sprendimų, nors tokio kriterijaus įtvirtinimas įstatyminiu lygmeniu ir kvestionuotinas. Todėl riboti atsakomybę dar ir nuostolių dydžiu, taip iš esmės užkertant kelią priteisti visus patirtus nuostolius, įskaitant negautas pajamas, yra neproporcinga.

Apibendrinant, darytina išvada, kad sprendžiant dėl netiesioginių nuostolių atlyginimo iš arbitro, turėtų būti taikomas įprastas negautų pajamų įrodinėjimo standartas, suformuotas teismų praktikoje. Negautos pajamos iš arbitro gali būti priteistos, tačiau turėtų būti atsižvelgiama į tai, ar negautų pajamų priteisimo reikalaujanti šalis jų negali priteisti inicijuodama naują arbitražo procesą, t. y., arbitras neturėtų tapti atsakingu už šalies netiesioginius nuostolius, kurie, pirmiausia, atsirado ne dėl arbitro, bet dėl kitų asmenų ar pačios ginčo šalies kaltės.

⁶⁶⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2010 m. lapkričio 23 d. nutartis civilinėje byloje BUAB „Mano tikslas“ v. UAB „Armitana“, Nr. 3K-3-459/2010, kat. 42.11.1; 42.11.2; 44.5.1; 50.5.

3.4. Priežastinis ryšys kaip arbitro civilinės atsakomybės sąlyga

„Vieningai sutariama, kad civilinė atsakomybė atsiranda tik esant tam tikram ryšiui tarp asmens veikos ir atsiradusios žalos“⁶⁶⁷. CK 6.247 str. numato, jog atlyginami tik tie nuostoliai, kurie susiję su veiksmais (veikimu, neveikimu), nulėmusiais skolininko civilinę atsakomybę tokiu būdu, kad nuostoliai pagal jų ir civilinės atsakomybės prigimtį gali būti laikomi skolininko veiksmų rezultatu. Egzistuoja du esminiai priežastinio ryšio nustatymo etapai: visų pirma nustatomas faktinis priežastinis ryšys, vadinamasis *conditio sine qua non*, o po to – teisinis priežastinis ryšys⁶⁶⁸, t. y., patikrinama, ar faktinis priežastinis ryšys yra svarbus teisiškai ir galintis nulemti civilinę atsakomybę. Taigi, priežastinis ryšys yra viena iš privalomų civilinės atsakomybės sąlygų. Nesant priežastinio ryšio tarp neteisėtų veiksmų ir žalos, civilinė atsakomybė neatsiras. Tai pabrėžiama ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje⁶⁶⁹. Atitinkamai, tai reiškia, jog ir arbitro civilinė atsakomybė negali atsirasti, jei neįrodytas priežastinis ryšys – nesant ryšio tarp neteisėtų veiksmų ir žalos, arbitras negali būti laikomas atsakingu. Priežastinio ryšio nustatymas yra ypač svarbus, kai analizuojama, kokie subjektai turi teisę reikalauti arbitro civilinės atsakomybės. Kaip bus nurodoma šios disertacijos 5.3 skyriuje, būtent priežastinis ryšys turėtų būti lemiamas kriterijus vertinant, ar tais atvejais, kai ieškinį dėl žalos atlyginimo pareiškia arbitražo procese nedalyvavę asmenys, jis gali būti apskritai tenkinamas.

Pirmiausia, pagal formuojamą teismų praktiką priežastinis ryšys gali būti tiesioginis, kai dėl teisinę pareigą pažeidusio asmens veiksmų žala atsirado tiesiogiai, ir netiesioginis, kai asmens veiksmais tiesiogiai nepadaręta žalos, tačiau sudarytos sąlygos žalai atsirasti ar jai padidėti. Netiesioginis priežastinis ryšys yra tada, kai asmens veiksmai (veikimas, neveikimas) nėra vienintelė žalos atsiradimo priežastis, jie tik prisideda prie sąlygų šiai žalai kilti sudarymo, t. y. kartu su kitomis neigiamų padarinių atsiradimo priežastimis pakankamu laipsniu lemia šių padarinių atsiradimą. Nustačius, kad teisinę pareigą pažeidusio asmens elgesys pakankamai prisidėjo prie žalos

⁶⁶⁷ MIKELĖNAS, Valentinas. *Civilinės atsakomybės problemos* <...>, p. 196.

⁶⁶⁸ HARTKAMP, Arthur *et al.* *Towards a European Civil Code. Third Edition.* Nijmegen: Kluwer Law International, 2004, p. 639.

⁶⁶⁹ Pvz. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2016 m. gruodžio 29 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Metmedė“ v. UAB „Bankroto lyderiai“, Nr. 3K-3-576-687/2016, kat. 2.5.10.2; 2.5.10.2.4.1; 2.5.16.5; 3.4.2.3.

atsiradimo, jam tenka civilinė atsakomybė pagal deliktinę prievolę⁶⁷⁰. Teisine prasme pripažįstama, jog priežastinis ryšys yra tais atvejais, jeigu asmuo turėjo pareigą ką nors atlikti, koku nors būdu veikti, tačiau neveikė, ir toks, neadekvatus susiklosčiusiai faktinei situacijai, jo elgesys pakankamai prisidėjo prie žalos atsiradimo, tiesiogiai sukeldamas žalingus padarinius arba sukurdamas sąlygas tokiems padariniams atsirasti. Taigi, net ir nesant faktinio priežastinio ryšio, teisinis priežastinis ryšys gali būti nustatomas ir to gali pakakti civilinei atsakomybei taikyti⁶⁷¹.

Kitose valstybėse laikomasi panašios pozicijos. Pvz., Vokietijoje priežastinis ryšys laikomas nustatytu, kai nusprendžiama, kad tam tikra pasekmė yra konkrečių veiksmų rezultatas⁶⁷². Anglijoje nurodoma, kad priežastinio ryšio nustatymas yra reikšmingesnis deliktinėje civilinėje atsakomybėje, tačiau jį būtina nustatyti ir taikant sutartinę atsakomybę⁶⁷³. Tuo tarpu Prancūzijoje vadovaujamosi ekvivalentinio priežastinio ryšio teorija, reikalaujant, kad priežastinis ryšys būtų tiesioginis ir konkretus, o tarp skolininko veiksmų ir atsiradusios žalos nebūtų jokių tarpinių grandžių, kurios būtų padėjusios žalai atsirasti ar ją padidinusios⁶⁷⁴.

Antra, iš pateiktų priežastinio ryšio sampratų įvairiose šalyse matyti, jog civilinės atsakomybės bylose yra svarbu nustatyti, kokią reikšmę tam tikrų veiksmų atlikimas turėjo nuostolių atsiradimui. Veiksmai ir žala nebūtinai turi būti susiję tiesiogiai, tačiau tarp jų turi egzistuoti toks ryšys, kurį būtų galima laikyti teisiškai svarbiu.

Todėl tam, kad būtų galima teigti egzistuojant priežastinį ryšį arbitro atsakomybės kontekste, būtina nustatyti kelis dalykus. Pirma, ar nuostolių atlyginimo reikalaujanti šalis jų patyrė tiesiogiai dėl arbitro kaltės. Pvz., šalis reikalauja atlyginti nuostolius, atsiradusius dėl bylinėjimosi arbitraže ir vėliau teisme ginčijant arbitražo teismo sprendimą, kuris buvo panaikintas tuo pagrindu, kad arbitras nebuvo nešališkas ir nepriklausomas. Tokiu atveju egzistuoja tiesioginis priežastinis ryšys tiek faktine, tiek teisine prasme – jei arbitras nebūtų pažeidęs nepriklausomumo ir nešališkumo principų, tai šalių ginčas būtų išspręstas. Dabar šalis bylinėjosi be reikalo ir patyrė išlaidas,

⁶⁷⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo išplėstinė septynių teisėjų kolegija. 2014 m. kovo 3 d. nutartis civilinėje byloje V. P. v. D. D. et al, Nr. 3K-7-144/2014, kat. 99.11; 44.5.2.14.

⁶⁷¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2016 m. kovo 2 d. nutartis civilinėje byloje V. Š. v. Lietuvos Respublika, B. Z., Nr. 3K-3-132-695/2016, kat. 2.5.10.5.2.5; 2.5.10.2.2; 2.5.10.5.2.14.

⁶⁷² MIKELĖNAS, Valentinas. *Civilinės atsakomybės problemos* <...>, p. 208.

⁶⁷³ *Ibidem*, p. 209-210.

⁶⁷⁴ *Ibidem*, p. 208.

kurios ir turėtų būti atlygintos. Egzistuojant priežastiniam ryšiui, galima ir civilinė atsakomybė su sąlyga, jog yra ir arbitro kaltė. Antra, ar netiesioginių nuostolių atlyginimo reikalaujanti šalis jų patyrė dėl to, kad arbitras atliko neteisėtus veiksmus. Pvz., tarkime, šalys bylinėjasi dėl daikto nuosavybės teisės. Pralaimėjusi ginčą šalis vėliau įrodo arbitro šališkumą, arbitražo teismo sprendimas panaikinimas, byla išnagrinėjama iš naujo ir šalis laimi ginčą. Tačiau gavusi daikto nuosavybės teisę, šalis nebegali jo parduoti už tokią kainą, už kokią buvo suplanavusi parduoti, jeigu būtų iškart laimėjusi ir nebūtų tekę gaišti laiko, siekiant arbitražo teismo sprendimo panaikinimo bei bylinėjantis iš naujo. Akivaizdu, jog tokiu atveju nėra tiesioginio priežastinio ryšio (nebent šalis pateiktų, pvz., preliminarią sutartį ar pan., bet, sakykime, to nėra). Tokiu atveju teismui tektų spręsti, ar priežastinis ryšys yra pakankamai glaudus ir arbitras turėtų būti patrauktas atsakomybėn. Tam teismui reiktų pasitelkti teorijoje ir praktikoje pripažįstamas priežastinio ryšio teorijas. Atskira priežastinio ryšio teorija, kuri būtų skirta išimtinai arbitro civilinei atsakomybei, nėra sukurta ir, matyt, poreikio ją kurti nėra – egzistuojančių doktrinų pakanka tam, kad civilinės atsakomybės ribos nebūtų pernelyg susiaurintos ar išplėstos.

Vis dėlto, ne kartą minėta, jog arbitro atsakomybė neturėtų būti kasdienis dalykas dėl arbitro atliekamų funkcijų. Tuo tarpu pernelyg platus priežastinio ryšio interpretavimas gali sukurti situacijų, kai atlyginami net ir ypač nutolę nuostoliai, kurių atlyginimą galima pateisinti priežastinio ryšio buvimu. Manytina, kad tai būtų nesuderinama su riboto arbitro imuniteto doktrina. Todėl teismai, sprenddami dėl civilinės atsakomybės arbitrai taikymo, turėtų taikyti griežtą priežastinio ryšio testą, dažniausiai apsiribojantį tik tiesioginių nuostolių atlyginimu. Tačiau esant tam tikroms, ypatingoms situacijoms, kai arbitras atliko ypač nepateisinamus veiksmus, galėtų būti atlyginami ir netiesioginiai nuostoliai, kadangi toks arbitras ne tik padaro žalos konkrečiai ginčo šaliai, bet ir pakenkia viso arbitražo reputacijai. Tačiau tokiais atvejais ypatingas dėmesys turėtų būti skiriamas arbitro kaltės sąlygai – ar arbitras veikė tyčia ar dideliu neatsargumu. Nors vienos arbitro atsakomybei tinkamos priežastinio ryšio koncepcijos pateikimas nebūtų prasmingas ir teismai kiekvienu atveju turėtų vertinti konkrečias faktines aplinkybes, tačiau tai neturėtų paneigti to, jog arbitras, pirmiausia, turi imunitetą ir tik tais atvejais, kai arbitras veikė tyčios ar didelio neatsargumo sąlygomis, jis būtų netaikomas.

3.5. Įstatymuose ir arbitražo institucijų taisyklėse numatyta teisė mažinti arbitro honorarą kaip atsakomybės taikymo jam forma

2016 m. sausio 5 d. ICC pranešė, jog imasi naujų žingsnių tam, kad užtikrintų arbitražo proceso efektyvumą. Ši nuolatinė arbitražo institucija nusprendė patobulinti savo arbitrų apmokėjimo sistemą ir tuo atveju, jei arbitras vėluoja pateikti arbitražo teismo sprendimo projektą ICC, nuolatinė arbitražo institucija gali sumažinti arbitro honorarą. Pagal ICC arbitražo taisyklių 30 str. 1 p., laiko tarpas, per kurį arbitražo teismas turi priimti galutinį sprendimą, yra 6 mėnesiai. Tuo atveju, jei arbitražo teismas vėluoja priimti sprendimą, priklausomai nuo vėlavimo laiko, ICC gali nuspręsti sumažinti arbitrams priklausantį atlyginimą nuo 5 proc. iki 20 proc. ar net daugiau⁶⁷⁵. Tokia sistema galioja byloms, pradėtoms po 2016 m. sausio 1 d. Šios disertacijos rengimo metu ICC buvo vienintelė nuolatinė arbitražo institucija, priėmusi tokį sprendimą, nors iš karto po to, tai siūlyta daryti ir kitoms institucijoms⁶⁷⁶. Tikėtina, jog tokį patį sprendimą anksčiau ar vėliau priims ir kitos didžiosios arbitražo institucijos. Kyla klausimas, ar toks arbitro honoraro sumažinimas už pareigos neįvykdymą ar netinkamą vykdymą gali būti laikomas civilinės atsakomybės taikymo arbitrai forma. Todėl būtina šį institutą analizuoti detaliau.

Pirma, nors arbitražo praktikoje ši sistema sutikta palankiai, tačiau pastebėta ir jos trūkumų. Pirmiausia, arbitro honoraras yra mažinamas tik tuo atveju, kai vėlavimas yra nepateisinamas. Todėl labai svarbu nustatyti „nepateisinamumo“ atvejus, nes arbitražo teismas vėlavimą gali grįžti tokiais teiginiais kaip „byla yra sudėtinga“ ar „susidurta su rimtomis teisinėmis problemomis“. Kita šios sistemos problema, kuri gali neleisti šalims gauti arbitražo teismo sprendimą tikrai greitai yra tai, jog ICC sankcionuos arbitrus tik už vėlavimą pateikti arbitražo teismo sprendimo projektą ICC, o ne

⁶⁷⁵ ICC. *ICC Court announces new policies to foster transparency and ensure greater efficiency*, 2016 [interaktyvus. Žiūrėta 2016 m. spalio 20 d.]. Prieiga per internetą: <<https://iccwbo.org/media-wall/news-speeches/icc-court-announces-new-policies-to-foster-transparency-and-ensure-greater-efficiency/>>.

⁶⁷⁶ MCILWRATH, Michael. *ICC To Name Sitting Arbitrators And Penalize Delay In Issuing Awards*. *Kluwer Arbitration Blog*, 2016 [interaktyvus. Žiūrėta 2016 m. spalio 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://kluwerarbitrationblog.com/2016/01/06/icc-to-name-sitting-arbitrators-and-penalize-delay-in-issuing-awards/>>.

galutinio sprendimo priėmimą⁶⁷⁷. Tai reiškia, kad galutinio sprendimo priėmimas gali užsitęsti, ICC grąžinant arbitražo teismo sprendimo projektą arbitrams taisyti⁶⁷⁸.

Nepaisant to, sutikdamas spręsti ginčą pagal ICC taisykles, arbitras kartu sutinka ir su tuo, kad jam nespėjant priimti arbitražo teismo sprendimo per nustatytą terminą, yra rizika, kad jo honoraras bus mažinamas.

Antra, šis institutas neturėtų būti laikomas civilinės atsakomybės taikymo arbitrai forma. Civilinė atsakomybė yra teisinės atsakomybės rūšis, skirta nuostolių atlyginimui, o šiuo institutu nesiekama kompensuoti ginčo šalių praradimus. Jų gali ir apskritai nebūti, jei ginčo šalims nėra svarbu, ar jų ginčas bus išspręstas per 6 mėnesius ar per 10. Tačiau šis institutas skatina arbitrą laikytis nustatyto termino. Todėl jį tikslingiau būtų vertinti ne kaip atsakomybės arbitrai taikymą, o kaip tam tikrą sutartinį pažeistų teisių gynybos būdą ar prievolės vykdymo užtikrinimą, numatytą šalių (šiuo konkrečiu atveju – arbitražo institucijos ir arbitražo teismo) susitarimu. Doktrinoje nurodoma, kad „prievolių užtikrinimo institutas suteikia kreditoriui papildomų garantijų, kad jo reikalavimas bus patenkintas. Jis taip pat skatina skolininką tinkamai įvykdyti prievolę“⁶⁷⁹.

Šiuo atveju būtent tokio tikslo ir siekiama. Arbitro honoraro sumažinimu nesiekama kompensuoti ginčo šalių turtinių praradimų, o tokią funkciją turi civilinė atsakomybė⁶⁸⁰, bet priešingai – arbitras skatinamas laiku priimti sprendimą ir kuo didesnis atotrūkis tarp numatytos ir realios sprendimo priėmimo datos, tuo didesnis procentaliai honoraro mažinimas taikomas. Tokiu būdu užtikrinama, jog arbitras sieks išlaikyti efektyvumą.

Kita vertus, sutarties laisvės bei nesikišimo į privačius santykius principai (CK 1.2 str. 1 d.) nedraudžia šalims susitarti dėl įstatyme nenumatytų gynybos būdų, jei tokie būdai yra sąžiningi ir protingi. Todėl ši ICC institutą būtų galima kvalifikuoti ir sutartiniu pažeistų teisių gynybos būdu, kurio rezultatas – arbitro honoraro sumažinimas šalių naudai. Iš tiesų, nors tai nėra eksplisitiškai nurodyta, kadangi honorarą arbitrai moka ginčo šalys, tai

⁶⁷⁷ ICC yra vienintelė arbitražo institucija, kuri numato vadinamąjį *Scrutiny* mechanizmą (ICC Arbitražo taisyklių 34 str.). Pagal šį mechanizmą, arbitražo teismo sprendimo projektas turi būti pateiktas ICC, kuris gali ne tik teikti pastabas dėl arbitražo teismo sprendimo formos, bet ir komentuoti arbitražo teismo sprendimo turinį su sąlyga, kad tais nepaveiks arbitrų sprendimo laisvės. Arbitražo teismo sprendimas negali būti siunčiamas šalims tol, kol ICC sprendimo projekto nepatvirtina.

⁶⁷⁸ MCILWRATH, Michael. ICC To Name <...>.

⁶⁷⁹ MIKELĖNAS, Valentinas. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso* <...>, p. 113.

⁶⁸⁰ MIKELĖNAS, Valentinas. *Civilinės atsakomybės problemos* <...>, p. 38.

reiškia, kad jį sumažinus, ši suma turėtų būti gražinta šalims. Tokiu atveju, galimi šalių praradimai bent dalinai yra kompensuojami, nors tiesioginis šio instituto tikslas, autoriaus vertinimu, yra kitas, o būtent – užtikrinimas, kad arbitras laiku vykdytų savo prievoles.

Bet kuriuo atveju, vien tai, jog ICC taikytų arbitrai honoraro sumažinimą, nereiškia, kad šalys praranda galimybę reikalauti jo civilinės atsakomybės. Esant civilinės atsakomybės sąlygoms, arbitras galėtų būti traukiamas atsakomybėn, o honoraro sumažinimas būtų tik viena iš aplinkybių sprendžiant priteistinos žalos dydį. Kita vertus, jei šis institutas būtų laikomas civilinės atsakomybės forma, pakartotinai ginčo šalys nebegalėtų reikalauti ją taikyti dėl to paties pažeidimo.

Trečia, kai kurių valstybių įstatymai numato galimybę mažinti arbitro honorarą esant tam tikroms sąlygoms. Pvz., Anglijos arbitražo įstatymo 24 str. 4 d. numato, jog teismui atstatydinus arbitrą, teismas gali priimti sprendimą dėl arbitro teisės į atlygį ir kitas išlaidas. Born nuomone, tai yra civilinė atsakomybė arbitrai, kuri prieštarauja arbitro imuniteto principams⁶⁸¹. Šios normos komentare taip pat nurodoma, kad aptariamoms nuostatom tikslas yra „įgalinti teismą sankcionuoti [arbitro] elgesį, kai to reikia, sumažinant jam dalį ar visą gautiną atlygį ir kitas išlaidas“⁶⁸². Šiuo atveju kalbėti apie civilinės atsakomybės taikymą yra paprasčiau, kadangi tokį honoraro sumažinimą taiko teismas *ex officio* ir tai nekyla iš šalių susitarimo. Vis dėlto, nederėtų šio instituto laikyti visiškai civiline atsakomybe, o greičiau tam tikra jos kvazi forma. Kaip ir prieš tai analizuotu atveju, arbitro honoraro mažinimas nedaro įtakos šalių galimybei reikalauti arbitro atlyginti padarytus nuostolius, įrodinėjant arbitro atsakomybės sąlygas. Šiuo atveju teismas mažina arbitro honorarą vien atsižvelgdamas į faktą, kad arbitras yra atstatydinamas. Teismas neanalizuoja nei priežastinio ryšio, nei žalos dydžio. Tam, kad atlyginimas būtų sumažintas, teismui pakanka konstatuoti esant pagrindą arbitrai „atleisti“. Todėl šio instituto tikslas yra labiau baudžiamojo, o ne kompensacinio pobūdžio.

Pažymėtina, kad Austrijoje, nušalinus arbitrą, šis kreipėsi į teismą su reikalavimu priteisti jam honorarą. Arbitražo procesą administravęs VIAC, įvertinęs tai, jog arbitras neatskleidė informacijos, taip pažeisdamas savo pareigą, atsisakė sumokėti jam atlyginimą. Išanalizavęs šalių santykių teisinę prigimtį, teismas padarė išvadą, kad ginčo šalis su arbitru sieja sutartiniai teisiniai santykiai, kuriems taikytinos paslaugų teikimą reglamentuojančios

⁶⁸¹ BORN, Gary B. *International Commercial Arbitration* <...>, p. 2014.

⁶⁸² HARRIS, Bruce, *et al. Arbitration Act 1996* <...>, p. 127.

nuostatos. Atsižvelgęs į tai, jog arbitras pažeidė savo sutartinio pobūdžio pareigą atskleisti informaciją nuo pat proceso pradžios, teismas atsisakė priteisti arbitrai reikalautą honorarą⁶⁸³. Ši situacija yra panaši į prieš tai aprašytą. Teismui atsisakant priteisti arbitrai honorarą, tokiu būdu pripažįstama, kad arbitras neturi pagrindo jo reikalauti, nes neįvykdė savo išsipareigojimų, t. y. pažeidė prisiimtą prievolę.

Atsižvelgiant į tai, darytina išvada, jog tais atvejais, kai šalys susitaria (tiesiogiai ar sutardamos taikyti atitinkamas institucinio arbitražo taisykles), kad arbitro honoraras gali būti mažinamas dėl vėlavimo priimti arbitražo teismo sprendimą, tai nelaikytina civilinės atsakomybės jam taikymu, kadangi toks susitarimas neatitinka civilinės atsakomybės sąlygų ir neužkerta kelio šalims vėliau reikalauti nuostolių atlyginimo bendra tvarka. Todėl tokius susitarimus reikėtų vertinti kaip sutartinius pažeistų teisių gynbos būdus arba veikia kaip prievolės vykdymo užtikrinimo būdus, kuomet prievolės priimti sprendimą per sutartą laiko tarpą vykdymas užtikrinamas galimybe mažinti honorarą prievolės pažeidimo atveju ginčo šalių naudai. Tuo tarpu arbitražo įstatymuose esanti nuostata, suteikianti galimybę teismui mažinti arbitro honorarą jo atstatydinimo atveju, nors ir laikoma civilinės atsakomybės forma doktrinoje, ne visai atitinka civilinės atsakomybės apibūdinimą. Todėl tai reikėtų laikyti labiau kvazi civiline atsakomybe, kurios taikymas taip pat neužkerta kelio vėliau reikalauti kitų nuostolių atlyginimo.

3.6. Arbitro civilinės atsakomybės prievolės prigimtis: dalinė ar solidarioji?

CK 6.245 str. 1 d. civilinę atsakomybę pirmiausia apibrėžia kaip turtinę prievolę, o prievolės, kurias turi daugiau nei vienas asmuo, gali būti dalinės arba solidariosios (CK 6.5-6.6 str.). Šios disertacijos 2.2.2 skyriuje buvo konstatuota, kad ginčo šalis su arbitrais sieja vientisą arbitro sutartį, nors formos prasme ją ir gali sudaryti keli susitarimai. Bet kuriuo atveju, minėta, ginčo sprendimo paslaugą ginčo šalims teikia arbitražo teismas *in corpore*, o ne pavieniai arbitrai ir tik arbitražo teismo pirmininkui yra numatytos trys išimty: 1) lemiamo balso turėjimas (KAĮ 40 str. 1 d.); 2) teisė spręsti procedūrinius arbitražinio nagrinėjimo klausimus (KAĮ 40 str. 2 d.) ir 3) teisė vienasmeniškai pasirašyti arbitražo teismo sprendimą, jei tam pritaria ginčo

⁶⁸³ MAISNER, Martin. Liability and Independence <...>, p. 161.

šalys (KAĮ 46 str. 1 d.)⁶⁸⁴. Minėta, kad arbitro sutarčiai *mutatis mutandis* gali būti taikomos paslaugų teikimą reglamentuojančios nuostatos. CK 6.6 str. 3 d. numato, jog solidarioji skolininkų pareiga preziumuojama, jeigu prievolė susijusi su paslaugų teikimu. Todėl būtina išanalizuoti, ar reikalaujant arbitrams taikyti civilinę atsakomybę, jie turėtų būti įpareigoti žalą atlyginti solidariai ar vis dėlto tokia prievolė būtų dalinė. Ši analizė svarbi ne tik teoriniu aspektu. Nuo arbitro civilinės atsakomybės prievolės kilmės priklauso ir tai, ar ieškovas žalos atlyginimo gali reikalauti iš visų arbitrų, ar gali rinktis.

Problemos nekyla tais atvejais, kai arbitražo teismą sudaro vienas arbitras. Tokiu atveju, esant bet kuriam atsakomybės pagrindui, atsakomybėn traukiamas ir nuostolius privalo atlyginti šis arbitras vienasmeniškai. Tokia situacija susiklostė ir *Baar v. Tigerman*⁶⁸⁵ ar *Morgan Phillips Inc. v. Jams/Endispute et al*⁶⁸⁶, *Flock v. Beattie*⁶⁸⁷ bylose, kuriose teismai ir konstatavo vienasmenio arbitro atsakomybę.

Situacija yra kitokia, kai arbitražo teismą sudaro daugiau narių, įprastai – trys arbitrai.

Visų pirma, tais atvejais, kai žala yra tik vieno arbitro neteisėtų veiksmų rezultatas, už nuostolių atlyginimą turėtų būti atsakingas tik šis arbitras, o kitiems arbitrams atsakomybė neturėtų kilti. Tokį teiginį pagrindžia ir CK 6.717 str. 4 d., kuri numato, jog paslaugas teikiant keliams asmenims jie atsako kartu, išskyrus atvejus, kai dėl sutarties neįvykdymo ar netinkamo įvykdymo kurio nors vieno iš jų kaltės nėra. Iš tiesų, jei vienas iš arbitražo teismo narių elgiasi netinkamai, kiti arbitražo teismo nariai neturi jokių svertų tam užkirsti kelią – nei UNCITRAL Pavyzdinis įstatymas, nei KAĮ nenumato, kad, pvz., arbitrai *de facto* negalint atlikti savo pareigų, jo atstatydinimo gali

⁶⁸⁴ Tačiau ši teisė nereiškia, kad arbitražo teismo pirmininkui tai suteikia teisę priimti sprendimą vienasmeniškai. Priešingai, arbitražo teismo sprendimo priėmimo privalo dalyvauti visi arbitražo teismo nariai, o pirmininkas savo parašu tik patvirtina viso arbitražo teismo priimtą sprendimą. Ši teisė labiau laikytina palengvinimu tiems atvejams, kai arbitrai fiziškai yra skirtingose vietose ir arbitražo teismo sprendimą priima, pvz., telekonferencijos būdu. Doktrinoje pažymima, kad turėdamas tokį įgaliojimą, pirmininkas privalo pasirašyti arbitražo teismo sprendimą net ir tais atvejais, kuomet jis sprendimui nepritarė (MIKELĖNAS, V., NEKROŠIUS, V., ZEMLYTĖ, E. *Lietuvos Respublikos <...>*, p. 151).

⁶⁸⁵ JAV Kalifornijos apeliacinis teismas. 1983 m. kovo 17 d. sprendimas byloje *Baar v. Tigerman*.

⁶⁸⁶ JAV Kalifornijos apeliacinis teismas. 2006 m. birželio 20 d. sprendimas byloje *Morgan Phillips Inc. v. Jam/Endispute et al*, Nr. B183934.

⁶⁸⁷ Kanados Albertos Karališkasis teismas. 2010 m. kovo 19 d. sprendimas byloje *Flock v. Beattie*, Nr. 0901 07005.

reikalauti kiti arbitrai. Tokia galimybė suteikta tik šalims. Jei arbitražo teismo sprendimas panaikinamas dėl vieno kurio nors arbitro kaltės, pvz., jo šališkumo, kiti arbitrai taip pat dėl to nėra kalti – jiems gali būti apskritai nežinoma apie savo kolegų ryšius su ginčo šalimis, o taip pat ir arbitražą reglamentuojantys įstatymai nesuteikia arbitrams teisės reikalauti kito arbitro nušalinimo.

Praktikoje sutinkami arbitro atsakomybės pavyzdžiai taip pat rodo, kad tais atvejais, kai nuostoliai atsirado ne dėl arbitražo teismo veiksmų, bet dėl atskirų arbitrų netinkamo elgesio, ieškinys reiškiamas tiems konkrečioms arbitrams. Tokia situacija susiklostė tiek *Puma*⁶⁸⁸ byloje, kurioje ieškinys buvo pareikštas dviem iš trijų arbitrų, tiek ir *Tepora* byloje, kurioje žalos reikalauta tik iš šališku pripažinto arbitražo teismo pirmininko.

Antra, kuomet nuostoliai yra viso arbitražo teismo neteisėtų veiksmų rezultatas, atsakomybės subjektais turėtų būti visi arbitražo teismo nariai. Tai rodo ir praktika – ginčiuose, kuriuose ieškovas mano visą arbitražo teismą padariusį pažeidimą, atsakovais traukiami visi arbitražo teismo nariai⁶⁸⁹. Tačiau šiai atsakomybei turėtų būti taikomos dalinės atsakomybės nuostatos. Toks teiginys neatitinka bendrosios taisyklės, taikytinos paslaugų sutarties atveju, jog atsakomybė yra solidari, taip pat ir nuostatos, kad bendrai žalos padarę asmenys ją privalo atlyginti kartu.

Kaip minėta, CK 6.6 str. 3 d. numato solidariosios prievolės prezumpciją paslaugų teikimo atveju, o paslaugų teikimą reglamentuojančios normos, kaip artimiausios arbitro sutarčiai, gali būti taikomos *mutatis mutandis*. CK 6.717 str. 4 d. šią taisyklę patikslina ir numato, jog paslaugas teikiant keliems asmenims, už tinkamą sutarties įvykdymą atsako visi paslaugų teikėjai. Kaip minėta, arbitražo teismo nariai turi bendras pareigas, o ginčą įsipareigoja išspręsti ne pavieniui, tačiau kartu – *Puma* sprendimas Ispanijoje rodo, jog tik bendrai arbitrų priimtas sprendimas bus laikomas teisėtu.

Kaip bus nurodoma ir toliau, kai kurių valstybių arbitražo įstatymai numato solidarią ginčo šalių pareigą mokėti arbitrams honorarą. Tai vėlgi atitinka CK 6.720 str. 7 d. įtvirtintą nuostatą, jos paslaugas teikiant dviejų ar daugiau klientų užsakymu, visi klientai paslaugų teikėjui atsako solidariai.

Todėl, vertinant teisinį reguliavimą ir atsižvelgus į tai, jog arbitražo teismas veikia kartu, būtų galima daryti išvadą, kad arbitražo teismo narių atsakomybė turėtų būti solidari. Net jei arbitražo teismo ir ginčo šalių nesietų

⁶⁸⁸ Ispanijos Aukščiausiasis Teismas. 2017 m. vasario 15 d. sprendimas byloje *Puma S.A. v. Miguel Temboury Redondo, Luis Jacinto Ramallo Garcia*.

⁶⁸⁹ TORRES LAGARDE, Mercedes. Liability of Arbitrators <...>, p. 789-790; DEGOS, Louis. Civil Liability of Arbitrators <...>, p. 155-156.

sutartiniai teisiniai santykiai, deliktinėje atsakomybėje taip pat įtvirtintas solidarios atsakomybės principas (CK 6.279 str. 1 d.), o kasacinio teismo praktikoje išaiškinta, kad esant skolininkų daugumai ir nustačius jų veiksmų bendrumą, preziumuojama, kad šie asmenys turi solidariąją žalos atlyginimo prievolę⁶⁹⁰. Visa tai leistų laikytis pozicijos, jog arbitrų atsakomybė yra solidari, o atsakomybės bylą nagrinėjantis teismas turėtų svertų taikyti būtent solidariosios atsakomybės nuostatas.

Vis dėlto, nepaisant to, arbitrų atsakomybei turėtų būti taikomos dalinės prievolės taisyklės. Tai lemia kelios priežastys.

Pirma, solidariosios atsakomybės taikymas reikštų, jog ieškovas turėtų teisę reikalavimą reikšti tik vienam kuriam nors iš arbitrų, kitų neįtraukdamas į procesą. CK 6.6 str. 4 d. būtent ir numato, jog skolininkų pareigai esant solidariai, kreditorius turi teisę reikalauti, kad prievolę įvykdytų tiek visi ar keli skolininkai bendrai, tiek bet kuris iš jų skyrium, be to, tiek ją visą, tiek jos dalį. Doktrinoje nurodoma, kad toks reguliavimas reiškia, jog „kreditorius turi teisę pareikšti ieškinį bet kuriam bendraskoliui (CK 6.6 str. 4 d.). Kuriam skolininkui bus pareikštas ieškiny, priklauso nuo kreditoriaus – tam paprastai turi įtakos skolininkų mokumas, jų buvimo vieta, kreditoriaus ir skolininkų tarpusavio santykiai ir panašiai“⁶⁹¹. Be to, pabrėžiama, jog prievolės solidarumas suteikia teisę kreditoriui reikšti kelis ieškinius – „ieškinio pareiškimas tik vienam iš solidariųjų skolininkų neatima iš kreditoriaus teisės pareikšti ieškinį ir kitiems solidariesiems skolininkams“⁶⁹².

Tai reiškia, kad nepatenkinta ginčo šalis, nepaisant reikalavimo pagrįstumo, galėtų reikšti ieškinį bet kuriam iš arbitražo teismo narių dėl viso žalos dydžio. Taigi, kreditorius galėtų pasirinkti mažiausiai galimybių apsiginti turinti arbitrą ir iš jo reikalauti viso prievolės įvykdymo. Tuo tarpu kitų arbitražo teismo narių ieškovas galėtų neįtraukti atsakovais, kadangi teisė rinktis, kuriuos asmenis įtraukti atsakovais, priklauso išimtinai ieškovui⁶⁹³. Tokia situacija neturėtų būti toleruojama. Minėta, arbitražo teismo nariai, su tam tikromis išimtimis arbitražo teismo pirmininkui, turi lygias teises ir pareigas. Solidariosios atsakomybės taikymas, be abejo, tai pagrįstų, tačiau kartu reikštų ir tai, kad atsakomybės byloje vienas arbitras turėtų aiškintis už

⁶⁹⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2016 m. vasario 10 d. nutartis civilinėje byloje BUAB vaistinė „Melisanus“ v. V. Š., R. J., Nr. 3K-3-50-695/2016, kat. 1.4.1.2; 2.5.10.5.2.14.

⁶⁹¹ MIKELĖNAS, Valentinas. *Prievolių teisė* <...>, p. 143.

⁶⁹² *Ibidem*.

⁶⁹³ Lietuvos apeliacinis teismas. 2016 m. vasario 25 d. nutartis civilinėje byloje D. Z. v. BUAB „Vilbesta“, D. J., Nr. e2-309-407/2016, kat. 3.2.7.1.

visą arbitražo teismą, tuo tarpu arbitražo teismo sprendimai, net jei kažkuris arbitras tam nepitaria, yra laikomi bendrais. Todėl ir visi arbitražo teismo nariai turėtų bendrai dėstyti savo poziciją.

Antra, solidariosios prievolės įtvirtinimas skirtas kreditoriaus interesų apsaugai⁶⁹⁴. Iš tiesų, žinojimas, kad visą reikalavimą galima pareikšti bet kuriam arbitražo teismo nariui (ir dar savo pasirinktam) sudaro kreditoriui geresnes sąlygas įrodinėti arbitro civilinės atsakomybės sąlygas. Todėl solidariosios prievolės koncepcija arbitražo teismo atsakomybės kontekste neturėtų būti galima ir praktiniais sumetimais. Būtent tam, kad būtų išlaikyta tiek ginčo šalių, tiek arbitražo teismo narių interesų pusiausvyra. Tai, jog arbitrus sietų dalinė atsakomybės prievolė, nereiškia, kad kreditorius atsidurtų blogesnėje padėtyje. Tačiau tai, pirmiausia, reikštų faktą, kad bendras teises ir pareigas turintis arbitražo teismas galės gintis bendrai prieš kreditoriaus pareikštą reikalavimą.

Trečia, nors, minėta, kai kuriose valstybėse įtvirtinta solidarioji šalių pareiga mokėti arbitrams atlygį, tačiau, manytina, arbitras neturi teisės reikalauti ginčo šalių sumokėti jam visą arbitrams skirtą honorarą. Arbitras solidariai gali reikalauti tik jam priklausančios honoraro dalies. Jei arbitras gali reikalauti tik savo dalies, kodėl ginčo šalis turėtų galėti iš arbitro reikalauti to, ką skolingi visi arbitrai? Tai neatitiktų sąžiningumo ir proporcingumo principų, kadangi reikštų, jog arbitras gali reikalauti tik jam mokėtino honoraro, bet ginčo šalis iš jo gali reikalauti ir kitiems arbitrams sumokėto atlygio.

Šios priežastys lemia, kad arbitrus turėtų sieti dalinė atsakomybės prievolė, kadangi tai padėtų išlaikyti balansą tarp ginčo šalių ir arbitrų bei užtikrintų, kad nebūtų piktnaudžiaujama. Paminėtina, jog panaši nuostata įtvirtinta ir Italijos Civilinio proceso kodekso 813ter str. 6 d. Joje numatyta, kad kiekvienas arbitras yra atsakingas tik už savo veiksmus. Tačiau pabrėžtina ir tai, kad pirmiau nurodytas Lietuvos teisinis reguliavimas šiuo metu teismams leistų taikyti arbitražo teismo nariams solidariają atsakomybę.

Pažymėtina, jog CK 6.6 str. 1 d. numato, kad dėl prievolės solidarumo gali būti susitarta sutartyje. Todėl, net ir teigiant, kad arbitrų atsakomybės prievolė turėtų būti dalinė, tai neturėtų užkirsti kelio arbitro sutartį sudarančioms šalims susitarti dėl prievolių solidarumo. Tačiau šis solidarumas būtų grindžiamas ne įstatymu, o laisva valia išreikštu šalių susitarimu.

⁶⁹⁴ MIKELĖNAS, Valentinas. *Prievolių teisė <...>*, p. 130.

3.7. Arbitro civilinės atsakomybės draudimas

Laikantis pozicijos, jog arbitro civilinė atsakomybė gali kilti tik tais atvejais, kuomet arbitras atlieka neteisėtus veiksmus tyčia ar dėl didelio neatsargumo, būtina taip pat analizuoti ir tai, ar arbitras turėtų ir galėtų apsidrausti savo civilinę atsakomybę tam, kad išvengtų ieškinio pareiškimo prieš jį rizikos. „Kai kurie asmenys siūlo, jog kaip ir kiti profesionalai, arbitrams turėtų būti privaloma turėti atsakomybės draudimą“⁶⁹⁵. Doktrinoje nurodoma, kad „sudarydamas civilinės atsakomybės draudimo sutartį, draudėjas siekia išvengti neigiamų turtinių padarinių, kurie vykdant civilinės atsakomybės prievolę gali kilti draudėją pripažinus asmeniu, atsakingu už padarytą žalą“⁶⁹⁶. Specifiniai draudimo klausimai nėra šios disertacijos objektas, todėl klausimas aptariamas bendrais bruožais.

Pirma, pagal 2013 m. Šveicarijos arbitražo asociacijos atliktą apklausą, 50 proc. iš apklaustų arbitražo institucijų nurodė turinčios civilinės atsakomybės draudimą dėl reikalavimų prieš pačią instituciją. Kiek tai liečia reikalavimų pareiškimą arbitrams, arbitražo institucijos nurodė retai draudžiančios arbitrus ir dažniausiai nebent jiems patiems reikalaujant⁶⁹⁷.

Antra, arbitrais dažniausiai yra skiriami advokatai. Pvz., VKAT rekomenduojamų arbitrų sąrašė iš 162 į jį įtrauktų rekomenduojamų asmenų net 118 užsiima advokato praktika⁶⁹⁸. Likę dažniausiai yra universitetų dėstytojai ar įmonių teisininkai. Pavieniai rekomenduojami arbitrai yra statybų ekspertai, mediatoriai ar tiesiog vien arbitravimo veikla užsiimantys asmenys. Pagal Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymo⁶⁹⁹ 20 str. 1 d., advokato civilinė atsakomybė už vykdant advokatų veiklą fiziniams ar juridiniams asmenims padarytą žalą, viršijančią 290 eurų, draudžiama privalomuoju draudimu. To paties straipsnio 2 d. numato, kad advokato profesinės civilinės atsakomybės privalomojo draudimo objektas yra advokato civilinė atsakomybė už advokato, advokato padėjėjų ir kitų advokato darbuotojų neteisėtais veiksmais vykdant advokato veiklą padarytą žalą. Taigi, advokato civilinės atsakomybės privalomojo draudimo objektas yra žala, padaryta vykdant advokato veiklą.

⁶⁹⁵ BROWN, Jenny. The Expansion of Arbitral Immunity <...>, p. 236.

⁶⁹⁶ KONTAUTAS, Tomas. *Draudimo sutarčių teisė*. Vilnius: Justitia, 2007, p. 186.

⁶⁹⁷ HABEGGER, Philipp *et al.* *Arbitral Institutions Under Scrutiny* <...>, p. 32.

⁶⁹⁸ VKAT arbitrų sąrašas [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. kovo 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.arbitrazas.lt/arbitrai141.htm>>.

⁶⁹⁹ Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymas. *Valstybės žinios*, 2004, nr. 50-1632.

Advokatūros įstatymo 4 str. 3 d. įtvirtina, jog advokato veikla yra teisinių paslaugų teikimas. Doktrinoje nurodoma, kad „advokatų teikiamos teisinės paslaugos – tai teisės konsultacijos (patarimai teisės klausimais), teisinę reikšmę turinčių dokumentų rengimas, atstovavimas teisės klausimais, gynyba ir atstovavimas bylų procese, kai šie veiksmai atliekami už atlyginimą, taip pat teisinė pagalba – teisinių paslaugų teikimas nemokamai“⁷⁰⁰. Taigi, arbitravimas nepatenka į advokato veiklos sąvoką. Tokią išvadą leidžia daryti ir Advokatūros įstatymo 4 str. 4 d., kuri numato kokia kita veikla turi teisę užsiimti advokatas. Tarp šių veiklų patenka ir buvimas arbitru. Toks advokato veiklos apibūdinimas leidžia daryti išvadą, jog advokato civilinės atsakomybės draudimas neapima jo padarytos žalos arbitruojant. Ši žala būtų atlyginama įprastai pagal pirmiau aprašytas taisykles. Tokią išvadą leidžia daryti ir ES Teisingumo Teismo praktika. *Bernd von Hoffman* byloje Teisingumo Teismas aiškiai nurodė, kad „nors arbitrai dažniausiai pasirenkami iš teisininkų tarpo dėl savo teisinių žinių, teisininko teikiamos paslaugos iš esmės yra susijusios su asmens interesų atstovavimu arba gynyba, o arbitro paslaugos būna susijusios su ginčo tarp šalių išsprendimu“⁷⁰¹.

Tas faktas, jog arbitravimo veikla yra nesusijusi su tiesioginėmis nei advokato, inžinieriaus, architekto, mokslininko ar kitos specialybės asmens veikla, lemia, kad net ir tais atvejais, kuomet tam tikrai profesijai yra numatytas privalomasis civilinės atsakomybės draudimas, jis neapima civilinės atsakomybės draudimo už arbitravimo metu padarytą žalą. Pirmiau aprašytas advokatūros pavyzdys tai puikiai iliustruoja.

Trečia, nei UNCITRAL Pavyzdinis įstatymas, nei KAI nenumato pareigos arbitru sutikusiam būti asmeniui apdrausti savo civilinę atsakomybę. Tai neturėtų stebinti, kadangi nei vienas, nei kitas teisės aktas apskritai nenumato kaip turėtų būti sprendžiami arbitro civilinės atsakomybės klausimai. Tiesa, palyginimui galima paminėti, jog nuo 2019 m. įsigaliojantis Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymas⁷⁰² numato, kad mediatorius už padarytą žalą teikiant mediacijos paslaugas atsako CK nustatyta tvarka (27 str.). Tačiau ir šis įstatymas nenumato pareigos mediatoriui drausti savo civilinę atsakomybę.

Ketvirta, kitų valstybių įstatymai taip pat nenumato arbitro civilinės atsakomybės draudimo. Tai neturėtų stebinti, kadangi įstatymai paprastai nereguliuoja ir arbitro civilinės atsakomybės. Vis dėlto, viena valstybė –

⁷⁰⁰ KŪRIS, E. *et al.* Lietuvos <...>, p. 590.

⁷⁰¹ Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 1997 m. rugsėjo 16 d. sprendimas byloje Nr. C-145/96.

⁷⁰² Lietuvos Respublikos civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymo Nr. X-1702 pakeitimo įstatymas. *Teisės aktų registras*, 2017, nr. 2017-12053.

Ispanija – yra išimtis. Ispanijos arbitražo įstatymo 21 str. 1 d. numato arbitro civilinę atsakomybę tyčios ar didelio neatsargumo atvejais. To paties straipsnio 2 d. nurodo, jog arbitrai ir arbitražo institucijos privalo turėti civilinės atsakomybės draudimo polisą arba atitinkamą garantiją sumai, nurodytai reglamentuose. Tokia pareiga Ispanijos arbitražo įstatyme atsirado priėmus 2011 m. įstatymo pakeitimus⁷⁰³. Šios normos komentare autoriai platesnio paaiškinimo dėl draudimo poreikio nepateikia⁷⁰⁴. Doktrinoje aiškinama, kad ši nuostata turėtų būti interpretuojama taip, jog institucinio arbitražo atveju drausti tiek savo, tiek arbitro civilinę atsakomybę turi arbitražo institucija ir tik *ad hoc* arbitražo atveju pats arbitras yra už tai atsakingas⁷⁰⁵. Be to, priėmus Ispanijos arbitražo įstatymo pakeitimus, draudikai, reaguodami į pokyčius, pradėjo kurti specialius draudimo polius arbitrams, taip pat kai kurios Ispanijos advokatūros asociacijos pasiūlė išplėsti advokato profesinės atsakomybės draudimą ir arbitravimo veiklai⁷⁰⁶.

Taigi, kol kas tik Ispanija numato privalomą draudimą arbitrams. Kitose valstybėse tokio imperatyvo nėra, o kai kurie arbitrai ir arbitražo institucijos, kaip rodo Šveicarijos arbitražo asociacijos atlikta apklausa, draudžiasi savanoriškai. Arbitro civilinės atsakomybės draudimo tema iš esmės nėra nagrinėta. Net ir Ispanijoje įtvirtintas teisinis reguliavimas nesulaukė didesnio dėmesio.

Autoriaus nuomone, įstatyminiu lygmeniu įtvirtinti pareigą arbitrams drausti savo civilinę atsakomybę nėra būtina, nors doktrinoje esama nuomonių, jog toks draudimas galėtų būti naudingas⁷⁰⁷, o jį turi ir kitų profesijų atstovai⁷⁰⁸. Kaip jau nurodyta pirmiau, arbitro atsakomybė turėtų kilti tik išimtiniais – tyčios ar didelio neatsargumo – atvejais. Praktika, kuomet nei vienoje valstybėje ieškiniai arbitrams nėra kasdienybė, privalomojo draudimo įpareigojimas būtų perteklinis. Jis taip pat reikštų papildomus kaštus, kurie galiausiai atitektų ginčo šalims – arbitrams įskaičiuojant

⁷⁰³ VISCASILLAS, Maria Pilar Perales. Liability Insurance in Arbitration: The Emerging Spanish Market and the Impact of Mandatory Insurance Regimes. *Kluwer Arbitration Blog*, 2014 [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. vasario 5 d.]. Prieiga per internetą: <<http://arbitrationblog.kluwerarbitration.com/2014/01/08/liability-insurance-in-arbitration-the-emerging-spanish-market-and-the-impact-of-mandatory-insurance-regimes/>>.

⁷⁰⁴ GONZALEZ-BUENO, Carlos. J. *et al.* *The Spanish Arbitration Act* <...>, p. 136.

⁷⁰⁵ VISCASILLAS, Maria Pilar Perales. Liability Insurance <...>.

⁷⁰⁶ *Ibidem*.

⁷⁰⁷ WESTON, Maureen A. Reexamining Arbitral Immunity <...>, p. 497.

⁷⁰⁸ YU, Hong-Lin. Who is an arbitrator? <...>.

draudimo įmoką į savo honorarą, galimai išaugtų atlyginimai arbitrams. Doktrinoje sutinkama su tokia nuomone⁷⁰⁹. Kartu pabrėžiama, kad informacijos ir patikimų projekcijų trūkumas irgi apsunkintų galimybes draudimo bendrovei apskaičiuoti draudimo įmoką, o taip pat mažas besidraudžiančiųjų skaičius reikštų, jog draudimo įmokos būtų sąlyginai didelės⁷¹⁰. Tačiau, Brown nuomone, net ir toks, jos požiūriu, nežymus honoraro padidėjimas, neskatintų ginčo šalių atsisakyti arbitražo, kadangi draudimas užtikrintų sąžiningą procesą su kompetentingu arbitru⁷¹¹. Tiesa, ji nepaaiškina, kaip civilinės atsakomybės draudimas leistų tikėtis, jog arbitras bus kompetentingesnis nei įprastai gali tikėtis šalys. Be to, laikantis prielaidos, kad arbitro civilinė atsakomybė kyla tik dėl jo tyčios ar didelio neatsargumo, tai reiškia, jog išmokėjęs draudimo išmoką, draudikas turėtų teisę reikšti atgręžtinį reikalavimą draudėjui – arbitru. Lietuvos Respublikos draudimo įstatymo⁷¹² 113 str. 2 d. suteikia draudikui tokią teisę, aptarus šią draudimo sutarties sąlygą individualiai. Tai reikštų, jog civilinės atsakomybės draudimas arbitru tik atidėtų padarytos žalos atlyginimą – draudikui išmokėjęs draudimo išmoką, arbitras vis tiek, tikėtina, turėtų mokėti tą pačią sumą. Be abejo, tai nereiškia, kad civilinės atsakomybės draudimo klausimo arbitras apskritai neturėtų svarstyti. Civilinės atsakomybės draudimas suteiktų tiek arbitru, tiek ginčo šalims tam tikrą saugumo ir tikrumo jausmą, užtikrintų operatyvų žalos atlyginimą (nors ginčų dėl atsakomybės buvimo bei žalos dydžio, matyt, nepavyktų išvengti). Dėl šių priežasčių nėra pagrindo pritarti ICC darbo grupės dėl arbitro statuso išvadai, jog arbitras turėtų sudaryti civilinės atsakomybės draudimo sutartį⁷¹³. Paminėtina, kad ir pati darbo grupė, pažymėdama poreikį draustis, atkreipia dėmesį, jog ne visose valstybėse apskritai galima drausti savo civilinę atsakomybę nuo tyčia ar dideliu neatsargumu padarytais veiksmais sukeltos žalos atlyginimo⁷¹⁴.

Apibendrinant išdėstyta pirmiau, arbitro civilinės atsakomybės draudimo klausimas yra gana nauja tema – arbitro atsakomybei esant retai nėra didelio poreikio kalbėti ir apie papildomą arbitrų apsaugą. Nors kai kurie arbitrai ir arbitražo institucijos draudžiasi savanoriškai, tik Ispanija yra numačiusi privalomą arbitro civilinės atsakomybės draudimą. Autoriaus nuomone, nėra poreikio įtvirtinti arbitro civilinės atsakomybės privalomąjį draudimą.

⁷⁰⁹ BROWN, Jenny. The Expansion of Arbitral Immunity <...>, p. 236.

⁷¹⁰ HAUSMANINGER, Christian. Civil Liability of Arbitrators <...>, p. 21-22.

⁷¹¹ BROWN, Jenny. The Expansion of Arbitral Immunity <...>, p. 236.

⁷¹² Lietuvos Respublikos draudimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2003, nr. 94-4246.

⁷¹³ ICC darbo grupė. ICC Final Report on the Status of the Arbitrator <...>.

⁷¹⁴ *Ibidem*.

Galimybė to norintiems arbitrams draustis savanoriškai yra pakankama, kadangi civilinės atsakomybės draudimas bet kuriuo atveju neeliminuoję galimybės kilti civilinei atsakomybei ir neužtikrintų, jog arbitražo proceso metu arbitras neatliks neteisėtų veiksmų.

4. ARBITRO CIVILINĖS ATSAKOMYBĖS SANTYKIS SU ĮSTATYME NUMATYTOMIS PROCESINĖMIS GARANTIJOMIS

Reikalavimas arbitrai taikyti civilinę atsakomybę už atliktus tam tikrus veiksmus ar neveikimą nėra vienintelė išeitis, prieinama nukentėjusiais šaliais. Iš esmės visi arbitražo įstatymai ir institucinio arbitražo taisyklės numato, jog arbitražo proceso metu egzistuoja galimybė pareikšti arbitrai nušalinimą, o sutarus su kita ginčo šalimi – arbitrą atstatyti. Be to, pasibaigus arbitražo procesui ir arbitražo teismui priėmus sprendimą, nepatenkinta ginčo šalis gali prašyti arbitražo vietos teismo tokį sprendimą panaikinti arba reikalauti jo nepripažinti užsienio valstybėse. Tai, jog yra ir kitų – procesinių – gynybos būdų, buvo vienas iš argumentų, kodėl Anglijos įstatymų leidėjas Arbitražo įstatymo 29 str. įtvirtino arbitro imuniteto taisyklę⁷¹⁵.

Todėl, esant ir kitų alternatyvų, yra būtina išanalizuoti jų santykį su arbitro civilinės atsakomybės institutu: įvertinti jų suderinamumą, galimybes taikyti kartu ar paraleliai, o taip pat išanalizuoti, ar pasinaudojimas jomis yra būtina prielaida taikyti materialinę pažeistų teisių gynybos būdą, t. y. prašyti civilinės atsakomybės arbitrai taikymo. Šie klausimai ir analizuojami toliau.

Pažymėtina, kad doktrinoje išskiriama ir dar viena savotiška gynybos priemonė – arbitro honoraro mažinimas⁷¹⁶, tačiau dėl savo specifikos ir dėl to, jog tai nėra įstatyme įtvirtinta procesinė garantija, ji aptarta šios disertacijos 3.5 skyriuje.

4.1. Arbitro nušalinimo ryšys su arbitro civiline atsakomybe

KAĮ 15 str. 2 d., perkelianti į Lietuvos teisę UNCITRAL Pavyzdinio įstatymo 12 str. 2 d., numato, jog arbitras gali būti nušalintas tik tuo atveju, kai yra pagrįstų abejonių dėl jo nepriklausomumo ar nešališkumo arba kai jis neturi šalių susitarime aptartos kvalifikacijos. „Arbitro nešališkumo ir nepriklausomumo pareiga yra imperatyvioji ir negali būti keičiama ar ribojama šalių susitarimu, nes tokio pobūdžio ribojimai akivaizdžiai prieštarautų viešajai tvarkai“⁷¹⁷. Taigi, arbitro nušalinimo institutas nėra sutartinio pobūdžio. Jis kyla iš jurisdikcinės arbitražo teorijos ir arbitro kvaziteisminio statuso. Tiesa, Redfern ir Hunter pabrėžia, jog anksčiau arbitrų nušalinimas buvo retas ir tik

⁷¹⁵ YU, Hong-Lin. Who is an arbitrator? <...>.

⁷¹⁶ BORN, Gary B. *International Commercial Arbitration* <...>, p. 2014.

⁷¹⁷ MIKELĖNAS, V., NEKROŠIUS, V., ZEMLYTĖ, E. *Lietuvos Respublikos* <...>, p. 72.

pastaraisiais metais nušalinimų skaičius auga dėl to, jog arbitražų sprendžiami ginčai dėl didelių pinigų sumų⁷¹⁸. Nušalinimų skaičiaus augimą rodo ir statistika, pvz., ICC administruojamose bylose 100 bylų 1994-1998 m. laikotarpiu teko 1,8 nušalinimo, o 2009-2013 m. laikotarpiu jau 3,6 nušalinimo⁷¹⁹. Tačiau tuo pačiu pažymėtina ir tai, jog arbitrai nušalinami ne taip ir dažnai. Pvz., 2018 m. pradžioje LCIA paskelbė sprendimus dėl arbitrų nušalinimo nuo 2010 m. Iš paskelbtų 32 sprendimų, sėkmingi buvo tik 6 atvejai ir vienas – dalinai sėkmingai⁷²⁰. Taigi, kyla klausimas, kokią įtaką šis institutas turi arbitro civilinei atsakomybei.

Pirma, Born nurodo, kad arbitro nušalinimas yra hibridinio pobūdžio gynybos būdas. Tačiau jis pabrėžia, kad ši procesinė priemonė nėra skirta pašalinti sutartinio pobūdžio pažeidimą, o labiau vertintina kaip nepriklausoma šalies teisė, kylanti iš taikytinų arbitražo įstatymų. Arbitras yra nušalinamas ne dėl tiesioginio sutartinių prievolių pažeidimų, bet labiau dėl to, kad taikytina teisė reikalauja arbitrą atitikti tam tikrus reikalavimus ir jis jų neatitinka⁷²¹. Išties, „galimybė nušalinti ir diskvalifikuoti arbitrą yra esminė tarptautinio arbitražo proceso integralumo užtikrinimui. Tam, kad sistema veiktų, šalys privalo tikėti, jog jų ginčą spręs sąžiningas tribunolas ir būtent dėl to turi būti procedūros arba pačiame arbitražo režime, arba teismuose, kurios nustatytų, ar tam tikroje situacijoje turėtų būti taikoma diskvalifikacija“⁷²². Todėl, kaip teisingai nurodoma Lietuvos teismų praktikoje, besiremiančioje užsienio arbitražo doktrina, arbitrų nešališkumas ir nepriklausomumas ir teisė į tinkamą procesą yra pamatiniai, visa apimantys ir fundamentalūs tarptautinio komercinio arbitražo standartai⁷²³.

Tai, kad nušalinimo institutas yra specifinė procesinė priemonė, pirmiausia, skirta užtikrinti arbitražo proceso integralumą, įrodo ir tai, jog nušalinimas galimas tik ribotais pagrindais. Antai KAI 15 str. 2 d. nurodo, kad arbitras gali būti nušalintas tik jei kyla abejonių dėl jo nepriklausomumo ar

⁷¹⁸ REDFERN, Alan *et al.* *Redfern and Hunter on International Arbitration. Sixth edition* <...>, p. 258.

⁷¹⁹ BORN, Gary B. *International Arbitration: Cases and Materials* <...>, p. 767-768.

⁷²⁰ LCIA. *Challenge Decision Database* [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. kovo 22 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.lcia.org/challenge-decision-database.aspx>>.

⁷²¹ BORN, Gary B. *International Commercial Arbitration* <...>, p. 2016.

⁷²² TUPMAN, Michael W. Challenge and Disqualification of Arbitrators in International Commercial Arbitration. *The International and Comparative Law Quarterly*, 1989, t. 38(1), p. 26.

⁷²³ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2014 m. rugsėjo 29 d. nutartis civilinėje byloje *Sativa Group OU v. UAB „Galinta ir partneriai“*, Nr. 2T-84/2014, kat. 130.3.2.

nešališkumo arba kai jis neturi reikiamos kvalifikacijos. Taigi, nėra būtina įrodyti, jog arbitras tikrai buvo ir elgėsi šališkai – arbitru nušalinti pakanka fakto, kad tokia galimybė egzistavo ir buvo pakankamai pagrįsta.

Tai lemia, jog arbitro nušalinimo ir arbitro atsakomybės tapatinti negalima. Arbitro nušalinimas, būdamas specifiniu procesinio pobūdžio gynybos būdu, yra skirtas ne tiek apginti šalies teises, kiek užtikrinti arbitražo proceso sąžiningumą. Nušalinus arbitrą ir paskyrus kitą asmenį į jo vietą, užtikrinama, kad arbitražo procesas bus sąžiningas ir arbitražo teismo sprendimas ateityje nebus panaikintas tuo pagrindu, kad pažeistos sąžiningo proceso taisyklės. Tačiau nušalinimas savaime neeliminuoja to, jog dėl nušalinimo ginčo šalys galėjo patirti nuostolių, pvz., nušalintajam arbitru sumokėtas honoraras už iki nušalinimo vykdytas arbitro funkcijas, o paskyrus naują arbitrą, byla nagrinėjama iš naujo (KAĮ 18 str. 2 d.) ir ginčo šalys patiria papildomų, neplanuotų išlaidų tiek arbitrų honorarams, tiek teisinėms paslaugoms.

Dar daugiau, arbitro civilinė atsakomybė turėtų būti galima tik tais atvejais, kai arbitras veikė tyčia ar dėl didelio neatsargumo. Minėta, arbitras gali būti nušalintas ir dėl to, kad kyla abejonių jo nešališkumu. Tai reiškia, jog arbitro civilinės atsakomybės byla inicijuojanti šalis, nepaisant to, kad nušalinimas buvo sėkmingas, turėtų įrodyti, jog arbitras neteisėtus veiksmus atliko tyčia ar dėl didelio neatsargumo, pvz., tyčia neatskleidė savo sąsajų su kita šalimi, kurios vėliau tapo pagrindu jį nušalinti.

Antra, nepasinaudojimas arbitro nušalinimo institutu arbitražo proceso metu savaime neeliminuoja galimybės ateityje reikalauti arbitro atsakomybės tuo pagrindu, kad arbitras buvo šališkas. Tokią išvadą leidžia daryti arbitro nušalinimo instituto ryšys su arbitražo teismo sprendimo panaikinimo institutu. KAĮ 50 str. 3 d. 4 p. numato, jog arbitražo teismo sprendimas gali būti panaikintas, jei arbitražo teismo sudėtis ar arbitražo procesas neatitiko šalių susitarimo ir (arba) imperatyvių KAĮ nuostatų. Kaip minėta aptariant arbitro pareigas, arbitro nepriklausomumo ir nešališkumo pareiga yra imperatyvioji. Taigi, jos pažeidimas yra ir pagrindas panaikinti arbitražo teismo sprendimą.

Tačiau ši teisė reikalauti sprendimo panaikinimo dėl arbitro šališkumo nėra neribota. Kaip yra nurodę JAV teismai, „tais atvejais, kai šalis žino faktus, kurie galėtų tikėtinau lemti arbitro šališkumą arbitražo proceso metu, ir ta šalis proceso metu nereiškia prieštaravimo, ji praranda teisę tuo pagrindu remtis ateityje“⁷²⁴. Tokios pat pozicijos laikomasi ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo

⁷²⁴ JAV apygardos teismas Viskonsino rytinei apygardai. 1995 m. gegužės 24 d. sprendimas byloje *Hayne, Miller & Farni, Inc. v. Flume*, Nr. 94-C-406.

praktikoje, grindžiamoje tarptautine arbitražo doktrina⁷²⁵. Tačiau kartu pažymima, jog tais atvejais, kai šalis sužino iki tol jai nežinomus faktus po to, kai priimamas arbitražo teismo sprendimas, ji gali tokiais faktais remtis, nors proceso metu nušalinimas ir nebuvo pareikštas⁷²⁶. Tokiu pavyzdžiu laikytina jau analizuota *Tepora* byla Suomijoje, kurioje pralaimėjusi šalis apie galimą arbitro šališkumą sužinojo po arbitražo proceso ir tai tapo pagrindu tiek panaikinti arbitražo teismo sprendimą, tiek ir taikyti arbitrai civilinę atsakomybę⁷²⁷.

Darytina išvada, kad šios taisyklės *mutatis mutandis* taikytinos ir arbitro atsakomybės institutui. Jeigu ginčo šalis žinojo apie galimą arbitro šališkumą, tačiau nereiškė nušalinimo, o priėmus jai nepalankų sprendimą, nusprendė, jog arbitras savo šališkumu padarė jai žalos, į tai turėtų būti atsižvelgta sprendžiant arbitro atsakomybės klausimą ir būtent – nustatinėjant atlygintinos žalos dydį. CK 6.248 str. 4 d. numato, kad prie žalos atsiradimo prisidėjus ir kreditoriui, atlygintini nuostoliai mažinami proporcingai kreditoriaus kaltei arba skolininkas gali būti atleistas nuo civilinės atsakomybės. Tad nors nepasinaudojimas nušalinimo institutu ir neturėtų užkirsti kelio reikalauti arbitro atsakomybės dėl to, jog šie institutai nėra tapatūs ir jų pagrindas yra skirtingos kilmės, tačiau vėliau tai gali lemti arbitro atsakomybės ribų siaurinimą ar apskritai atsakomybės jam netaikymą.

Be to, minėta, šaliai nepasinaudojus nušalinimo galimybe, vėliau sprendimo panaikinimo klausimą sprendžiantys teismai gali atsisakyti panaikinti arbitražo teismo sprendimą, nors pačio arbitro šališkumo fakto ir nepaneigti. Nors tai daugiau teorinė galimybė, tačiau įmanoma, kadangi ir doktrinoje siūloma nenaikinti arbitražo sprendimo, jei šalis žinojo egzistuojant pagrindą nušalinti arbitrą, bet juo nepasinaudojo⁷²⁸. Šios dalies 4.3 skyriuje bus nurodoma, jog tais atvejais, kai arbitro atsakomybė kildinama tuo pačiu pagrindu, dėl kurio galimas ir arbitražo teismo sprendimo panaikinimas, arbitro atsakomybė neturėtų būti galima, jei teismas atsisakė panaikinti arbitražo teismo sprendimą. Tačiau šio teiginio, kaip ir bus nurodoma, absoliutinti negalima, o šioje pastraipoje aptariama situacija tai tik patvirtina. Manytina, jog aptariamam atveju, net ir teismui atsisakius panaikinti arbitražo

⁷²⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2016 m. gruodžio 20 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Aukštaitijos vandenys“ v. AB „Ekra“, Nr. e3K-3-471-916/2016, kat. 4.2.

⁷²⁶ *Ibidem*.

⁷²⁷ Plačiau žr. 2.5 skyriuje.

⁷²⁸ BORN, Gary B. *International Commercial Arbitration* <...>, p. 3283.

teismo sprendimą, ginčo šalis galėtų reikalauti taikyti arbitrai atsakomybę, o teismas turėtų spręsti dėl tos atsakomybės ribų susiaurinimo.

Trečia, galimi atvejai, kuomet šalis pasinaudoja teise reikalauti nušalinti arbitrą, tačiau arbitras galutiniu sprendimu nėra nušalinamas. Kaip rodo minėta LCIA 2010-2017 m. praktika, tokie atvejai, kuomet arbitras lieka nenušalintas, yra žymiai dažnesni nei sėkmingas nušalinimas. Taigi, ar tokiais atvejais nušalinimą reiškusi šalis praranda teisę tuo pačiu pagrindu reikalauti arbitro atsakomybės? Vėlgi, kaip ir prieš tai analizuotu atveju, galima vesti paralelę su po nesėkmingo nušalinimo pateiktu prašymu panaikinti arbitražo teismo sprendimą. Institucinio arbitražo atveju arbitro nušalinimą galutiniu sprendimu įprastai išsprendžia pati institucija. Štai ir VKAT arbitražo procedūros reglamento 19 str. 7 d. nurodyta, kad galutinį ir neskundžiamą sprendimą dėl pareikšto nušalinimo arbitrai priima VKAT pirmininkas. Tačiau Šveicarijos teismų praktikoje nurodoma, kad tokie sprendimai nesaisto teismo: „priimtas privataus organo, šis tiesiogiai Federaliniam tribunolui neskundžiamas [nušalinimo] sprendimas, nesaisto teismo ir jis gali laisvai peržiūrėti, ar aplinkybės, kuriomis grįstas nušalinimas, pagrindžia pažeidimą“⁷²⁹. Born nurodo, jog tokios praktikos laikomasi ir kitose valstybėse, nors, jo manymu, nėra jokios priežasties negerbti šalių susitarimo, pagal kurį toks nušalinimo sprendimas yra galutinis⁷³⁰. Analogiškai, jei arbitro nušalinimo prašymą atmetų arbitražui padedantis arbitražo vietos teismas, toks sprendimas turėtų saistyti tos pačios valstybės teismą, sprendžiantį arbitražo teismo sprendimo panaikinimo klausimą.

Todėl, manytina, nesėkmingas bandymas nušalinti arbitrą automatiškai neužkerta kelio reikalauti arbitro atsakomybės dėl tų pačių aplinkybių, nors tokią galimybę apsunkina. Tačiau, jei ieškinys arbitrai reiškiamas tuo pačiu pagrindu, koku buvo pareikštas teismo atmetas nušalinimas, arbitrai neturėtų būti taikoma civilinė atsakomybė, kadangi arbitro nešališkumas, t. y. faktas, jog arbitras tokio neteisėto veiksmo neatliko, jau yra įrodytas įsiteisėjusiu teismo sprendimu. Tuo atveju, jei arbitro nušalinimo klausimą sprendė tik arbitražo institucija, tai neturėtų užkirsti kelio reikalauti arbitro atsakomybės, nors būtų sprendžiantis teismas turėtų atsižvelgti į tai, jog pati šalis, pasirašydama arbitražinį susitarimą, sutiko su tokiu nušalinimo modeliu. Taigi, nors ir įmanoma, tačiau praktikoje tokia situacija turėtų būti vertinama

⁷²⁹ Šveicarijos Pirmasis civilinės teisės teismas. 2010 m. sausio 6 d. sprendimas byloje X, Y v. V, W, Nr. 4A_348/2009.

⁷³⁰ BORN, Gary B. *International Commercial Arbitration* <...>, p. 3284-285.

arbitro naudai, o ieškinys arbitrai tenkinamas tik išimtiniais atvejais, be abejo, nustačius ir kitas arbitro atsakomybės sąlygas.

Apibendrinant išdėstyta pirmiau, galima teigti, jog arbitro nušalinimo institutas, būdamas jurisdikcinės prigimties ir nenulemtas arbitro sutarties, negali būti sulygintas su arbitro atsakomybės institutu. Tai reiškia, jog pasinaudojimas arbitro nušalinimu savaime nereiškia, kad šalies pažeistos teisės apgintos ir arbitro civilinės atsakomybės taikyti nebegalima. Taip pat ir nepasinaudojimas šiuo institutu neatima iš šalies galimybės vėliau reikalauti taikyti arbitrai civilinę atsakomybę. Vis dėlto, tiek vienu, tiek kitu atveju, arbitro atsakomybės byla nagrinėjantis teismas turėtų atsižvelgti į tai, kokios aplinkybės šaliai buvo žinomos, kokią įtaką tai turėjo arbitro veiksmams ir pan. Galiausiai, turi būti vertinama, ar arbitražo teismo sprendimas buvo panaikintas dėl to, jog arbitras buvo šališkas.

4.2. Arbitro pašalinimo (atstatydinimo) ryšys su arbitro civiline atsakomybe

KAĮ 17 str. 1 d. numato, kad arbitras, *de jure* arba *de facto* negalintis atlikti savo funkcijų arba vilkinantis jų atlikimą be pateisinamų priežasčių, privalo atsistatydinti. Šalys taip pat gali susitarti dėl jo atstatydinimo. Analogiška nuostata numatyta ir UNCITRAL Pavyzdinio įstatymo 14 str. 1 d. Doktrinoje nurodoma, kad šioje normoje „nėra detalizuojama, kokiais konkrečiais atvejais galėtų būti pagrįstai nutraukiami arbitro įgaliojimai“⁷³¹.

Pirma, Born pabrėžia, kad ši priemonė reikalauja abiejų šalių sutarimo ir nei teismas, nei arbitražo institucija į tokį šalių apsisprendimą nesikiša. Nutraukus arbitro įgaliojimus, baigiasi ir arbitro sutartis⁷³². Iš tiesų, laikantis pozicijos, jog arbitražą ir ginčo šalis sieja sutartiniai teisiniai santykiai, kuriems *mutatis mutandis* gali būti taikomos paslaugų teikimą reglamentuojančios teisės normos, arbitražinio susitarimo šalys yra laisvos bet kada atsisakyti arbitro paslaugų ir tam nėra apskritai būtina jokia priežastis. Su tuo sutinkama ir doktrinoje. Lew, Mistelis ir Kroll nurodo, jog „šalys visada gali susitarti pašalinti arbitražą, jei jos nėra patenkintos tuo, kaip vyksta procesas, net jei arbitras nepažeidė savo pareigų“⁷³³. Tai atitinka ir įprastos paslaugų sutarties bendrąjį principą – pagal CK 6.721 str. 1 d. klientas turi teisę vienašališkai

⁷³¹ MIKELĖNAS, V., NEKROŠIUS, V., ZEMLYTĖ, E. *Lietuvos Respublikos <...>*, p. 75.

⁷³² BORN, Gary B. *International Commercial Arbitration <...>*, p. 2014-2015.

⁷³³ LEW, J. D. M., MISTELIS, L. A., KROLL, S. M. *Comparative International Commercial Arbitration <...>*, p. 287.

nutraukti sutartį, nepaisant to, kad paslaugų teikėjas jau pradėjo ją vykdyti. Kadangi šiuo atveju kliento pozicijoje yra abi ginčo šalys, būtinas ir jų abiejų sutarimas. Nesant konsensuso tarp ginčo šalių, negalimas ir arbitro sutarties nutraukimas. Atitinkamai, kadangi ši galimybė nutraukti sutartį egzistuoja viso proceso metu ir nėra siejama su arbitro pareigų pažeidimu, manytina, jog nepaisant to, ar šia galimybe pasinaudota, ar ne, tai neužkerta kelio ateityje reikalauti arbitro atsakomybės, jei tam yra pagrindas.

Antra, minėta KAI 17 str. 1 d. numato specialųjį atvejį, kuomet arbitro sutartis nutraukiama dėl to, kad jis *de jure* ar *de facto* negali vykdyti savo pareigų arba vilkina jų atlikimą. Doktrinoje tokiais pavyzdžiais nurodomi „didelis arbitro užimtumas ir dėl to negalėjimas laiku išspręsti ginčo, akivaizdžiai netinkamas jo darbo planavimas, ilgai trunkanti liga ir pan.“⁷³⁴. Tokiu atveju tiek abi šalys gali susitarti „atleisti“ arbitrą, tiek ir viena šalis gali kreiptis į nuolatinės arbitražo institucijos pirmininką (institucinio arbitražo atveju) arba į arbitražui padedantį teismą (*ad hoc* arbitražo atveju). Tačiau doktrinoje nurodoma, kad tokie vienašališki bandymai atstatyti arbitrą retai būna sėkmingi ir tai pavyksta tik ypač aiškiais atvejais. Todėl abejojančioms šalims patariama tokiu atveju reikšti prieštaravimą proceso metu, kad jis būtų užfiksuotas⁷³⁵.

Vertinant galimybę „atleisti“ arbitrą jo atsakomybės kontekste, tinkamiausia išeitis būtų teigti, kad nesinaudojimas galimybe nutraukti arbitro sutartį neturėtų užkirsti kelio reikalauti arbitro atsakomybės ateityje, tačiau tai, vadovaujantis CK 6.248 str. 4 d., galėtų turėti įtakos nustatant nuostolių dydį. Kaip nurodoma ir Lietuvos teisės doktrinoje, arbitro negalėjimas atlikti savo pareigų nebūtinai yra susijęs su jo kalte⁷³⁶ ir tai gali lemti įvairios, net ir nuo arbitro nepriklausančios priežastys. Gali būti ir tam tikrų situacijų, kuomet šaliai gali atrodyti tiesiog neverta kreiptis į arbitražo instituciją ar teismą su prašymu atstatyti arbitrą. Pvz., kuomet vienasmenis arbitras vilkina arbitražo teismo sprendimo surašymą. Tokiu atveju šalis, nežinodama, kiek

⁷³⁴ MIKELĖNAS, V., NEKROŠIUS, V., ZEMLYTĖ, E. *Lietuvos Respublikos <...>*, p. 75.

⁷³⁵ TRENT, Al. „Who will rid me of this turbulent arbitrator?“ Applications to Remove Arbitrators under English Law – Part 2: Procedural Impropriety and Loss of the Right to Object. *Kluwer Arbitration Blog*, 2016 [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. sausio 17 d.]. Prieiga per internetą: <<http://arbitrationblog.kluwerarbitration.com/2016/08/16/who-will-rid-me-of-this-turbulent-arbitrator-applications-to-remove-arbitrators-under-english-law-part-2-procedural-impropriety-and-loss-of-the-right-to-object/>>.

⁷³⁶ MIKELĖNAS, V., NEKROŠIUS, V., ZEMLYTĖ, E. *Lietuvos Respublikos <...>*, p. 75.

arbitras dar užtruks, gali objektyviai nenorėti naudotis šiuo institutu, nes atstatydinus arbitrą ir paskyrus naują, procesas gali užtrukti dar ilgiau. Panaši situacija susiklostė ir jau minėtoje *Baar v. Tigerman* byloje, kurioje arbitras delsė priimti sprendimą, o šalys vis pratęsdavo terminą, kol galiausiai jų kantrybė trūko⁷³⁷. Galiausiai, ir įprastų sutarčių atveju nebūtinai tik sutarties nutraukimas sukelia atsakomybę – atsakomybės pagrindas yra ne tik neįvykdyta, bet ir netinkamai įvykdyta prievolė (CK 6.256 str. 2 d.).

Kita vertus, jei arbitras atstatydinamas, arbitro sutartis baigiasi. Ir jei ši atstatydinimą lėmė arbitro veiksmai, pvz., tyčinis proceso vilkinimas, tai padėtų ginčo šaliai paprasčiau įrodyti arbitro atsakomybės sąlygas ir prisiteisti žalos atlyginimą. Tačiau, kaip ir minėta, tai nėra būtina sąlyga atsakomybei kilti ir nepasinaudojimas šia teise neturėtų užkirsti kelio reikalauti arbitro atsakomybės ateityje, pasibaigus arbitražo procesui. Kitaip tariant, „paskui pareigų nevykdančio arbitro pašalinimą gali sekti ieškinys dėl nuostolių atlyginimo“⁷³⁸. Žinoma, su sąlyga, jog tam egzistuočių civilinės atsakomybės sąlygos⁷³⁹.

4.3. Arbitražo teismo sprendimo panaikinimo ar atsisakymo pripažinti ryšys su arbitro civiline atsakomybe

Tiek UNCITRAL Pavyzdinio įstatymo 34 str. 1 d., tiek ir KAI 50 str. 1 d. numato vienintelę galimybę arbitražo ginčą pralaimėjusiai šaliai išvengti neigiamų tokio pralaimėjimo pasekmių – kreiptis į arbitražo vietos teismą su prašymu panaikinti priimtą arbitražo teismo sprendimą. Arbitražo teismo sprendimo panaikinimo institutas nėra apeliacijos teisė, kadangi sprendimą panaikinti galima tik ribotais pagrindais. Šis institutas „leidžia [arbitražo vietos] valstybei užtikrinti, kad arbitražo procese būtų paisoma elementarių sąžiningo proceso principų ir tokiu būdu užtikrinti viešojo intereso

⁷³⁷ Plačiau žr. 1.3.2 skyriuje.

⁷³⁸ *FOUCHARD, GAILLARD, GOLDMAN on International Commercial Arbitration* <...>, p. 619.

⁷³⁹ Belgijos teismo kodekso 1688 str. komentare nurodoma, jog „iš principo, arbitro atsakomybė neturėtų būti taikoma, kai jis yra pašalinimas ar atsistatydina dėl priežasčių, susijusių su *de facto* ar *de jure* negalėjimu vykdyti pareigas, pvz., dėl ligos ar sunkių asmeninių problemų. Tačiau problema gali kilti, kai arbitras gali vykdyti pareigas, bet nenori ar nesugeba jų vykdyti laiku. Tokiu atveju, teismas turi nuspręsti, ar toks pažeidimas gali lemti atsakomybę, atsižvelgus į konkrečios bylos aplinkybes“ (BASSIRI, Niuscha *et al. Arbitration in Belgium* <...>, p. 190).

apsaugą⁷⁴⁰. Atsisakymo pripažinti ir leisti vykdyti arbitražo teismo sprendimą pagrindus nustato Niujorko konvencijos V str. Lyginant UNCITRAL Pavyzdinio įstatymo 34 str. 2 d. įtvirtintus sprendimo panaikinimo pagrindus su Niujorko konvencijos V str. įtvirtintais pagrindais, matyti, kad jie yra panašūs ir tik Niujorko konvencijos V str. 1 d. e. p. numato papildomą atsisakymo pripažinti pagrindą – arbitražo teismo sprendimo panaikinimą arbitražo vietos valstybėje. Panaikinus ar atsisakius pripažinti arbitražo teismo sprendimą, nepasiekiamas ir arbitražo tikslas – nors ginčas išspręstas, tačiau priimto sprendimo įvykdyti negalima⁷⁴¹. Todėl būtina atsakyti į klausimą, ar panaikinus arbitražo teismo sprendimą, tai turėtų suponuoti arbitro atsakomybę. Dar daugiau, ar prieš reikalaujant arbitro atsakomybės, būtina pasinaudoti šia teise. Galiausiai, ar atsisakymas pripažinti arbitražo teismo sprendimą gali būti pagrindu taikyti arbitrai atsakomybę.

Pirma, arbitražo teismo sprendimas gali būti panaikintas labai ribotais pagrindais – panaikinimo procedūra nėra apeliacija⁷⁴². Todėl arbitražo teismo sprendimo panaikinimas kaip pagrindas arbitro atsakomybės bylai inicijuoti galėtų būti taikomas tik tais ribotais atvejais. Hausmaninger teigimu, „sprendimo panaikinimas kaip privaloma prielaida inicijuoti civilinės atsakomybės ieškinį tarnautų kaip efektyvus filtras prieš piktnaudžiavimą ar neleistiną įtakos darymą. Todėl civilinės atsakomybės ieškiniai prieš arbitrus turėtų būti leidžiami kiekvieną kartą, kai arbitro veiksmai lėmė arbitražo teismo sprendimo panaikinimą arba sužlugdė sėkmingą arbitražo proceso užbaigimą“⁷⁴³.

Vis dėlto, šios pozicijos absoliutinti negalima. Minėta, jog tiek UNCITRAL Pavyzdinis įstatymas, tiek KAI numato ribotus sprendimo panaikinimo pagrindus: 1) vienos iš šalių neveiknumas arba arbitražinio

⁷⁴⁰ MIKELĖNAS, V., NEKROŠIUS, V., ZEMLYTĖ, E. *Lietuvos Respublikos <...>*, p. 172.

⁷⁴¹ Be abejo, būtina atkreipti dėmesį, kad arbitražo teismo sprendimo panaikinimas nereiškia, jog arbitražo teismo sprendimas nebus pripažintas užsienio valstybėje. Kaip rodo kai kurių valstybių praktika, šis Niujorko konvencijoje nustatytas pagrindas suteikia teisę, o ne pareigą atsisakyti pripažinti vykdyti arbitražo teismo sprendimą. Taip pat ir atsisakymas pripažinti sprendimą vienoje valstybėje nereiškia, kad jis bus nepripažintas ir kitose valstybėse.

Plačiau apie sprendimo panaikinimo ir atsisakymo pripažinti ryšį: ZEMLYTĖ, Eglė. Užsienio valstybėje panaikinto arbitražo sprendimo pripažinimo Lietuvoje teisinės pasekmės. *Arbitražas. Teorija ir praktika*, 2015, t. 1, p. 78-84.

⁷⁴² MIKELĖNAS, V., NEKROŠIUS, V., ZEMLYTĖ, E. *Lietuvos Respublikos <...>*, p. 171-172.

⁷⁴³ HAUSMANINGER, Christian. *Civil Liability of Arbitrators <...>*, p. 32.

susitarimo negaliojimas; 2) šalis nežinojo apie arbitražo procesą ir/ar neturėjo galimybės duoti savo paaiškinimų; 3) sprendime pasisakoma dėl to, kas nebuvo perduota arbitražui; 4) arbitražo teismo sudėtis neatitiko šalių susitarimo ar imperatyvių įstatymo nuostatų; 5) ginčas buvo nearbitruotinas; 6) sprendimas prieštarauja viešajai tvarkai. Taigi, arbitražo teismo sprendimas gali būti panaikintas tik šiais pagrindais. Be abejo, dėl visų šių pagrindų buvimo konkrečioje byloje gali būti arbitražo teismo kaltės, pvz., arbitražo teismas nesuteikė galimybės vienai iš šalių dalyvauti arbitražo procese.

Pažymėtina, jog ICC darbo grupė dėl arbitro statuso savo galutinėje išvadoje taip pat nurodė, kad „dažnai įstatymai ir teismų praktika pabrėžia, jog reikalavimas (angl., *recourse*) turėtų būti nukreiptas į sprendimą, o ne į asmenį, kuris tą sprendimą priėmė. Iš tiesų, taisyklė yra tokia, jog teismai negali ieškiniu dėl atsakomybės laikyti pagrįstu, jei pirmiau nėra išnaudotos kitos galimybės. Pvz., Paryžiaus pirmosios instancijos teismas pasisako prieš bandymus pakeisti reikalavimą prieš sprendimą ieškiniu arbitrai, kai pastarasis kaltinamas netinkamai išsprendęs materialinės teisės klausimus“⁷⁴⁴. Born, taip pat remdamasis Prancūzijos teismų sprendimais, pabrėžia kitą aspektą. Anot jo, teisė prašyti panaikinti sprendimą yra šalies teisė, kuri gali būti panaudota prieš kitą šalį, o ne prieš arbitrą, todėl tokio prašymo sėkmė taip pat sukuria rezultatą prieš kitą šalį, o ne arbitrą. Jo teigimu, „teisė prašyti sprendimo panaikinimo gali egzistuoti ir nesant arbitro sutartinių pareigų pažeidimo (pvz., arbitrai tapus interesų konflikto auka dėl to, jog susijungia dvi advokatų kontoros) ir atvirkščiai – tokia galimybė gali neegzistuoti, net jei arbitras yra pažeidęs savo sutartines pareigas. Nuosekliai su šia analize, Prancūzijos teismai nurodė, kad arbitras nėra šalis byloje dėl sprendimo panaikinimo – tas pats asmuo negali būti ir teisėjas, ir šalis“⁷⁴⁵.

Todėl, vertinant sprendimo panaikinimo ryšį su arbitro atsakomybe, labiausiai pagrįsta būtų teigti, jog pats savaime sprendimo panaikinimas negali būti arbitro neteisėtų veiksmų įrodymas. Žinoma, tam tikrais atvejais, kaip antai *Puma*⁷⁴⁶ byloje Ispanijoje ar jau minėtoje *Tepora*⁷⁴⁷ byloje

⁷⁴⁴ ICC darbo grupė. ICC Final Report on the Status of the Arbitrator <...>.

⁷⁴⁵ BORN, Gary B. *International Commercial Arbitration* <...>, p. 2017.

⁷⁴⁶ Šioje byloje arbitražo teismo sprendimas buvo panaikintas tuo pagrindu, kad arbitražo teismas tarėsi ir priėmė sprendimą nedalyvaujant arbitrai, paskirtam pralaimėjusios šalies Puma S.A. Teismas laikė, kad tai yra viešosios tvarkos pažeidimas. Puma S.A. kreipėsi į teismą su ieškiniu šiems arbitrams ir visų instancijų teismai pripažino jų atsakomybę (Žr. Ispanijos Aukščiausiasis Teismas. 2017 m. vasario 15 d. sprendimas byloje *Puma S.A. v. Miguel Temboury Redondo, Luis Jacinto Ramallo Garcia.*)

⁷⁴⁷ Plačiau žr. 2.5 skyriuje.

Suomijoje sprendimo panaikinimas palengvina šaliai įrodinėjimo pareigą prieš arbitrą, o tam tikrais atvejais gali sukurti ir prejudicinę galią⁷⁴⁸. Vis dėlto, vien sprendimo panaikinimo nepakanka tam, kad galėtų kilti arbitro atsakomybė. Gali būti ir atvejų, kuomet sprendimo panaikinimą lemia ne arbitro padarytos klaidos. Pvz., ginčo metu abi šalys pateikia argumentus dėl tam tikros ginčo dalies ir arbitražo teismas priima toje dalyje sprendimą, o sprendimo panaikinimo prašančiai šaliai pavyksta įrodyti, jog arbitražinis susitarimas neapėmė šios ginčo dalies ir sprendimas tuo pagrindu panaikinimas. Tai taip pat gali būti ir atvejai, kada arbitražas vyksta valstybėje, nesuinteresuotoje ginčų sprendimu arbitraže ar turinčioje kitokių motyvų kliudyti arbitražui (pvz., dėl to, jog ginčą pralaimėjo tos valstybės subjektas). Panaši situacija buvo susiklosčiusi net ir arbitražui palankioje Lietuvoje, kuomet Lietuvos apeliacinis teismas panaikino arbitražo teismo sprendimą dėl to, jog ginčas esą buvo nearbitruotinas, nors arbitražo proceso metu šis klausimas nebuvo keliamas ir šio pagrindo savo skunde nenurodė ir panaikinimo prašanti šalis. Tiesa, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas vėliau šią nutartį panaikino⁷⁴⁹. Todėl iš dalies galima pritarti Alessi pozicijai. Pagal ją, sprendimo panaikinimas yra rimtas pagrindas kilti arbitro atsakomybei, kadangi neįvykdoma arbitro pareiga pasiekti tam tikrą rezultatą – priimti teisėtą sprendimą, tačiau atsakomybė nekyla tais atvejais, kai dėl to nėra arbitro kaltės⁷⁵⁰. Kitaip tariant, „jei arbitras tyčia ignoravo taikytinus reikalavimus, būtinus tam, kad sprendimas būtų galiojantis, ar kitaip pažeidė savo rūpestingumo pareigas ir tai nulėmė sprendimo panaikinimą, nukentėjusi šalis gali turėti pagrindą civiliniam ieškiniui prieš arbitrą (su sąlyga dėl taikomo imuniteto). Šie reikalavimai atsirastų ne dėl to, kad sprendimas buvo panaikintas, bet dėl to, jog arbitras pažeidė savo pareigas ir tai lėmė sprendimo panaikinimą“⁷⁵¹.

⁷⁴⁸ Pvz. pagal Lietuvos CPK 182 str. 2 p. nereikia įrodinėti aplinkybių, nustatytų įsiteisėjusiu teismo sprendimu kitoje civilinėje byloje, kurioje dalyvavo tie patys asmenys, išskyrus atvejus, kai teismo sprendimas sukelia teises pasekmes ir nedalyvaujantiems byloje asmenims. Nors arbitras, minėta, nedalyvauja arbitražo teismo sprendimo panaikinimo byloje, teismo padarytos išvados galėtų būti laikomos prejudiciniais faktais arbitro atsakomybės byloje, kadangi būtent sprendimo panaikinimo byloje nustatyti faktai gali tapti pagrindu inicijuoti ir arbitro atsakomybės bylą.

⁷⁴⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2018 m. rugsėjo 21 d. nutartis civilinėje byloje *advokatų profesinė bendrija v. akcinė bendrovė*, Nr. e3K-3-330-969/2018, kat. 2.6.20.4; 3.3.1.13; 4.1.

⁷⁵⁰ ALESSI, Dario. *Enforcing Arbitrator's Obligations* <...>, p. 765.

⁷⁵¹ BORN, Gary B. *International Commercial Arbitration* <...>, p. 2017.

Antra, tais atvejais, kai arbitro atsakomybė siejama su vienu iš pagrindų, dėl kurių gali būti panaikintas ir arbitražo teismo sprendimas, ar ginčo šalis iš karto gali reikalauti arbitro atsakomybės ar pirmiau turėtų kreiptis į teismą dėl sprendimo panaikinimo ir tik sėkmės atveju reikšti ieškinį arbitrai? Autoriaus vertinimu, ginčo šalis, mananti, jog arbitras pažeidė savo pareigas, pirmiau turėtų reikalauti arbitražo teismo sprendimo panaikinimo su sąlyga, jog šis pažeidimas yra vienas iš sprendimo panaikinimo pagrindų. Gali būti atveju, kai arbitras pažeis tokią pareigą, kurios pažeidimas nelemia sprendimo panaikinimo, pvz., nesilaikys konfidencialumo⁷⁵² ar sprendimą priims vėliau nei nustatyti terminai. Tik teismui panaikinus sprendimą, ginčo šalis turėtų inicijuoti ginčą prieš arbitrą. Jau minėtos *Puma* bylos pavyzdys tai puikiai iliustruoja – toje byloje ginčo šalis taip pat pirmiau reikalavo sprendimo panaikinimo ir tik po to pareiškė ieškinį arbitrams.

Tokios pozicijos laikytinasi dėl to, jog teigiant priešingai, atsirastų rizika turėti tarpusavyje nederančius, bet vienodą galią turinčius sprendimus. Pagal KAI 41 str. 1 d., arbitražo teismo sprendimas įsiteisėja nuo priėmimo momento ir šalių turi būti vykdomas. To paties straipsnio 4 d. nurodo, kad arbitražo teismo sprendimas yra vykdytinas dokumentas, kurio nevykdant savanoriškai, galima kreiptis į apylinkės teismą su prašymu išduoti vykdomąjį raštą. Tai reiškia, jog jei yra priimtas arbitražo teismo sprendimas ir teismo sprendimas, kuriame nurodoma, kad arbitras buvo šališkas ir pažeidė savo pareigas, šie sprendimai nedera tarpusavyje – vienu metu koegzistuoti ir teismo sprendimas, sakantis, kad arbitras pažeidė savo pareigas, ir to arbitro tokiomis sąlygomis priimtas arbitražo teismo sprendimas. Jei arbitražo teismo sprendimas neįvykdytas, ką turėtų daryti apylinkės teismas, kuris negalėtų atsisakyti išduoti vykdomojo rašto, nes vykdomojo rašto galima neišduoti tik aiškiai įstatyme nurodytais pagrindais *inter alia* dėl to, jog sprendimas yra panaikintas (KAI 41 str. 5 d.). Siekiant išvengti tokių situacijų, galima teigti, kad tais atvejais, kai atsakomybės pagrindas yra ir vienas iš pagrindų

⁷⁵² Nors Lietuvos arbitražo teisės doktrinoje laikomasi pozicijos, kad konfidencialumo pareiga yra imperatyvi pareiga, o jos pažeidimas sudarytų prielaidas panaikinti arbitražo teismo sprendimą KAI 50 str. 3 d. 4 p. pagrindu (MIKELĖNAS, V., NEKROŠIUS, V., ZEMLYTĖ, E. *Lietuvos Respublikos <...>*, p. 180).

Vis dėlto, kitose valstybėse konfidencialumo principui nėra teikiama tokia svarba ir jis nėra įtvirtintas įstatymuose (skirtingai nei arbitražo posėdžio uždaramas). Todėl abejotina, ar Lietuvoje teismas panaikintų arbitražo teismo sprendimą vien tuo pagrindu, jog arbitražo teismas apie bylos faktą informavo, pvz., žurnalistus, bet jokio kito pažeidimo nepadarė.

panaikinti arbitražo teismo sprendimą, pirmiau turėtų būti pasinaudota šia teise ir tik tuomet siekiama *ultima ratio* – arbitro atsakomybės.

Tais atvejais, kai atsakomybės pagrindas nėra vienas iš sprendimo panaikinimo pagrindų, ieškovas galėtų iš karto kreiptis į teismą. Be abejo, tokią poziciją galima kritikuoti dėl to, kad tam tikrais atvejais atsakomybės pagrindu gali būti pažeidimas, kuris tiesiogiai gal ir nėra sprendimo panaikinimo pagrindas, bet tokiu galėtų būti, pvz., dėl to, jog galėtų būti kvalifikuojamas kaip viešosios tvarkos pažeidimas. Manytina, kad tokiais atvejais, kurie nėra aiškiai apibrėžti, nėra būtina pirmiau reikalauti sprendimo panaikinimo. Žinoma, su sąlyga, jog ieškinyje dėl arbitro atsakomybės kaip atsakomybės pagrindas nėra nurodytas abstraktus teiginys, kad arbitras pažeidė viešąją tvarką ir priėmė nepagrįstą sprendimą. Be abejo, praktikoje dažniausiai visais atvejais pirmiau būtų kreipiamasi dėl arbitražo teismo sprendimo panaikinimo, nes panaikinus arbitražo teismo sprendimą, ginčo šaliai tampa paprasčiau įrodyti ir nuostolių dydį – sprendimui esant nepanaikintam tiesioginių nuostolių apskritai gali nebūti.

Atkreiptinas dėmesys, jog Italijos Civilinio proceso kodekso 813ter str. 3 d. numato, jog tais atvejais, kai yra priimtas arbitražo teismo sprendimas, ieškinys dėl atsakomybės gali būti pareikštas tik po to, kai reikalavimas panaikinti sprendimą buvo patenkintas galutiniu teismo sprendimu ir tik dėl priešasčių, dėl kurių panaikintas sprendimas. Ši kaip ir kitos nuostatos buvo priimta 2006 m. vasario 2 d. įstatymo pakeitimais⁷⁵³ ir tenka konstatuoti, jog tai yra gana unikali nuostata, kadangi, kiek autoriui žinoma, jokia kita valstybė savo arbitražo teisiniame reguliavime nėra numačiusi tokios griežtos sąlygos atsakomybei kilti. Autoriaus manymu, ši nuostata yra perteklinė ir neturėtų būti bandoma įgyvendinti kitose valstybėse. Kaip minėta pirmiau, tais atvejais, kai arbitro atsakomybės pagrindas yra ir sprendimo panaikinimo pagrindas, ginčo šalis turėtų pirmiau kreiptis dėl sprendimo panaikinimo ir tik po to reikalauti arbitro atsakomybės. Tačiau tai nėra aksioma. Minėta, gali būti atveju, kuomet arbitro atsakomybė kils dėl jo veiksmų, dėl kurių nenumatytas sprendimo panaikinimas. Galiausiai, įmanomi ir atvejai, kuomet teismas sprendimo nepanaikins, nors pripažins buvus pažeidimą, pvz., tokiu atveju teoriškai galėtų būti atsakymas panaikinti arbitražo teismo sprendimą dėl arbitro šališkumo, jei arbitražo proceso metu šalis žinojo šias aplinkybes ir nereikšė arbitrai nušalinimo. Tokiu atveju sprendimas liktų galioti, bet arbitro pareigos būtų nepriklausomam ir nešališkam pažeidimas liktų neištaisytas. Dar

⁷⁵³ MILONE, Nadia. Arbitration: the Italian Perspective and the Finality of the Award. *Onati Socio-Legal Series*, 2011, t. 1(6), p. 4.

daugiau, arbitražo teismo sprendimas gali būti panaikintas vienu kuriuo pagrindu, o arbitro atsakomybė gali kilti dėl skirtingų veiksmų ar neveikimo. Todėl tokio pobūdžio nuostata nepagrįstai susiaurina arbitro atsakomybės ribas ir padaro jas priklausomas nuo instituto, kuris nėra tiesiogiai susijęs su arbitro atsakomybe ir kurio tikslai skiriasi – arbitražo teismo sprendimo panaikinimu siekiama užkirsti kelią neteisėtam sprendimui sukelti teisinius padarinius, o ne pripažinti, kad arbitras padarė pažeidimą. Panašią nuomonę reiškia Poudret ir Besson. Jų teigimu, „šis apribojimas, mūsų nuomone, yra per griežtas, nes panaikinimo procedūros ir atsakomybės ieškinių tikslai yra skirtingi. Arbitro klaida gali būti fundamentali ir lemti nuostolius šalims net jei tai nėra pagrindas panaikinti sprendimą“⁷⁵⁴.

Paminėtina, jog doktrinoje stebimasi, kad Italijoje, pasižyminčioje neefektyviu civiliniu procesu, komercinis arbitražas yra palyginti nepopuliarus: Italijoje „vis dar yra bendras nepasitikėjimas tarptautiniu arbitražu, o tai bėgant metams daro įtaką jo vystymuisi ir paplitimui“⁷⁵⁵. Italijos arbitražo įstatymas nėra grįstas UNCITRAL Pavyzdiniu įstatymu⁷⁵⁶. Tad ir tokia unikali nuostata dėl arbitro atsakomybės siejimo su arbitražo teismo sprendimo panaikinimu neturėtų stebinti. Neabejotinai ja siekiama labiau apsaugoti arbitražą, o tai yra ir riboto imuniteto doktrinos tikslas. Vis dėlto, ir be šios nuostatos Italijos Civilinio proceso kodekso 813ter str. numato pakankamą saugiklį – arbitro atsakomybės siejimą su jo tyčia ar dideliu neatsargumu. Autoriui nėra žinoma apie šios normos taikymą praktikoje, tad kol kas vertinti ją praktiniu aspektu sudėtinga. Vis dėlto, dėl pirmiau nurodytų priežasčių Italijos įstatymų leidėjas turėtų svarstyti galimybę atsakyti šios teisės normos. Tiesa, paminėtina, jog Italija išsiskiria tuo, kad tokio pobūdžio nuostata yra įtvirtinta įstatyminiu lygmeniu. Austrijoje Aukščiausiasis Teismas tokią praktiką suformavo teismo sprendimu⁷⁵⁷. Be to, ši praktika turėtų būti aiškinama taip, jog panaikinimo sprendimas būtinas tik tuomet, kai

⁷⁵⁴ POUDRET, Jean-Francois, BESSON, Sebastien. *Comparative law of international arbitration* <...>, p. 374.

⁷⁵⁵ FOGARI, Pietro. The Strange Case of Italy and its Distrust of International Arbitration. *Kluwer Arbitration Blog*, 2015 [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. sausio 4 d.]. Prieiga per internetą: <<http://arbitrationblog.kluwerarbitration.com/2015/12/18/the-strange-case-of-italy-and-its-distrust-of-international-arbitration/>>.

⁷⁵⁶ Status of UNCITRAL Model Law <...>.

⁷⁵⁷ CAMERON, Aidan, LAMB, Gordon. Understanding the Liability of Arbitrators. *The International Arbitration Blog*, 2017 [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. sausio 8 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.theinternationalarbitrationblog.com/2017/02/arbitrator-liability/>>.

jo pagrindas ir arbitro atsakomybės pagrindas sutampa, o tai dera su šioje dalyje pateiktomis išvadomis.

Pabaigai pažymėtina, jog tam tikrose jurisdikcijose įtvirtinta galimybė, esant tam tikroms sąlygoms, atsisakyti teisės kreiptis dėl arbitražo sprendimo panaikinimo⁷⁵⁸. Tai reiškia, kad tam tikrais atvejais, dėl šalių susitarimo, mananti, kad sprendimas nepagrįstas ginčo šalis objektyviai neturės galimybės reikalauti arbitražo teismo sprendimo panaikinimo. Tokiais atvejais, manytina, ginčo šalis iš karto galėtų reikšti ieškinį arbitrai, jei mano, kad egzistuoja jo atsakomybės sąlygos. Jei toks ieškiny bus patenkintas, nustatytos aplinkybės tam tikrais atvejais galėtų būti naudojamos ir siekiant įrodyti, kodėl arbitražo teismo sprendimas turėtų būti nepripažintas kitose valstybėse.

Trečia, arbitražo teismo sprendimas gali būti ne tik panaikintas, bet ir nepripažintas užsienio valstybėje. Tai ypač aktualu, kuomet arbitražo vieta yra pasirenkama ne dėl ryšio su šalimis, o dėl savo neutralumo. Horvath pabrėžia, jog „kai priiminėja sprendimą, arbitražo teismas turi apsvarstyti grėsmes jo pripažinimui: panaikinimą ir nepripažinimą“⁷⁵⁹. Su tokia pozicija ne visai sutinka Blessing. Jo teigimu, „nors arbitras neturėtų būti visai kurčias susirūpinimui „jo“ sprendimo vykdytinumu, būtų visiškai klaidinga, kad arbitras tam susirūpinimui (tiek pagrįstam ar labiau spekuliatyviu, kiek gali būti neuztikrintumo, kur bus siekiama pripažinimo) duotų svorį, kurio šis nenusipelno. Ar duoti jam svarbą, kuri persvertų teisiškai teisingą arbitruotinumo sprendimą“⁷⁶⁰.

Iš tiesų, arbitražo proceso metu arbitrai gali būti net ir neįmanoma žinoti visų valstybių, kuriose gali būti siekiama arbitražo teismo sprendimo pripažinimo ir tuo labiau žinoti tų valstybių požiūrį į, pvz., viešosios tvarkos traktavimą. Todėl doktrinoje pripažįstama, kad arbitrai „nėra pareigos priimti sprendimą, vykdytiną visur ir visada. Arbitro pareigą geriau būtų charakterizuoti kaip didžiausių pastangų įsipareigojimą. <...> Ką arbitras turi daryti, kad įgyvendintų šią pareigą priimti vykdytiną sprendimą? Pirma, sprendimas turi atitikti formos ir kitus esminius *lex arbitri* reikalavimus. Antra, jis turi atitikti reikalavimus, nustatytus tarptautinėse arbitražo konvencijose, pirmiausia – Niujorko konvencijoje. Šios pareigos šerdis yra

⁷⁵⁸ MIKELĖNAS, V., NEKROŠIUS, V., ZEMLYTĖ, E. *Lietuvos Respublikos <...>*, p. 172.

⁷⁵⁹ HORVATH, Gunther J. *The Duty of the Tribunal <...>*, p. 142.

⁷⁶⁰ BLESSING, Marc. *Arbitrability of Intellectual Property Disputes. Arbitration International*, 1996, t. 12(2), p. 206.

reikalavimas laikytis šalių lygiateisiškumo principo ir duoti abiem šalims sąžiningas ir lygias galimybes pristatyti savo pozicijas⁷⁶¹.

Todėl galima daryti išvadą, jog tai, kad sprendimą atsisakyta pripažinti kažkurioje valstybėje, negali būti laikoma pagrindu savaime kilti arbitro atsakomybei. Tokiu atveju turėtų būti vertinamos aplinkybės, kodėl sprendimą atsisakyta pripažinti, ar sprendimas panaikintas arbitražo vietos teismuose, ar jį atsisako pripažinti ir kitos valstybės. Taigi, turėtų būti laikomasi tokios pozicijos, kokios Lietuvos doktrinoje patariama laikytis teismams, sprendžiant panaikinto arbitražo teismo sprendimo pripažinimo Lietuvoje klausimą – „visais atvejais [teismai] turėtų analizuoti, kokių pagrindu ir dėl kokių priežasčių arbitražo valstybės teismas panaikino arbitražo sprendimą, ir nustatę, kad arbitražo sprendimo nepripažinimas būtų nesuderinamas su pagrindiniais tarptautinio komercinio arbitražo ar civilinio proceso principais, atmesti prašymą dėl arbitražo sprendimo nepripažinimo“⁷⁶². Analogiškai ir arbitro atsakomybės atveju, kuomet ieškinys grindžiamas tuo, jog arbitražo teismo sprendimą atsisakyta pripažinti, teismai turėtų vertinti to priežastis, aiškintis, ar atsisakymu pripažinti nebuvo pažeisti esminiai tarptautinio komercinio arbitražo principai. Be abejo, tokioje byloje kaip ir bet kurioje arbitro atsakomybės byloje turėtų būti nustatytos ir būtinosios arbitro civilinės atsakomybės sąlygos. Galiausiai, tokia pozicija leidžia teigti, jog tam, kad būtų galima reikalauti arbitro atsakomybės, nėra būtina pirmiau turėti kurios nors valstybės teismo sprendimą, kuriuo atsisakoma pripažinti arbitražo teismo sprendimą.

⁷⁶¹ PLATTE, Martin. An Arbitrator's Duty to Render Enforceable Awards. *Journal of International Arbitration*, 2003, t. 20(3), p. 313.

⁷⁶² ZEMLYTĖ, Eglė. Užsienio valstybėje panaikinto <...>, p. 84.

5. SUBJEKTAI, GALINTYS REIKALAUTI ARBITRO CIVILINĖS ATSAKOMYBĖS

Tam, kad kiltų kažkieno civilinė atsakomybė, privalo būti asmuo, kuris turi teisę tokios atsakomybės reikalauti. „Civilinė atsakomybė suprantama kaip turtinė prievolė, kurios turinys yra specifinis – šios prievolės kreditorius turi teisę reikalauti atlyginti nuostolius arba sumokėti netesybas, o skolininkas atlyginti kreditoriui padarytus nuostolius arba sumokėti netesybas“⁷⁶³. Iš to, kas jau analizuota, matyti, jog arbitražo proceso metu teisiniai santykiai arbitražą sieja su ginčo šalimis ir arbitražo institucija (institucinio arbitražo atveju). Tai leidžia teigti, kad būtent šie subjektai gali būti labiausiai suinteresuoti reikšti ieškinį arbitrai dėl žalos atlyginimo, kadangi būtent jų atžvilgiu arbitras dažniausiai gali pažeisti savo pareigas. Tačiau ir kiti asmenys, tiesiogiai nesusiję su arbitru, gali patirti nuostolių dėl arbitro veiksmų konkretaus arbitražo metu. Toliau visų paminėtų subjektų teisė reikalauti arbitro atsakomybės ir analizuojama.

5.1. Ginčo šalių teisė reikalauti taikyti arbitrai civilinę atsakomybę

Arbitro civilinė atsakomybė gali atsirasti tik tuo atveju, jei tam tikras asmuo yra arbitras, o tokiu jis tampa tik po to, kai priima paskyrimą. Nors nei UNCITRAL Pavyzdinis įstatymas, nei KAI, nei dauguma kitų valstybių arbitražo įstatymų nemini arbitro sutarties, doktrinoje, kaip jau ne kartą pabrėžta, iš esmės sutariama, jog arbitras savo pareigas arbitražo procese įgyja būtent arbitro sutarties pagrindu⁷⁶⁴. Todėl, kaip jau buvo nurodyta šios disertacijos 2.4 skyriuje, arbitro atsakomybė yra sutartinio pobūdžio, nors dėl arbitražo teisinės prigimties ir arbitrai patikėtų funkcijų, jo statusas ir nėra grynai sutartinis. Vis dėlto, šis statusas nepaneigia būtent sutartinės atsakomybės taikymo ir nepaverčia arbitro atsakomybės deliktine ar *sui generis*.

⁷⁶³ MIKELĖNAS, Valentinas. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso <...>*, p. 334.

⁷⁶⁴ FOUCHARD, GAILLARD, GOLDMAN *on International Commercial Arbitration <...>*, p. 599; KAUFMANN-KOHLER, Gabrielle, RIGOZZI, Antonio. *International Arbitration <...>*, p. 231-232; BORN, Gary B. *International Commercial Arbitration <...>*, p. 1975-1979; LEW, J. D. M., MISTELIS, L. A., KROLL, S. M. *Comparative International Commercial Arbitration <...>*, p. 276; etc.

Sutartinė atsakomybė yra prievolė, atsirandanti netinkamai įvykdžius sutartį (CK 6.245 str. 3 d.). „Tradiciškai yra teigiama, kad sutartinė atsakomybė taikoma sutarties šalims, kai nevykdoma ar netinkamai vykdoma sutartis“⁷⁶⁵. Vienas sutarčių teisės principų – sutarties uždarmo principas, reiškiantis, kad sutartis sukuria teises ir pareigas ją sudariusiems asmenims bei, išskyrus išimtis, nesukuria teisių ir pareigų tretiesiems asmenims⁷⁶⁶. Taigi, bendrąja prasme, sutartinė atsakomybė gali atsirasti tik tarp sutarties šalių.

Kaip nurodyta disertacijos 2.2.1 skyriuje, arbitro sutarties šalimis tampa ginčo šalys iš vienos pusės ir arbitrai iš kitos pusės. Ir nors doktrinoje nėra vieningos nuomonės dėl to, ar arbitrai sudaro vieną bendrą ar atskiras arbitro sutartis, abejonių dėl to, jog abi ginčo šalys sieja sutartiniai santykiai su arbitru nėra. Minėta, tai, jog abi ginčo šalys, nepaisant arbitrų skyrimo būdo yra arbitro sutarties šalimis iš vienos pusės, pagrindžia ir įvairių valstybių arbitražo įstatymų nuostata dėl ginčo šalių solidarios prievolės mokėti arbitrams honorarą. Tai, pvz., eksplicitiškai numato ir Anglijos arbitražo įstatymo 28 str., Norvegijos arbitražo įstatymo⁷⁶⁷ 39 str. 2 d., Švedijos arbitražo įstatymo 37 str. 1 d. Doktrinoje toks reguliavimas palaikomas, teigiant, kad „arbitras yra vienodai saistomas su abiem ginčo šalimis“⁷⁶⁸.

Todėl nekyla abejonių, kad ginčo šalys turi teisę reikalauti arbitrai taikyti civilinę atsakomybę. Iš tiesų, visa doktrina, analizuojanti arbitro atsakomybės klausimus, juos ir tiria būtent per tai, ar esant tam tikroms sąlygoms ginčo šalys galėtų reikalauti arbitro atsakomybės, ar ne. Be to, pvz., Portugalijos savanoriškojo arbitražo įstatymo 9 str. 5 d. *expressis verbis* nurodyta, kad įstatyme įtvirtinta teisė tam tikrais atvejais reikalauti arbitro atsakomybės egzistuoja tik ginčo šalių atžvilgiu.

Pažymėtina, jog ieškinį arbitrai galėtų reikšti tiek viena ginčo šalis, tiek ir abi ginčo šalys. Pz., kuomet arbitras elgiasi aplaidžiai ir neišsprendžia tarp šalių kilusio ginčo, nukenčia abi arbitražinio susitarimo šalys. Todėl jos galėtų reikalauti arbitro atsakomybės tiek pavieniui, tiek kartu.

⁷⁶⁵ IVANAUSKIENĖ, Evelina. Deliktinės ir sutartinės <...>, p. 296.

⁷⁶⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2015 m. kovo 25 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Statybų vizija“ v. Jotainių socialinės globos namai, Nr. 3K-3-159-690/2015, kat. 36.1; 42.8; 42.9; 114.11.

⁷⁶⁷ Act of 14 May 2004 No. 25 relating to Arbitration (The Arbitration Act) [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. balandžio 4 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.chamber.no/wp-content/uploads/2014/02/Norwegian_Arbitration_Act.pdf>.

⁷⁶⁸ POUURET, Jean-Francois, BESSON, Sebastien. *Comparative law of international arbitration* <...>, p. 373.

Paminėtina, jog dėl arbitro neteisėtų veiksmų žala gali atsirasti jau arbitražo proceso metu. Pvz., arbitras vienai iš šalių leidžia pateikti įrodymus, o kitai šaliai analogiškomis aplinkybėmis – ne, ar atlieka kitus veiksmus, prieštaraujančius šalių lygiateisiškumo principui. Kyla klausimas, ar nukentėjęs subjektas gali iškart reikalauti nuostolių atlyginimo, nors arbitras nėra nušalintas ir ginčą nagrinėja toliau? Autoriaus nuomone, tuo atveju, jei arbitrai dar nagrinėjant ginčą, proceso dalyviai ar kiti asmenys pradėtų reikšti arbitrai ieškinius dėl žalos atlyginimo, tai būtų nesuderinama su arbitražo proceso principais, o konkretaus arbitražo proceso legitimumas galėtų būti kvestionuojamas. Todėl, manytina, jog arbitro atsakomybės klausimai galėtų būti keliami tik po to, kai baigiasi arbitražo procesas arba arbitras nebevykdo savo pareigų dėl to, jog yra nušalintas, atstatydintas ar atsistatydinęs pats. Tuo atveju, jei dar vykstant procesui būtų pateiktas ieškinyms dėl arbitro neteisėtų veiksmų, ieškinį gavęs teismas turėtų tokią bylą sustabdyti iki kol arbitražo teismas priims sprendimą arba arbitras nusišalins ar bus nušalintas, kadangi „principiniu požiūriu, išskyrus tais atvejais, kai arbitras nepagrįstai atsistatydina, jo atsakomybė neturėtų kilti iki tol, kol nėra priimtas arbitražo teismo sprendimas. <...> Žala, padaryta šaliai arbitro netinkamu elgesiu, atsiranda tik tuomet, kai priimamas sprendimas. Vis tik, gali būti situacijų, kuomet arbitro elgesys sukelia žalos nepriklausomai nuo sprendimo. Tokiais atvejais, pvz., kai nutekinama konfidenciali verslo informacija, nukentėjusi šalis įprastai turėtų reikšti arbitrai nušalinimą ir jį nušalinus reikalauti žalos atlyginimo“⁷⁶⁹.

5.2. Nuolatinės arbitražo institucijos teisė reikalauti taikyti arbitrai civilinę atsakomybę

Arbitro veiksmai gali padaryti žalos ir kitiems asmenims, pirmiausia, arbitražo institucijai, jei, pvz., dėl arbitro kaltės arbitražo institucija neįvykdo savo pareigos ginčo šalims. Taip gali būti, jei, tarkime, arbitražo institucija savo arbitražo procedūros reglamente numato, jog ginčas išsprendžiamas per 6 mėnesius nuo jo perdavimo arbitražo teismui, o arbitražo teismas vilkina ginčo sprendimą ir jį išsprendžia po metų ar ilgesnio laiko tarpo. Kadangi ginčo šalis ir arbitražo instituciją sieja paslaugų teikimo teisiniai santykiai⁷⁷⁰, ginčo šalys turėtų teisę reikalauti žalos atlyginimo dėl to, kad prievolė

⁷⁶⁹ MOURRE, Alexis. Sed Quis <...>, p. 23.

⁷⁷⁰ TIMAR, Kinga. The Legal Relationship between the Parties and the Arbitral Institution. *ELTE Law Journal*, 2013, t. 1, p. 121.

įvykdyta netinkamai. Doktrinoje, analizuojančioje konkrečiai arbitražo institucijos atsakomybės klausimus, taip pat siūloma arbitražo institucijos atsakomybę sieti su jos netinkamai įvykdytomis pareigomis⁷⁷¹. Tokiu atveju, šalys galėtų teigti, jog arbitražo institucija pažeidė savo sutartinius įsipareigojimus, o pastaroji savo ruožtu galėtų įrodinėti, kad taip atsitiko dėl arbitražo teismo, bet ne institucijos kaltės. Kyla klausimas, ar, atlyginusi nuostolius ginčo šalims, arbitražo institucija įgytų atgręžtinio reikalavimo teisę į arbitražo teismo narius?

Doktrinoje tokia galimybė neatmetama. Torres Lagarde pastebi, jog tais atvejais, kai arbitražo institucija laikoma arbitro sutarties šalimi, tai reikštų, kad „institucija turėtų teisę į žalos atlyginimą iš arbitro, atsakingo už neteisėtus veiksmus, kurie pažeidžia susiklosčiusius santykius. Tokiu atveju šalys, nepatenkintos tuo, kaip arbitrai veda procesą, turėtų teisę reikalauti arbitražo institucijos, o ne tiesiogiai arbitrų atlyginti žalą“⁷⁷². Nors arbitražo institucija ir nėra arbitro sutarties šalimi, tačiau jos ignoruoti negalima – sutikdamas tapti konkretaus ginčo sprendėju, arbitras žino, jog tas ginčas bus sprendžiamas pagal konkrečios institucijos taisykles ir įsipareigoja jų laikytis⁷⁷³. Tokiu būdu, minėta, tarp arbitro ir arbitražo institucijos taip pat atsiranda sutartiniai santykiai⁷⁷⁴.

Vis dėlto, arbitražo institucija įprastai neturės reikalavimo teisės į arbitrą, jei sankcijos nebus pritaikytos jai pačiai. Taip yra dėl to, jog ginčo šalis ir arbitražo teismą su arbitražo institucija sieja atskiri, nors ir susiję teisiniai santykiai. Pvz., jau minėtu atveju, jei arbitražo teismas vėluoja priimti arbitražo teismo sprendimą, arbitražo institucijai tai nesukelia finansinių praradimų, išskyrus du atvejus: a) kai ginčo šalys reikalauja taikyti arbitražo institucijai civilinę atsakomybę kartu su arbitražo teismu už netinkamą pareigų vykdymą, būtent arbitražo teismo prievolių pažeidimą bei institucijos negebėjimą užtikrinti sklandaus arbitražo proceso; ir b) kai ginčo šalių ir arbitražo institucijos sutartyje yra numatyta galimybė mažinti arbitražo institucijos honorarą, kai arbitražo teismas vėluoja priimti arbitražo teismo sprendimą.

Pažymėtina, kad tas faktas, jog arbitražo institucijos ir arbitražo teismo pareigos skiriasi, lemia, jog arbitražo institucijos atsakomybę įprastai būtų savarankiška, t. y., nepriklausytų nuo to, ar arbitrai atliko neteisėtus veiksmus. Tačiau galimi atvejai, kuomet ginčo šalys atsakovais trauktų tiek arbitražo

⁷⁷¹ WARWAS, Barbara Alicja. *The Liability of Arbitral Institutions* <...>, p. 372-373.

⁷⁷² TORRES LAGARDE, Mercedes. *Liability of Arbitrators* <...>, p. 794.

⁷⁷³ FOUCHARD, Phillipe. *Relationships Between the Arbitrator* <...>.

⁷⁷⁴ *Ibidem*.

teismą, tiek ir arbitražo instituciją, pvz., kuomet sprendimas priimtas pavėluotai ir dėl to yra tiek arbitražo teismo kaltė, tiek ir institucijos kaltė. Tokiu atveju, civilinės atsakomybės byloje, ginčą sprendžiantis subjektas turėtų nustatyti, kieno veiksmai lėmė pavėluotą sprendimo priėmimą ir tam subjektui taikyti civilinę atsakomybę. Kitaip tariant, priežastinis ryšys taptų atsakomybės atribojimo pagrindu, pvz., jei būtent arbitrų veiksmai lėmė pavėluotą sprendimo surašymą, o institucija dėjo visas pastangas, kad sprendimas būtų priimtas laiku, jai neturėtų būti taikoma atsakomybė. Ir atvirkščiai, jei arbitražo teismas laiku nusiuntė sprendimo projektą institucijos peržiūrai, o institucija vėlavo pateikti savo pastabas ir tai lėmė pavėluotą sprendimo priėmimą, arbitrų kaltės dėl tokio pažeidimo nėra. Jei yra abiejų subjektų civilinės atsakomybės sąlygos, tuomet civilinės atsakomybės byloje tiek arbitražo teismo, tiek ir arbitražo institucijos atsakomybė turėtų būti atribota, kadangi šių subjektų nesieja solidariosios prievolės.

Tai leidžia teigti, kad arbitražo institucija galėtų reikalauti arbitrų atsakomybės tik tuomet, kai ji patiria neigiamus turinius padarinius dėl arbitrų kaltės, pvz., sumažinamas arbitražo institucijos honoraras, šalys atsisako arbitrų ir arbitražo institucijos paslaugų dėl netinkamos jų kokybės ir pan.

Tuo atveju, kai arbitro atsakomybės reikalauja arbitražo institucija, jai neturėtų būti taikomi kitokie arbitro civilinės atsakomybės įrodinėjimo standartai nei ginčo šalims. Kitaip tariant, arbitražo institucija turėtų įrodyti visas arbitro atsakomybės sąlygas, įskaitant ir aukštesnį jo kaltės laipsnį.

5.3. Kitų subjektų teisė reikalauti taikyti arbitrui civilinę atsakomybę

Dėl arbitražo teismo veiksmų žalos gali patirti ir kiti asmenys, tiesiogiai nedalyvaujantys arbitražo procese. Pvz., ginčo šalių akcininkai ar kreditoriai. Arbitražo procese nedalyvaujantys asmenys nėra arbitro sutarties ar arbitražinio susitarimo šalys, todėl ir reikalauti arbitrui taikyti atsakomybę arbitro sutarties pagrindu nebūtų galimybės – sutarties uždarmo principas lemia, kad sutartis sukuria teises ir pareigas ją sudariusiems asmenims ir, išskyrus įstatyme įtvirtintas išimtis, nesukuria teisių ir pareigų tretiesiems asmenims⁷⁷⁵. Tai reiškia, kad kiti asmenys – ne arbitražo proceso dalyviai –

⁷⁷⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2014 m. gegužės 20 d. nutartis civilinėje byloje UAB Namų priežiūros centras v. UAB „Schindler-Liftas“, Nr. 3K-3-257/2014, kat. 52.1; 95.3.

negalėtų reikalauti arbitro atsakomybės dėl to, jog pažeista arbitro sutartis, kadangi šie subjektai nėra arbitro sutarties šalys. Tačiau nepaisant to, kad nėra pagrindo taikyti sutartinę atsakomybę, reikia įvertinti, ar tokie asmenys neturėtų teisės reikalauti arbitrai taikyti deliktinę atsakomybę generalinio delikto pagrindu – kiekvienas asmuo, pažeidęs pareigą laikytis tokio elgesio taisyklių, kad savo veiksmais nepadarytų kitam asmeniui žalos, privalo padarytą žalą atlyginti (CK 6.263 str.).

Sprendžiant dėl kitų asmenų teisės reikšti ieškinį arbitrai, negalima pamiršti arbitro imuniteto kilmės. Kaufmann-Kohler ir Rigozzi primena, jog būtent poreikis apsaugoti arbitrų nepriklausomumą, kad šie nebijotų vykdyti savo funkcijų, lemia, jog arbitrų atžvilgiu atsakomybės klausimas yra sprendžiamas sudėtingiau nei įprastų paslaugų teikėjų⁷⁷⁶. Todėl subjektų, galinčių reikalauti arbitro civilinės atsakomybės, rato išplėtimas neatitiktų tų tikslų, dėl kurių arbitrai turėtų būti garantuojamas bent dalinis imunitetas. Net ir visiškos atsakomybės šalininkai, pvz., Alessi, nekalba apie galimybę, jog arbitro atsakomybės reikalautų ne arbitro sutarties šalys⁷⁷⁷.

Nors kitų asmenų teisė reikšti reikalavimą arbitrai nėra plačiau analizuota, autorius laikosi nuomonės, jog tik ginčo šalys ir tam tikrais atvejais arbitražo institucija turi teisę reikalauti arbitro civilinės atsakomybės, o ne ginčo šalys tokią teisę turėtų turėti tik išimtiniais atvejais, kuomet arbitro atlikti neteisėti veiksmai tiesiogiai liečia jų interesus. Priimdamas paskyrimą, arbitras sutinka arbitruoti ginčą, kilusį būtent tarp arbitražinio susitarimo šalių pagal arbitražo institucijos nustatytas taisykles (kai arbitražas institucinis), *lex arbitri* ir arbitražinio susitarimo nuostatas. Būtent su šiais subjektais jį sieja sutartiniai teisiniai santykiai. Arbitras negali ir neturi žinoti, kas ir kokius reikalavimus turi ar gali turėti ginčo šalims.

Todėl ne ginčo šalių ar arbitražo institucijos patirti nuostoliai, manytina, įprastai nėra priežastiniame ryšyje su arbitro veiksmais. Būtent priežastinio ryšio doktrina gali būti kriterijumi, atribojančiu subjektus, galinčius reikšti reikalavimą arbitrai. Doktrinoje pabrėžiama, jog „be priežastinio ryšio nėra ir atsakomybės“⁷⁷⁸. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje konstatuota, kad priežastinis ryšys yra tais atvejais, kai asmens elgesys pakankamai prisidėjo prie žalos atsiradimo, tiesiogiai sukeldamas žalingus padarinius arba sukurdamas sąlygas tokiems padariniams atsirasti. Netiesioginio priežastinio

⁷⁷⁶ KAUFMANN-KOHLER, Gabrielle, RIGOZZI, Antonio. *International Arbitration* <...>, p. 237.

⁷⁷⁷ ALESSI, Dario. *Enforcing Arbitrator's Obligations* <...>, p. 781-784.

⁷⁷⁸ MACKAAY, Ejan. *Law and Economics for Civil Law Systems*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2013, p. 390.

ryšio atveju, jis neturi būti pernelyg nutolęs nuo neteisėto veiksmo, o taip pat atsakovas turi galėti numatyti žalos atsiradimą⁷⁷⁹. Tai leidžia teigti, jog arbitras, kiek tai susiję su jo kaip arbitro pareigomis, negali numatyti kokie nuostoliai gali atsirasti ne ginčo šalims ar arbitražo institucijai.

Pažymėtina, kad ir teisėjo imuniteto atveju pabrėžiama būtent žala, padaryta proceso šaliam, o ne bet kuriam asmeniui. Lingvistiškai aiškinant Teismų įstatymo 47 str. 8 d., teisėjas neatsako už žalą, atsiradusią *proceso šaliai* dėl to, jog byloje priimtas neteisėtas ar nepagrįstas sprendimas. Šią žalą atlygina valstybė. Taigi, pažodinė aptariamoms nuostatos analizė leidžia teigti, kad valstybė teisėjo padarytą žalą atlygintų tik proceso šaliai, tačiau ne kitam, procese nedalyvavusiam asmeniui.

Todėl, atsižvelgiant į tai, galima teigti, jog arbitražo procese nedalyvavę asmenys įprastai negali reikalauti arbitro civilinės atsakomybės, kadangi toks reikalavimas ne tik neatitiktų riboto arbitro imuniteto tikslų, bet, svarbiausia, nebūtų priežastiniame ryšyje su arbitro veiksmais. Neneigiant šios išvados, išimtyms galėtų būti padarytos išskirtiniais atvejais, kuomet tiesiogiai liečiami kitų asmenų interesai, pvz., kai arbitras sprendė dėl į arbitražo procesą neįtraukto asmens teisių ir pareigų, nepagrįstai pritaikė laikinąsias apsaugos priemones ne proceso šalių atžvilgiu ir pan. Tačiau tokios situacijos turėtų būti ypač išskirtinės, o žalos reikalaujantis subjektas privalėtų įrodyti visas arbitro atsakomybės sąlygas.

Tuo atveju, jei tokia išimtinė situacija egzistuotų, kyla klausimas dėl to, kokia teisė turėtų būti taikoma. Minėta, tais atvejais, kai arbitro atsakomybės reikalauja ginčo šalys arba nuolatinė arbitražo institucija, nesant šalių pasirinkimo, turėtų būti taikoma arbitražo vietos teisė. Roma II reglamento⁷⁸⁰ 4 str. 1 d. numato, kad delikto atveju, taikytina tos šalies, kurioje atsirado žala, teisė. Taigi, gali būti, jog žala atsiras visiškai su arbitražo procesu nesusijusioje valstybėje, kurios teisė ir būtų taikoma arbitro atsakomybės klausimams. Tai nebūtų pagrįsta. Tačiau to paties straipsnio 3 d. nurodo, kad jei deliktas yra akivaizdžiai glaudžiau susijęs su kita valstybe, taikoma tos kitos šalies teisė. Manytina, kad aptariamam atveju turėtų būti taikoma būtent ši taisyklė ir arbitro civilinės atsakomybės klausimams, kai atsakomybės reikalauja arbitražo procese nedalyvavę asmenys, turėtų būti taikoma arbitro

⁷⁷⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2017 m. balandžio 19 d. nutartis civilinėje byloje K.V. v. AB SEB bankas, Nr. e3K-3-188-686/2017, kat. 2.6.10.2.2.

⁷⁸⁰ Europos Parlamento ir Tarybos 2007 m. liepos 11 d. reglamentas (EB) Nr. 864/2007 dėl nesutartinėms prievolėms taikytinos teisės („Roma II“). *Europos Sąjungos oficialusis leidinys*, 2007, nr. L 199/40.

sutarčiai taikytina teisė, kuri įprastai bus arbitražo vietos teisė. Tokia išvada darytina dėl to, jog arbitro teisės ir pareigos atsiranda arbitro sutarties pagrindu. Arbitras procesą veda laikydamasis arbitro sutarties ir arbitražo vietos valstybės imperatyviųjų normų. Arbitrui objektyviai gali būti nežinoma žalos atsiradimo vietos teisė. Be to, tai padėtų užtikrinti, kad visais atvejais, kuomet keliamas arbitro atsakomybės klausimas, nesvarbu, kas jį kelia, būtų taikoma ta pati teisė ir tie patys atitinkamoje teisinėje sistemoje numatyti kriterijai arbitro atsakomybės klausimams spręsti.

Apibendrinant šioje disertacijos dalyje išdėstytus argumentus, autorius laikosi pozicijos, kad arbitražinio susitarimo šalys, kurios kartu yra ir arbitro sutarties šalimis, turi teisę reikalauti arbitrai taikyti civilinę atsakomybę, kai įrodomos ankstesniuose šios disertacijos skyriuose analizuotos atsakomybės sąlygos. Todėl nepritartina Portugalijos teisiniam reguliavimui, kuriuo tokia teisė suteikiama tik ginčo šalims, kadangi tai neproporcingai apribotų atsakomybės arbitrai taikymą. Arbitražo institucija, įtraukta į arbitražo procesą kaip jį administruojantis subjektas, potencialiai taip pat galėtų būti vienu iš asmenų, galinčių reikalauti iš arbitro žalos atlyginimo, tačiau tik tais atvejais, kai pati institucija patiria neigiamus turtinius padarinius ir dėl to nėra jos pačios kaltės. Vis dėlto, kaip ir ginčo šalys, arbitražo institucija turėtų įrodyti visas arbitro atsakomybės sąlygas. Kiti asmenys, nedalyvavę arbitražo procese, neturėtų turėti teisės reikalauti arbitro civilinės atsakomybės, kadangi tai pernelyg išplėstų arbitro atsakomybės ribas ir neatitiktų riboto arbitro imuniteto tikslų. Vis tik, tam tikrais išskirtiniais atvejais ir kiti asmenys galėtų reikalauti arbitro atsakomybės, tačiau tuomet ypatingas dėmesys turėtų būti skiriamas priežastiniam ryšiui nustatyti.

6. ARBITRO CIVILINĖS ATSAKOMYBĖS KLAUSIMAMS TAIKYTINA TEISĖ

Kaip jau buvo minėta disertacijos 2.1 skyriuje, arbitro sutartis laikytina *sui generis* tipo sutartimi, kuri negali būti absoliučiai priskirta prie jokios iš įprastinių sutarčių rūšių. Iš tiesų, arbitras nėra nei įprastas paslaugų teikėjas, nei šalių atstovas. Todėl, autoriaus nuomone, nėra poreikio būtinai kategorizuoti arbitro sutartį kaip pakliūvančią į kažkurią iš jau egzistuojančių sutarčių rūšių ir tokiu būdu apriboti iš arbitro sutarties kylančias teises ir pareigas bei jas kategorizuoti. Žinoma, tai nereiškia, kad arbitro sutartis turi būti palikta vakuume – pripažinus, kad šis susitarimas turi bruožų, panašių į paslaugų teikimo sutartį, šį sandorį reglamentuojančios teisės normos arbitro sutarčiai gali būti taikomos *mutatis mutandis*. Vis dėlto, tokia pozicija kelia kitą klausimą, būtent taikytinos teisės klausimą. Jei arbitro sutartį būtų įmanoma visiškai priskirti prie įprastos sutarčių rūšies, pvz., paslaugų teikimo, tuomet ir arbitro sutarčiai taikytinos teisės nustatymo klausimas nekeltų problemų – užtektų pasižiūrėti į šią sutartį reguliuojančias kolizines normas. Vis dėlto, kaip nurodoma toliau, tai galėtų sukelti neaiškumą, o arbitražo teismo narius statyti į nelygiavertę padėtį. Todėl, autorius laikosi pozicijos, kad arbitro sutarčiai, o tuo pačiu ir arbitro civilinės atsakomybės klausimams turėtų būti taikoma arbitražo vietos teisė (*lex arbitri*). Teisė, taikytina tais ekstraordinariais atvejais, kai arbitro atsakomybės galėtų reikalauti ne arbitražo proceso dalyviai, analizuojama ankstesnėje dalyje, todėl šioje dalyje atskirai nebevertinama.

Arbitro teises ir pareigas nustato arbitro sutartis. Kaip nurodo Born, „arbitrai ir arbitražinio susitarimo šalys sudaro atskirą susitarimą, pagal kurį arbitrai įsipareigoja atlikti tam tikras funkcijas šalių naudai, o už tai gauti atlygį, kooperavimąsi bei atitinkamą imunitetą. <...> Dauguma teisiųjų sistemų priėmė panašų požiūrį į arbitro teisių ir pareigų esmę, laikydamos juos *sui generis* sutarties forma“⁷⁸¹. Taigi, laikantis požiūrio, jog tarp arbitro ir arbitražinio susitarimo šalių susiklosto specifiniai sutartiniai santykiai, arbitro civilinė atsakomybė paprastai kils būtent dėl šioje sutartyje nustatytų teisių bei pareigų, o tai atitinkamai reiškia, kad teisė, taikytina arbitro sutarčiai, bus taikoma ir arbitro civilinės atsakomybės klausimams. Tam pritariama ir doktrinoje. Pvz., Austrijoje laikomasi pozicijos, jog atsižvelgiant į tai, kad arbitro sutartis yra sutartinės kilmės, jai taikomos prievolių teisės taisyklės,

⁷⁸¹ BORN, Gary B. *International Arbitration: Law and Practice* <...>, p. 144.

taigi ir taikytina teisė turi būti nustatoma pagal tarptautinės privatinės teisės taisyklės, o ne remiantis *lex fori* principu ar proceso teise⁷⁸².

Pirma, arbitro sutarčiai taikytinos teisės nustatymą apsunkina tai, jog arbitro sutartis įprastai nėra vientisas dokumentas. Priešingai, arbitro sutartį dažniausiai sudaro keletas dokumentų⁷⁸³ – pasirinkto institucinio arbitražo taisyklės, arbitražinis susitarimas ir pan. Taigi, ir arbitro teisės bei pareigos gali būti nustatytos ne viename, o keliuose skirtinguose dokumentuose.

Vis dėlto, arbitro sutartis, nepaisant savo specifikos, išlieka sutartimi. O bendroji sutarčių teisės taisyklė yra ta, jog šalys yra laisvos pasirinkti sutarčiai taikytiną teisę. Pvz., CK 1.37 str. 1 d. numato, kad sutartinėms prievolėms taikoma prievolės šalių susitarimu pasirinkta teisė. Šios teisės normos komentare nurodoma, jog aptariamoje nuostatoje „įtvirtintas vadinamasis sutarties šalių autonomijos principas, pagal kurį sutarties šalys gali pasirinkti, kurios valstybės teisė bus taikoma jų sudaromai sutarčiai“⁷⁸⁴. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas taip pat laikosi aiškios pozicijos dėl šios normos taikymo: „įvertinus CK 1.37 straipsnio nuostatas, akivaizdu, kad sutartinėms prievolėms visų pirma taikoma prievolės šalių – ieškovų ir kasatorių – susitarimu pasirinkta teisė“⁷⁸⁵. Tokia pati pozicija reiškiamą ir doktrinoje⁷⁸⁶.

Roma I reglamento 3 str. 1 d. numato analogišką principą – sutarčiai taikoma šalių pasirinkta teisė. Tokia pati nuostata įtvirtinta ir ne ES valstybių narių teisėje, pvz., Šveicarijos Federalinio tarptautinės privatinės teisės akto 116 str.

Doktrinoje taip pat nurodoma, kad teisė pasirinkti arbitro sutarčiai taikytiną teisę kyla iš Niujorko konvencijos. Lionnet nuomone, „arbitro sutartis yra susitarimas, sudarytas atsižvelgiant į arbitražinį susitarimą. Todėl, šalių teisė pasirinkti arbitražiniam susitarimui taikytiną teisę, numatyta Niujorko konvencijos V str. 1 d., taip pat egzistuoja ir dėl arbitro sutarties“⁷⁸⁷.

Taigi, kaip teigia Onyema, „palaikant šalių autonomijos principą, arbitro sutarties šalys gali laisvai rinktis, ką taikyti arbitro sutarčiai – tarptautinių

⁷⁸² SCHWARZ, Franc T., KONRAD, Christian W. *The Vienna Rules <...>*, p. 188.

⁷⁸³ ONYEMA, Emilia. *International Commercial Arbitration <...>*, p. 159.

⁷⁸⁴ MIKELĖNAS, Valentinas *et al.* *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos*. Vilnius: Justitia, 2001, p. 129.

⁷⁸⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. *2011 m. gruodžio 29 d. nutartis civilinėje byloje Compagnie Industrielle de Pelleteries S. A. v. UAB „Vobekra“ et al, Nr. 3K-3-553/2011, kat. 35.3.1; 91.6; 114.11.*

⁷⁸⁶ MIKELĖNAS, Valentinas. *Tarptautinės privatinės teisės įvadas*. Vilnius: Justitia, 2001, p. 232.

⁷⁸⁷ LIONNET, Klaus. *The Arbitrator's Contract <...>*, p. 169.

standartų ar sutarčių rinkinį, ar kažkurią nacionalinę teisę⁷⁸⁸. Teisę patiems apsispręsti dėl arbitro sutarčiai taikytinos teisės palaiko ir ICC darbo grupė dėl arbitro statuso⁷⁸⁹.

Atkreiptinas dėmesys, kad aptariant arbitro starties sudarymo niuansus, šios disertacijos 2.2.2 skyriuje buvo padaryta išvada, jog arbitrai ir ginčo šalys sudaro vientisą arbitro sutartį, o ne atskiras arbitro sutartis. Vienas iš atskirų sutarčių doktrinos kritinių elementų yra būtent tai, kad tokiu atveju skirtingiems arbitrams galėtų būti taikoma skirtinga teisė nesant šalių susitarimo dėl to. Vis dėlto, tiek Roma I reglamento 3 str. 1 d., tiek CK 1.37 str. 1 d. numato, jog šalys gali susitarti tiek dėl visai sutarčiai, tiek ir dėl atskirai jos daliai taikytinos teisės. Tai leidžia teigti, kad įmanomas variantas, kada arbitrų civilinės atsakomybės klausimams bus taikoma kita teisė nei likusiai arbitro sutarties daliai, tačiau tokiu atveju tai būtų pačių šalių susitarimas. Toks šalių susitarimas sunkiai tikėtinas, nors ir galimas, kadangi, žinia, arbitro sutartyje retai tariamasi dėl taikytinos teisės⁷⁹⁰. Kita vertus, užsienio valstybių praktika leidžia teigti, jog šiuo metu arbitraže įsigalėjusi arbitro statuso samprata yra bendra daugeliui valstybių. Būtent arbitro statusas lemia poreikį arbitrai taikyti ribotą imunitetą nuo civilinės atsakomybės. Todėl galima teigti, kad net ir tuo atveju, jei šalys pasinaudotų teise pasirinkti skirtingą taikytiną teisę, labiau tikėtina, jog tai nelemtų skirtingų rezultatų arbitro atsakomybės byloje.

Antra, šalims nesusitarus dėl arbitro sutarčiai taikytinos teisės, atsakymo tenka ieškoti kolizinėse normose. Roma I reglamento 4 str. 1 d. b p. nustatyta, kad nepasirinkus taikytinos teisės, paslaugų teikimo sutarčiai taikoma paslaugų teikėjo įprastos gyvenamosios vietos valstybės teisė. Jau minėta, jog arbitro sutartis negali būti kvalifikuojama kaip įprasta paslaugų teikimo sutartis, nors ir turi jai būdingų bruožų. Todėl šis panašumas leidžia atsakymo ieškoti paslaugų sutarčiai taikomose kolizinėse normose.

Tačiau net jei tokio panašumo nebūtų, Roma I reglamentas pateikia tokį patį atsakymą. Pagal Reglamento 4 str. 2 d., jei nė viena iš taisyklių, įskaitant ir pirmiau cituotą, negali būti taikoma, tai sutarčiai taikoma šalies, turinčios įvykdyti tai sutarčiai būdingiausią pareigą, įprastos gyvenamosios vietos valstybės teisė. Panašią taisyklę nustato ir Lietuvos CK 1.37 str. 4 d. 1 p. Jame numatyta, kad šalims nepasirinkus taikytinos teisės, taikoma valstybės, su kuria sutartinė prievolė yra labiausiai susijusi, teisė. Tokiu atveju

⁷⁸⁸ ONYEMA, Emilia. *International Commercial Arbitration* <...>, p. 160.

⁷⁸⁹ ICC darbo grupė. *ICC Final Report on the Status of the Arbitrator* <...>.

⁷⁹⁰ ONYEMA, Emilia. *International Commercial Arbitration* <...>, p. 160.

preziuruojama, kad labiausiai su prievole yra susijusi valstybė, kurios teritorijoje yra šalies, turinčios įvykdyti tai sutarčiai būdingiausią pareigą, nuolatinė gyvenamoji ar verslo vieta.

Hausmaninger nuomone, tokiu atveju svarstyti arbitro gyvenamosios vietos valstybės teisė: arbitro gyvenamosios vietos taikymas naudingas pačiam arbitrai – arbitras turėtų išmanyti kokie atsakomybės standartai taikomi jo jurisdikcijoje⁷⁹¹. Vis dėlto, tokios kolizinės taisyklės gražina į tą pačią padėtį, kuri jau buvo analizuojama kalbant apie šalių susitarimu taikytiną teisę – galimybę skirtingiems arbitrams taikyti skirtingą teisę. Born teigimu, „mažai abejonų, kad šalis, kurios prievolė yra esmingiausia arbitro sutarčiai, yra arbitras, o tai gali sukelti anomalių rezultatų, kai kiekvienas arbitras (trijų arbitrų tribunole) potencialiai būtų atskiros arbitro sutarties šalimi su skirtinga taikytina teise. Tai yra nepatrauklus rezultatas ir sunku įsivaizduoti, kad komercinių santykių dalyviai to norėtų“⁷⁹².

Iš tiesų, jei taikytina teisė būtų nustatoma pagal arbitrų gyvenamąją vietą, tai reikštų, kad vienam arbitrai gali būti taikoma Ispanijos, kitam Lietuvos, o trečiam Singapūro teisė. Tokia galimybė, taikant šią kolizinę normą, pastebima ir doktrinoje. Lionnet teigimu, arbitro gyvenamoji vieta kaip faktorius nustatyti taikytinai teisei veda į visiškai nuspėjimą rezultatą. Šis rezultatas nėra priimtinas ir būtina ieškoti kitų vienarūšių, jungiančių faktorių⁷⁹³. Tokią poziciją palaiko ir Hausmaninger⁷⁹⁴. Autorius sutinka su šiuo teiginiu. Nors, minėta, užsienio valstybių praktika leidžia manyti, kad daugelyje valstybių būtų taikomas tas pats arbitro atsakomybės standartas, tai tam tikrais atvejais vis tiek gali sukurti skirtingus padarinius. Pvz., vienam arbitrai galėtų būti taikomos palankesnės civilinės atsakomybės nuostatos nei kitam (pvz., viena teisės sistema gali numatyti kaltės prezumpciją, o kita – ne ir pan.). Vėlgai, arbitrams turint lygiavertį statusą, vien pačios galimybės taikyti skirtingą teisę buvimas (jei pačios šalys dėl to nesusitaria) paneigia arbitrų lygiateisiškumą ir jų vienodą padėtį arbitražo procese (su aiškiai nustatytomis platesnėmis pareigomis arbitražo teismo pirmininkui, kurios nėra susijusios su civiline atsakomybe). Todėl, įvertinus arbitro sutarties specifinę prigimtį, būtina ieškoti kito atsakymo į klausimą, kokia teisė taikytina arbitro sutarčiai, kai šalys nėra susitarusios dėl taikytinos teisės.

Trečia, Roma I reglamento 4 str. 3 d. numato, jog tais atvejais, kai pagal visas bylos aplinkybes aišku, kad sutartis yra akivaizdžiai glaudžiau susijusi

⁷⁹¹ HAUSMANINGER, Christian. *Civil Liability of Arbitrators* <...>, p. 45.

⁷⁹² BORN, Gary B. *International Commercial Arbitration* <...>, p. 2046-2047.

⁷⁹³ LIONNET, Klaus. *The Arbitrator's Contract* <...>, p. 169.

⁷⁹⁴ HAUSMANINGER, Christian. *Civil Liability of Arbitrators* <...>, p. 45.

su kita valstybe, nei nurodyta Reglamento kolizinėse normose, taikoma tos kitos valstybės teisė. CK 1.37 str. 5 d. taip pat nustato panašią taisyklę – tais atvejais, kai negalima vadovautis nurodytomis prezumpcijomis, taikoma tos valstybės, su kuria sutartis labiausiai yra susijusi, teisė. Daugelio mokslininkų nuomone, tokia teisė turėtų būti laikoma arbitražo vietos teisė (*lex arbitri*)⁷⁹⁵.

UNCITRAL Pavyzdinio įstatymo 20 str. 1 d. numato, jog šalys yra laisvos susitarti dėl arbitražo vietos. Jei tokio susitarimo nėra, arbitražo vietą nustato teismas, atsižvelgdamas į bylos aplinkybes, taip pat į patogumą šalims. KAĮ 3 str. 8 d. iš esmės atkartoja šią nuostatą, kartu pabrėžiant, kad iki tol, kol bus nustatyta arbitražo vieta, ja laikoma nuolatinės arbitražo institucijos buveinė, o *ad hoc* arbitražo atveju – atsakovo gyvenamoji vieta ar buveinė, o esant keliems atsakovams – vieno iš jų gyvenamoji vieta ar buveinė ieškovo pasirinkimu. Kaip nurodoma šios KAĮ normos komentare, „arbitražo vieta yra svarbi dėl keleto priežasčių. Pirmą, pagal arbitražo vietą nustatoma, ar arbitražas yra nacionalinis, ar užsienio (KAĮ 3 str. 15 d.). Antra, arbitražo vieta lemia taikytiną arbitražo proceso teisę. Paprastai laikoma, kad arbitražo proceso teisė yra jo vietos teisė <...>. Trečia, arbitražo vieta lemia, ar arbitražo teismo sprendimą turės pripažinti užsienio valstybės“⁷⁹⁶. Redfern ir Hunter pabrėžia, jog arbitražo vietos teisė nėra tik proceso teisės normos. Jų teigimu, pasirinkus arbitražo vietą kartu pasirenkama laikytis ir tos vietos imperatyviųjų normų. Kaip pavyzdį šie autoriai pateikia faktą, kad arbitražo teismo sprendimas arbitražo vietos valstybės teismuose gali būti panaikintas dėl prieštaravimo viešajai tvarkai, o viešojo tvarka nebūtinai yra tik proceso teisės dalis⁷⁹⁷.

Arbitražo vietos svarbą arbitražo procesui rodo ir tai, jog arbitražo vieta turi būti nurodyta arbitražo sprendime. Tai nustatyta tiek UNCITRAL Pavyzdinio įstatymo 31 str. 3 d., tiek KAĮ 46 str. 3 d. Doktrinoje pabrėžiama, kad įstatymų leidėjas įpareigoja nurodyti būtent arbitražo vietą, o ne faktinę

⁷⁹⁵ KAUFMANN-KOHLER, Gabrielle, RIGOZZI, Antonio. *International Arbitration* <...>, p. 232; HABEGGER, Philipp *et al. Arbitral Institutions Under Scrutiny: ASA Special Series No. 40*. New York: Juris Publishing, 2013, p. 78. SMAHI, Nadia. The Arbitrator's Liability and Immunity Under Swiss Rules – Part I <...>, p. 877. LIONNET, Klaus. The Arbitrator's Contract <...>, p. 169; HAUSMANINGER, Christian. Civil Liability of Arbitrators <...>, p. 45; BORN, Gary B. *International Commercial Arbitration* <...>, p. 2047; ICC darbo grupė. ICC Final Report on the Status of the Arbitrator <...>.

⁷⁹⁶ MIKELĖNAS, V., NEKROŠIUS, V., ZEMLYTĖ, E. *Lietuvos Respublikos* <...>, p. 14.

⁷⁹⁷ REDFERN, Alan *et al. Redfern and Hunter on International Arbitration. Student edition* <...>, p. 175-176.

vieta, kurioje buvo rašomas sprendimas – „arbitražo vieta yra teisinė, o ne faktinė kategorija. Arbitražo vieta ir sprendimo priėmimo vieta turi sutapti. Pvz., jeigu arbitražo vieta buvo Vilniuje, o posėdžiai vyko Klaipėdoje, arba arbitrai priimti sprendimą buvo susirinkę Kaune (arba sprendimą priėmė telefoninės konferencijos metu, būdami skirtinguose miestuose), sprendimo priėmimo vieta turi būti nurodytas Vilnius“⁷⁹⁸.

Taigi, arbitražo vieta yra ypač svarbi arbitražo kategorija, sukelianti svarbius teisinius padarinius. Lionnet teigimu, „arbitražo vieta turi artimiausią ryšį su arbitražo procesu. Dėl to, tuo atveju, kuomet šalys nepasirinko taikytinos teisės, turėtų būti taikoma arbitražo vietos teisė“⁷⁹⁹. Tiesa, autonominės arbitražo teorijos šalininkų teigimu, arbitražo vietai neturėtų būti suteikiama išskirtinė reikšmė, nes arbitražo teismo sprendimas nėra integruotas į arbitražo vietos teisinę tvarką⁸⁰⁰. Tai patvirtina ir, pvz., Prancūzijos teismų praktika, kuri tam tikrais atvejais leidžia pripažinti ir vykdyti arbitražo vietos teismų panaikintą arbitražo teismo sprendimą⁸⁰¹. Nepaisant šio skeptiško požiūrio, „joks arbitražas nevyksta teisiniame vakuume ir *lex arbitri* yra pagrindinė teisė, taikoma arbitražo proceso kaip tokio egzistavimui ir vedimui“⁸⁰².

Todėl, nors arbitražo vieta gali būti tik teisinė kategorija, o faktiškai arbitražas vyksti kitur, tačiau tai savaime nepaneigia arbitražo vietos svarbos. Būtent arbitražo vietos teisė, nesant šalių susitarimo, sprendžia pagalbos arbitražui klausimus, arbitražo teismo sprendimo panaikinimo ir vykdymo toje valstybėje aspektus. Be to, kai kuriose valstybėse, pvz., Vokietijoje, Belgijoje, Italijoje, Šveicarijoje, Bulgarijoje ar Egipte, laikomasi pozicijos, jog šalims nepasirinkus arbitražiniam susitarimui taikytinos teisės, šiam sandoriui turėtų būti taikoma arbitražo vietos teisė⁸⁰³. Lietuvos CK 1.37 str. 7 d. taip pat numato galimybę taikyti arbitražiniam susitarimui arbitražo vietos teisę. Tai papildomai pagrindžia arbitražo vietos reikšmę arbitražo procesui ir

⁷⁹⁸ MIKELĖNAS, V., NEKROŠIUS, V., ZEMLYTĖ, E. *Lietuvos Respublikos <...>*, p. 153.

⁷⁹⁹ LIONNET, Klaus. *The Arbitrator's Contract <...>*, p. 169.

⁸⁰⁰ GAILLARD, Emmanuel. *Legal Theory of International Arbitration <...>*, p. 62.

⁸⁰¹ *Ibidem*, p. 62-63.

⁸⁰² MAGNUSSON, Annette *et al.* *International Arbitration in Sweden: A Practitioner's Guide*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2013, p. 137.

⁸⁰³ POUURET, Jean-Francois, BESSON, Sebastien. *Comparative law of international arbitration <...>*, p. 260-261. RUBINO-SAMMARTANO, Mauro. *International Arbitration <...>*, p. 231-232.

sustiprina poziciją, kad ir arbitro sutarčiai, nesant šalių susitarimo, turėtų būti taikoma arbitražo vietos teisė.

Vis dėlto, atkreiptinas dėmesys, kad sudarant arbitro sutartį arbitražo vieta nebūtinai bus aiški. Tiek UNCITRAL Pavyzdinis įstatymas, tiek KAI *expressis verbis* pabrėžia, jog nesant šalių susitarimo dėl arbitražo vietos, ją nustato arbitražo teismas. Tai leidžia kelti du klausimus: pirma, kokia teisė arbitro sutarčiai taikoma iki tol, kol bus nustatyta arbitražo vieta ir, antra, ar tai, kad būtent arbitražo teismas nustato arbitražo vietą, nereiškia, jog arbitro sutarčiai taikytinos teisės nustatymas atiduodamas į vienos iš sutarties šalių rankas. Į pirmąjį klausimą, bent jau Lietuvoje, atsako KAI 3 str. 8 d., numatanti, kad iki to momento, kuomet bus nustatyta arbitražo vieta, ją laikoma arbitražo institucijos buveinė, o *ad hoc* arbitražo atveju – atsakovo gyvenamoji vieta ar buveinė. Kitose valstybėse, kiek autoriui žinoma, tokia nuostata nėra sutinkama. Tačiau šią problemą bando spręsti institucinio arbitražo taisyklės. Pvz., pagal ICC arbitražo taisyklių 18 str. 1 p., arbitražo vietą nustato ICC teismas, nebent šalys susitartų dėl to pačios. Taigi, arbitražo vieta tokiu atveju nustatoma dar iki arbitražo teismo sudarymo ir arbitražo teismas pats dėl to nesprenžia. Ta pati taisyklė numatyta ir SCC arbitražo taisyklių 25 str. 1 d., SCAI Arbitražo taisyklių 16 str. 1 d. LCIA taisyklių⁸⁰⁴ 16 str. 2 d. numato, jog nesant šalių susitarimo arba iki kol arbitražo teismas nustatys arbitražo vietą, ją laikomas Londonas.

Taigi, institucinio arbitražo atveju problemą dažniausiai išsprenžia pasirinktos arbitražo taisyklės. Vis dėlto, *ad hoc* arbitražo atveju problema išlieka. UNCITRAL arbitražo taisyklės, kurias šalys gali pasirinkti taikyti *ad hoc* arbitražui, taip pat palieka neaiškumą, kadangi numato, jog arbitražo vietą, nesant susitarimo, nustato arbitražo teismas (18 str. 1 d.). Autoriaus nuomone, esant tokiai situacijai, kuomet arbitražo vietą paliekama nustatyti arbitražo teismui, arbitražo teismo parinktos vietos teisė tampa ir arbitro sutarčiai taikytina teise. Arbitrams ir ginčo šalims sprendžiant dėl arbitro sutarties sudarymo, kuomet žinoma, jog arbitražo vietą teks nustatyti ateityje, šalys yra laisvos iš karto nuspręsti, kokia teisė bus taikoma arbitro sutarčiai. Jei ši teisė nenustatoma, iki kol bus parinkta arbitražo vieta, arbitro sutarčiai taikytinos teisės klausimas taip pat turėtų būti atidėtas ateičiai. Toks atidėjimas, manytina, nesukurtų teisinių problemų, kadangi arbitro atsakomybės klausimai įprastai kyla pasibaigus procesui, o ne jo metu. Kilus

⁸⁰⁴ LCIA Arbitration Rules (2014) [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. kovo 28 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.lcia.org/Dispute_Resolution_Services/lcia-arbitration-rules-2014.aspx>.

ginčiui dėl arbitro sutarties, arbitro sutarčiai taikytiną teisę turėtų nustatyti teismas, atsižvelgdamas į konkrečios situacijos faktines aplinkybes. Pateikti apibendrinimus dėl to, kokia teisė taikytina arbitro sutarčiai iki bus nustatyta arbitražo vieta, būtų neprasminga ir galėtų sukelti daugiau keblumų, o ne padėtų spręsti problemą. Atsakant į antrąją iškeltą klausimą dėl arbitro teisės vienašališkai nustatyti arbitražo vietą, autoriaus nuomone, tai nepažeistų arbitro sutarties šalių interesų pusiausvyros. Arbitrams teisę nustatyti arbitražo vietą numato pačios šalys, pasirinkdamos konkrečias taisykles, taikytinas institucinio ar *ad hoc* arbitražo atveju. Kita vertus, net ir prasidėjus arbitražo procesui, šalims nėra draudžiama susitarti dėl arbitražo vietos nustatymo pačioms. Dar daugiau, teigiant, kad tokios teisės nustatymas iškreiptų arbitro sutarties šalių interesų pusiausvyrą, tai reikštų, jog įprastais atvejais, kuomet arbitrai sudaro arbitro sutartį jau žinodami, kokią arbitražo vietą yra pasirinkusios arbitražinio susitarimo šalys, taip pat nėra išlaikoma interesų pusiausvyra.

Šiame kontekste taip pat galima paminėti ir tai, jog nors arbitražo vieta ir gali būti aiški arbitro sutarties sudarymo metu, arbitražinio susitarimo šalys gali ją pakeisti ir naujai pasirinktos arbitražo vietos nuostatos dėl arbitro atsakomybės gali būti nepalankios arbitrams. Onyema teigimu, tokiais atvejais, arbitro sutarčiai turėtų ir toliau būti taikoma ankstesnės arbitražo vietos teisė, nebent visos arbitro sutarties šalys susitartų dėl naujos arbitražo vietos teisės taikymo arbitro sutarčiai⁸⁰⁵.

Atsižvelgiant į išdėstytą pirmiau, disertacijos autorius taip pat laikosi pozicijos, kad arbitro sutarčiai turėtų būti taikoma ne arbitro gyvenamosios ar verslo vietos teisė, bet būtent arbitražo vietos teisė, kuomet šalys nėra susitarusios dėl taikytinos teisės.

Ketvirta, doktrinoje išskiriama, jog arbitro sutarčiai taip pat galėtų būti taikoma arbitro sutarties sudarymo vietos teisė, arbitro sutarties vykdymo vietos teisė arba tarptautinės teisės taisyklės⁸⁰⁶, o Austrijoje laikomasi požiūrio, kad arbitro sutarčiai taikytina arbitražinio susitarimo teisė⁸⁰⁷. Disertacijos autoriaus nuomone, šie pasirinkimai nepaneigia, jog glaudžiausiai su arbitro sutartimi yra susijusi būtent arbitražo vietos teisė, kuri ir turėtų būti taikoma, nesant kitokio šalių susitarimo. Arbitro sutarties sudarymo vieta gali būti visiškai atsitiktinė ir niekaip nesusijusi nei su viena iš šalių, o taip pat ir arbitražo procesu (pvz., arbitro sutartis laikoma sudaryta

⁸⁰⁵ ONYEMA, Emilia. *International Commercial Arbitration* <...>, p. 162-163.

⁸⁰⁶ *Ibidem*, p. 163-165.

⁸⁰⁷ SCHWARZ, Franc T., KONRAD, Christian W. *The Vienna Rules* <...>, p. 188.

Portugalijoje, nors nei ginčo šalys, nei arbitras, nei pats arbitražo procesas su šia valstybe neturi nieko bendro, o arbitro sutartis sudaryta Portugalijoje tik dėl to, kad tuo metu arbitras ten atostogavo). Be to, šios teisės taikymas gali reikšti skirtingos ir visiškai atsitiktinės teisės taikymą skirtingiems arbitrams. Arbitro sutarties vykdymo vieta teisiškai lieka *lex arbitri*. Nors praktiškai arbitražo teismo posėdžiai, kiti su arbitražu susiję veiksmai gali vykti ir kitoje nei *lex arbitri* valstybėje. Vis dėlto, tokiems neaiškumams spręsti būtent ir pasitelkiama *lex arbitri* kategorija. Todėl ir šiuo atveju, autoriaus nuomone, reikėtų vadovautis ja, o ne faktine pareigų atlikimo vieta, kuri gali keistis arbitražo proceso metu (pvz., parengiamasis posėdis vyksta Lietuvoje, pagrindinis posėdis Latvijoje, o arbitražo sprendimas rašomas Estijoje). Galiausiai, tarptautinės teisės taisyklių taikymo galimybė taip pat vertintina skeptiškai. Į šią kategoriją patektų *lex mercatoria* taisyklės, kiti tarptautinių sutarčių principai ir standartai⁸⁰⁸. Vis dėlto, nėra aiškumo, kas konkrečiai patenka į šių taisyklių apimtį. Be to, liktų neaišku, kodėl tarptautiniai standartai yra labiau susiję su arbitro sutartimi nei reikšmingą įtaką arbitražui turinti arbitražo vietos teisė. Todėl, autoriaus nuomone, dėl šių taisyklių taikymo galima susitarti, derantis dėl arbitro sutarties sudarymo, tačiau nepasirinkus taikytinos teisės, pirmenybė turėtų būti teikiama konkrečios valstybės, o ne tarptautinei teisei. Priešingu atveju, vien taikytinų standartų ir principų nustatymas, kuomet jie nėra visiškai aiškūs, gali sukelti papildomų, perteklinių ginčų. Galiausiai, arbitražiniam susitarimui taikytina teisė neturėtų būti taikoma arbitro sutarčiai dėl to, jog įprastai šalys nesusitaria dėl arbitražiniam susitarimui taikytinos teisės ir ji yra nustatoma pagal kolizines normas. Be to, minėta, kai kuriose valstybėse tai vis tiek lemtų arbitražo vietos teisės taikymą.

Apibendrinant pirmiau išdėstytas pozicijas, galima daryti išvadą, kad arbitras ir arbitražinio susitarimo šalys yra laisvos susitarti dėl to, kokia teisė turėtų būti taikoma arbitro sutarčiai *inter alia* arbitro civilinės atsakomybės klausimams. Šalių teisė pasirinkti sutarčiai taikytiną teisę yra sudedamoji šalių valios autonomijos principo dalis. Šis principas taikomas ir arbitro sutarčiai, nepaisant to, jog tai nėra tipinis sutarčių teisės sandoris. Arbitro sutarties šalys šiam susitarimui taikytiną teisę pačios pasirenka retai. Todėl taikytiną teisę tenka nustatyti kolizinėms normoms. Tokiu atveju arbitro sutarčiai turėtų būti taikoma arbitražo vietos teisė kaip labiausiai su sutarties vykdymu susijusi teisė. Nors doktrinoje išskiriamos ir kitos alternatyvos, tačiau iš jų analizės matyti, kad šių alternatyvų taikymas neišsprendžia galinčių kilti problemų,

⁸⁰⁸ *Ibidem*, p. 164.

tokių kaip skirtingų teisės sistemų taikymas skirtingiems arbitrams. Tuo tarpu arbitražo vietos teisė yra labiausiai su arbitražo procesu susijusi teisė, sprendžianti daugelį arbitražui svarbių klausimų. Dėl šių sąsajų būtent *lex arbitri* turėtų būti ir arbitro sutarčiai taikytina teisė. Atitinkamai, būtent arbitražo vietos teisė, nesant kitokio šalių susitarimo, turėtų būti taikoma ir arbitro civilinės atsakomybės klausimams.

7. ARBITRO CIVILINĖS ATSAKOMYBĖS BYLŲ TEISMINGUMAS

Pirmiau šioje disertacijoje išanalizuotos temos analizuoja materialinius arbitro civilinės atsakomybės aspektus. Tačiau tam, kad arbitrai galėtų būti taikoma atsakomybė arba garantuojamas ribotas imunitetas, nepakanka to konstatuoti vien materialine teisine prasme, kadangi turi egzistuoti ir galimybė šias išvadas pritaikyti praktikoje. Kitaip tariant, galima perfrazuoti dar romėnų teisėje žinotą posakį *ubi remedium, ibi jus* – neturėdamas teisės į gynybą, asmuo neturi ir subjektinės teisės⁸⁰⁹. Iš tiesų, analizuojant materialiuosius teisinius arbitro atsakomybės aspektus, visapusiškai klausimo analizei yra reikalinga paaiškinti ir procesinius jos įgyvendinimo klausimus, o būtent teisingumo problematiką, kadangi priešingu atveju problemos analizė būtų nevisapusiška.

Pirma, sudarydamos arbitro sutartį, ginčo šalys ir arbitras yra laisvi susitarti dėl ginčų, kylančių iš arbitro sutarties, sprendimo arbitraže arba konkrečios valstybės teismuose⁸¹⁰. Nei KAI, nei kitų valstybių arbitražo įstatymai nedraudžia arbitro atsakomybės klausimų perkelti į arbitražą. Pvz., KAI 12 str., įtvirtinančiame nearbitruotinių ginčų sąrašą, nenurodyta, kad su jau esamu arbitražo procesu ryšį turintys klausimai negali taip pat būti sprendžiami arbitražu. Žinia, nearbitruotinių ginčų sąrašas negali būti aiškinamas plečiamai⁸¹¹. Vis dėlto, kaip pastebi Poudret ir Besson, „įdomu, jog sutartis su arbitru retai turi arbitražinę išlygą, taigi iš tokios sutarties kylantys ginčai turi būti sprendžiami teismuose. Jurisdikcija tuomet yra nustatoma įprastų normų, reguliuojančių tarptautinį procesą“⁸¹².

Vis dėlto, tai, jog arbitro sutartyje įprastai nebūna arbitražinės išlygos, neturėtų pernelyg stebinti. Kaip jau minėta, arbitro sutartyje apskritai retai būna tariamasi dėl specifinių nuostatų ir net sutarčiai taikytina teisė dažniausiai būna nustatoma pagal kolizines normas. Be to, ginčai tarp arbitrų ir šalių yra reti, tad doktrinoje ir praktikoje taip pat retai keliami klausimai neskatinama arbitro sutarties šalių galvoti apie galintį kilti ginčą, sudarant arbitro sutartį. Galiausiai, ginčo šalys neturėtų būti suinteresuotos į arbitro sutartį įtraukti arbitražinės išlygos, kadangi tuomet arbitro atsakomybės klausimus

⁸⁰⁹ LAUŽIKAS, E., MIKELĖNAS, V., NEKROŠIUS, V. *Civilinio <...>*, p. 18.

⁸¹⁰ MOURRE, Alexis. *Sed Quis <...>*, p. 14.

⁸¹¹ MIKELĖNAS, V., NEKROŠIUS, V., ZEMLYTĖ, E. *Lietuvos Respublikos <...>*, p. 54.

⁸¹² POUURET, Jean-Francois, BESSON, Sebastien. *Comparative law of international arbitration <...>*, p. 370.

neviešame ir dažnai konfidencialiame arbitraže nagrinėtų kitas arbitras. Nors jam taip pat būtų taikomi nepriklausomumo, nešališkumo bei objektyvumo reikalavimai, tikėtina, ginčo šalims to nepakaktų, tad pasitikėjimo tokiu procesu gali ir nebūti, o tai savo ruožtu galėtų lemti antrą arbitro atsakomybės procesą. Nepaisant to, bendroji taisyklė turėtų būti ta, jog arbitro sutarties šalys turi teisę sudaryti arbitražinį susitarimą ir jis turėtų būti pripažįstamas⁸¹³. Ta pati taisyklė taikytina ir susitarimams dėl teismo jurisdikcijos.

Antra, nesant arbitražinio susitarimo ar susitarimo dėl jurisdikcijos, minėta, jurisdikcijos klausimai turėtų būti sprendžiami pagal bendrąsias tarptautinio proceso teisės normas. Tuo atveju, kai arbitro sutarties šalys reziduoja ES, jurisdikcijos klausimams turėtų būti taikomas Briuselis I bis reglamentas⁸¹⁴. Kaip nurodo Poudret ir Besson, „remiantis kai kuriais autoriais, nei Briuselio konvencija – dabar [Briuselis I reglamentas] – nei Lugano konvencija nėra taikomi ginčui tarp arbitro ir vienos iš šalių dėl to, jog arbitražas nepatenka į šių konvencijų reguliavimo dalyką. Ši nuomonė kvestionuotina, kadangi toks procesas nėra arbitražo procesas, nors gali būti tokio proceso pasekmė. Mūsų nuomone, konvencijos turėtų būti taikomos“⁸¹⁵. Iš tiesų, Briuselis I bis reglamento 1 str. 2 d. d p. numato, kad jis netaikomas arbitražui. Tačiau Reglamento preambulės 12 konstatuojamojoje dalyje paaiškinta, jog jokia Reglamento nuostata neturėtų būti užkertamas kelias valstybės narės teismui, į kurią buvo kreiptasi pateikiant ieškinį dėl dalyko, dėl kurio šalys sudarė arbitražinį susitarimą, nukreipti šalis į arbitražo procesą arba sustabdyti ar nutraukti bylos nagrinėjimą, arba nagrinėti, ar arbitražinis susitarimas pagal jo nacionalinę teisę yra niekinis, negaliojantis arba negali būti įvykdytas. Tuo atveju, jei nebuvo sudarytas arbitražinis susitarimas, faktas, kad ginčas kilo dėl to, jog, ieškovo nuomone, arbitras netinkamai vykdė savo pareigas, neturėtų reikšti, kad Briuselis I bis reglamentas

⁸¹³ Tai nulemia tiek KAJ 12 str. 1 d., numatanti, kad arbitražui gali būti sprendžiamas bet kuris ginčas, tiek Niujorko konvencijos II str. 1 d. nustatanti pareigą valstybėms konvencijos dalyvėms pripažinti tinkamai sudarytą arbitražinį susitarimą.

⁸¹⁴ Europos Parlamento ir Tarybos 2012 m. gruodžio 12 d. reglamentas (ES) Nr. 1215/2012 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo ir vykdymo. *Europos Sąjungos oficialusis leidinys*, 2012, nr. 351/1.

⁸¹⁵ POUURET, Jean-Francois, BESSON, Sebastien. *Comparative law of international arbitration* <...>, p. 370.

netaikomas. Todėl Poudret ir Besson nuomonė laikytina pagrįsta. Tokią išvadą leidžia daryti ir Lietuvos doktrinoje reiškiamą pozicija⁸¹⁶.

Trečia, Reglamento 4 str. 1 d. sukuria bendrąją taisyklę, jog asmenims, kurių nuolatinė gyvenamoji vieta yra valstybėje narėje, ieškiniai turi būti pareiškiami tos valstybės narės teismuose, neatsižvelgiant į šių asmenų pilietybę. Doktrinoje nurodoma, kad tai yra pagrindinė jurisdikcijos nuostata, nustatanti bendrąją jurisdikcijos taisyklę, neatsižvelgiant į pilietybę ir reikalavimo prigimtį⁸¹⁷. Tai reiškia, jog tuo atveju, jei arbitro nuolatinė gyvenamoji vieta yra vienoje iš ES valstybių narių, ginčas turi būti sprendžiamas tos valstybės narės teismuose⁸¹⁸. Tai suteikia pranašumą atsakovui esančiam arbitrai. Kaip nurodoma doktrinoje, ši nuostata ir yra pagrįsta tuo, kad ieškovas turi reikšti ieškinį atsakovui „jo valstybėje, kadangi, bendrai kalbant, yra sudėtingiau save apginti užsienio valstybės teismuose, o tai sudaro galimybes, iš principo lengviau save apginti savo valstybėje. Šis „namų teismo pranašumas“ yra pagrįstas faktu, jog asmuo, kuriam pareikštas reikalavimas, yra įprastai blogesnėje padėtyje“⁸¹⁹.

Ketvirta, Reglamentas numato ir specialią jurisdikciją. 7 str. 1 d. a p. nurodyta, kad asmeniui, kurio nuolatinė gyvenamoji vieta yra valstybėje narėje, ieškinys kitoje valstybėje narėje gali būti pareikštas atitinkamos prievolės įvykdymo vietos teismuose, kai byla kyla iš sutarčių. Nekrošius pažymi, kad reikalavimai kyla iš sutarties ir tais atvejais, kai reikalaujama žalos atlyginimo dėl sutarties neįvykdymo ar netinkamo įvykdymo arba kitokio sutarties pažeidimo⁸²⁰. To paties Reglamento straipsnio b p. paaiškina, jog teikiant paslaugas šia vieta yra laikoma valstybė narė, kurioje pagal sutartį

⁸¹⁶ JARUSEVIČIUS, Justinas. Civilinės ir komercinės bylos ribos Reglamente dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo ir vykdymo. *Teisė*, 2016, t. 98, p. 102-103.

⁸¹⁷ DICKINSON, Andrew, LEIN, Eva *et al.* *The Brussels I regulation Recast*. Oxford: Oxford University Press, 2015, p. 115.

⁸¹⁸ Pažymėtina, jog nors tai ir yra bendroji taisyklė, tačiau Reglamento 25 str. 1 d. numato teisę asmenims susitarti dėl jurisdikcijos. Kaip yra nurodęs ES Teisingumo Teismas, tokia galimybė yra grindžiama šalių laisvos valios nuspręsti, kurie teismai turės jurisdikciją spręsti ginčus, kuriems taikytinas Briuselis I reglamentas, pripažinimu (Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. *2000 m. lapkričio 9 d. sprendimas byloje Coreck Maritime GmbH v. Handelsveem BV et al, Nr. C-387/98*). Vis dėlto, arbitro sutarties šalims retai sudarant arbitražinį susitarimą, tikėtis, kad jos sudarys susitarimą dėl teismo jurisdikcijos, nereikėtų. Tačiau teoriškai tokia teisė egzistuoja.

⁸¹⁹ DICKINSON, Andrew, LEIN, Eva *et al.* *The Brussels I <...>*, p. 115-116.

⁸²⁰ NEKROŠIUS, Vytautas. *Europos Sąjungos civilinio proceso teisė. Pirma dalis*. Vilnius: Justitia, 2009, p. 33.

paslaugos buvo arba turėjo būti suteiktos, jei nesusitarta kitaip. ES Teisingumo Teismo praktikoje nurodoma, kad tokiu atveju ieškovas turi teisę pasirinkti kurioje valstybėje narėje reikšti ieškinį⁸²¹. Tai yra teisėta *forum shopping* forma⁸²². Doktrinoje, apibendrinančioje ES Teisingumo Teismo praktiką, pažymima, jog paslaugų sutartimi šios normos kontekste laikytina sutartis, pagal kurią viena šalis už atlygį įsipareigoja atlikti tam tikrą veiksmą⁸²³. Taigi, paslaugų teikimas turėtų būti suprantamas plačiai ir apimti situacijas, kuomet teikiamos kvazi paslaugos arba sudaryta *sui generis* sutartis, turinti paslaugų sutarties bruožų, t. y. arbitro sutartis. Kaip ir nustatant arbitro sutarčiai taikytiną teisę, taip ir šiuo atveju valstybe, kurioje arbitras turėjo įgyvendinti savo pareigas, reikėtų laikyti arbitražo vietos valstybę, kadangi būtent ši valstybė yra ta, kurioje *de jure* turėjo būti priimtas arbitražo teismo sprendimas, t. y., įgyvendinta esminė arbitro pareiga. Pažymėtina, jog šalys yra laisvos pačios sutartyje nurodyti paslaugų atlikimo vietą, kuri ir bus laikoma prievolės vykdymo vieta⁸²⁴. Todėl arbitro sutartyje nurodyta arbitražo vieta automatiškai būtų laikoma ir prievolės vykdymo vieta Briuselis I bis reglamento prasme.

Penkta, tais atvejais, kai ieškiny s reiškiamas visiems arbitražo teismo nariams dėl jų bendro pažeidimo, gali kilti problemų dėl teisingumo nustatymo, nes visi arbitrai gali būti iš skirtingų valstybių. Šį klausimą vėlgi sprendžia Briuselio I bis reglamento normos. Pagal Reglamento 8 str. 1 p., asmeniui, kurio nuolatinė gyvenamoji vieta yra valstybėje narėje, ieškiny gali būti pareikštas vieno iš atsakovų nuolatinės gyvenamosios vietos teismuose, kai minėtas asmuo yra vienas iš atsakovų, o reikalavimai yra taip glaudžiai susiję, kad yra tikslinga juos nagrinėti ir spręsti kartu, siekiant išvengti teismo sprendimų nesuderinamumo rizikos, atsirandančios dėl atskirai vykstančių procesų. Tai reiškia, kad ieškovas, nenorėdamas reikšti ieškinio arbitražo vietos teisme, tam tikrais atvejais turės galimybę rinktis jurisdikciją iš trijų variantų (kai arbitrų trys). Kaip yra nurodęs ES Teisingumo Teismas, teismas, į kurį kreiptasi, neprivalo atskirai nustatyti, jog reikalavimai buvo pateikti vien

⁸²¹ Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2007 m. gegužės 3 d. sprendimas byloje *Color Drack GmbH v. Lexx International Vertriebs GmbH*, Nr. C-386/05; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2016 m. vasario 3 d. nutartis civilinėje byloje BUAB „MCTL International“ v. A/S SPANVALL, Nr. 3K-3-25-695/2016, kat. 3.2.6.5.

⁸²² DICKINSON, Andrew, LEIN, Eva *et al.* *The Brussels I <...>*, p. 132.

⁸²³ *Ibidem*, p. 148.

⁸²⁴ *Ibidem*, p. 149.

tam, kad byla vienam iš atsakovų nebūtų iškelta jo nuolatinės gyvenamosios vietos teisme⁸²⁵.

Taigi, kai arbitražas yra susijęs su ES, arbitro atsakomybės klausimai gali būti sprendžiami arba jo gyvenamosios vietos teismuose, arba arbitražo vietos valstybės teismuose, o kai ieškinys reiškiamas visiems arbitrams – bet kurio iš arbitrų gyvenamosios vietos teismuose. Neabejotinai, turėdamas pasirinkimą, ieškovas ieškinį, tikėtina, reikštų arbitražo vietos valstybės teisme⁸²⁶. Tai galėtų lemti bent dvi priežastys: pirma, nepasitikėjimas arbitrų gyvenamosios vietos teismais, antra, ir svarbiausia, arbitro sutarčiai dažniausiai bus taikoma būtent arbitražo vietos teisė. Taigi, ginčo sprendimas būtent tos valstybės teismuose palengvintų bylinėjimąsi ir galimai sumažintų kaštus. Kita vertus, galėdamas kreiptis į bet kurios iš arbitrų gyvenamosios vietos valstybės teismus, ieškovas gali tai daryti ir piktnaudžiaudamas, pvz., pasirinkti dažniau arbitrai atsakomybę taikančios valstybės teismus. Nepaisant to, ieškovui išlieka teisė rinktis, o norintys geriau save apsaugoti arbitrai turėtų derėtis su ginčo šalimis dėl jurisdikcijos nustatymo arbitro sutartyje.

Šešta, tuo atveju, kai netaikytinos ES normos, teisingumo klausimai sprendžiami pagal kitas tarptautines ar dvišales sutartis. Dvišalių sutarčių atveju, „teismo kompetencijos nustatymo taisyklės nėra unifikotos, sutartyse numatyti įvairūs teisingumo nustatymo kriterijai: atsakovo gyvenamoji vieta, pilietybė, turto buvimo vieta, žalos padarymo vieta“⁸²⁷. Taigi, tais atvejais, kuomet nėra galimybės taikyti ES teisę, ieškovas turėtų analizuoti dvišalės sutarties tarp jo ir arbitro valstybių nuostatas arba kitus taikytinus tarptautinius susitarimus bei pagal tokių susitarimų normas spręsti, į kurios valstybės teismą kreiptis. Pateikti unifikuatą atsakymą būtų neįmanoma dėl, minėta, pernelyg skirtingų dvišalių sutarčių ir nacionalinių tarptautinio civilinio proceso taisyklių.

Apibendrinant išdėstyta pirmiau, galima daryti išvadą, jog sudarant arbitro sutartį šalys yra laisvos susitarti ir sudaryti arba arbitražinį susitarimą, arba susitarimą dėl jurisdikcijos. Šalims tokia teise nepasinaudojant, teisingumo

⁸²⁵ Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2007 m. spalio 11 d. sprendimas byloje *Freeport plc v. Olle Arnoldsson*, Nr. C-98/06.

⁸²⁶ Su tuo sutinkama ir doktrinoje. Pvz., Baizeau teigimu, „kartais yra naudinga arbitrams ir arbitražo institucijoms priminti, jog jų elgesys gali būti atidžiai vertinamas arbitražo vietos teismų“ (BAIZEAU, Domitille. Liability of arbitral institutions: increased scrutiny by the courts of the seat? *ASA Bulletin*, 2009, t. 27(2), p. 386).

⁸²⁷ BUŽINSKAS, Gintaras, GRIGIENĖ, Jurgita. *Teisingumas tarptautiniame civiliniame procese*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007, p. 60.

klausimai sprendžiami pagal tarptautinės teisės, ES ir nacionalinės teisės normas. Tuo atveju, jei gali būti taikoma ES teisė, ji suteikia ieškovui galimybę rinktis, kur reikšti ieškinį – arbitrų gyvenamosios vietos ar arbitražo vietos valstybės teismuose. Toks reguliavimas neabejotinai yra parankus ieškovui. Tačiau šis parankumas neturėtų būti suprantamas kaip ieškovo interesų pozicionavimas į geresnę padėtį nei arbitro. Priešingai, arbitras yra pakankamai saugomas jam suteikiamo imuniteto, todėl ieškovui suteikta galimybė rinktis ne pablogina arbitro padėtį, bet iš dalies sulygina arbitro ir ginčo šalies galimybes.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

Išvados

Atsižvelgiant į disertacinio tyrimo dėstomojoje dalyje išdėstytus argumentus, tyrimo ginamuosius teiginius, galima daryti šias išvadas:

1) *Arbitro statusas yra sui generis, t. y., arbitras nėra nei įprastas paslaugų teikėjas, nei teisėjas.* Arbitras doktrinoje vertinamas įvairiai. Sutinkama pozicijų, kad arbitras yra šalių atstovas, paslaugų šalims teikėjas, šalių darbuotojas ar tiesiog kvaziteisėjas. Šie požiūriai į arbitro statusą išsivystė iš arbitražo prigimties teorijų. Skirtingas arbitražo kaip ginčų sprendimo būdo traktavimas lemia ir skirtingą tiek paties arbitražo, tiek ir arbitro statuso suvokimą.

Naujesnėje arbitražo doktrinoje platesnį pritarimą turi šalių atstovo (agento), paslaugų teikėjo ir *sui generis* statuso teorijos. Pirmosios doktrinos šalininkai teigia, kad priimdamas paskyrimą, arbitras tampa šalių atstovu, įsipareigojančiu savo veiksmais šalims sukurti teisinius padarinius. Vis dėlto, ši doktrina nepaaiškina, kodėl arbitras, būdamas šalių atstovu, turi prievolę būti nepriklausomu ir nešališku. Be to, ji dažnai yra nesuderinama su atstovavimo kategorijomis, pvz., arbitro veiksmai, skirtingai nei įprasto atstovo, yra nukreipti į pačių šalių tarpusavio santykius, o ne teisių ir pareigų sukūrimą, pakeitimą ar panaikinimą su trečiaisiais asmenimis. Paslaugų sutarties teikimo teorija laikosi pozicijos, kad arbitras yra įprastas paslaugų teikėjas, kuris už atlygį įsipareigoja šalims suteikti ginčo sprendimo paslaugą. Arbitras sprendžia ginčą, gauna honorarą ir šiame teisiniame santykiyje nėra jokio sudėtingumo. Vis dėlto, šios teorijos silpnoji vieta yra ta, jog ji nepaaiškina, koku būdu įprasto paslaugų teikėjo priimtas sprendimas sukuria teisinius padarinius, prilygstančius valstybės teismo sprendimui – arbitražo teismo kaip ir įprasto teismo sprendimas turi šalims privalomą galią, o jo nevykdymas užtikrinamas valstybės prievartos aparatu, pvz., Lietuvoje šalis gali kreiptis į teismą dėl vykdomojo rašto arbitražo teismo sprendimui išdavimo.

Šiuos kritinius aspektus suderina *sui generis* statuso doktrina. Ši teorija pripažįsta, jog arbitras yra paslaugų teikėjas, tačiau šis paslaugų teikimas negali būti prilygintas įprastam paslaugų teikimui būtent dėl teikiamos paslaugos – ginčo sprendimo – specifikos. Nors arbitras už ginčo sprendimą gauna honorarą, jis savo veiksmais siekia veikti ne tiek šalių naudai, kiek tam, kad išspręstų egzistuojantį konfliktą, o tai jau ir yra toji pridėtinė vertė, kurios siekia ginčo šalys. Tai, jog arbitro priimtas

sprendimas savo teisinėmis pasekmėmis prilygsta teismo sprendimui, leidžia arbitro funkcijas laikyti ne tik paslaugų teikimu, bet ir kvaziteisminėmis funkcijomis. *Sui generis* teorija yra bene plačiausiai akceptuota arbitro statuso teorija, kuriai pritaria dauguma arbitražo teisės mokslininkų.

Dėl šių priežasčių galima teigti, jog arbitro statusas yra dvilypis. Kitaip tariant, arbitras nėra nei įprastas paslaugų teikėjas, nei teisėjo *alter ego*. Arbitras yra subjektas, kuriam šalys patiki ginčo išsprendimą, įsipareigodamos mokėti už tai atlygį, o jo priimtas sprendimas sukuria joms teises pasekmes, kurių vykdymas užtikrinamas tiek nacionalinių arbitražo įstatymų, tiek ir tarptautinio dokumento – Niujorko konvencijos. Nors arbitro vykdomos funkcijos yra panašios į paslaugų teikimą ir šią sutartį reglamentuojančios normos gali būti taikomos *mutatis mutandis*, vien aklas paslaugų teikimo nuostatų taikymas arbitro funkcijoms paaiškinti, neleistų pilnai atskleisti arbitro statuso.

- 2) *Arbitražą ir ginčo šalis sieja sui generis pobūdžio sutartis, kurios šalimis iš vienos pusės yra ginčo šalys, o iš kitos – arbitrai.* Šiuolaikinėje arbitražo teisėje iš esmės sutariama dėl to, kad arbitras su ginčo šalimis sudaro sutartį, vadinamą arbitro sutartimi arba *receptum arbitri*. Ši sutartis retai kada būna sudaroma kaip vientisas dokumentas. Jos dalimi įprasta laikyti arbitražinio susitarimo nuostatas, institucinio ar *ad hoc* arbitražo taisykles, jai taip pat taikomos ir arbitražo vietos imperatyviosios teisės normos. Arbitro sutartis kvalifikuotina kaip *sui generis* dėl tų pačių priežasčių, dėl kurių arbitro statusas taip pat yra *sui generis*. Arbitro sutartis negali būti laikoma nei atstovavimo, nei paslaugų teikimo sutartimi, nei tuo labiau darbo sutartimi, kadangi šių sutarčių esmė ir pagrindiniai principai iki galo nepaaiškintų arbitro teisių ir pareigų kilmės bei vykdomų funkcijų prigimties. Būdamas *sui generis* tipo sutartimi, arbitro sutartis yra artimiausia paslaugų teikimo sutarčiai, tad šią sutartį reglamentuojančios normos gali būti taikomos *mutatis mutandis*, atsižvelgus į arbitro statuso kilmę.

Arbitro sutarties šalimis tampa abi ginčo šalys iš vienos pusės, nepaisant to, kokių būdu paskiriami arbitražo teismo nariai. Priimdamas paskyrimą, arbitras įsipareigoja ginčą išspręsti nepriklausomai ir nešališkai, o tai reiškia, kad jis veikia abiejų šalių interesais. Dėl to sutartiniai teisiniai santykiai arbitražą sieja su abiem ginčo šalimis. Tokią poziciją palaiko ir arbitražo doktrina.

Kvalifikuoti kitą arbitro sutarties šalį yra sudėtingiau, o nuomonės doktrinoje išsiskiria. Vieni teigia, kad arbitrai sudaro atskiras arbitražų

sutartis, kiti – kad sudaroma vientisa arbitro sutartis tarp ginčo šalių ir visų arbitrų. Autoriaus nuomone, arbitrus ir ginčo šalis sieja vientisa arbitro sutartis, nors formos prasme arbitrai gali būti pasirašę ir atskiras sutartis su ginčo šalimis. Tokią išvadą leidžia daryti tai, jog pavieniai arbitrai neturi teisių ir pareigų arbitražo procese, išskyrus labai aiškiai nurodytus atvejus, nesusijusius su ginčo sprendimu, pvz., paskirti kitą arbitrą. Esminę arbitražo funkciją – ginčo išsprendimą, priimant arbitražo teismo sprendimą – gali įvykdyti tik visi arbitrai *in corpore*. Taip pat teiginys, kad arbitrus ir ginčo šalis sieja atskiros arbitrų sutartys, leistų teigti, jog kiekvienas arbitras už savo veiksmus arbitražo procese atsako asmeniškai, o tai būtų nepagrįsta vėl dėl tos pačios priežasties – arbitrų pareigų bendrumo.

Tais atvejais, kai ginčą administruoja nuolatinė arbitražo institucija, tarp jos ir ginčo šalių bei tarp arbitražo teismo ir institucijos susiklosto atskiri teisiniai santykiai. Pirmųjų santykių atveju arbitražo institucija įsipareigoja už atlygį administruoti arbitražo procesą. Tai laikytina paslaugų teikimu. Arbitražo teismo ir nuolatinės arbitražo institucijos sutartis kyla iš arbitro sutarties ir nuolatinės arbitražo sutarties su ginčo šalimis bei yra nuo jų priklausoma. Tokios sutarties egzistavimas yra savotiška teisinė fikcija, kadangi praktikoje tokia sutartis pasirašoma retai (arba ją pasirašant, nebespasirašoma atskira arbitro sutartis), tačiau jos egzistavimas yra būtinas, siekiant paaiškinti teisių ir pareigų tarp arbitražo teismo ir nuolatinės arbitražo institucijos kilmę.

- 3) *Sui generis arbitro statusas lemia riboto imuniteto nuo civilinės atsakomybės taikymą arbitrai*. Nors doktrinoje sutinkamos trys arbitro civilinės atsakomybės teorijos – absoliučios civilinės atsakomybės, absoliutaus imuniteto nuo atsakomybės ir riboto imuniteto (kvaziimuniteto), arbitro statusas lemia poreikį arbitrai taikyti kvaziimunitetą. Tuo atveju, jei būtų akceptuota absoliučios atsakomybės teorija, tai reikštų neribotą ginčo šalių ir kitų subjektų teisę reikalauti arbitro civilinės atsakomybės bendrais pagrindais. Tai atitiktų sutartinės arbitražo prigimties teorijos sampratą, tačiau neužtikrintų esminių arbitražo proceso principų, pirmiausia, kiltų abejonių dėl galimybių išlaikyti arbitro nepriklausomumo ir nešališkumo standarto laikymąsi, užtikrinti principingų sprendimų arbitraže priėmimą. Taikant šią teoriją kiltų abejonių ir dėl arbitražo proceso integralumo. Galiausiai, tokiu atveju būtų paneigta plačiausiai akceptuota arbitro statuso doktrina, kadangi arbitras būtų prilygintas įprastam paslaugų teikėjui.

Absoliutaus imuniteto nuo civilinės atsakomybės taikymas taip pat keltų abejonių dėl jo suderinamumo su žmogaus teisių reikalavimais, kadangi iš asmens atimtų teisę ginti savo galimai pažeistas teises teisme. Be to, absoliutaus imuniteto doktriną kildinant iš teisėjo imuniteto, negalima neįvertinti to, jog daugumoje valstybių teisėjams nėra garantuojamas absoliutus imunitetas. Tokiais atvejais nuostolius proceso dalyviams atlygina valstybė. Dėl arbitro veiksmų atsiradusių nuostolių valstybė neatlygina, kadangi arbitras nėra valstybės tarnautojas. Tai lemia, kad absoliutaus imuniteto doktrina taip pat turi būti atmesta.

Būtent riboto imuniteto doktrina labiausiai atitinka arbitro *sui generis* statusą. Ši teorija užtikrina, kad įprastai arbitrai būtų taikomas imunitetas, kadangi to reikalauja jo kvaziteisminės funkcijos. Tačiau tais atvejais, kai įrodoma, jog arbitras veikė tyčia ar dėl didelio neatsargumo, imuniteto garantuojama apsauga nebūtų taikoma. Tai leistų suderinti ir šalių interesus, kadangi tokiu atveju būtų apsaugotas tiek arbitras nuo nepagrįstų ieškinių, tiek ir proceso dalyviai turėtų užtikrinimą, jog arbitrai veikiant bloga valia, jie turėtų leidžiantį reaguoti instrumentą. Būtent arbitro statusas lemia kvaziimuniteto taikymo arbitrai poreikį, kadangi ši doktrina, kylanti iš mišriosios arbitražo prigimties teorijos, suderina tiek sutartinę, tiek ir teisminę arbitražo prigimties doktrinas bei neleidžia piktnaudžiauti nei arbitrams, nei ginčo šalims.

Be to, tai, jog riboto imuniteto taikymą arbitrams lemia jų statusas, leidžia daryti išvadą, kad daugelio nuolatinių arbitražo institucijų arbitražo reglamentuose įtvirtintos atsakomybę ribojančios nuostatos, nėra lemiančios kvaziimuniteto taikymą arbitrai. Nepaisant to, ar tokio pobūdžio nuostata būtų įtvirtinta arbitražo taisyklėse, ar ne, kilus ginčui dėl arbitro civilinės atsakomybės, teismas turėtų remtis arbitro statusu kaip pagrindu taikyti ribotą imunitetą, o ne arbitražo taisyklėmis. Arbitražo taisyklės gali būti tik papildomas įrodymas, pagrindžiantis šalių valią, tačiau ne lemiantis.

- 4) *Taikant riboto imuniteto nuo civilinės atsakomybės doktriną, arbitro civilinė atsakomybė būtų siejama su jo tyčia arba dideliu neatsargumu ir būtent ši civilinės atsakomybės sąlyga būtų esminė, sprendžiant, ar arbitras trauktinas civilinė atsakomybėn.* Riboto imuniteto doktrina reiškia, jog tam tikrais atvejais arbitrai gali būti taikoma civilinė atsakomybė. Tačiau imunitetas taip pat reiškia ir tai, kad atsakomybės atvejai turėtų būti apibrėžti aiškiais kriterijais tam, jog tiek arbitrai, tiek ginčo šalys žinotų, kada galima tikėtis, kad imunitetas nebus taikomas. Doktrinoje reiškiamos pozicijos, taip pat užsienio valstybių teisinis

reglamentavimas leidžia teigti, kad labiausiai pagrįsta arbitro imunitetą sieti su jo kaltės forma – tais atvejais, kai įrodoma, jog arbitras pažeidė savo pareigas tyčia ar dėl didelio neatsargumo, civilinė atsakomybė, esant kitoms sąlygoms, galėtų būti taikoma. Tyčios ar didelio neatsargumo kriterijus, kaip jis suprantamas teismų praktikoje, padėtų užtikrinti, kad nerūpestingo ar piktavališko elgesio atvejais arbitras negalėtų gintis tuo, jog jo atliekamos funkcijos neleidžia jam taikyti atsakomybės. Be to, šis kriterijus užtikrintų arbitro elgesį *bona fide* arbitražo proceso metu tam, kad atsakomybės klausimas apskritai nekiltų. Iš tiesų, daugelis tų valstybių, kurios reguliuoja arbitro imuniteto klausimą įstatyminiu lygmeniu, o taip pat teismų praktika, pasirinko kaltės kriterijų kaip lemiamą, o užsienio šalių patirtis leidžia teigti, jog šis kriterijus turėtų būti taikomas ir Lietuvoje.

- 5) *Ginčo šalys yra tie subjektai, kuriems teisė reikalauti arbitro atsakomybės yra aktualiausia. Tačiau tai nereiškia, kad tam tikrais atvejais arbitro civilinės atsakomybės negalėtų reikalauti ir nuolatinė arbitražo institucija bei kiti subjektai.* Ginčo šalys moka arbitrams už tai, jog būtų išspręstas jų ginčas, o tarp šalių susiklosto sutartiniai teisiniai santykiai arbitro sutarties pagrindu. Todėl būtent ginčo šalys yra labiausiai suinteresuotos atsakomybės arbitrai taikymu, kai yra visos sąlygos. Kadangi arbitrą ir ginčo šalis sieja sutartiniai teisiniai santykiai, tokia atsakomybė taip pat būtų sutartinė, nepaisant to, kad dalis arbitrai tenkančių pareigų yra įtvirtintos įstatyme – būtent sutartis nulemia poreikį jų laikytis.

Nuolatinę arbitražo instituciją ir arbitrą taip pat sieja sutartiniai teisiniai santykiai, tačiau jie yra neatsiejami nuo arbitro sutarties ir nuo arbitražo institucijos sutarties su ginčo šalimis. Arbitro pareigų pažeidimas įprastai nesukelia neigiamų turinių praradimų nuolatinėi arbitražo institucijai, todėl ir galimybė reikalauti atsakomybės iš arbitro negali egzistuoti. Tačiau esant situacijai, kai sankcijos taikomos arbitražo institucijai, gali egzistuoti ir nuolatinės arbitražo institucijos atgręžtinio reikalavimo teisė į arbitrą, jei nuolatinės arbitražo institucijos atsakomybė yra arbitro neteisėtų veiksmų padarinys. Tai turėtų būti išimtinės situacijos, o arbitro atsakomybė tokiu atveju išliktų sutartinio pobūdžio.

Arbitražo procese nedalyvaujantys asmenys taip pat gali patirti nuostolių dėl arbitro veiksmų. Tačiau riboto imuniteto doktrina lemia, kad kitų asmenų teisė reikalauti arbitro atsakomybės gali atsirasti tik ypač šiuurkštaus pažeidimo atveju, pvz., kai arbitrai sprendžia dėl arbitražo procese nedalyvaujančių asmenų teisių ir pareigų. Tokiu atveju, vertinant, ar imuniteto garantuojama apsauga turėtų būti netaikoma, šalia kaltės

kriterijaus, ypatinga reikšmė tenka priežastinio ryšio doktrinai, kadangi tokiems asmenims galėtų būti atlyginti tik tie nuostoliai, kurie pakankamai susiję priežastiniu ryšiu su arbitro kaltais veiksmais. Tokio pobūdžio atsakomybė būtų deliktinė, kadangi arbitro nesieja sutartiniai santykiai su ne proceso dalyviais. Tačiau nepaisant to, ieškovui tektų tokio paties pobūdžio pareiga įrodyti arbitro kaltę kaip ir ginčo šalių ar nuolatinės arbitražo institucijos atveju.

- 6) *Arbitražo teismo sprendimo panaikinimo institutas įprastai gali lemti, ar arbitrai bus taikoma civilinė atsakomybė, ar ne.* Nors arbitražo teismo sprendimo panaikinimo institutas nėra tiesiogiai susijęs su arbitro civilinės atsakomybės institutu, tačiau tai, jog arbitro civilinė atsakomybė yra savotiška *ultima ratio* leidžia teigti, kad prieš prašydama taikyti arbitrai civilinę atsakomybę, ginčo šalis turėtų pasinaudoti jai numatytomis procesinėmis garantijomis, o didžiausią reikšmę šiame kontekste tokiu atveju turi būtent sprendimo panaikinimo institutas. Jei ginčo šaliai prašant, arbitražo vietos teismas atsisako panaikinti arbitražo teismo sprendimą, nenustatęs pažeidimo, tai turėtų lemti, kad arbitrai civilinė atsakomybė taip pat neturėtų būti taikoma. Tokią išvadą leidžia daryti faktas, jog tuo atveju, jei arbitražo teismo sprendimas nėra panaikinamas ir tuo pačiu kitoje byloje arbitrai taikoma atsakomybė, tai reikštų, kad vienu metu koegzistuočiau du, vienodą teisinę galią turintys sprendimai, kurie prieštarautų vienas kitam. Pvz., jei arbitrai būtų taikoma atsakomybė dėl nustatyto šališkumo, o tuo pačiu egzistuočiau ir tokio arbitro priimtas arbitražo teismo sprendimas, kiltų klausimas, kaip suderinti tokių sprendimų teises pasekmes.

Taigi, nors šių institutų tikslai ir skiriasi, panaikinimo institutas gali turėti įtakos arbitro atsakomybės kilimui. Kita vertus, tais atvejais, kai šalys objektyviai negali pasinaudoti arbitražo teismo sprendimo panaikinimo institutu, pvz., kai jų susitarimu tokios teisės atsisakyta, taip pat tais atvejais, kai arbitro atsakomybės reikalaujama tuo pagrindu, dėl kurio negalimas arbitražo teismo sprendimo panaikinimas, arbitro civilinės atsakomybės taikymas būtų galimas prieš tai nesikreipus dėl sprendimo panaikinimo, kadangi arbitro civilinė atsakomybė tampa vieninteliu šaliai prieinamu gynybos būdu.

- 7) *Arbitro sutarties šalys turi teisę pasirinkti arbitro sutarčiai taikytiną teisę, pagal kurią ir būtų sprendžiami arbitro civilinės atsakomybės klausimai. Tokia pati taisyklė galioja ir pasirenkant jurisdikciją.* Bendroji tarptautinės privatinės teisės taisyklė yra ta, jog šalys turi teisę pasirinkti sutartinėms prievolėms taikytiną teisę. Kadangi ginčo šalis su arbitrai sieja sutartiniai

teisiniai santykiai, tai reiškia, jog ir arbitro sutarties šalys turi tokią teisę. Vis dėlto, praktikoje arbitro sutarčiai taikytina teisė pasirenkama retai ir tai, kokias teisės normas taikyti, nulemia kolizinės normos. Tiek ES, tiek ir Lietuvos kolizinės normos kaip vieną iš taikytinos teisės alternatyvų nurodo labiausiai su sutartimi susijusią teisę. Arbitražo atveju, tokia teisė būtų arbitražo vietos teisė, kuri ir turėtų būti taikoma arbitro sutarčiai, nesant kitokio šalių susitarimo. Arbitražo vietos teisės normos nulemia daugelį arbitražui svarbių aspektų – teismų pagalbos, imperatyviųjų normų, priklausymo tam tikrai teisinei tvarkai, kai sprendžiamas pripažinimo užsienyje klausimas. Tad pagrįsta teigti, jog su arbitro sutartimi labiausiai susijusi būtent arbitražo vietos teisė. Atitinkamai, arbitražo vietos teisė turėtų būti taikoma sprendžiant dėl arbitro atsakomybės, kadangi tai yra sutartinio pobūdžio atsakomybė. Tais atvejais, kai arbitro atsakomybės reikalauja nuolatinė arbitražo institucija, taip pat turėtų būti taikoma arbitražo vietos teisė, kadangi ši sutartis yra neatsiejamai susijusi su arbitro sutartimi. Taip pat ir tada, kai arbitro atsakomybės reikalauja kiti asmenys, turėtų būti taikoma arbitražo vietos teisė, siekiant išlaikyti tą patį arbitro atsakomybės standartą, o šios teisės taikymą nulemia suteikia nesutartinėms prievolėms taikytinos kolizinės normos.

Sutarties šalys įprastai turi teisę susitarti dėl teismų jurisdikcijos ar sudaryti arbitražinį susitarimą. Tokia teisė suteikta ir sudarant arbitro sutartį. Vis dėlto, praktikoje tokia nuostata retai sutinkama ir jurisdikcija turi būti nustatoma pagal tarptautinio civilinio proceso taisykles. Įprastai ieškovas turi kreiptis į atsakovo gyvenamosios vietos teismus, o kai yra keli atsakovai – vieno iš jų gyvenamosios vietos teismą. Ta pati taisyklė turėtų būti taikoma ir arbitro atsakomybės atvejais. Tais atvejais, kai taikoma ES teisė, ieškovas turi teisę kreiptis į valstybės, kurioje turėjo būti teikiamos paslaugos, vietos teismus. Faktas, jog arbitro sutarčiai *mutatis mutandis* taikytinos paslaugų teikimą reglamentuojančios nuostatos, leidžia daryti išvadą, kad ieškovas turėtų teisę kreiptis į arbitražo vietos teismus, kadangi arbitras teisiškai savo pareigas atlieka būtent arbitražo vietos valstybėje. Manytina, jog būtent arbitražo vietos valstybės teismai įprastai ir turėtų spręsti arbitro atsakomybės klausimus, kadangi tokiu būdu būtų išvengta abejonių dėl galbūt šališkų arbitro gyvenamosios vietos teismų, o taip pat tai leistų sutaupyti bylinėjimosi išlaidų dėl to, kad arbitro atsakomybės bylą nagrinėjantis teismas taikytų savo valstybės teisės normas.

Pasiūlymai

Iš disertaciniame tyrime analizuotų klausimų būtų galima išskirti tokius praktinius patarimus:

- KAĮ galėtų būti papildytas nuostata, skirta specialiai reguliuoti arbitro civilinės atsakomybės klausimus, įtvirtinant disertacijoje išanalizuotą riboto imuniteto doktriną. Sistemaiškai vertinant KAĮ išdėstymą, tokio pobūdžio teisės norma labiausiai tiktų įstatymo 3 skyriuje „Arbitražo teismo sudarymas“, kuriame aptariami arbitrų skyrimo, nušalinimo ir atstatydinimo klausimai. Šis skyrius yra specifiškai skirtas arbitro asmeniui, o kituose KAĮ skyriuose reglamentuojami arbitražo proceso klausimai. Todėl riboto imuniteto doktrina galėtų būti įtvirtinta papildant KAĮ 18¹ str.

Siūloma teisės norma galėtų būti formuluojama taip:

„18¹ straipsnis. Arbitro imunitetas

Arbitras neatsako už žalą, padarytą arbitro veiksmais ar neveikimu, susijusiais su arbitro funkcijų atlikimu, išskyrus atvejus, kai įrodoma, kad žala atsirado dėl arbitro tyčios ar didelio neatsargumo.“

KAĮ papildymas šia ar panašaus turinio teisės norma įtvirtintų riboto imuniteto nuo civilinės atsakomybės doktriną Lietuvos arbitražo teisėje ir užtikrintų, jog arbitro civilinė atsakomybė kiltų tik tais atvejais, kai ieškovas įrodytų arbitro kaltę.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

I. Norminė literatūra

1.1. Tarptautiniai ir ES teisės aktai

- 1) 1950 m. lapkričio 4 d. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. Valstybės žinios, 1995, nr. 40-987;
- 2) 1958 m. Niujorko konvencija dėl užsienio arbitražų sprendimų pripažinimo ir vykdymo. *Valstybės žinios*, 1995, nr. 10-208;
- 3) 1961 European Convention on International Commercial Arbitration [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. vasario 5 d.]. Prieiga per internetą: <https://treaties.un.org/doc/Treaties/1964/01/19640107%2002-01%20AM/Ch_XXII_02p.pdf>;
- 4) Konvencija dėl valstybių ir kitų valstybių fizinių bei juridinių asmenų investicinių ginčų sprendimo. *Valstybės žinios*, 2002, nr. 115-5137;
- 5) Europos Parlamento ir Tarybos 2007 m. liepos 11 d. reglamentas (EB) Nr. 864/2007 dėl nesutartinėms prievolėms taikytinos teisės („Roma II“). *Europos Sąjungos oficialusis leidinys*, 2007, nr. L 199/40;
- 6) Europos Parlamento ir Tarybos 2008 m. birželio 17 d. reglamentas (EB) Nr. 593/2008 dėl sutartinėms prievolėms taikytinos teisės (Roma I). *Europos Sąjungos oficialusis leidinys*, 2008, nr. L 177/6;
- 7) Europos Parlamento ir Tarybos 2012 m. gruodžio 12 d. reglamentas (ES) Nr. 1215/2012 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo ir vykdymo. *Europos Sąjungos oficialusis leidinys*, 2012, nr. 351/1;
- 8) Basic Principles of the Independence of the Judiciary, 1985 [interaktyvus. Žiūrėta 2016 m. rugpjūčio 12 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/IndependenceJudiciary.aspx>>;
- 9) UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration 1985. With amendments as adopted in 2006 [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. kovo 20 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.uncitral.org/pdf/english/texts/arbitration/ml-arb/07-86998_Ebook.pdf>;
- 10) Rules of Ethics for International Arbitrators (1987) [interaktyvus. Žiūrėta 2016 m. rugpjūčio 19 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.trans-lex.org/701100>>;

- 11) Guidelines on Conflicts of Interest in International Arbitration (2014) [interaktyvus. Žiūrėta 2016 m. rugpjūčio 19 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.ibanet.org/Publications/publications_IBA_guides_and_free_materials.aspx>.

1.2. Lietuvos Respublikos teisės aktai

- 12) Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais iki 1995 m.). *Vyriausybės žinios*, 1964, nr. 19-138;
- 13) Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas Nr. I-760 „Dėl 1958 metų Niujorko konvencijos dėl užsienio arbitražų sprendimų pripažinimo ir vykdymo ratifikavimo“. *Valstybės žinios*, 1995, nr. 10-208;
- 14) Lietuvos Respublikos teismų įstatymas. *Valstybės žinios*, 1994, nr. 46-851;
- 15) Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymas. *Valstybės žinios*, 1996, nr. 39-961;
- 16) Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2000, nr. 89-2741;
- 17) Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2000, nr. 74-2262;
- 18) Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2002, nr. 36-1340;
- 19) Lietuvos Respublikos draudimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2003, nr. 94-4246;
- 20) Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymas. *Valstybės žinios*, 2004, nr. 50-1632;
- 21) Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymo pakeitimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2012, nr. 76-3932;
- 22) Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymo Nr. I-1274 9, 41 ir 50 straipsnių pakeitimo įstatymas. *Teisės aktų registras*, 2016, nr. 2016-26957;
- 23) Lietuvos Respublikos civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymo Nr. X-1702 pakeitimo įstatymas. *Teisės aktų registras*, 2017, nr. 2017-12053.

1.3. Užsienio valstybių teisės aktai

- 24) Federal Act on the Amendment of the Swiss Civil Code (Part Five: The Code of Obligations) [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. kovo 23 d.].

- Prieiga per internetą: <<https://www.admin.ch/opc/en/classified-compilation/19110009/201704010000/220.pdf>>;
- 25) Switzerland's Federal Code on Private International Law (CPIL) [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. kovo 28 d.]. Prieiga per internetą: <[https://www.hse.ru/data/2012/06/08/1252692468/SwissPIL%20%D0%B2%20%D1%80%D0%B5%D0%B4.%202007%20\(%D0%B0%D0%BD%D0%B3%D0%BB.\).pdf](https://www.hse.ru/data/2012/06/08/1252692468/SwissPIL%20%D0%B2%20%D1%80%D0%B5%D0%B4.%202007%20(%D0%B0%D0%BD%D0%B3%D0%BB.).pdf)>;
 - 26) Bermuda International Conciliation and Arbitration Act 1993 [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. kovo 23 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.international-arbitration-attorney.com/wp-content/uploads/2013/07/Bermuda-Arbitration-Law.pdf>>;
 - 27) Arbitration Act No. 11 of 1995 of the Democratic Socialist Republic of Sri Lanka [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. kovo 23 d.]. Prieiga per internetą: <<http://slnarbcentre.com/downloads/ARBITRATION-ACT.pdf>>;
 - 28) Code of Civil Procedure of Greece [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. kovo 23 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.uv.es/medarb/observatorio/leyes-arbitraje/europa-resto/grecia-ccp-domestic-arbitration.pdf>>;
 - 29) Arbitration Act 1996 [interaktyvus. Žiūrėta 2017 m. rugpjūčio 25 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1996/23/contents>>;
 - 30) Arbitration Act 1996 of New Zealand [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. kovo 23 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.legislation.govt.nz/act/public/1996/0099/latest/DLM403277.html>>;
 - 31) International Arbitration Act of Singapore [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. kovo 23 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.siac.org.sg/images/stories/articles/rules/IAA/IAA%20Aug2016.pdf>>;
 - 32) DIFC Law No. 1 of 2008 on Arbitration Law [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. kovo 23 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.difc.ae/files/9014/5449/8249/DIFC_Arbitration_Law_2008_0_1.pdf>;
 - 33) Spain's Arbitration Act 2003 [interaktyvus. Žiūrėta 2017 m. Rugpjūčio 25 d.]. Prieiga per internetą: <<https://arymecom.files.wordpress.com/2016/08/2003-espac3b1a-ley-de-arbitraje2.pdf>>;

- 34) Legislative decree of 2 February 2006 No. 40: Modifications of the Code of Civil Procedure regarding Arbitration [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. kovo 23 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.camera-arbitrale.it/Documenti/dlgs_2feb2006_en.pdf>;
- 35) Arbitration Act 2010 of Ireland [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. kovo 23 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.irishstatutebook.ie/eli/2010/act/1/enacted/en/html>>;
- 36) Portuguese Voluntary arbitration law 2011 [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. kovo 23 d.]. Prieiga per internetą: <<http://arbitragem.pt/legislacao/2011-12-14--lav/lav-english.pdf>>;
- 37) An Ordinance to reform the law relating to arbitration, and to provide for related and consequential matters 2011 of Hong Kong [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. kovo 23 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.elegislation.gov.hk/hk/cap609?xid=ID_1438403520790_001>;
- 38) Austrian Arbitration Act (Sec 577-618 Austrian Code of Civil Procedure) [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. kovo 23 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.viac.eu/images/ZPO_Schiedsrecht_2014_en_im_VIAC_Layout.pdf>;
- 39) Le Code civil des Francais de 1804. Avec des amendements tels qu'adoptes en 2018 [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. kovo 23 d.]. Prieiga per internetą: <<http://codes.droit.org/CodV3/civil.pdf>>;
- 40) Act of 14 May 2004 No. 25 relating to Arbitration (The Arbitration Act) [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. balandžio 4 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.chamber.no/wp-content/uploads/2014/02/Norwegian_Arbitration_Act.pdf>;
- 41) Rusijos Federacijos 2015 m. įstatymas „Dėl arbitražo (trečiųjų teismo proceso) Rusijos Federacijoje“ [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. kovo 23 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_191301/>;
- 42) Commercial Arbitration Act 2017 of Australia [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. kovo 23 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.legislation.act.gov.au/a/2017-7/current/pdf/2017-7.pdf>>;
- 43) The Federal Arbitration Act (USA) [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. kovo 23 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.sccinstitute.com/media/37104/the-federal-arbitration-act-usa.pdf>>;

- 44) Statutes of Wisconsin State [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. kovo 23 d.]. Prieiga per internetą: <<https://docs.legis.wisconsin.gov/statutes/statutes>>;
- 45) North Carolina General Statutes [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. kovo 23 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.ncleg.net/gascripts/Statutes/StatutesTOC.pl>>;
- 46) The 2017 Florida Statutes [interaktyvus. Žiūrėta 2017 m. rugsėjo 12 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.leg.state.fl.us/statutes/>>.

1.4. Teisės aktų projektai ir *travaux préparatoires*

- 47) UNCITRAL. Report of the Secretary-General: possible features of a model law on international commercial arbitration (A/CN.9/207). *Yearbook of the United Nations Commission on International Trade Law*, 1981, t. XII, p. 86 [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. kovo 14 d.]. Prieiga per internetą: <<https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/NL8/102/47/PDF/NL810247.pdf?OpenElement>>;
- 48) UNCITRAL. Report of the Working Group on Arbitration and Conciliation on the work of its forty-eight session (New York, 4-8 February 2008)(A/CN.9/646), p. 9-10 [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. kovo 14 d.]. Prieiga per internetą: <<https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/V08/513/98/PDF/V0851398.pdf?OpenElement>>;
- 49) Annex I to the Commission Staff Working Paper. The Legal Systems of Civil Liability of Statutory Auditors in the European Union, 2001, p.2 [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. vasario 12 d.]. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/internal_market/auditing/docs/liability/consultation_annex1_en.pdf>.

1.5. Nuolatinių arbitražo institucijų arbitražo taisyklės ir patvirtintos *ad hoc* arbitražo taisyklės

- 50) UNCITRAL Arbitration Rules 2010. With amendments as adopted in 2013 [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. kovo 23 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.uncitral.org/uncitral/en/uncitral_texts/arbitration/2010Arbitration_rules.html>;

- 51) DIS 2018 Arbitration Rules [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. kovo 26 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.disarb.org/upload/2018-DIS-Arbitration-Rules.pdf>>;
- 52) Arbitration Rules of the Finland Chamber of Commerce 2017 [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. kovo 26 d.]. Prieiga per internetą: <<https://arbitration.fi/wp-content/uploads/sites/22/2017/10/arbitration-rules-of-the-finland-chamber-of-commerce-2013-1.6.2017.pdf>>;
- 53) HKIAC 2013 Administered Arbitration Rules [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. kovo 26 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.hkiac.org/arbitration/rules-practice-notes/administered-arbitration-rules>>;
- 54) ICC 2017 Arbitration Rules [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. kovo 26 d.]. Prieiga per internetą: <<https://iccwbo.org/dispute-resolution-services/arbitration/rules-of-arbitration/>>;
- 55) LCIA Arbitration Rules (2014) [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. kovo 28 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.lcia.org/Dispute_Resolution_Services/lcia-arbitration-rules-2014.aspx>;
- 56) Arbitration Rules 2015 of the Netherlands Arbitration Institute [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. kovo 26 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.nai-nl.org/downloads/NAI%20Arbitration%20Rules%20and%20Explanation.pdf>>;
- 57) Rules of Riga International Arbitration Court 2017 [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. kovo 26 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.rsst.lv/en/rules/rules/1-general-provisions>>;
- 58) SCC Arbitration Rules 2017 [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. kovo 26 d.]. Prieiga per internetą: <http://sccinstitute.com/media/169838/arbitration_rules_eng_17_web.pdf>;
- 59) Swiss Rules of International Arbitration 2012 [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. kovo 26 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.swissarbitration.org/files/33/Swiss-Rules/SRIA_EN_2017.pdf>;
- 60) VIAC Rules of Arbitration and Mediation 2018 [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. kovo 26 d.]. Prieiga per internetą: <<http://viac.eu/en/arbitration/arbitration-rules-vienna/93-schiedsverfahren/wiener-regeln/374-new-vienna-rules-2018>>;

- 61) Vilniaus komercinio arbitražo teismo 2012 m. arbitražo procedūros reglamentas (su pakeitimais ir papildymais) [interaktyvus. Žiūrėta: 2018 m. kovo 23 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.arbitrazas.lt/arbitrazo-reglamentas.htm>>;
- 62) Lietuvos arbitražo teismo 2017 m. arbitražo procedūros reglamentas [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. kovo 23 d.]. Prieiga per internetą: <<https://arbitrazoteismas.lt/wp-content/uploads/2012/12/REG2017LT.pdf>>;
- 63) Rules of Arbitration of the Indian Council of Arbitration [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. kovo 23 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.intracen.org/Rules-of-Arbitration-of-the-Indian-Council-of-Arbitration/>>;
- 64) Commercial Arbitration Rules and Mediation Procedures (Including Procedures for Large, Complex Commercial Disputes) of American Arbitration Association, 2013 [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. kovo 23 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.adr.org/sites/default/files/commercial_rules.pdf>;
- 65) Arbitration Rules of the Singapore International Arbitration Centre. 6th Edition, 2016 [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. kovo 23 d.]. Prieiga per internetą: <<http://siac.org.sg/our-rules/rules/siac-rules-2016>>.

II. Specialioji literatūra

2.1. Monografijos, studijos, vadovėliai, įstatymų komentarai

- 1) AMBRASIENĖ, Dangutė *et al.* *Civilinė teisė. Prievolių teisė*. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2004;
- 2) AUDZEVIČIUS, Ramūnas. Chapter on Lithuania in *The International Arbitration Review. Sixth Edition*. Editor James H. Carter. London: Law Business Research Ltd., 2015;
- 3) BASSIRI, Niuscha *et al.* *Arbitration in Belgium: A Practitioner's Guide*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2016;
- 4) BORN, Gary B. *International Arbitration: Law and Practice*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2012;
- 5) BORN, Gary B. *International Commercial Arbitration. Second Edition. Volume II: International Arbitral Procedures*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2014;
- 6) BORN, Gary B. *International Arbitration: Cases and Materials. Second edition*. New York: Wolters Kluwer, 2015;

- 7) BORN, Gary B. *International Arbitration and Forum Selection Agreements: Drafting and Enforcing. Fifth edition.* Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2016;
- 8) BUŽINSKAS, Gintaras, GRIGIENĖ, Jurgita. *Teismingumas tarptautiniame civiliniame procese.* Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007;
- 9) DELVOLVE, Jean-Louis *et al.* *French Arbitration Law and Practice: A Dynamic Civil Law Approach to International Arbitration. Second edition.* Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2009;
- 10) DICKINSON, Andrew, LEIN, Eva *et al.* *The Brussels I regulation Recast.* Oxford: Oxford University Press, 2015;
- 11) DiMatteo, Larry A., HOGG, Martin. *Comparative Contract Law – British and American Perspectives.* Oxford: Oxford University Press, 2016;
- 12) DOMINAS, Gediminas, MIKELĖNAS, Valentinas. *Tarptautinis komercinis arbitražas.* Vilnius: Justitia, 1995;
- 13) ESIN, Ismael *et al.* *Arbitration in Turkey.* Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2014;
- 14) FISHER, Roger, Ury, William, Patton, Bruce. *Getting to yes: negotiating an agreement without giving in.* London: Random House Business Books, 2012;
- 15) FOUCHARD, GAILLARD, GOLDMAN *on International Commercial Arbitration.* Edited by Emmanuel Gaillard, John Savage. The Hague: Kluwer Law International, 1999;
- 16) GAILLARD, Emmanuel. The Role of the Arbitrator in Determining the Applicable Law. Iš *The Leading Arbitrators' Guide to International Arbitration.* Sudarytojai Lawrence W. Newman ir Richard D. Hill. New York: Juris Publishing, 2008;
- 17) GAILLARD, Emmanuel. *Legal Theory of International Arbitration.* Leiden: Martin Nijhoff Publishers, 2010;
- 18) GONZALEZ-BUENO, Carlos. J. *et al.* *The Spanish Arbitration Act: A Commentary.* Madrid: Dykinson S.L., 2016;
- 19) HABEGGER, Philipp *et al.* *Arbitral Institutions Under Scrutiny: ASA Special Series No. 40.* New York: Juris Publishing, 2013;
- 20) HARRIS, Bruce, *et al.* *Arbitration Act 1996: A Commentary. Fourth Edition.* Oxford: Blackwell Publishing, 2007;
- 21) HARTKAMP, Arthur *et al.* *Towards a European Civil Code. Third Edition.* Nijmegen: Kluwer Law International, 2004;

- 22) KAUFMANN-KOHLER, Gabrielle, RIGOZZI, Antonio. *International Arbitration: Law and Practice in Switzerland*. Oxford: Oxford University Press, 2015;
- 23) KLAUSEGGER, Christian *et al.* *Austrian Yearbook on International Arbitration 2015*. Munchen: C.H. Beck, 2015;
- 24) KONTAUTAS, Tomas. *Draudimo sutarčių teisė*. Vilnius: Justitia, 2007;
- 25) KŪRIS, Egidijus, *et al.* *Lietuvos teisinės institucijos*. Vilnius: Registrų centras, 2011;
- 26) LALIVE, Pierre. Sur l'irresponsabilité arbitrale. Iš *Etudes de Procedure et d'arbitrage en l'honneur de J. F. Poudret*. Faculte de Droit de l'Universite de Lausanne, 1999 [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. sausio 8 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.lalive.ch/data/publications/pla_irresponsabilite_arbitrale_melanges_Poudret.pdf>;
- 27) LAUŽIKAS, Egidijus, MIKELĖNAS, Valentinas, NEKROŠIUS, Vytautas. *Civilinio proceso teisė, I tomas*. Vilnius: Justitia, 2003;
- 28) LAUŽIKAS, Egidijus, MIKELĖNAS, Valentinas, NEKROŠIUS, Vytautas. *Civilinio proceso teisė, II tomas*. Vilnius: Justitia, 2005;
- 29) LEAUA, Crenguta *et al.* *Arbitration in Romania: A Practitioner's Guide*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2016;
- 30) LEW, Julian D. M., MISTELIS, Loukas A., KROLL, Stefan M. *Comparative International Commercial Arbitration*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2003;
- 31) MACKAAY, Ejan. *Law and Economics for Civil Law Systems*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2013;
- 32) MAGNUSSON, Annette *et al.* *International Arbitration in Sweden: A Practitioner's Guide*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2013;
- 33) MIKELĖNAS, Valentinas. *Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai*. Vilnius: Justitia, 1995;
- 34) MIKELĖNAS, Valentinas. *Tarptautinės privatinės teisės įvadas*. Vilnius: Justitia, 2001;
- 35) MIKELĖNAS, Valentinas *et al.* *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos*. Vilnius: Justitia, 2001;
- 36) MIKELĖNAS, Valentinas. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Prievolių teisė. T. 1*. Vilnius: Justitia, 2001;

- 37) MIKELĖNAS, Valentinas. *Prievolių teisė. Pirmoji dalis*. Vilnius: Justitia, 2002;
- 38) MIKELĖNAS, Valentinas, NEKROŠIUS, Vytautas, ZEMLYTĖ, Eglė. *Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymo komentaras*. Vilnius: Justitia, 2016;
- 39) MOURRE, Alexis. *Sed Quis Custodiet Ipsos Custodes? On Jurisdiction Upon Arbitrators. Iš Is Arbitration only As Good as the Arbitrator? Status, Powers and Role of the Arbitrator*. Sudarytojai Yves Derains ir Laurent Levy. Paris: ICC, 2011;
- 40) MUSTILL, Michael J., BOYD, Stewart, C. *Commercial Arbitration. Second edition*. London: Butterworths, 1989;
- 41) NEKROŠIUS, Vytautas. *Europos Sąjungos civilinio proceso teisė. Pirma dalis*. Vilnius: Justitia, 2009;
- 42) ONYEMA, Emilia. *International Commercial Arbitration and the Arbitrator's Contract*. Abingdon: Routledge, 2010;
- 43) PAULSSON, Jan *et al.* *ICCA International Handbook on Commercial Arbitration*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 1990;
- 44) PAULSSON, Jan. *The Idea of Arbitration*. New York: Oxford University Press, 2013;
- 45) POSNER, Richard A. *Jurisprudencijos problemos*. Vilnius: Eugrimas, 2004;
- 46) POUURET, Jean-Francois, BESSON, Sebastien. *Comparative law of international arbitration. Second edition*. London: Sweet & Maxwell, 2007;
- 47) REDFERN, Alan *et al.* *Redfern and Hunter on International Arbitration. Sixth edition*. New York: Oxford University Press, 2015;
- 48) REDFERN, Alan *et al.* *Redfern and Hunter on International Arbitration. Student edition. Sixth edition*. New York: Oxford University Press, 2015;
- 49) RUBINO-SAMMARTANO, Mauro. *International Arbitration Law and Practice*. The Hague: Kluwer Law International, 2001;
- 50) SANDERS, Pieter. *Quo vadis Arbitration? Sixty years of arbitration practice*. The Hague: Kluwer Law International, 1999;
- 51) SCHOLDSTROM, Patrik. *The Arbitrator's Mandate – A Comparative Study of Relationships in Commercial Arbitration Under the Laws of England, Germany, Sweden and Switzerland*. Stockholm: Jure AB, 1998;
- 52) SPENCER, David, BROGAN, Michael. *Mediation Law and Practice*. Melbourne: Cambridge University Press, 2006;

- 53) WARWAS, Barbara Alicja. *The Liability of Arbitral Institutions: Legitimacy Challenges and Functional Responses*. The Hague: T.M.C. Asser Press, 2017;
- 54) ZEKOS, Georgios I. *International Commercial and Marine Arbitration*. Abingdon: Routledge, 2008;
- 55) ZEILER, Gerold *et al.* *Austrian Arbitration Yearbook 2007*. Munchen: C.H. Beck, 2007.

2.2. Periodiniuose moksliniuose leidiniuose publikuoti straipsniai

- 56) ALESSI, Dario. Enforcing Arbitrator's Obligations: Rethinking International Commercial Arbitrators' Liability. *Journal of International Arbitration*, 2014, t. 31(6);
- 57) APPAJI, Prathima R. Arbitral Immunity: Justification and Scope in Arbitration Institutions. *Indian Journal of Arbitration Law*, 2012, t. 1(1);
- 58) BAIZEAU, Domitille. Liability of arbitral institutions: increased scrutiny by the courts of the seat? *ASA Bulletin*, 2009, t. 27(2);
- 59) BELOHAVLEK, Alexander J. The Legal Nature of International Commercial Arbitration and the Effects of Conflicts between Legal Cultures. *Law of Ukraine*, 2011, t. 2;
- 60) BLESSING, Marc. Arbitrability of Intellectual Property Disputes. *Arbitration International*, 1996, t. 12(2);
- 61) BOO, Lawrence G. S. The Law & Practice of Arbitration in Singapore [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. kovo 23 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.aseanlawassociation.org/docs/w4_sing1.pdf>.
- 62) BROWN, Jenny. The Expansion of Arbitral Immunity: Is Absolute Immunity a Foregone Conclusion. *Journal of Dispute Resolution*, 2009, t. 2009(1);
- 63) BRUBAKER, Joseph R. The Judge Who Knew Too Much: Issue Conflicts in International Adjudication. *Berkeley Journal of International Arbitration*, 2008, t. 26(1);
- 64) DAVIES, Martin. The Liability of Auditors to Third Parties in Negligence. *University of New South Wales Law Journal*, 1991, t. 14(1);
- 65) DEGOS, Louis. Civil Liability of Arbitrators: New Inroads on the Arbitrator's Immunity From Suit – a Worrying or Welcome Development? *Jurisprudencia Internacional Comentada*, 2006, t. 14;

- 66) DERAINS, Yves. The Arbitrator's Deliberation. *American University International Law Review*, 2012, t. 27(4);
- 67) DOMKE, Martin. The Arbitrator's Immunity from Liability: A Comparative Survey. *The University of Toledo Law Review*, 1971, t. 3(1);
- 68) EL-AHDAB, Abdul Hamid. The Lebanese Arbitration Act. *Journal of International Arbitration*, 1996, t. 13(3);
- 69) EMERSON, Frank D. History of Arbitration Practice and Law. *Cleveland State Law Review*, 1970, t. 19(1);
- 70) FORTESE, Fabricio, HEMMI, Lotta. Procedural Fairness and Efficiency in International Arbitration. *Groningen Journal of International Law*, 2015, t. 3(1);
- 71) FRANCK, Susan D. The Liability of International Arbitrators: A Comparative Analysis and Proposal for Qualified Immunity. *New York Law School Journal of International & Comparative Law*, 2000, t. 20;
- 72) GUZMAN, Andrew T. Arbitrator Liability: Reconciling Arbitration and Mandatory Rules. *Duke Law Journal*, 2000, t. 49(5);
- 73) HAUSMANINGER, Christian. Civil Liability of Arbitrators – Comparative Analysis and Proposals for Reform. *Journal of International Arbitration*, 1990, t. 7(4);
- 74) HEBAISHI, Hazem. Should arbitrator immunity be preserved under English law? *North East Law Review*, 2014, t. 2;
- 75) HORVATH, Gunther J. The Duty of the Tribunal to Render an Enforceable Award. *Journal of International Arbitration*, 2001, t. 18(2);
- 76) HWANG, Michael, *et al.* Claims Against Arbitrators for Breach of Ethical Duties. *Contemporary Issues in International Arbitration and Mediation: The Fordham Papers*, 2007, t. 1;
- 77) IVANAUSKIENĖ, Evelina. Civilinės atsakomybės dualizmo prigimtis. *Societal Innovations for Global Growth*, 2012, t. 1(1);
- 78) IVANAUSKIENĖ, Evelina. Deliktinės ir sutartinės atsakomybės konkurencijos sprendimo būdai. *Jurisprudencija*, 2015, t. 22(2);
- 79) YU, Hong-Lin. Who is an arbitrator? A study into the issue of immunity. *International Arbitration Law Review*, 2009, t. 12(2);
- 80) JARUSEVIČIUS, Justinas. Civilinės ir komercinės bylos ribos Reglamente dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo ir vykdymo. *Teisė*, 2016, t. 98;

- 81) KOCH, Christopher. Standards and Procedures for Disqualifying Arbitrators. *Journal of International Arbitration*, 2003, t. 20(4);
- 82) KOZUBOVSKA, Beata, DAUJOTAS, Rimantas. Arbitrų atsakomybė ir imunitetas nuo atsakomybės. *Teisė*, 2014, t. 92;
- 83) LALIVE, Pierre. Absolute Finality of Arbitral Awards? Iš *Revista Internacional de Arbitragem e Conciliação-Ano I-2008*. Associação Portuguesa de Arbitragem, 2009 [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. vasario 27 d.]. Prieiga pe internetą: <http://www.arbitration-icca.org/media/4/00233523493034/media012641359550680lalive_absolute_finality.pdf>;
- 84) LAZAUSKAITĖ, Rūta. Susitarimų dėl sutartinės atsakomybės ribojimo teisinė prigrimtis. *Socialinių mokslų studijos*, 2010, t. 1(5);
- 85) LEVY, Laurent. Dissenting Opinions in International Arbitration in Switzerland. *Arbitration International*, 1989, t. 5(1);
- 86) LIONNET, Klaus. The Arbitrator's Contract. *Arbitration International*, 1999, t. 15(2);
- 87) MAISNER, Martin. Liability and Independence of the Arbitrator. *Czech and Central European Yearbook of Arbitration*, 2012, t. 2;
- 88) MIKELĖNAS, Valentinas. Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymo dvidešimtmetis: ištakos, taikymo patirtis ir perspektyvos. *Arbitražas. Teorija ir praktika*, 2016, t. 2;
- 89) MILONE, Nadia. Arbitration: the Italian Perspective and the Finality of the Award. *Onati Socio-Legal Series*, 2011, t. 1(6);
- 90) MOLLER, Gustaf. The Finnish Supreme Court and the Liability of Arbitrators. *Journal of International Arbitration*, 2006, t. 23(1);
- 91) NOLAN, Dennis R., ABRAMS, Roger I. Arbitral Immunity. *Berkeley Journal of Employment & Labor Law*, 1989, t. 11(2);
- 92) MORKŪNAITĖ, Monika. Teisminis pacientų patirtos žalos atlyginimo modelis. *Teisė*, 2017, t. 103;
- 93) NORKŪNAS, Algis. Kaltė kaip civilinės atsakomybės pagrindas. *Jurisprudencija*, 2002, t. 28(20);
- 94) OKEKEIFERE, Andrew I. The Parties' Rights Against a Dilatory or Unskilled Arbitrator. *Journal of International Arbitration*, 1998, t. 15(2);
- 95) PLATTE, Martin. An Arbitrator's Duty to Render Enforceable Awards. *Journal of International Arbitration*, 2003, t. 20(3);
- 96) RASMUSSEN, Matthew. Overextending Immunity: Arbitral Institutional Liability in the United States, England, and France. *Fordham International Law Journal*, 2002, t. 26(6);

- 97) ROTHSCHILD, Jay L. Judicial Immunity for Acts Without Jurisdiction. *Fordham Law Review*, 1938, t. 7;
- 98) RUTLEDGE, Peter B. Toward a Contractual Approach to Arbitral Immunity. *Georgia Law Review*, 2004, t. 39:151;
- 99) SALAHUDDIN, Asif. Should arbitrators be immune from liability? *Arbitration International*, 2017, t. 33;
- 100) SCHWARZ, Franc T., KONRAD, Christian W. *The Vienna Rules: A Commentary on International Arbitration in Austria*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2009;
- 101) SENECKO, Alan E. Arbitration – Arbitrator Potentially Liable for Failure to Render a Decision. *Baar v. Tigerman*, 140 Cal. App. 3d 979 Cal. Rptr. 834 (1983). *Marquette Law Review*, 1983, t. 67;
- 102) SMAHI, Nadia. The Arbitrator’s Liability and Immunity Under Swiss Rules – Part I. *ASA Bulletin*, 2016, t. 34(4);
- 103) SMAHI, Nadia. The Arbitrator’s Liability and Immunity Under Swiss Rules – Part II. *ASA Bulletin*, 2017, t. 35(1);
- 104) SMITH, Murray L. Contractual Obligations Owed by and to Arbitrators: Model Terms of Appointment. *Arbitration International*, 1992, t. 8(1);
- 105) TIMAR, Kinga. The Legal Relationship between the Parties and the Arbitral Institution. *ELTE Law Journal*, 2013, t. 1;
- 106) TORRES LAGARDE, Mercedes. Liability of Arbitrators in Dubai: Still a Safe Seat of Arbitration. *ASA Bulletin*, 2015, t. 33(4);
- 107) TRULI, Emmanuela. Liability v. Quasi-Judicial Immunity of the Arbitrator: The Case Against Absolute Arbitral Immunity. *The American Journal of International Arbitration*, 2006, t. 17(3);
- 108) TUPMAN, Michael W. Challenge and Disqualification of Arbitrators in International Commercial Arbitration. *The International and Comparative Law Quarterly*, 1989, t. 38(1);
- 109) WESTON, Maureen A. Reexamining Arbitral Immunity in an Age of Mandatory and Professional Arbitration. *Minnesota Law Review*, 2006, t. 88:449;
- 110) WOLAVER, Earl S. The Historical Background of Commercial Arbitration. *University of Pennsylvania Law Review*, 1934, t. 83;
- 111) XIAOFU, Li. China Pilot Free Trade Zones Call Reform of Arbitrator Liability. *Journal of Shanghai Jiaotong University (Science)*, 2016, t. 21(2);

- 112) ZEMLYTĖ, Eglė. Užsienio valstybėje panaikinto arbitražo sprendimo pripažinimo Lietuvoje teisinės pasekmės. *Arbitražas. Teorija ir praktika*, 2015, t. 1.

2.3. Specializuotuose interneto puslapiuose publikuoti straipsniai

- 113) BOOG, Christopher. The Lazy Myth of the Arbitral Tribunal's Duty to Render an Enforceable Award. *Kluwer Arbitration Blog*, 2013 [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. vasario 24 d.]. Prieiga per internetą: <<http://kluwerarbitrationblog.com/2013/01/28/the-lazy-myth-of-the-arbitral-tribunals-duty-to-render-an-enforceable-award/>>;
- 114) CAMERON, Aidan, LAMB, Gordon. Understanding the Liability of Arbitrators. *The International Arbitration Blog*, 2017 [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. sausio 8 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.theinternationalarbitrationblog.com/2017/02/arbitrator-liability/>>;
- 115) DE LA JARA, Jose Maria, OLORTEGUI, Julio. Puma v. Estudio 2000: Three Learned Lessons. *Kluwer Arbitration Blog*, 2017 [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. vasario 7 d.]. Prieiga per internetą: <<http://arbitrationblog.kluwerarbitration.com/2017/05/29/puma-v-estudio-2000-three-learned-lessons/>>;
- 116) ETEA, Aso. Arbitrators Duty to Act Judicially – A Reflection of Parties' Autonomy. *SSRN*, 2012, p. 2 [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. kovo 9 d.]. Prieiga per internetą: <<https://ssrn.com/abstract=2487057>>;
- 117) FOGARI, Pietro. The Strange Case of Italy and its Distrust of International Arbitration. *Kluwer Arbitration Blog*, 2015 [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. sausio 4 d.]. Prieiga per internetą: <<http://arbitrationblog.kluwerarbitration.com/2015/12/18/the-strange-case-of-italy-and-its-distrust-of-international-arbitration/>>;
- 118) FOUCHARD, Phillipe. Relationships Between the Arbitrator and the Parties and the Arbitral Institution. 1995 [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. sausio 25 d.]. Prieiga per internetą: <http://library.iccwbo.org/content/dr/ARTICLES/ART_0637.htm?l1=Supplements&l2=The+Status+of+the+Arbitrator&AUTH=5d779350&Timeframe=#TOC_BKL1_2>;
- 119) GAFFNEY, John. The Revision of Article 257 of the UAE Penal Code: A problem also for Party-Appointed Experts? *Kluwer Arbitration Blog*, 2017 [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. vasario 12 d.]. Prieiga per

- interneta;
- <<http://arbitrationblog.kluwerarbitration.com/2017/03/10/the-revision-of-article-257-of-the-uae-penal-code-a-problem-also-for-party-appointed-experts/>>;
- 120) GRILL, Anne-Karin, LUKIC, Sebastian. Arbitrators' Liability: Austrian Supreme Court Reconfirms Strict Standards. *Kluwer Arbitration Blog*, 2016 [interaktyvus. Žiūrėta 2016 m. spalio 14 d.]. Prieiga per interneta; <<http://kluwerarbitrationblog.com/2016/09/01/arbitrators-liability-austrian-supreme-court-reconfirms-strict-standards/>>;
- 121) ICC darbo grupė. ICC Final Report on the Status of the Arbitrator. *ICC International Court of Arbitration Bulletin*, 1996, t. 7(1) [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. vasario 19 d.]. Prieiga per interneta; <http://library.iccwbo.org/content/dr/COMMISSION_REPORTS/CR_0009.htm?l1=Bulletins&l2=ICC+International+Court+of+Arbitration+Bulletin+Vol.+7%2FNo.1+-+Eng&AUTH=5d779350&Timeframe=>>;
- 122) MCILWRATH, Michael. ICC To Name Sitting Arbitrators And Penalize Delay In Issuing Awards. *Kluwer Arbitration Blog*, 2016 [interaktyvus. Žiūrėta 2016 m. spalio 20 d.]. Prieiga per interneta; <<http://kluwerarbitrationblog.com/2016/01/06/icc-to-name-sitting-arbitrators-and-penalize-delay-in-issuing-awards/>>;
- 123) TEVENDALE, Craig. Jivraj v. Hashwani – Arbitrators Are Not Employees for the Purposes of Employment Equality *Kluwer Arbitration Blog*, 2011 [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. sausio 27 d.]. Prieiga per interneta; <<http://arbitrationblog.kluwerarbitration.com/2011/07/29/jivraj-v-hashwani-arbitrators-are-not-employees-for-the-purposes-of-employment-equality/>>;
- 124) TRENT, Al. „Who will rid me of this turbulent arbitrator?“ Applications to Remove Arbitrators under English Law – Part 2: Procedural Impropriety and Loss of the Right to Object. *Kluwer Arbitration Blog*, 2016 [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. sausio 17 d.]. Prieiga per interneta; <<http://arbitrationblog.kluwerarbitration.com/2016/08/16/who-will-rid-me-of-this-turbulent-arbitrator-applications-to-remove-arbitrators-under-english-law-part-2-procedural-impropriety-and-loss-of-the-right-to-object/>>;

- 125) TSAKATOURA, Anastasia. The Immunity of Arbitrators. *Inter-Lawyer*, 2002 [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. kovo 7 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.inter-lawyer.com/lex-e-scripta/articles/arbitrators-immunity.htm>>;
- 126) VISCASILLAS, Maria Pilar Perales. Liability Insurance in Arbitration: The Emerging Spanish Market and the Impact of Mandatory Insurance Regimes. *Kluwer Arbitration Blog*, 2014 [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. vasario 5 d.]. Prieiga per internetą: <<http://arbitrationblog.kluwerarbitration.com/2014/01/08/liability-insurance-in-arbitration-the-emerging-spanish-market-and-the-impact-of-mandatory-insurance-regimes/>>.

2.4. Kiti šaltiniai

- 127) Al Tamimi & Co. *Changes to UAE Penal Code may Scare Arbitrators away and International Businesses with them*, 2016 [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. vasario 19 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.tamimi.com/law-update-articles/changes-to-uae-penal-code-may-scare-arbitrators-away-and-international-businesses-with-them/>>;
- 128) BAILEY, Julian *et al.* Civil Liability of Arbitrators in the UAE – An Update. *White & Case*, 2018 [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. kovo 2 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.whitecase.com/publications/alert/civil-liability-arbitrators-uae-update?_lrsc=5a078dc2-d3df-4c8e-ac6a-0b94088de39a&trk=&utm_source=LinkedInElevate&utm_source=LinkedIn&utm_content=LinkedInElevate>;
- 129) ICC. *ICC Court announces new policies to foster transparency and ensure greater efficiency*, 2016 [interaktyvus. Žiūrėta 2016 m. spalio 20 d.]. Prieiga per internetą: <<https://iccwbo.org/media-wall/news-speeches/icc-court-announces-new-policies-to-foster-transparency-and-ensure-greater-efficiency/>>;
- 130) ICC. *ICC Dispute Resolution highlights in 2017* [interaktyvus. Žiūrėta 2017 m. gruodžio 22 d.]. Prieiga per internetą: <<https://iccwbo.org/media-wall/news-speeches/icc-dispute-resolution-highlights-2017/>>;
- 131) LCIA. *Challenge Decision Database* [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. kovo 22 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.lcia.org//challenge-decision-database.aspx>>.

- 132) Nacionalinė teismų administracija. *Pasitikėjimas teismais – aukščiausias per dvidešimt metų*, 2017 [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. kovo 9 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.teismai.lt/lt/naujienos/teismu-sistemas-naujienos/pasitikejimas-teismais-auksciausias-per-dvidesimt-metu/4695>>;
- 133) New York Convention Guide. *Message from the Secretary of UNCITRAL* [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. vasario 5 d.]. Prieiga per internetą: <http://newyorkconvention1958.org/index.php?lvl=cmspage&pageid=10&menu=729&opac_view=-1>;
- 134) SCC. *SCC Statistics 2017* [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. kovo 23 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.sccinstitute.com/statistics/>>;
- 135) Status of UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration (1985), with amendments as adopted in 2006 [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. sausio 20 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.uncitral.org/uncitral/en/uncitral_texts/arbitration/1985Model_arbitration_status.html>;
- 136) Telegraf. *Silent war of Slovenia and Croatia for Bay of Piran: Croats accuse Slovenes of dirty play, secret documents leaked*, 2017 [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. kovo 14 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.telegraf.rs/english/2816875-silent-war-of-slovenia-and-croatia-for-bay-of-piran-croats-accuse-slovenes-of-dirty-play-secret-documents-leaked>>;
- 137) Vilniaus komercinio arbitražo teismo rekomenduojama arbitražinė išlyga [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. kovo 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.arbitrazas.lt/arbitrazine-islyga.htm>>;
- 138) Vilniaus komercinio arbitražo teismo statistika 2017 m., p. 2 [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. kovo 27 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.arbitrazas.lt/failai/VKAT%20statistika%202017%20m..pdf>>;
- 139) VKAT arbitrų sąrašas [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. kovo 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.arbitrazas.lt/arbitrai141.htm>>;
- 140) Zodziai.lt. *Absolutus žodžio reikšmė* [interaktyvus. Žiūrėta 2017 m. lapkričio 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.zodziai.lt/reiksme&word=absolutus&wid=74>>;
- 141) *2015 International Arbitration Survey: Improvements and Innovations in International Arbitration* [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. kovo 22 d.]. Prieiga per internetą:

- <http://www.arbitration.qmul.ac.uk/media/arbitration/docs/2015_International_Arbitration_Survey.pdf>;
- 142) *2018 International Arbitration Survey: The Evolution of International Arbitration* [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. spalio 12 d.]. Prieiga per internetą:
<[http://www.arbitration.qmul.ac.uk/media/arbitration/docs/2018-International-Arbitration-Survey---The-Evolution-of-International-Arbitration-\(2\).PDF](http://www.arbitration.qmul.ac.uk/media/arbitration/docs/2018-International-Arbitration-Survey---The-Evolution-of-International-Arbitration-(2).PDF)>.

III. Teismų praktika

3.1. Tarptautinių teismų praktika

- 1) Europos Žmogaus Teisių Teismas. *1975 m. vasario 21 d. sprendimas byloje Golder v. Jungtinė Karalystė, Nr. 4451/70;*
- 2) Europos Žmogaus Teisių Teismas. *2002 m. gruodžio 17 d. sprendimas byloje A v. Jungtinė Karalystė, Nr. 35373/97;*
- 3) Europos Žmogaus Teisių Teismas. *2010 m. birželio 1 d. sprendimas byloje Gafgen v. Germany, Nr. 22978/05;*
- 4) Europos Žmogaus Teisių Teismas. *2011 m. spalio 6 d. sprendimas byloje Agrokompleks v. Ukraine, Nr. 23465/03;*
- 5) Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. *1997 m. rugsėjo 16 d. sprendimas byloje Bernd von Hoffmann v. Finanzamt Trier, Nr. C-145/96;*
- 6) Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. *1999 m. birželio 1 d. sprendimas byloje Eco Swiss China Time Ltd v. Benetton International NV, Nr. C-126/97;*
- 7) Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. *2000 m. lapkričio 9 d. sprendimas byloje Coreck Maritime GmbH v. Handelsveem BV et al, Nr. C-387/98;*
- 8) Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. *2007 m. gegužės 3 d. sprendimas byloje Color Drack GmbH v. Lexx International Vertriebs GmbH, Nr. C-386/05;*
- 9) Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. *2007 m. spalio 11 d. sprendimas byloje Freeport plc v. Olle Arnoldsson, Nr. C-98/06.*

3.2. Lietuvos teismų praktika

- 10) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2002 m. spalio 7 d. nutartis civilinėje byloje J. K. v. V. B., Nr. 3K-3-1134/2002, kat. 39.2.4; 45.9.1;
- 11) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2004 m. lapkričio 17 d. nutartis civilinėje byloje A. V. II v. K. C. firma, Nr. 3K-3-612/2004, kat. 124;
- 12) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2010 m. kovo 16 d. nutartis civilinėje byloje Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos ministerijos Aplinkos projektų valdymo agentūra v. AB „Požeminiai darbai“, WTE Wassertechnik GmbH, Nr. 3K-3-116/2010, kat. 119.4; 119.9; 130.1.2; 132;
- 13) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2010 m. lapkričio 23 d. nutartis civilinėje byloje BUAB „Mano tikslas“ v. UAB „Armitana“, Nr. 3K-3-459/2010, kat. 42.11.1; 42.11.2; 44.5.1; 50.5;
- 14) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2011 m. gruodžio 29 d. nutartis civilinėje byloje Compagnie Industrielle de Pelleteries S. A. v. UAB „Vobekra“ et al, Nr. 3K-3-553/2011, kat. 35.3.1; 91.6; 114.11;
- 15) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2012 m. liepos 13 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Imlitex“ v. UAB „Varėnos pienelis“, Nr. 3K-3-370/2012, kat. 132;
- 16) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2013 m. vasario 27 d. sprendimas c. b. UAB „Melesta“ v. Lex System GmbH, Nr. 3K-3-52/2013, kat. 44.2.4.1; 44.5.1;
- 17) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2013 m. spalio 23 d. nutartis civilinėje byloje UAB AK „Aviabaltika“ v. Flight Test Aerospace INC, Nr. 3K-3-431/2013, kat. 83.7;
- 18) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinė teisėjų kolegija. 2014 m. sausio 9 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Mitnija“, UAB „MG Baltic Investment“ v. V. G., E. R., Nr. 3K-7-124/2014, kat. 27.7; 44.5.2.17;
- 19) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo išplėstinė septynių teisėjų kolegija. 2014 m. kovo 3 d. nutartis civilinėje byloje V. P. v. D. D. et al, Nr. 3K-7-144/2014, kat. 99.11; 44.5.2.14;

- 20) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2014 m. gegužės 20 d. nutartis civilinėje byloje UAB Namų priežiūros centras v. UAB „Schindler-Liftas“, Nr. 3K-3-257/2014, kat. 52.1; 95.3;
- 21) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2014 m. birželio 27 d. nutartis civilinėje byloje L. B. v. Lietuvos Respublika, Nr. 3K-3-363/2014, kat. 130.3.2; 72;
- 22) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2015 m. sausio 30 d. nutartis civilinėje byloje G. K., V. T. v. AB DNB bankas, Nr. 3K-3-88-684/2015, kat. 44.2.3; 44.2.4.1; 44.5.1; 44.5.2;
- 23) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2015 m. kovo 25 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Statybų vizija“ v. Jotainių socialinės globos namai, Nr. 3K-3-159-690/2015, kat. 36.1; 42.8; 42.9; 114.11;
- 24) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2015 m. gegužės 22 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Molesta“ v. UAB „Eicore“, Nr. 3K-3-320-611/2015, kat. 132;
- 25) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2015 m. gegužės 22 d. nutartis civilinėje byloje V.A. et al v. UAB „Skaita“ et al, Nr. 3K-3-306-916/2015, kat.28.1; 44.2.4.1;
- 26) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2015 m. rugsėjo 25 d. nutartis civilinėje byloje Interperformances Inc. v. R. J., Nr. e3K-3-483-421/2015, kat. 3.6.1.3.2;
- 27) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2015 m. spalio 7 d. nutartis civilinėje byloje D. S. v. M. Š., Nr. 3K-3-513-916/2015, kat. 2.5.8.9; 2.5.10.5.1; 3.3.1.11;
- 28) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2015 m. gruodžio 18 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Eisiga“ v. UAB „Čitas“, Nr. 3K-3-671-248/2015, kat. 2.5.8.10; 2.5.10.5.1; 2.5.11.1;
- 29) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2015 m. gruodžio 30 d. nutartis civilinėje byloje ŽŪB „Berčiūnai“ v. E. M. et al, Nr. 3K-3-700-701/2015, kat. 2.5.10.2.1; 2.5.10.5.1; 3.2.4.8.2;
- 30) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2016 m. vasario 3 d. nutartis civilinėje byloje BUAB „MCTL International“ v. A/S SPANVALL, Nr. 3K-3-25-695/2016, kat. 3.2.6.5;
- 31) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2016 m. vasario 10 d. nutartis civilinėje byloje BUAB vaistinė

- „Melisanus“ v. V. Š., R. J., Nr. 3K-3-50-695/2016, kat. 1.4.1.2; 2.5.10.5.2.14;
- 32) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2016 m. kovo 2 d. nutartis civilinėje byloje V. Š. v. Lietuvos Respublika, B. Z., Nr. 3K-3-132-695/2016, kat. 2.5.10.5.2.5; 2.5.10.2.2; 2.5.10.5.2.14;
- 33) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2016 m. kovo 10 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Mano turtas“ v. AB „Eurovia Lietuva“, Nr. 3K-3-160-687/2016, kat. 2.5.10.5.1; 2.5.18.3;
- 34) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2016 m. rugsėjo 1 d. nutartis civilinėje byloje UAB „ELGAMOS GRUPĖ“, UAB „INSTRA“ v. UAB „THE7“, Nr. 3K-3-387-421/2016, kat. 4.2;
- 35) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2016 m. lapkričio 25 d. nutartis civilinėje byloje BUAB „Virtualios pramogos“ v. A. Š. et al, Nr. 3K-3-485-421/2016, kat. 2.2.2.7; 2.1.5.2;
- 36) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2016 m. gruodžio 20 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Aukštaitijos vandenys“ v. AB „Ekra“, Nr. e3K-3-471-916/2016, kat. 4.2;
- 37) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2016 m. gruodžio 29 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Metmedė“ v. UAB „Bankroto lyderiai“, Nr. 3K-3-576-687/2016, kat. 2.5.10.2; 2.5.10.2.4.1; 2.5.16.5; 3.4.2.3;
- 38) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2017 m. vasario 3 d. nutartis civilinėje byloje T. J. v. T. P., Nr. e3K-3-32-421/2017, kat. 2.6.10.2.1; 2.6.10.5.2.17; 2.6.10.9;
- 39) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2017 m. balandžio 13 d. nutartis civilinėje byloje V. A. K. v. M. V., Nr. e3K-3-180-378/2017, kat. 2.2.2.7; 2.6.10.2; 2.6.10.2.1;
- 40) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2017 m. balandžio 19 d. nutartis civilinėje byloje K.V. v. AB SEB bankas, Nr. e3K-3-188-686/2017, kat. 2.6.10.2.2;
- 41) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2017 m. birželio 23 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Jaunystės romantika“, Ergo Insurance SE v. UAB „Grifs AG“ et al, Nr. 3K-3-286-313/2017, kat. 2.6.8.8; 2.6.10.2.4.1; 2.6.39.2.6.5;

- 42) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. *2017 m. liepos 5 d. nutartis civilinėje byloje A v. B, C, Nr. 3K-3-314-378/2017, kat. 2.6.10.2.1; 2.6.10.2.4.1; 2.6.10.5.1; 3.2.3.6.1.1.7;*
- 43) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. *2018 m. rugsėjo 21 d. nutartis civilinėje byloje advokatų profesinė bendrija v. akcinė bendrovė, Nr. e3K-3-330-969/2018, kat. 2.6.20.4; 3.3.1.13; 4.1;*
- 44) Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. *2014 m. liepos 1 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Elgama-Elektronika“ v. UAB „THE7“, Nr. 2A-902/2014, kat. 132;*
- 45) Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. *2014 m. rugsėjo 29 d. nutartis civilinėje byloje Sativa Group OU v. UAB „Galinta ir partneriai“, Nr. 2T-84/2014, kat. 130.3.2;*
- 46) Lietuvos apeliacinis teismas. *2016 m. vasario 25 d. nutartis civilinėje byloje D. Z. v. BUAB „Vilbesta“, D. J., Nr. e2-309-407/2016, kat. 3.2.7.1;*
- 47) Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. *2018 m. vasario 8 d. nutartis civilinėje byloje SATIVA Group OU v. UAB „Galinta ir partneriai“, Nr. e2A-435-381/2018, kat. 4.1; 3.3.1.20;*
- 48) Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. *2018 m. rugsėjo 11 d. nutartis civilinėje byloje UAB “WEY mašinos” v. OOO Ukrainos degtukų fabrikas, Nr. e2A-897-823/2018, kat. 3.3.1.20; 4.1;*
- 49) Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėja. *2012 m. lapkričio 30 d. nutartis civilinėje byloje Anabel Trading Ltd, Nr.2-6557-160/2012, kat. 128.20.*

3.3. Užsienio valstybių teismų praktika

- 50) JAV Masačusetso Aukščiausiasis Teismas. *1884 m. sprendimas byloje Hoosac Tunnel Dock & Elevator Co. v. O'Brien;*
- 51) JAV Apeliacinis Teismas. *1961 m. spalio 1 d. sprendimas byloje Cahn et al v. International Ladies' Garment Union et al, No. 14020;*
- 52) JAV Apeliacinis teismas. *1962 m. birželio 27 d. sprendimas byloje James Lundgren et al v. Claude Freeman et al, Nr. 307 F.2d 104 (9th Cir. 1962);*
- 53) JAV Niujorko miesto civilinis teismas. *1973 m. birželio 25 d. sprendimas byloje Samuel J. Rubenstein et al. v. Otterbourg, Steindler, Houston & Rosen et al, Nr. 78 Misc.2d 376;*

- 54) JAV Apeliacinis Teismas. 1977 m. balandžio 12 d. sprendimas byloje *Tamari v. Conrad*, No. 77-1003;
- 55) JAV Aukščiausiasis Teismas. 1978 m. birželio 29 d. sprendimas byloje *Butz v. Economou*, Nr. 76-709;
- 56) JAV Apeliacinis teismas. 1977 m. gegužės 9 d. sprendimas byloje *E. C. Ernst, Inc., v. Manhattan Construction Company of Texas et al*, Nr. 551 F.2d 1026 (5th Cir. 1977);
- 57) JAV Iliojaus valstijos apeliacinis teismas. 1979 m. birželio 21 d. sprendimas byloje *Wilcox Co. v. Bouramas*, Nr. 77-883;
- 58) JAV Apeliacinis teismas. 1982 m. rugpjūčio 31 d. sprendimas byloje *Corey v. New York Stock Exchange*, Nr. 80-1408;
- 59) JAV apygardos teismas Niujrko pietinei apygardai. 1982 m. lapkričio 22 d. sprendimas byloje *Calzarano v. Liebowitz*, No. 82 Civ. 4905 (WCC);
- 60) JAV Kalifornijos apeliacinis teismas. 1983 m. kovo 17 d. sprendimas byloje *Baar v. Tigerman*, Nr. 65888;
- 61) JAV Iliojaus valstijos apeliacinis teismas. 1986 m. gegužės 21 d. sprendimas byloje *Grane v. Grane*, Nr. 84-1180;
- 62) JAV Kalifornijos apeliacinis teismas. 1989 m. liepos 25 d. sprendimas byloje *Coopers & Lybrand v. Superior Court (Schwartz)*, Nr. B037725;
- 63) JAV apygardos teismas Niujorko pietinei apygardai. 1989 m. liepos 31 d. sprendimas byloje *Austern v. Chicago Board Options Exchange*, No. 89 Civ. 0462 (MGC);
- 64) JAV Minesotos Aukščiausiasis teismas. 1989 m. spalio 6 d. sprendimas byloje *L & H Airco Inc. v. Rapistant Corp.*, Nr. 446 N.W.2d 372 (1989);
- 65) JAV apygardos teismas Viskonsino rytinei apygardai. 1995 m. gegužės 24 d. sprendimas byloje *Hayne, Miller & Farni, Inc. v. Flume*, Nr. 94-C-406;
- 66) JAV Naujojo Džersio aukštesnysis teismas. 2000 m. gegužės 2 d. sprendimas byloje *P. T. et al v. Richard Hall Community Mental Health Care center et al*;
- 67) JAV Apeliacinis teismas. 2001 m. balandžio 16 d. sprendimas byloje *George Watts Son Inc. v. Tiffany and Company*, Nr. 00-3231;
- 68) JAV Kalifornijos apeliacinis teismas. 2006 m. birželio 20 d. sprendimas byloje *Morgan Phillips Inc. v. Jam/Endispute et al*, Nr. B183934;
- 69) JAV Naujojo Džersio aukštesnysis teismas. 2008 m. kovo 3 d. sprendimas byloje *Malik v. Rutenberg*, Nr. 942 A.2d 136 (2008);
- 70) JAV Aukščiausiasis Teismas. 2008 m. kovo 25 d. sprendimas byloje *Hall Street Associates L.L.C. v. Mattel, Inc.* Nr. 06-989;

- 71) Kanados Albertos Karališkasis teismas. 2010 m. kovo 19 d. sprendimas byloje *Flock v. Beattie*, Nr. 0901 07005;
- 72) Šveicarijos Pirmasis civilinės teisės teismas. 2009 m. gruodžio 16 d. sprendimas byloje *X, Y v. Z*, Nr. 4A_240/2009;
- 73) Šveicarijos Pirmasis civilinės teisės teismas. 2010 m. sausio 6 d. sprendimas byloje *X, Y v. V, W*, Nr. 4A_348/2009;
- 74) Šveicarijos Konfederacijos Federalinis Aukščiausiasis Teismas. 2010 m. spalio 29 d. sprendimas byloje *Alejandro Valverde Belmonte v. Comitato Olimpico Nazionale Italiano et al*, Nr. 4A_234/2010;
- 75) Prancūzijos Kasacinis teismas. 2005 m. gruodžio 6 d. sprendimas byloje *L. Juliet, Benoit Juliet v. Paul Castagnet, Pierre Coilleaux, Adolphe Boitteaux*, Nr. 1660 FS-P+B;
- 76) Suomijos Aukščiausiasis teismas. 2005 m. sausio 31 d. sprendimas byloje *Ruolas v. J. Teppora*, Nr. KKO 2005:14;
- 77) Australijos Viktorijos valstijos Aukščiausiasis Teismas. 1990 m. birželio 15 d. sprendimas byloje *Road Rejuvenating and Reparis Servs. v. Mitchell Water Bd.*;
- 78) Airijos Aukštasis teismas. 2005 m. liepos 29 d. sprendimas byloje *Patrick Redahan v. Minister for Education and Science*, Nr. 1434P;
- 79) Jungtinės Karalystės Lordų rūmai. 1974 m. vasario 12 d. sprendimas byloje *Sutcliffe v. Thackrah et al*, Nr. A.C. 727;
- 80) Jungtinės Karalystės Lordų rūmai. 1975 m. liepos 14 d. sprendimas byloje *Arenson v. Casson Beckman Rutley & Co*, Nr. A.C. 405;
- 81) Anglijos ir Velso Aukštasis teismas (Komeracinis teismas). 2005 m. spalio 19 d. *ASM Shipping Ltd. of India v. TTMI Ltd. of England*, Nr. [2005] EWHC 2238 (Comm);
- 82) Jungtinės Karalystės Aukščiausiasis Teismas. 2011 m. liepos 27 d. sprendimas byloje *Jivraj v. Hashwani*, [2010] EWCA civ 712;
- 83) Ispanijos Aukščiausiasis Teismas. 2017 m. vasario 15 d. sprendimas byloje *Puma S.A. v. Miguel Temboury Redondo, Luis Jacinto Ramallo Garcia*, Nr. 102/2017.

AUTORIAUS MOKSLINIŲ PUBLIKACIJŲ SĄRAŠAS

1) Autoriaus mokslinės publikacijos disertacijos tema

1. VARAPNICKAS, Tadas. Arbitro nušalinimas ir jo teisiniai padariniai. *Teisė*, 2016, nr. 99, p. 174-185;
2. VARAPNICKAS, Tadas. Absoliutaus imuniteto taikymo arbitrams prielaidos ir perspektyvos. *Teisė*, 2016, nr. 101, p. 166-175;
3. VARAPNICKAS, Tadas. Galimai padarytos nusikalstamos veikos paaiškėjimo arbitraže teisiniai padariniai. *Teisė*, 2017, nr. 105, p. 155-169;
4. VARAPNICKAS, Tadas. Teismo pagalba arbitražui, skiriant arbitrą. *VDU Teisės apžvalga*, 2017, nr. 1(15), p. 84-109;
5. VARAPNICKAS, Tadas. Issues of arbitrator's liability as regards the right to fair trial: what way to choose for policy-maker? *4th International Conference of PhD Students and Young Researchers „Interdisciplinary approach to law in modern social context“*, 2016, p. 370-378 [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. gegužės 3 d.]. Prieiga per internetą: <http://lawphd.net/wp-content/uploads/2014/09/International-conference-of-PhD-students-and-young-researchers-2016.pdf>.

2) Kitos autoriaus mokslinės publikacijos

1. VARAPNICKAS, Tadas. Teismo pagalba arbitražui įrodymų rinkimo procese. *Arbitražas. Teorija ir praktika*, 2016, nr. 2, p. 116-126;
2. VARAPNICKAS, Tadas. „Brexit“ įtaka tarptautiniam komerciniam arbitražui: kokia ateitis laukia arbitražo? *Arbitražas. Teorija ir praktika*, 2017, nr. 3, p. 48-61;
3. VARAPNICKAS, Tadas. Brexit and arbitration: what happens next? *5th International Conference of PhD Students and Young Researchers „How deep is your law? Brexit. Technologies. Modern conflicts“*, 2017 p. 416-425 [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. gegužės 3 d.]. Prieiga per internetą: <http://lawphd.net/wp-content/uploads/2014/09/International-Conference-of-PhD-students-and-young-researchers-2017.pdf>;
4. VARAPNICKAS, Tadas. Naujieji Komercinio arbitražo įstatymo pakeitimai: kokio efekto tikėtis? *Arbitražas. Teorija ir praktika*, 2018, nr. 4, p. 19-32;

5. VARAPNICKAS, Tadas, ROGUCKYTĖ, Greta. Arbitration and EU law: neither separation nor cooperation brings a happy ending. *Arbitražas. Teorija ir praktika*, 2018, nr. 4, p. 44-59.

UŽRAŠAMS

UŽRAŠAMS

Vilniaus universiteto leidykla
Universiteto g. 1, LT-01513 Vilnius
El. p. info@leidykla.vu.lt,
www.leidykla.vu.lt
Tiražas 20 egz.